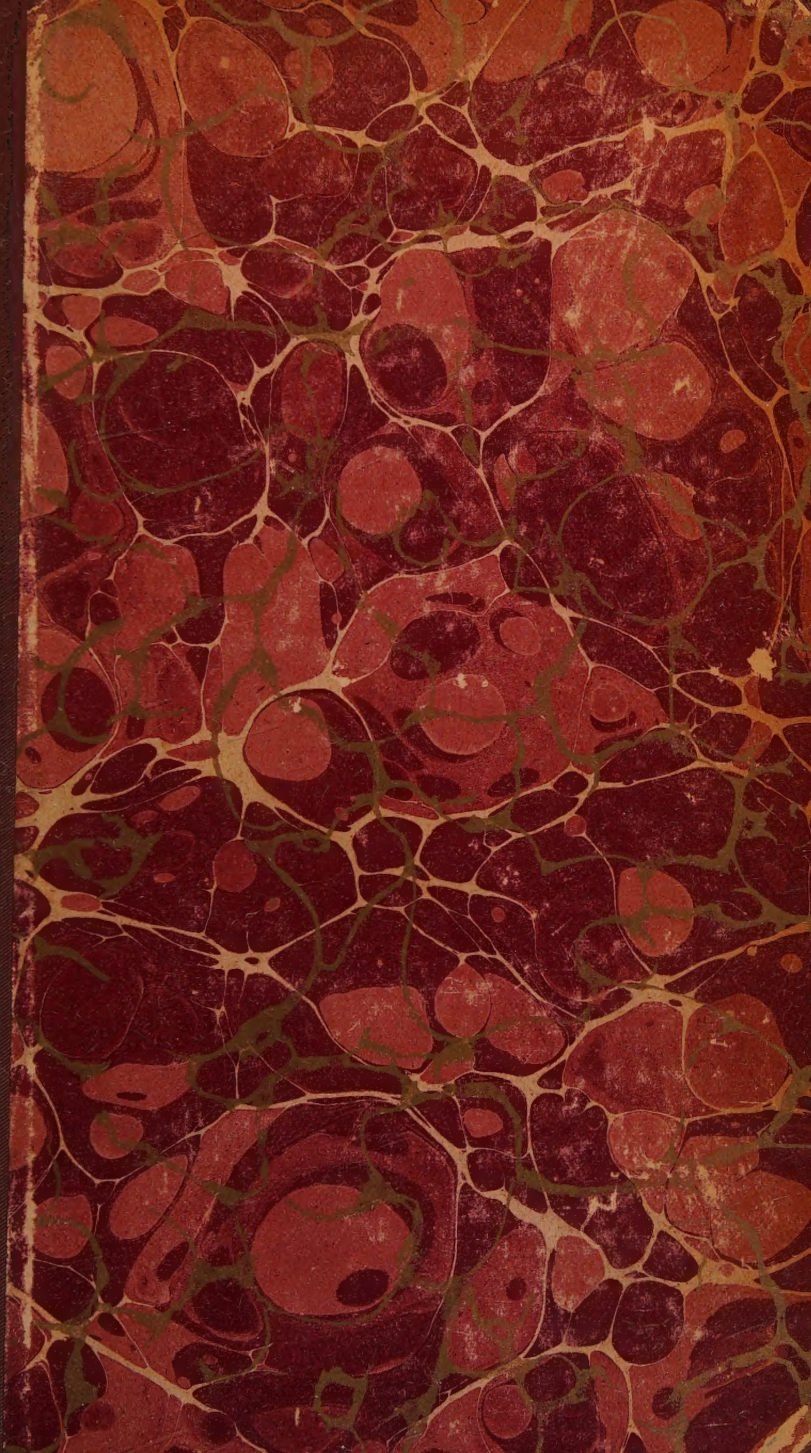
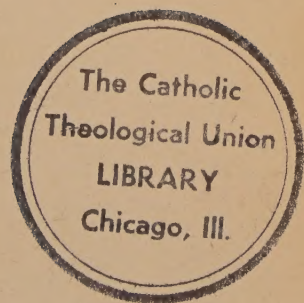

The Catholic
Theological Union
LIBRARY
Chicago, Ill.

DE JURE ET JUSTITIA

DE JURE ET JUSTITIA

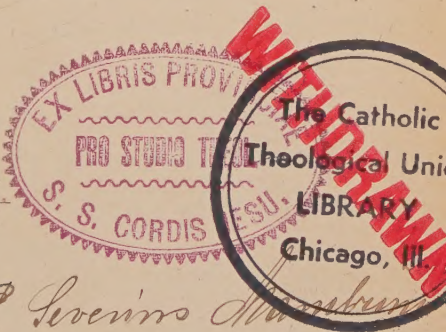
DISSERTATIONES

DE NOTIONE GENERALI JURIS ET JUSTITIÆ
ET DE JUSTITIA LEGALI

AUCTORE

A. POTTIER IN PHILOSOPHIA AC SACRA THEOLOGIA DOCTORE
PROFESSORE THEOLOGIÆ MORALIS IN SEMINARIO LEODIENSI
CANONICO ECCLESIAE CATHEDRALIS LEODIENSIS

242.7
Q871d

P. Severinus M. M. M.

LEODII

R. ANCION, RUE DES PRÉMONTRÉS, 30

MDCCCC

APPROBATIO

Dissertationes de Jure et Justitia Reverendi Domini Canonici A. Pottier in philosophia necnon in sacra theologia doctoris et professoris theologiæ moralis in Seminario nostro Leodiensi, virorum doctorum examini subjecimus ; cum judicaverint nihil in eis haberi, quod non sit doctrinæ Sanctæ Sedis et principum scholæ apprime consentaneum aut quod in rebus inter theologos controversis non possit libere propugnari, imo in eis præclare illustrari plures sententias quæ, post documenta a Summo Pontifice Leone XIII data, inter doctores atque etiam inter æconomistas catholicos videntur dicendæ communes, eas mandari typis permittimus.

Aliunde cum de iis profundiori scientia tractent rebus, quarum in hodiernis societatis adjunctis cleri non parum interest notitiam acquirere amplam atque solidam, easdem clero nostro commendamus.

Leodii, 19 Martii 1900.

† VICTOR JOS. Episc. Leodien.

AD LECTOREM,

Lectiones de jure et justitia in Seminario leodiensi jam ab undecim circiter annis traditas typis mandari ac in lucem edi non semel et enixe fuit expostulatum tum a discipulis tum ab aliis quorum desideriiis amicitia aut obsequium obsecundare jubent. Horum igitur voto annuens, offero tibi, humanissime lector, aliqua ex iis quæ circa jus et justitiam in nostra leodiensi clericorum schola explicantur.

Primam habe dissertationem de notione ac divisione juris in qua quæstio agitur de jure possidendi privatim ac de jure utendi et abutendi; secundam de notione ac divisione justitiæ in qua nominatim de justitia naturali est disquisitio; tertiam de justitia legali seu sociali in qua recurrunt applicationes quas de ea explicite aut implicite tradit præclarissima Leonis XIII epistola encyclica *Rerum novarum* de conditione opificum.

Propositum vero ab initio fuit et ad finem usque in scribendo præ oculis habitum vestigiis inhærere Doctoris angelici S. Thomæ ac sententias ex ejus doctrinis derivatas auctoritate Summi Pontificis firmare ; propositum etiam fuit in exponenda doctrina catholica, eas inquirere solutiones quæ præsentibus adjunctis opportune aptentur atque exinde, pro viribus aliquid conferre quo homines moderni in varia opinamenta ac studia distracti, ad unitatem in Christo per veritatem adducantur.

Faxit Deus ut hæc proposita non ex toto saltem, evadant effectum vacua.

A. POTTIER.

Leodii in festo S. Joseph, 1900.

DISSERTATIO I.

DE NOTIONE JURIS.

SECTIO I. — DE DEFINITIONE JURIS.

1. — Jus in humano sermone multiplici sensu accipitur.

Dicitur : 1° reddere alicui jus suum — violari jus alicujus — aliquem habere jus ad aliquid. Hæc significant : reddere alicui id quod ipsi est debitum — debitum alicui non reddi — aliquid esse alicui debitum. In hoc sensu jus idem sonat ac *debitum* et sic definiunt jus per debitum Lessius (1) et Molina (2). Jus seu debitum idem est ac *adæquatum* seu *justum* seu *justatum* alteri secundum dicendi modum S. Thomæ (3). Justum, quod quasi synonymum juris accipit S. Doctor, dicitur esse aliquid quod respondet secundum æqualitatem alteri. Secundum hunc sensum dicitur pater habere jus ad reverentiam filii, Deus ad cultum hominis, venditor ad justum pretium rei venditæ, superior ad obedientiam subditi etc.

(1) De justitia et jure lib. 2, cap. 2, n° 1. — (2) De justitia tract. 2° disp. 1. — (3) in summa theol. 2a 2æ. q. LVII a. 1.

2º dicitur jus scriptum, jus non scriptum, jus naturale ; jus gentium, jus civile, jus divinum, jus canonicum ; et sic jus significat regulam qua statuuntur debita reddenda sive scripto fuerint consignata sive non.

3º aliquis dicitur accipere jus suum ; jus tunc significat ipsam rem quæ debetur.

4º Judex dicitur pronuntiare jus ; jus, in hoc sensu, significat sententiam authenticam qua alicui redditur quod ipsi debetur.

5º Tullius dicit (1) « volitare in foro, hære in jure ». Jus ibi accipitur pro loco in quo pronuntiatur jus in 4º sensu.

6º Dicitur aliquis juris studio incumbere ; jus sic sumitur pro scientia juris in 2º sensu.

Illi sunt præcipui sensus in quibus magis communiter usurpatur vox jus.

Hoc in tractatu sermo est de sensu proprio hujus vocis qui primo loco est positus ; neque universim de quocumque debito alteri, sed de eo qui stricto sensu accipitur et quod est objectum justitiæ strictissimo sensu acceptæ ; scilicet justitiæ commutativæ.

2. — Debitum quod talis virtus respicit et quod est jus de quo inquiremus non est debitum quodcumque ; nam in exemplis primo loco allatis, debitum inter Deum et hominem est debitum cultus ; inter patrem et filium, pietatis : inter superiorem et subditum, obedientiæ ; nullum ex his debitis constituit jus strictum quod est objectum justitiæ commutativæ.

Hoc jus proprie dictum, non definitur per debitum, ita ut dicas : jus est debitum alteri ; nam debiti notio non est clarior

(1) libr. 1 de Oratore.

nec distinctior quam notio juris, et aliunde multa sunt debita ad quæ jus stricte dictum nullum habetur. Neque jus potest definiri per debitum cujus violatio constituit injuriam seu injustitiam; tunc enim idem per idem definitur; scilicet justitia per jus et jus per negationem justitiæ.

3. — Hoc jus proprie dictum videtur non posse definiri definitione proprie dicta, quia notio juris est notio simplex et ita per se clara ut aliis clarioribus nequeat illustrari. Potest tamen proponi illius notionis descriptio seu explicatio quædam sensus qui illi voci respondet. Videtur enim jus strictum posse dici: præferentia moralis qua quis præfertur, cæteris omnibus exclusis, in usu alicujus rei, propter peculiarem connexionem quam res habet cum eo. Dicitur præferentia *moralis*, quæ nempe est juxta rectam rationem; puta: qui, ex materia sua, propriis instrumentis, confecit ipse opus aliquod manufactum, propter hoc habet cum opere illo relationem quam nemo habet cum illo, qua posita, recta ratio dictat illum esse præferendum cæteris omnibus in facultate disponendi de re illa ad suam utilitatem. Quod si rem illam alteri tradat libera voluntate, sive dando, sive vendendo, sive legando, sive permutando, transfert moraliter in alterum connexionem particularem quam habebat cum illa re, seu substituit sibi, quoad hoc, personam alterius. Dicitur in hac explicatione subjectum juris habere præferentiam in usu rei; scilicet, ut habeatur jus strictum, oportet effectum præferentiæ moralis esse: rem ordinari ad utilitatem ejus; sic, v. gr. quamvis pater habeat connexionem particularem cum filio, Deus cum homine, superior cum subdito, filius tamen non ordinatur ad utilitatem proprie dictam patris, nec subditus ad utilitatem proprie dictam superioris, nec homo ad

utilitatem stricte dictam Dei ; ideoque inter tales, in quantum tales, non est jus strictum nec justitia commutativa, sed quoddam jus seu debitum in sensu lato acceptum, quod refertur in primo exemplo ad pietatem ; in secundo, ad obedientiam ; in tertio, ad religionem. Res autem ad quas habetur jus strictum et quas respicit justitia commutativa sunt ordinatæ ad utilitatem illius qui jus possidet, sicut bona fama, integritas membrorum, vita temporalis, vita æterna, bona valetudo, bona externa fortunæ (1).

SECTIO II. — DE DIVISIONE JURIS.

CAPUT I. — DE DIVISIONE JURIS SECUNDUM EJUS ORIGINEM.

4. — Jus si accipiatur non in sensu stricto quem nunc descripsimus, sed sive in primo sensu supra exposito, scilicet pro debito alteri, quin hoc debitum reducatur ad sensum strictum juris proprie dicti, sive in secundo sensu, pro regula justī seu pro lege, dividitur in *jus naturale* et *jus positivum* prout debitum in sensu lato consideratum oritur ex rerum natura aut ex conducto quod a libera Dei vel hominum voluntate pendet (2). Hæc divisio est per se clara et aliunde de illa fusius erit sermo cum de divisione justitiæ dicetur. Hoc tantummodo observetur : a S. Thoma jus gentium referri sub uno respectu ad jus positivum, sub alio respectu referri ad jus naturale : quod explicabitur atque probabitur.

(1) Cf. de Lugo qui fuse hanc explicationem evolvit (de justitia et jure disp. 1 sect. 1 nn. 5 et seqq.) — (2) cf. S. Thomam in summa 2a 2æ. q. LVII a. 2

5. — Jus positivum dividitur in jus humanum et divinum prout a voluntate positiva hominum vel Dei procedit. Jus divinum subdividitur in jus vetus et jus novum prout oritur ex voluntate divina positiva manifestata in vetere vel in novo testamento. Jus autem positivum humanum subdividitur in jus gentium et jus civile, prout debitum vel lex quæ illud regit est in communi gentium consensu vel oritur ab auctoritate seu ecclesiastica seu civili, pro diversa regionum conditione.

Plura ex his juribus iterum subdistinguuntur, quæ potius ad tractatum de legibus quam de jure et justitia pertinent. Attamen pauca quædam animadversiones generales, pro materia subjecta, videntur opportuna.

✶ CAPUT 2. — PRIMA ANIMADVERSIO. — QUOMODO OMNE JUS
DERIVATUR A JURE NATURÆ?

6. — Omne jus positivum humanum a jure naturæ aliquo modo saltem negative derivatur. Hæc est doctrina S. Thomæ (1). Etenim in jure humano prima regula rationis, contra quam nulla valet prævalere, est ex rerum natura. Propterea nihil potest esse debitum quod sit contra exigentiam naturæ rerum. Ideo diximus saltem *negative* quidquid est debitum seu justum debet esse justum ex rerum natura; scilicet nihil potest esse debitum quocumque modo quod pugnet cum rerum natura. Quod ut intelligatur observare oportet ex rerum natura quædam debita oriri per se et immediate, sicut in ordine intellectuali prima principia per se

(1) Summa theol. 2a 2æ. q. XCV a. 2.

nota et indemonstrabilia evidenter affulgent menti humanæ. Quæ ita oriuntur ex rerum natura dicuntur à S. Thoma pertinere ad jus naturæ. Quædam autem oriuntur ex rerum natura quasi conclusiones ex principiis; quæ a S. Thoma dicuntur pertinere ad jus gentium; quædam vero oriuntur ex rerum natura in hoc sensu quod sunt quædam determinationes in concreto alicujus debiti, inter plures determinationes per se possibles et quarum nulla in particulari et quatenus talis est determinatio, per se exigitur a rerum natura. Exemplum sit: ex rerum natura, domus est ordinata ad inhabitationem. Propterea erit quasi debitum naturale per se et immediate ut constet vacuo spatio ex omni parte circumcluso in quo possit homo habitare. Quod autem existat porta ad ingrediendum et egrediendum, hoc est debitum quod sequitur quasi conclusio ex rerum natura, secus domus esset carcer vel sepulchrum. Quod autem porta in cardinem vertatur aut suspendatur; item, quod ex ligno aut ex ære conficiatur, hæ sunt determinationes particulares quas non statuit rerum natura et quorum loco potuissent esse aliæ determinationes. In talibus determinationibus hoc unum exigitur ut non sint contra rei naturam et in hoc sensu, *negative* procedunt a jure naturæ. Ita in debitis moralibus; per se et immediate oritur quasi principium evidens et indemonstrabile; nulli esse faciendum malum, quod pertinet ad jus naturæ: inde quasi conclusio sequitur: non esse occidendum. Si autem quis occiderit, in quibusdam locis statuitur reo solvenda pæna carceris perpetui; in quibusdam aliis, pæna mortis. Illæ vero pænæ sunt determinationes positivæ debiti naturalis: « reos esse pæna plectendos ». Tales determinationes pertinent ad jus civile. Propterea et in hoc sensu

Leo XIII dixit : « leges civiles cum justæ sunt, virtutem suam ab ipsa naturali lege ducunt (1). » In eodem sensu idem Pontifex loquitur quando dicit : « Jus possidendi privatim bona cum non sit lege hominum sed natura datum, non ipsum abolere, sed tantummodo ipsius usum temperare et cum communi bono componere auctoritas publica potest (2) ». Inde sequitur ea quæ sunt tantummodo determinationes statutæ jure civili esse bona quia præcepta, non e converso esse præcepta quia jam de se et ante præceptum sunt bona. « Jus divinum per hæc duo distingui potest sicut et jus humanum ; sunt enim in lege divina, dicit S. Thomas, quædam præcepta, quia bona et prohibita quia mala ; quædam vero bona, quia præcepta ; et mala, quia prohibita (3). »

✚ CAPUT 3. — SECUNDA ANIMADVERSIO. — QUID, JUXTA S. THOMAM, SIGNIFICATUR JURE NATURÆ, QUID JURE GENTIUM ?

7. — S. Thomas distinguit jus humanum positivum in jus gentium et jus civile : « Est primo de ratione legis humanæ quod sit derivata a lege naturæ, ut ex dictis patet (1a 2æ q. XCV a. 2) et secundum hoc, dividitur jus positivum in jus gentium et jus civile, secundum duos modos quibus aliquid derivatur a lege naturæ ut supra dictum est ibi (4). »

Ad hoc autem, uti par est, intelligendum et ad æquivocationes vitandas, oportet magis accurate determinare, quid rei S. Doctor significet per vocem jus gentium.

(1) *Encyclica Rerum novarum* p. 12 ex quarta editione societatis S. Augustini. Desclée et de Brouwer 1895, Tornaci. — (2) *Ibid.* p. 52.

(3) in summa 2a 2æ. q. LVII a. 2 ad. 3 — (4) in summa 1a 2æ q. XCV a. 4.

Dictum est supra : debitum quod respicit jus naturale oriri ex rerum natura positive. Secundum S. Doctorem autem et ipsum debitum quod respicit jus gentium oritur positive ex rerum natura. Secundum hoc igitur, nulla est distinctio inter utrumque jus ; siquidem, juxta S. Thomam, utrumque ex eadem rerum natura oritur.

8. — Quod S. Thomas jus gentium derivet positive etiam ab ipsa rerum natura apparet ex explicito ejus textu Etenim « ad jus gentium, dicit, pertinent ea quæ derivantur ex jure naturæ sicut conclusiones ex principiis ; ut justæ emptiones, venditiones et alia hujusmodi sine quibus homines ad invicem convivere non possent, quod est de naturæ lege quia homo est naturaliter animal sociabile. » (1). — Et alibi : « ea quæ sunt juris gentium naturalis ratio dictat. » (2) — Et alibi : « Jus gentium est aliquo modo naturale homini... in quantum derivatur a lege naturæ per modum conclusionis. » (3).

9. — In nostro autem hodierno modo loquendi vox *jus naturæ* usurpari solet ad significandum quodcumque debitum quod ex rerum natura positive oritur ; ac proinde secundum usum modernum, ab extensione vocis *jus naturale* excluduntur tantummodo debita quæ negative procedunt ex rerum natura, quæ scilicet non sunt nisi determinationes aliquæ concretæ debiti et quæ ex altera parte, ut tales, non quidem exiguntur a rerum natura, sed solummodo non sunt contra rerum naturam, seu, aliis verbis, quæ non nisi negativo modo juri naturæ conformes sunt et ab illo derivantur.

(1) Summa theol. 1a 2æ q. XCV a. 4. — (2) Item, 2a 2æ q. LVII a. 3 ad 3. — (3) Item, 1a 2æ q. XCV a. 4 ad 1.

Ideo juxta modernum sermonem vox *jus natura* comprehendit in sua extensione id quod secundum antiquum sermonem significat tum vox *jus naturæ*, tum vox *jus gentium*; et modo hoc, modo illud significat, modo utrumque.

In hoc sensu dicitur a Leone XIII: « possidere res privatim ut suas, *jus* est homini a *natura datum* (1). » — « Sanctissima *naturæ lex* est, ut victu omnique cultu paterfamilias tueatur quos ipse procreavit (2). » — « Cum convictus domesticus et cogitatione sit et re prior, quam civilis conjunctio, priora quoque esse magisque *naturalia jura* ejus officiaque consequitur (3). »

« Socialismi placitum de possessionibus in commune redigendis repudiari oportet, quia *naturalibus* singulorum *juribus* repugnat. » (4). — « Bona privatim possidere, *jus* est homini *naturale*. » (5). — « *Jus* possidendi privatim bona, cum non sit lege hominum sed *natura datum*, etc. » (6). — « Privatas societates inire concessum est homini *jure naturæ*. » (7). — « Societates hujusmodi (scilicet religiosas), si ratio sola judicet, cum initæ honesta causa sint, *jure naturali* initas apparet fuisse. » (8).

10. — Mancat igitur quod diximus; scilicet S. Thomam derivare positive a rerum natura tum *jus gentium*, tum *jus naturale*; idque quod hodie *jus naturale* appellatur comprehendere tum *jus gentium*, tum *jus naturale veterum*. Et nominatim hoc attendatur: quando S. Thomas. alii scholastici et antiqui juristæ dicunt possessionum divisionem esse ex *jure gentium*, non differunt in sua sententia cum

(1) Encyclica *Rerum Novarum* p. 6. — (2) Item p. 14. — (3) Item p. 14

(4) Encyclica *Rerum novarum*, p. 16. — (5) Item, p. 24. — (6) Item, p. 52.

— (7) Item, p. 54. — (8) Item, p. 56.

Leone XIII dicente, secundum hodiernam vocabulorum significationem : « socialismi placitum de possessionibus in commune redigendis repudiari oportet quia *naturalibus* singulorum *juribus* repugnat. »

CAPUT 4. — TERTIA ANIMADVERSIO. — QUODNAM EST JUXTA S. THOMAM, DISCRIMEN INTER JUS NATURÆ ET JUS GENTIUM?

11. — Quamvis juxta S. Thomam utrumque jus, naturæ et gentium, derivetur positive ex rerum natura, diversimode tamen derivatur. Jus naturæ procedit ex ea secundum considerationem absolutam rerum naturalium; jus gentium autem secundum considerationem alicujus rei quæ ex rerum natura consequitur; jus naturæ se habet sicut principium indemonstrabile per se notum; jus gentium sicut conclusio ex principiis per se notis sive immediata sive non multum remota (1).

12. — Ad hoc intelligendum, advertet secundum S. Thomam, (2) voluntarium consistere in hoc quod actus appetendi sit actus immanens qui procedit ab appetente cum cognitione finis. In brutis autem actus appetendi ea quæ conveniunt naturæ eorum, et quæ propterea sunt ipsis bonum, est actus immanens qui procedit ab appetente bruto cum aliqua imperfecta cognitione finis. Ex una parte enim est apud ipsum apprehensio rei quæ est finis; hæc autem apprehensio fit per sensum naturalem ex quo movetur appetitus per instinctum. Ex alia parte vero, finis, in quantum est finis, et proportio actus ad finem non cognoscuntur a bruto. E contrario in

(1) Cf. Summam th. 1a 2æ q. XCIV a. 1 et q. XCV a. 4. — (2) Summa th. 1a 2æ q. VI a. 2.

homine, utrumque cognoscitur; ideo apud ipsum est cognitio perfecta et voluntarium perfectum simulque liberum, quia, apprehenso fine et iis quæ sunt ad finem, potest se movere aut non movere in finem.

13 — Jamvero S. Thomas dicit esse juris naturæ quæ apprehenduntur secundum absolutam considerationem rerum naturalium, scilicet secundum id quod commune est brutis et hominibus quoad objectum; scilicet secundum ea quæ spectant ad rationem animalitatis in homine et quæ a brutis non possunt apprehendi nisi secundum absolutam et ontologicam realitatem et ideo, dicit S. Thomas, jus naturale (sic consideratum) « commune est nobis et aliis animalibus, quia absolute apprehendere aliquid non solum convenit homini¹ sed etiam aliis animalibus. » (1) — Potest autem attendi in rebus naturæ non eorum entitas objectiva sicut jacet, sed aliquid quod ex ipsis consequitur et quod non valet apprehendere brutum, sed sola hominis ratio; puta: agri possunt in se et absolute considerari; et secundum hanc considerationem non exigunt per se ex sua natura absoluta, ut una portio sit unius in particulari, alia alterius; possunt agri etiam considerari secundum aliquid quod ex eis consequitur; v. gr. secundum culturam ad quam ordinantur, secundum pacificum usum hominum quem non debent perturbare. Hoc secundo modo considerare pertinet ad solum hominem. Debita autem quæ ex rerum natura sic considerata sequuntur, pertinent ad jus gentium: « A jure naturali, dicit S. Thomas sic dicto, recedit jus gentium, ut jurisconsultus dicit (lib. 1 ff. de justitia et jure) « quia illud omnibus animalibus, hoc

(1) Summa theol. 2a 2æ q LVII a. 3.

solum hominibus inter se commune est. » Considerare autem aliquid, comparando ad id quod ex ipso sequitur, est proprium rationis ; et ideo hoc idem est naturale homini secundum rationem naturalem quæ hoc dictat. Et ideo dicit Caius jureconsultus (lib. IX ff. cod.) « quod naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes peræque custoditur vocaturque jus gentium. » (1)

14. -- Inde oritur etiam discrimen hoc inter jus naturale et jus gentium secundum antiquos, quod debitum juris naturalis cognoscitur ad modum principii per se noti et indemonstrabilis ; debitum autem juris gentium, cum derivetur ex consequentia quadam orta ex rerum natura ontologica et absoluta, cognoscitur ad modum conclusionis ex principiis. « Jus gentium, dicit S. Thomas, est aliquo modo naturale homini, secundum quod est rationalis, in quantum derivatur a lege naturali per modum conclusionis. » (2)

15. — Ratio propter quam S. Thomas jus positivum distinguit in jus gentium et jus civile videtur desumenda ex modo loquendi de jure et illud dividendi qui in more erat apud jurisconsultos, cui mori voluit fortasse indulgere. Sic enim loquebantur et dividebant jurisconsulti : « Privatum jus tripartitum est ; collectum etenim est ex naturalibus præceptis, aut gentium, aut civilibus. Jus naturale est quod natura omnia animalia docuit. Nam jus istud non humani generis proprium, sed omnium animalium quæ in terra, quæ in mari nascuntur, avium quoque commune est. Hinc descendit maris atque feminae conjunctio, quam nos matrimonium

(1) Summa theol. 2a 2æ. q. LVII a 3. — (2) Summa theol. 1a 2æ. q. XCV a. 4 ad 1.

appellamus : hinc liberorum procreatio, hinc educatio. Jus gentium est quo gentes humanæ utuntur, veluti erga Deum religio, ut parentibus et patriæ pareamus, ut vim atque injuriam propulsemus. Et hoc jure gentium introducta bella, discretæ gentes, regna condita, dominia distincta, agris termini positi, ædificia collocata, commercium, emptiones, venditiones, locationes, conductiones, obligationes institutæ. Quod quisque populus ipse sibi jus constituit, id ipsius proprium civitatis est, vocaturque jus civile, quia jus proprium ipsius civitatis. » (1)

16. — Ratio cur jus gentium antiquorum quod nunc descripsimus potuerit convenienter, saltem quadam convenientia, poni quasi pars juris positivi humani et hoc nomine appellari, videtur esse quia, non sicut præcepta juris naturalis in sensu veterum cum affulgentia evidente, absque discursu apparet ex ipsa rerum natura, sed quia per humanam rationem quodam discursu a jure naturæ deducitur. Sicque quodammodo eget vi inductiva hominis ut deducatur, et secundum hunc restrictum sensum, est etiam jus quod humana auctoritate vel humano conducto, deductum corroboratur. Præterea ex eo quod hoc jus respiciat conclusiones quæ, ut dicit S. Thomas (2) non sunt multum remotæ a principiis juris naturæ, omnes homines de facili in hoc conveniunt, nec indigent speciali institutione, et ejus dictamina participantur apud omnes vel fere omnes gentes. Propter hoc, tale jus appellatum est jus gentium.

17. — Ut igitur hanc disquisitionem ad compendium

(1) ff. lib. 1. tit. 1. — (2) Summa theol. 1a 2æ q. XCV a. 4 ad 1 et 2a 2æ q. LVII a. 3 ad 3.

reducamus, dicendum est id quod S. Thomas vocat jus gentium pertinere ad illud quod nos vocamus jus naturale et ejus partem constituere. Hoc tamen jus gentium non inconvenienter dictum est jus gentium, positumque est sub jure positivo, quia conductum positivum humanum apud omnes vel fere omnes gentes sancivit discursum rationalem quo hec jus quasi conclusio ex principiis derivatum est a jure naturali. Sicut dicit S. Thomas, « ea quæ sunt primi modi (scilicet juris gentium) continentur in lege humana non tamquam sint solum lege posita, sed habent etiam aliquid vigoris ex lege naturali. » (1)

CAPUT 5. — EX QUONAM JURE, SECUNDUM S. THOMAM
EST divisio possessionum ?

18. — His expositis circa vocabularium S. Thomæ, facilius intelligetur doctrina S. Doctoris circa divisionem possessionum seu circa jus proprietatis privatæ. Imprimis tuetur divisionem possessionum esse de jure gentium, quod ex sequentibus citationibus liquido apparebit :

« Aliquid dicitur esse de juræ naturæ dupliciter, uno modo quia ad hoc natura inclinatur, sicut non esse injuriam alteri faciendam ; alio modo quia natura non inducit contrarium, sicut possemus dicere quod hominem esse nudum est de jure naturali, quia natura non dedit ei vestitum, sed ars adinvenit. Et hoc modo « *communis omnium possessio et una libertas* » dicitur esse de jure naturali, quia scilicet distinctio possessionum et servitus non sunt inductæ a natura, sed per hominum rationem ad utilitatem humanæ vitæ. » (2)

(1) Summa theol. 1a 2æ a. 2. — (2) Summa theol. 1a 2æ q. XCIV a. 5 ad 3.

« Jus sive justum naturale est quod ex sui natura est adæquatum vel commensuratum alteri. Hoc autem potest contingere dupliciter : uno modo secundum absolutam sui considerationem... Alio modo *aliquid est naturaliter alteri commensuratum*, non secundum absolutam sui rationem, sed *secundum aliquid quod ex ipso sequitur*, puta *proprietas possessionum* ; si enim consideretur iste *ager absolute*, non habet unde sit magis hujus quam illius ; sed si consideretur *per respectum ad opportunitatem colendi et ad pacificum usum agri*, secundum hoc, habet quamdam commensurationem ad hoc quod sit unius et non alterius, ut patet per philosophum (polit. lib. II cap. 3°). Absolute autem apprehendere aliquid non solum convenit homini, sed etiam aliis animalibus. Et ideo jus quod dicitur naturale, secundum primum modum, commune est nobis et aliis animalibus. *A jure autem naturali sic dicto, recedit jus gentium*, ut dicit jurisconsultus (lib. I ff. de just. et jure) quia « illud omnibus animalibus, hoc solum hominibus inter se commune est. » Considerare autem aliquid, comparando ad id quod ex ipso sequitur, est proprium rationis ; et ideo hoc idem est naturale homini secundum naturalem rationem, quæ hoc dictat. Et ideo dicit Caius jurisconsultus (lib. IX ff. cod.) : « Quod naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes peræque custoditur, vocaturque jus gentium. » (1)

« Communitas rerum attribuitur juri naturali, non quia jus naturale dictet omnia esse possidenda communiter et nihil esse quasi proprium possidendum ; sed quia secundum jus naturale, non est distinctio possessionum, sed magis secundum humanum conductum, quod pertinet ad jus posi-

(1) Summa theol. 2a 2æ q. LVII a. 3.

tivum ut supra dictum est (q. LVII art. 2 et 3). Unde proprietas possessionum non est contra jus naturale, sed juri naturali superadditur per adinventionem rationis humanæ. » (1)

« Ea quæ sunt juris humani, non possunt derogare juri naturali vel juri divino. Secundum autem naturalem ordinem ex divina providentia institutum, res inferiores sunt ordinatæ ad hoc quod ex his subveniatur hominum necessitati. Et ideo *per rerum divisionem et appropriationem ex jure humano procedentem*, non impeditur quin hominis necessitati sit subveniendum ex hujusmodi rebus. » (2)

CAPUT 6. — QUONAM SENSU, JUXTA S. THOMAM,
POSSESSIONUM DIVISIO NON EST EX JURE NATURÆ?

19. — Definito sensu quo S. Thomas et antiqui intelligunt jus naturæ, jus gentium et jus civile, oportet nunc eorum doctrinam quoad jus proprietatis privatæ investigare.

Quærere ex quonam jure procedit possessionum divisio, idem est ac quærere unde homo habet legitimam facultatem possidendi aliquid quasi proprium. Proinde non agitur de obligatione possidendi aliquid quasi proprium nec propterea de necessitate non possidendi alio modo ac in communi. Quando igitur dicitur ex jure naturæ procedere jus proprietatis, dicitur ex hoc jure derivari facultatem legitimam possidendi. Utrum et quomodo sit necessarium, postea dicetur.

20. — Socialistarum placitum, possessiones scilicet omnes esse in commune redigendas, vindicatur quasi hoc exigatur a jure naturæ sicut obligatio. Tenent enim privatam possessionem esse injustam ex jure naturæ. Satis est igitur ad con-

(1) 2a 2æ q. LXVI a. 2. ad 1. — (2) Summa theol. 2a 2æ q. LXVI a. 7.

futurandam eorum doctrinam. si probetur non esse injustum aliquid possidere quasi proprium, seu existere facultatem legitimam taliter possidendi.

21. — Si attendatur rerum possidendarum natura ontologica et absoluta, non apparet aliqua in illis exigentia ad hoc quod privatim possideantur; ex sua enim natura, hic ager non ad unum potius quam ad alium ordinatur. Prædium aliquod est ex se indifferens ut possideatur in communi ab aliquo cœtu religioso aut a privato quodam. Propterea dixit S. Thomas; si natura rerum in se et absolute consideratur, divisio possessionum non exigitur. Cum autem juxta modum dicendi S. Doctoris, jus naturæ respiciat tantummodo ea quæ exiguntur a rerum natura, possessionum divisio non exigitur jure naturæ sic definito. Si autem ex una parte non exigitur, ex altera parte neque excluditur. Etenim secundum absolutam considerationem rerum, indifferens est utrum possessiones sint communes an privatæ. Propterea, si aliunde existant rationes cur possessiones non in commune habeantur, privatim possidere non erit contra jus naturæ de quo, secundum antiquum dicendi usum, loquimur.

22. — In hoc sensu mere negativo dicit S. Thomas possessionum communitatem esse de jure naturæ. Scilicet rerum natura in se et absolute considerata, non exigit divisionem possessionum. Respondens enim objectioni sequenti: « secundum jus naturæ omnia sunt communia », dicit S. Doctor: « communitas rerum attribuitur juri naturali, non quia jus naturale dictet omnia esse possidenda communiter, sed quia secundum jus naturale, non est distinctio possessionum... unde proprietates possessionum non est contra jus naturale. » (1)

(1) Summa theol. 2a 2æ q. LXXVI a. 2 ad 1.

23. — In eodem sensu loquitur Leo XIII : « quod vero Deus terram universo generi hominum utendam, fruendam dederit, id quidem non potest ullo pacto privatis possessionibus obesse. Deus enim generi hominum donavisse terram in commune dicitur, non quod ejus promiscuum apud omnes dominatum fuerit, sed quia partem nullam cuique assignavit possidendam, industriæ hominum institutisque populorum permissa privatarum possessionum descriptione. » (1;

24. — Hoc solum igitur postulatur a rerum natura in se et absolute considerata, ut res possidendæ sive privatim sive in commune non detorqueantur a suo fine immediato et intrinseco, qui est] ut inserviant ad usum omnium hominum seu, sicut dicit Leo XIII, « ut terra non cesset inservire communi utilitati omnium... ut nemo mortalium sit quin alatur eo quod agri efferunt. » (2)

Jus naturæ igitur, secundum S. Thomæ appellationem consideratum, est per se indifferens ad regimen communis aut privatæ possessionis, dummodo finis prædictus bonorum possidendorum obtineatur. Propterea quodcumque regimen inducatur et ex quocumque jure, nunquam poterit præjudicare huic fini ; quod si præjudicet, hoc erit contra jus naturæ sic consideratum.

25. — Oportet igitur, etiam sub regimine possessionis privatæ talem rerum possendarum finem obtineri. Inde est :
1° In casu extremæ necessitatis, quando scilicet, aliquis extreme indiget bonis necessariis ad suam suorumque sustentationem, seu bonis necessariis naturæ humanæ, utitur jure suo si, deficiente qui dare velit,umat ex bonis alienis unde

(1) *Encyclica Rerum novarum* p. 10. — (2) *Ibidem* p. 10.

se suosque eripiat a tali necessitate. Nec talis apprehensio est furtum juxta doctrinam catholicam. Ratio sic datur a de Lugo : « in ea necessitate, omnia sunt communia, nec dominiorum divisio jure gentium introducta, debuit tali necessitati præjudicare. Ita fatentur omnes quos refert et sequitur Vasquez dub. VII n. 58. — Lessius libr. II cap. XII et alii omnes. » (1). Eandem rationem tradit S. Thomas verbis jam supra citatis : « res inferiores sunt ordinatæ ad hoc quod ex eis subveniatur hominum necessitati. Et ideo per rerum divisionem ex jure humano procedentem, non impeditur quin hominis necessitati sit subveniendum ex hujusmodi rebus. » (2) Jura igitur positiva humana quæ talem apprehensionem in extrema necessitate persequuntur puniuntque quasi furtum vel rapinam, faciunt contra jus naturæ supra expositum, suntque ideo injusta nec obligant ullo modo in foro conscientiae.

26. — Inde est 2° quod etiam sub regimine possessionis privatæ, pertinet ad auctoritatem civilem tales decernere et urgere leges positivas, seu determinationes concretas juris naturæ supra expositi ut fini immediato et intrinseco bonorum possessorum, qui est ut omnes inde valeant vivere, nullum præjudicium inferatur. Hoc enim est primum munus auctoritatis in civitate, ut juri naturæ nullum afferatur detrimentum sive peremptione sive diminutione inducta per leges positivas. Secus enim, sicut dicit Leo XIII, societas foret fugienda : « Si cives, inquit, si familiæ, convictus humani societatisque participes factæ, pro adjumento, offensionem ;

(1) De justitia et jure disp. XVI sect. VII n° 133. — (2) Summa theol. 2a 2a q. LXVI a 7.

pro tutela, diminutionem juris sui in republica reperirent, fastidienda citius quam optanda societas esset. » (1) Et alibi, idem Pontifex : « est, inquit, ad præsidium juris naturalis instituta civitas non ad interitum. » (2)

Munus insuper incumbit auctoritati civili, ut in omnibus conductis humanis, tum privatis, tum publicis, finis prædictus bonorum privatim possessorum redigatur ad actum, pro humanarum rerum conditione, magis magisque perfectum.

Monente enim Leone XIII in Encyclica *Rerum novarum* (p. 36) « per quos civitas regitur, primum conferre operam generatim atque universe debent tota ratione legum atque institutorum, scilicet, efficiendo ut ex ipsa conformatione atque administratione reipublicæ, ultro prosperitas tam communis quam privatorum efflorescat. »

Propterea si complexus legum civilium quæ rebus producendis, ad invicem transmittendis, distribuendis et usucapiendis præsumunt, tam imperfectus sit, sive laxando nimis, sive nimis cohibendo libertatis habenas ut quidam cives, vel quædam civium classes jam non valeant de bonis percipere quantum requiritur ad decentem victum cultumque sibi suisque procurandum, oportet aliis legibus magis opportunis atque institutis perfectioribus illud regimen civile, juxta regulas quidem prudentiæ politicæ, ad meliora reducere, illasque reformationes decernere et urgere quæ ad talem finem conducunt. Ordinatio autem naturæ, jure divino positivo confirmata, est ut homines valeant labore sibi comparare ea quæ necessaria sunt ut quisque non inconvenienter vivat juxta illud Genesis dictum : « in sudore vultus tui vesceris

(1) Encyclica *Rerum novarum* p. 54. — (2) Encyclica *Rerum novarum* p. 14.

pane » (1) Hanc ordinationem ita S. Thomas in commentario II libri genesis exponit : « Per istam litteram « in sudore vultus tui vesceris pane » habetur quod homo qui sine labore aliquo utili panem comedit, si potest commode laborare, divinam ordinationem quodammodo infringit secundum illud : (2 Thes. III, 12) « qui non vult laborare nec manducet. »

Eamdem ordinationem sic revocavit Leo XIII : « Cæterum utcumque inter privatos distributa, inservire communi omnium utilitati terra non cessat, quoniam nemo est mortaliū quin alatur eo, quod agri efferunt. Qui re carent suppleant opera ; *ita ut vere affirmari possit, universam comparandi victus cultusque rationem in labore consistere quem quis vel in suo insumat fundo, vel in artū aliqua operosa, cujus merces tandem, non aliunde quam a multiplici terræ fetu ducitur, cum eoque permutatur.* » (2)

Si igitur ex complexu legum hoc consequatur quod multi sectantes naturalem divinamque ordinationem, vix valeant sibi sufficere, est illud opportune reformandum ; siquidem, blasphemiam pronunciaret contra Deum naturæ auctorem hominisque providentissimum provisorem, qui diceret ordinationem rerum naturalem, ubi servetur et promoveatur, imparē esse ad finem suum immediatum et intrinsecum obtinendum, scilicet ut homines ex bonis a Deo paratis valeant decenter vivere. Dicitur *valeant decenter vivere*. Etenim juxta Leonem XIII qui citat S. Thomam (2a. 2æ. q. XXXII a. 6) « nullus inconveniēter vivere debet. » (3)

27. — Jamvero si conditiones humanæ hic et nunc concretæ attendantur, apparet, teste Leone XIII, « infimæ sortis

(1) Gen. III, 19. — (2) Encyc. *Rerum novarum*, p. 10. — (3) Encycl. *Rerum novarum*, p. 26.

hominum partem maximam in misera calamitosaque fortuna indigne versari. » (1)

« Sensim factum est ut opifices inhumanitati dominorum effrenatæque competitorum cupiditati solitarios atque indefensos tempus tradidit » (2) — « opulenti ac prædivites perpauci prope servile jugum infinitæ proletariorum multitudini imposuit. » (3) « Urbes sunt divisæ in duas classes, immenso inter utramque discrimine interjecto; ex una parte factio præpotens quia prædives quæ, cum operum et mercaturæ universum genus sola potiatur, facultatem omnem copiarum effectricem ad sua commoda ac rationes trahit; ex altera parte inops atque infirma multitudo (4). »

28. — Quod autem talis proletariorum conditio pendeat etiam a defectuosa juris positivi humani ordinatione, certum est ex rei natura. Maxima enim pars legum civilium totæ insunt in regenda productione, commutatione, distributione et usucapitione bonorum temporalium tum privatorum tum publicorum. Certum est idem ex declarationibus Leonis XIII. Ab initio enim encyclicæ *Rerum novarum*, asserit commutationum studia quæ a rationibus politicis in æconomicarum cognatum genus defluerunt genuisse certamen hodiernum in quo tam deterior est opificum conditio (5). « Veteribus artificum collegiis superiore sæculo deletis, nulloque in eorum locum suffecto præsidio, cum ipsa instituta legesque publicæ avitam religionem exuissent sensim, factum est ut opifices inhumanitati dominorum effrenatæque competitorum cupiditati solitarios atque indefensos tempus tradiderit. » — Malum hoc accrevit ex usura voraci (6)

(1) Encycl. *Rerum novarum*, p. 4. — (2) Ibidem, p. 4. — (3) Ibidem, p. 4. — (4) Ibidem, p. 50. — (5) Ibidem, p. 50. — (6) Ibid. p. 4.

quam refranare certe pertinet ad auctoritatem civilem ; hæc autem usura vorax, quæ tantorum malorum est auctrix, hunc peperit effectum ut plus quam justitia patiatur in conductis privatorum ex pecunia percipiatur, dum viventis hominis labor, minus quam jus naturale exigit, stipendium obtinet. Si urbes dividuntur in duas classes quas describit summus Pontifex, quarum altera est multitudo inops atque infirma, hoc procedit ex *vi commutationum civilium*. Hæc enim sunt verba Leonis XIII : « *vis commutationum civilium* in duas civium classes divisit urbes, etc. » (1). Denique ubi summus Pontifex exponit evolvitque remedium necessario adhibendum ut hominibus infimæ sortis celeriter et opportune consulatur, partem remedii docet esse etiam *a republica* expectandam, scilicet ab auctoritate quæ rationibus temporalibus præest, quæcumque sit forma politica specialis qua utitur apud diversos populos ; vult nempe necessarium esse etiam jus positivum civile quod probant recta ratio et divinæ sapientiæ documenta taliter aptari in iis quæ spectant directe vel indirecte ad regimen œconomicum, ut conditio proletariorum in melius vertatur.

Hæc debita ordinatio regiminis legalis ex parte auctoritatis in civitate pertinet ad virtutem specialem justitiæ legalis vel socialis de qua, post expositas notiones juris et justitiæ, erit disserendum.

29. — Inde est 3° quod jus naturæ secundum appellationem S. Thomæ non potest, sub regimine possessionis privatæ, præjudicium afferre fini intrinseco bonorum possidendorum neque quoad eos homines qui in necessitate versantur et his

(1) *Encycl Rerum novarum*, p. 4.

bonis debent sustentari. Statutum est supra, docente S. Thoma et confirmante Leone XIII, ordinationem naturalem esse ut homo labore victum quærat. Hæc est, ad comparandam vitam, via omnibus aperta et quam terere debent generatim homines. Attamen cum res et homines hujus vitæ non sint usque ad ultimum perfecti et causæ secundæ tum liberæ tum necessariæ sæpius deficient, fit, per accidens, ut quidam non valeant ex labore victum sibi suisque comparare et in necessitate versentur. Necessitati autem est subveniendum. Et ideo jus naturæ exigit ut, salva ad quærendum ex labore victum ordinatione, iis subveniatur. Quomodo autem hæc componuntur? Componuntur tuendo jus singulorum in suas possessiones et temperando hoc jus per obligationem ex charitate deductam subveniendi ex superfluis proximo necessitatem patienti; juxta illud verbum Evangelii: « Quod superest, date eleemosynam. » (1). Hanc compositionem juris privatim possidendi cum obligatione charitatis sic exponit S. Thomas: « bona temporalia quæ homini divinitus conferuntur, ejus quidem sunt quantum ad proprietatem; sed quantum ad usum non solum debent esse ejus, sed etiam aliorum, qui ex eis sustentari possunt ex eo quod ei superfluit. » (2). Et alibi: « circa rem exteriorem, duo competunt homini: quorum unum est potestas procurandi et dispensandi et quantum ad hoc, licitum est quod homo propria possideat.... Aliud vero quod competit homini circa res exteriores, est usus ipsarum; et quantum ad hoc non debet homo habere res exteriores ut proprias, sed communes, ut scilicet de facili eas communicet in necessitate aliorum.

(1) Luc. II, 41. — (2) Summa theol. 2a 2æ q. XXXII a. 5 ad 2.

Unde Apostolus dicit (1 Tim. ultimo, 17, « divitibus hujus sæculi præcipe... facile tribuere, communicare de bonis, etc. » Ad bona igitur sua etiam superflua jus habent strictum divites, salva restrictione quæ apponitur in casu extremæ necessitatis quem supra exposuimus, nec ad ea bona jus proprie dictum habent pauperes. Necessitas tamen eorum est titulus ad obtinendum ut ex superfluis divitum eis subveniatur, quæ superflua juxta naturalem ordinationem eis destinantur taliter ut divites habeant strictam ex charitate obligationem ea largiendi per eleemosynam, quæ sub gravi obligat in materia gravi In hoc sensu loquuntur doctores catholici et Patres. Ita S. Basilus (homilia super illud Lucæ XII *destruam horrea mea*). « Si fateris ea tibi divinitus provenisse (scilicet temporalia bona), an injustus est Deus inæqualiter res nobis distribuens? Cur tu abundas, ille vero mendicat, nisi tu bonæ dispensationis merita consequaris; ille vero patientiæ braviis decoretur? Est panis famelici quem tu tenes; nudi tunica quam in conclavi conservas; discalceati calceus qui penes te marcescit; indigentis argentum, quod possides inhumatum. Quocirca tot injurias, quot dare valens es. »

CAPUT 7. — QUONAM SENSU, JUXTA S. THOMAM, DIVISIO
POSSESSIONUM ORITUR EX JURE GENTIUM?

30. — Patet igitur ex omnibus hucusque disputatis, facultatem seu jus possidendi privatim non oriri ex jure quod S. Thomas cum antiquis appellat jus naturæ. Oritur autem ex eo quod vocant jus gentium. Quid sit, juxta usum loquendi

S. Thomas, hoc jus, jam exposuimus. Explicandum superest quomodo S. Thomas et cum eo, traditio scholastica a tali jure gentium derivant jus possidendi privatim. Bona temporalia et nominatim terra, ex cujus fructibus omnes homines victum obtinent, possunt considerari non solum secundum eorum objectivam ontologicamque naturam, juxta quam per se sunt indifferentes ad communem aut ad privatam possessionem, sed etiam secundum aliquid quod ex ea natura consequitur et per deductionem rationis concluditur. Ad rem nostram quod attinet, terra, secundum suam naturam absolute consideratam, ordinatur ad nutriendum hominem; ratio autem humana, discurrens de homine nutriendo e terra et de terra ex qua homo est nutriendus, advertit hominem esse ens rationale quod suis necessitatibus provideat ipsum, quod vivat in societate pacifica et quod valeat suae perfectioni incumbere; simulque advertit terram, pro diverso modo quo ab homine possidetur, obesse vel prodesse homini in quantum est tale ens. Ratio humana ex his concludit facultatem esse hominibus, terram divisim possidere. Discursus autem quo ratio devenit ad hanc conclusionem est obvius, ipsaque conclusio non multum est remota a primo principio practico juris naturæ: homines sicut cætera animalia esse e terra nutriendos. Ideo in hac conclusione conveniunt sive implicite sive explicite homines ex omnibus vel fere omnibus gentibus; hæc vero conclusio: facultatem esse hominibus divisim possidere, a jure naturæ sic derivata, eo quod sancitur firmaturque conducto omnium gentium, dicitur a S. Thoma et scholasticis esse ex jure gentium.

31. — Discursus obvius quo ad hanc conclusionem devenitur potest sic exponi. Discrimen inter hominem cum cæte-

lis animalibus e terra nutriendis est in hoc primo et præcipue quod solus homo sit ens rationale. Hoc discrimen, quoad consequentiam quæ inde oritur circa facultatem seu jus possidendi privatim, explicatur a Leone XIII : « Revera hac etiam in re maxime inter hominem et genus interest animantium cæterorum. Non enim se ipsæ gerunt belluæ, sed reguntur gubernanturque duplici naturæ instinctu; qui tum custodiunt expectant in eis facultatem agendi, viresque opportune evolvunt, tum etiam singulos eorum motus exsuscitant iidem et determinant. Altero instinctu ad se vitamque tuendam, altero ad conservationem generis ducuntur sui. Utrumque vero commodè assequuntur earum rerum usu quæ adsunt, quæque præsentibus sunt : nec sane progredi longius possent, quia solo sensu moventur rebusque singularibus sensu perceptis. Longe alia hominis natura. Inest in eo tota simul ac perfecta vis naturæ animantis, ideoque tributum ex hac parte homini est, certe non minus quam generi animantium omni, ut rerum corporearum fruatur bonis. Sed natura animans quantumvis cumulate possessa, tantum abest ut naturam circumscribat humanam, ut multo sit humana natura inferior, et ad parendum huic obediendumque nata. Quod eminet atque excellit in nobis, quod homini tribuit ut homo sit et a belluis differat genere toto, mens seu ratio est. » (1)

32. — Dictum est insuper hominem esse ens rationale quod suis necessitatibus provideat ipsum « Homo enim, dicit Leo XIII, cum innumerabilia ratione comprehendat, rebusque præsentibus adjungat atque adnectat futuras, cumque actionum suarum sit ipse dominus, propterea sub lege æterna,

(1) *Encycl. Rerum novarum*, p. 8.

sub potestate omnia providentissime gubernantis Dei, se ipse gubernat providentia consilii sui; quamobrem in ejus est potestate res eligere quas ad consulendum sibi non modo in præsens, sed etiam in reliquum tempus maxime judicet idoneas. » (1)

33. — Res autem, scilicet animalia et plantæ quæ e terra vel aluntur, vel producuntur. habent ordinationem ad hominem quippe quæ inserviant ad ejus necessitatem vel utilitatem. « Manifestum est, inquit S. Thomas, quod homo indiget ad suam vitam aliis animalibus et plantis; sed natura neque dimittit aliquid imperfectum neque facit aliquid frustra. Ergo manifestum est quod natura fecit animalia et plantas propter hominem. » (2) — « Habent vero, inquit Leo XIII, cujusque hominis necessitates velut perpetuos redditus, ita ut hodie expletæ, in crastinum nova imperent. » (3)

34. — Considerata igitur natura rationali hominis est in ipso, præ belluis, capacitas seu aptitudo ad possidendum quod suæ necessitati inserviat; cum autem prævideat suas perpetuo redeuntibus necessitates, cumque res quæ a terra præstantur ad illas implendas necessitates aptæ fuerint a natura conditæ, perpetuoque a terra præstentur tales, conforme est naturali ordinationi ut homo stabili jure possideat ipse terram a qua suam absumat sustentationem, seu aliis verbis, ex ipsa naturali rerum hominisque ordinatione, deducitur inesse homini facultatem legitimam seu jus possessionis privatæ. Hæc ratiocinatio non posset infici nisi inde sequeretur homines omnes non posse convenienter e terra vivere.

(1) *Encycl. Rerum novarum*, p. 8. — (2) *Politic. libr. 1 lect. 6.* —

(3) *Encycl. Rerum novarum*, p. 8.

Hoc autem non sequitur; nam etiam sic possessa, terra, dummodo in conductis humanis, naturalis ordinatio non perturbetur, omnium necessitatibus haud inferior manet juxta hæc Leonis XIII: « Cæterum, utcumque inter privatos distributa, inservire communi omnium utilitati terra non cessat, quoniam nemo est mortalium quin alatur ex eo quod agri efferunt. Qui re carent, suppleant opera; ita ut vere affirmari possit, universam comparandi victus cultusque rationem in labore consistere, quem quis vel suo insumat fundo, vel in arte aliqua operosa, cujus merces tandem non aliunde quam a multiplici terræ fœtu ducitur, cum eoque permutatur. » (1)

35. — Hoc argumentum vim extensionemque conquirat si attendantur necessitates hominis non solum quoad sui individuum conservationem sed etiam quoad suæ speciei conservationem, siquidem juxta rerum naturam majus præstantiusque bonum est ut species humana quam ut individuus homo conservetur. Inde enim est quod luxuria est passio vehementior quam gula (2). Si ergo consideretur homo ens rationale quod sibi ipsum provideat, in quantum ex ordinatione naturæ, filios procreet alatque in quibus propria species conservetur et ejus persona quodam modo prolongetur, intensior fit atque extensior ejus necessitas; etenim cum filii sint aliquid patris et ab ipso solo, juxta ordinationem naturalem, expectent victum cultumque quo homines sibi sufficientes fiant, ad patrem pertinet quasi officium a natura impositum ut sit non solum sibi sed et suis sufficiens providentia. Propterea jus seu facultas possidendi privatim quod ex rerum natura concluditur inesse

(1) *Encycl. Rerum novarum*, p. 10. — (2) Cf. S. Thomam in *summa theol.* 2a 2æ q. CLV a. 2 in corpore et ad 4.

homini quatenus homo est individuus, validius extensiusque inhæret ipsi quatenus est paterfamilias. Hæc sic exponit Leo XIII : « Jura vero istiusmodi, quæ in hominibus insunt singulis, multo validiora intelliguntur esse si cum officiis hominum in convictu domestico apta et connexa spectentur. In deligendo genere vitæ, non est dubium quin in potestate sit arbitrioque singulorum alterutrum malle, aut Jesu Christi sectari de virginitate consilium, aut maritali se vinclo obligare. Jus conjugii naturale ac primigenum homini adimere, causamve nuptiarum præcipuam, Dei auctoritate initio constitutam, quoquo modo circumscribere, lex hominum nulla potest. *Crescite et multiplicamini* (I, Deut. V, 21). En igitur familia seu societas domestica, perparva illa quidem, sed vera societas, eademque, omni civitate antiquior ; cui propterea sua quædam jura officiaque esse necesse est, quæ minime pendeant a republica. — Quod igitur demonstravimus, jus dominii personis singularibus natura tributum, id transferre in hominem, qua caput est familiæ, oportet : imo tanto jus est illud validius, quanto persona humana in convictu domestico plura complectitur. Sanctissima naturæ lex est, ut victu omnique cultu paterfamilias tueatur quos ipse procrearit ; idemque illud a natura deducitur, ut velit liberis suis, quippe qui paternam referunt et quodammodo producant personam, anquirere et parare unde se honeste possint in ancipite vitæ cursu a misera fortuna defendere. Id vero efficere non alia ratione potest nisi fructuosarum possessione rerum, quas ad liberos hæreditate transmittat. » (1)

36 — Nec auctoritati in civitate constituta seu statui,

(1) *Encycl. Rerum novarum*, p. 12.

hominis tum quoad se, tum quoad speciem conservandi, providentia assignari potest. Etenim non quatenus est civis, providere sibi suisque homini officium munusque incumbit, sed quatenus est ens rationale cui a natura est impositum illud officium ita ut huic officio refragare scelus sit. Civitas autem est tum logice tum tempore natura posterior. Nec civitas ad hoc est constituta ut facultatem vimque subjectivam agendi ac providendi a natura homini inditam absorbeat seque loco ipsius hominis sistat, sed ad hoc potius ut vim illam atque facultatem agendi providendique tueatur ne minuat nec perimatur, eandemque foveat ita ut in dies magis magisque explicetur ipsa et ad nova extendatur ex quibus perfectio agendi ac vivendi in singulis hominibus civitatis valeat atque crescat. Imo hæc est apud homines vera proficiendi ratio ut facultas agendi singulis indita naturaliter, tutela societatis atque præsidio aucta firmataque, ad actus plures ac meliores valeat extendi. Profectus in victu cultuque materiali in hoc residet ut hominum multiplicatis necessitatibus seu facultate utendi bonis temporalibus, plene satisfieri fiat possibile; profectus in cultura intellectualem, ut ad actus sciendi quotidie novos se protendat mens humana; profectus in cultura morali, ut ad actus virtutis plures atque perfectiores singuli contendant.

37. — Munus igitur status est hac in re ut officium conservandi se suosque homini a natura incumbens tueatur foveaturque tota legum et institutorum civilium ordinatione atque administratione. Quod si ab hoc absteat, proprio deficit officio; quod si, absorbendo, contra agat, facit contra jus naturæ, socialis perturbationis auctor est ipse atque nocivum fugiendumque efficit civile consortium. Socialistarum hic est

perniciosus error atque scelus contra jus a natura derivatum quod hominem tum qua individuum, tum qua patremfamilias absorbeant, et ad serviendum indiscretæ, præpotenti ac tyrannicæ auctoritati status prosternant. Juxta eos enim, ad statum pertinet singulis tum individuis, tum familiis munus providendi per possessiones in commune redigendas, administrandas atque usu capiendas.

38. — Hæc luculenter exponit Leo XIII præsertim quoad spectat ad jus patrifamilias in societate domestica inherens :
 « Familia paria saltem cum societate civili jura obtinet.
 » Paria saltem diximus quia cum convictus domesticus et
 » cogitatione sit et re prior, quam civilis conjunctio, priora
 » quoque esse magisque naturalia jura officiaque consequitur.
 » Quod si cives, si familiæ, convictus humani societatisque
 » participes factæ, pro adjumento offensionem ; pro tutela,
 » diminutionem juris sui in republica reperirent, fastidienda
 » citius quam optanda societas esset. Velle igitur ut pervadat
 » civile imperium arbitrato suo usque ad intima domorum,
 » magnus ac perniciosus est error. .. Patria potestas est
 » ejusmodi ut nec extingui neque absorberi a republica
 » possit quia idem et commune habet cum ipso hominum
 » vita principium. *Filii sunt aliquid patris* et velut paternæ
 » amplificatio personæ ; proprieque loqui si volumus, non
 » ipsi per se, sed per communitatem domesticam, in quo
 » generati sunt, civitatem incunt atque participant societatem
 » atque hac ipsa de causa quod filii sunt *naturaliter aliquid*
 » *patris...* *antequam usum liberi arbitrii habeant, continentur sub*
 » *parentum cura.* (1) Quod igitur socialistæ, posthabita provi-

(1) S. Thomas, *summa theol.* 2a 2æ q. X a 12.

» dentia parentum, introducunt providentiam reipublicæ,
 » faciunt contra justitiam naturalem, ac domorum compagi-
 » nem dissolvunt. » (1)

39.— Dictum est denique hominem esse ens rationale quod, juxta ordinationem naturæ, vivat in societate pacifica et quod valeat propriæ incumbere perfectioni (2). Atqui possessio in commune tum pacem in consortio humano ex se perturbare nata est, tum multiplicationem bonorum temporalium ad profectum humanum in sua ipsa productrice causa minuit atque perimit. Dicitur ad profectum humanum requiri multiplicationem bonorum temporalium; etenim ad ipsam virtutem, sufficiens copia in societate requiritur, qua deficiente, expensis ad bonum publicum conducentibus fieri satis nequit, et inopia talium bonorum apud privatos, est, juxta communiter contingentia, multis occasio et tentatio aegritudinis, tristitiæ et invidiæ. Operibus intellectualibus a quibus bona multa accrescunt civili consortio, incumbere jam fit impossibile absque copia bonorum temporalium. Ipsa demum cultura profectusque materialis, in hoc consistit quod, sicut supra diximus, aucta facultate utendi his bonis, possit ad actus multiplices hæc facultas redigi.

40.— Jamvero ad procurandum non solum copiam bonorum ad profectum socialem necessariam, sed etiam ea quæ ad decen-

(1) *Encycl. Rerum novarum*, p. 14. — (2) Insitum homini natura est, dicit Leo XIII (*Encycl. Immortale Dei*, de civitatum constitutione christiana) ut in civili societate vivat; is enim necessarium vitæ cultum et paratum, itemque ingenii atque animi perfectionem, cum in solitudine adipisci non possit, provisum divinitus est, ut ad conjunctionem congregationemque hominum nasceretur cum domesticam, tum etiam civilem, quæ suppeditare vitæ sufficientiam perfectam sola potest. »

tem vitam tum individuorum tum familiarum requiruntur, quisque haud parum incitatur si in proprium emolumentum laborem insumat; e contrario si quis in omnium vel multorum commodum pœnam et sudorem profundat, generatim relaxabitur ab omni alacritate, studio genioque, et sapissime ab omni labore abstinebit, aliis relinquens ut rem communem curent. Inde ipsa rerum utilium imo et necessariarum in societate humana et in ipsis familiis copia opportuna deficiet, sicque tum perfectio materialis tum perfectio moralis periclitabitur.

Præterea, si in commune omnia possiderentur, omnia producerentur indistincte ab omnibus, confusio homines resque commisceret necessario, singulorum activitatem frugiferam minuens, omnium animos ex inordinatione tristans perturbansque.

Denique cum plurium in idem contentio zelotypiam atque rixas gignat, pacifica hominum conversatio pessumdaretur, societasque ad quam homo naturaliter est ordinatus, odiosa atque fugienda evaderet

41.— Hæc, pro suo more, breviter ac luculenter, expressit S. Thomas : " Quod homo propria possideat, est etiam necessarium ad humanam vitam propter tria : primo quidem, quia magis sollicitus est unusquisque ad procurandum aliquid quod sibi soli competit, quam id quod est commune omnium vel multorum ; quia unusquisque laborem fugiens, relinquit alteri id quod pertinet ad commune, sicut accidit in multitudine ministrorum ; alio modo, quia ordinatius res humana tractantur, si singulis imminet propria cura alicujus rei procurandæ ; esset autem confusio si quilibet indistincte quolibet procuraret ; tertio, quia per hoc magis pacificus status

hominum conservatur, dum unusquisque re sua contentus est. Unde videmus quod inter eos qui communiter et ex indiviso aliquid possident, frequentius jurgia oriuntur. » (1) Hoc etiam addatur justum esse ut res effectæ, sicut dicit Leo XIII (2), causam sequantur a qua effectæ sunt; ac propterea ut fructus laboris, qui fundum excoluit, laboranti ipsi attribuat; ipse enim sudando operam dedit ex qua quasi ex causa enatus est fructus. Neque dicatur satis esse si ipse a communitate ad æqualitatem laboris insumpti compensetur ex aliis bonis communibus; nam magis est rerum naturæ congruum ut possideat ipse fundum cui insudavit; etenim, ut dicit Leo XIII, « ager cultoris manu atque arte subactus habitum longe mutat; e silvestri frugifer, ex infœcundo, ferax efficitur. Quibus autem rebus est melior factus, illæ sic solo inhærent miscenturque penitus, ut maximam partem nullo pacto sint separabiles a solo. » (3) Non solum homo laborans fundo immiscuit inseparabiliter opus suum frugiferum, sed applicando rei, quam excoluit, suam personalem operam, prolongavit quodammodo in ipso fundo propriam personalitatem. « Cum in parandis naturæ bonis, dicit Leo XIII, industriam mentis viresque corporis homo insumat, hoc ipso applicat ad sese eam naturæ corporeæ partem, quam ipse percoluit, in qua velut formam quandam personæ suæ impressam reliquit. » (4) Aliunde ex his quæ sunt exposita circa naturam rationalem, sociabilitatem ac perfectibilitatem hominis, conforme est humanæ naturæ sic consideratæ ut insit homini facultas seu jus possidendi priva-

(1) *Summa theol.* 2a 2æ q. LXVI a. 2. — (2) *Encycl. Rerum novarum*, p. 12. — (3) *Ibidem*, p. 12. — (4) *Ibidem*, p. 10.

tim. Propterea vis argumentorum inde derivantium ex duplici præsentè consideratione confirmatur.

42. — Demum est etiam considerandum ipsorum opificum rationibus obfuturam esse redactionem in commune omnium privatarum possessionum; siquidem jam ipsis non erit integrum partem mercedis ex suo labore perceptæ, si velint parce vivendo seponere, contra aliquem agrum aut fundum commutare, quod per se est legitimæ ac frugiferæ libertatis diminutio. « Artifex enim, dicit Leo XIII, si vires, si industriam alteri commodat, hanc ob causam commodat ut res adipiscatur ad victum cultumque necessarias: ideoque ex opera data jus verum perfectumque sibi quærit non modo exigendæ mercedis, sed et collocandæ uti velit.... Ergo si tenuitate sump-tuum quicquam ipse comparsit, fructumque parcimoniæ suæ, quo tutior esse custodia possit, in prædio collocavit, profecto prædium istiusmodi nihil est aliud, quam merces ipsa aliam induta speciem; proptereaque coemptus sic opifici fundus tam est in ejus potestate futurus, quam parta labore merces. Sed in hoc plane, ut facile intelligitur, rerum dominium vel moventium vel solidarum consistit. In eo igitur quod bona privatorum transferre socialistæ ad commune nituntur, omnium mercenariorum faciunt conditionem deteriore, quippe quos collocandæ mercedis libertate sublata, hoc ipso augendæ rei familiaris utilitatumque sibi comparandarum spe et facultate despoliant. » (1)

43. — Ex hucusque disputatis apparet jus seu facultatem legitimam possidendi privatim concludi obvio ratiocinio ex natura rationali hominis qui sibi suisque provideat ipse in

(1) *Encycl. Rerum novarum*, p. 10.

pacifico consortio humano taliter ut a propria perfectione nec deterreatur nec impediatur. Quod autem homo sit talis, hoc est ex rerum constitutione naturali; propterea conclusio quam deduximus: inesse homini jus possidendi privatim, est et ipsa ex rerum natura; proinde si, juxta modum hodiernum loquendi, jus naturale dicatur tum quidquid per se, immediate et evidenter ex rerum natura exigitur, tum quidquid ex rerum natura obvio ratiocinio exigi concluditur, dicendum est jus seu facultatem legitimam possidendi esse ex jure naturæ. Hic modus loquendi, quoad rem, idem significat ac ille quo usi sunt S. Thomas et cum eo antiqui scholastici quando dixerunt: jus seu facultas legitima privatim possidendi oritur ex jure gentium. Et sic intelligitur quam perfecte et compendiose dixerit Leo XIII: « Merito universitas generis humani, dissentientibus nihiladmodum mota, *studiose naturam intuens, in ipsius lege naturæ fundamentum reperit partitionis bonorum, possessionesque privatas, ut quæ cum hominum natura pacato et tranquillo convictu maxime congruant, omnium sæculorum usu consecravit.* » (1)

44. — Jus igitur gentium de quo loquitur S. Thomas, quod, in quantum sancitur etiam per consensum omnium vel fere omnium populorum, refert S. Doctor ad jus positivum humanum, et ex quo derivat jus seu facultatem legitimam possidendi privatim, est jus quod necessaria et obvia conclusione deducitur ex jure naturæ et quod, juxta Justinianum (2), *naturalis ratio* inter omnes homines constituit. Propterea jus quod S. Thomas vocat jus gentium, nullo modo est jus gentium in eo sensu quo sæpissime, in hodierno sermone, solet accipi

(1) Encycl. *Rerum novarum*, p. 12. — (2) Instit. lib. 1. tit. 2.

hæc vox : scilicet jus quoddam internationale mere positivum faciens aliquid justum esse, propter solam populorum conventionem, quod justum jam non existeret ante conventionem positivam nec positive a rerum natura derivaretur.

45. — Ex eo quod jus proprietatis quod explicuimus oritur a rerum natura, inestque homini quatenus homo, nulla lex humana nullumque conductum positivum potest hominem invitum exspoliare hoc jure seu hac facultate legitima possidendi privatim. Inde est quod ipse solus, si velit libere, potest tali facultati renunciare. Sic aliqui, qui perfectionis christianæ insistentes, ut facilius expeditiusque valerent rebus spiritualibus vacare, renuntiarunt libere huic juri, resque suas privatas in commune redegerunt possidendas. Sic etiam tempore apostolorum, in ecclesia hyerosolimitana, primi christiani, propter eundem finem, spontanea voluntate suas res communes fecerunt.

46. — Inde est etiam quod si aliquis cogeretur ad id agendum quod egerunt religiosi catholici et supradicti christiani, vim subiret cui reclamaret justitia. Hic fuit error quem S. Augustinus refert *Apostolicorum* de quibus dicit : « Apostolici dicuntur qui se hoc nomine arrogantissime vocaverunt eo quod in suam communionem non acciperent utentes conjugibus et res proprias possidentes, quales habet ecclesia et monachos et clericos plurimos. » (1)

47. — Inde est denique : neque consensum omnium principum civilium posse valide abolere jus proprietatis de quo diximus. Hoc enim jus pertinet ad singulos non quatenus sunt cives, sed quatenus sunt homines ; propterea nulla valeret

(1) Libro de hæresibus, hæresi 40.

renunciatio nisi ea quæ a singulis libera voluntate emittēretur. Nec, si hæc fieret, renunciantes valerent per talem renunciationem obligare suos filios seu successores; isti enim non a jure paterno, sed a sua natura tenerent hoc jus seu hanc legitimam facultatem possidendi privatim.

48. — Potest ultimo quæri utrum in communitate et consortio hominum sit necessarium ad actum redigi jus proprietatis privatæ seu de facto dividi possessiones inter privatos. Ex argumentis, in quæ fundatur jus possessionis privatæ, potest solvi hæc quæstio. Ratio enim hujus juris deducitur ex eo quod oportet providere necessitati hominis qui naturaliter est conditus ad vivendum in pacifico consortio taliter ut valeat propriæ perfectioni incumbere. Jamvero ubi homines sunt pauci et bona quæ effert natura, præ isto parvo numero hominum, tot et tanta sunt ut quisque pro lubitu valeat iis uti et frui quin cæterorum usus circumscribatur aut minuatur, non videtur esse necessariam bonorum divisionem, quod posset verificari in primitiva societate aliqua. Sic v. gr. aer non dividitur inter homines quia eo singuli possunt uti quin præjudicaretur inde cæterorum respirationi. Sic etiam ubi aqua non deficit, non dividitur neque emitur aqua utpote nullius valoris. Ubi autem multiplicantur homines et usus earundem rerum non potest ab uno percipi, quin usus a cæteris perceptus minuatur aut circumscribatur, fit necessarium applicare facultatem seu jus possidendi privatim. Exemplum hujus necessitatis habetur in Genesi: « Ascendit ergo Abram de Ægypto... et Lot cum eo ad australem plagam... Sed et Lot qui erat cum Abram fuerunt greges ovium, et armenta, et tabernacula. Nec poterat eos capere terra, ut *habitarent simul*: erat quippe substantia eorum multa, et nequibant habitare communiter.

Unde et facta est rixa inter pastores gregum Abram et Lot. Dixit ergo Abram ad Lot : Ne quæso sit jurgium inter me et te, et inter pastores meos et pastores tuos, fratres enim sumus. Ecce universa terra coram te est ; recede a me, obsecro ; si ad sinistram ieris, ego dexteram tenebo ; si tu dexteram elegeris, ego ad sinistram pergam. » (1).

49. — Ratio hujus necessitatis reperitur in triplici concupiscentia, quæ a peccato originali in singulos homines est derivata. Si homines in hac vita degentes, res omnes in commune possiderent quas ideo communiter oporteret elaborare atque usu capere, impossibilis foret inter eos prospera, pacifica atque profectui apta societas, siquidem post peccatum originale, deficiunt virtute ad tale consortium necessaria.

50. — Hanc doctrinam de necessitate possidendi privatim quæ, supposito peccato originali, deducitur ex jure naturali sic exponit de Lugo : « Licet in aliquibus circumstanciis et in aliqua congregatione non esset obligatio faciendi divisionem, quia non esset necessitas ad pacem et quietem humanam, per hoc tamen non tollitur, quod ubi essent aliquæ circumstantiæ diversæ, esset obligatio stricta illius, si in illis circumstanciis lumen naturale indicaret, illud esse medium moraliter necessarium ad finem ; atqui *post peccatum in tanta hominum multitudine, illud erat medium non solum expediens et utile, sed omnino necessarium ad finem pacis et quietis. Ergo in circumstanciis præsentis status et respectu totius multitudinis hominum, jus ipsum naturale obligabat, secluso omni humano præcepto, ad divisionem faciendam.* » (2)

Et paulo post idem Doctor : « respondeo, inquit, jus

(1) Gen. XIII 1-9. — (2) De justitia et jure disp. VI, sect. I, n° 4.

naturæ sumi dupliciter : primo pro jure communi hominibus et belluis, et in hac significatione usurpatur a Justiniano imperatore in tit. *Instit. de jure naturali, gentium et civili*, ubi dicitur jus naturæ esse, quod belluæ etiam omnes didicerunt, et hominibus cum belluis commune est, et in hoc sensu certum est divisionem rerum et dominiorum non esse de jure naturæ, cum sit propria hominis, prout differt a brutis. Secundo accipitur jus naturale pro lege obligante independentem ab omni præcepto positivo superaddito. Et hoc in sensu est quidem de jure naturæ divisio rerum et dominiorum in genere loquendo, quia naturalis ratio dictat, in circumstantiis præsentibus naturæ lapsæ et hominum multitudinis, necessariam esse divisionem. » (1)

Et iterum idem theologus : « appropriationem, inquit (bonorum communium) non prohibebat jus naturæ, imo in genere dictabat et præcipiebat fieri, supposita fragilitate et multitudine hominum. » (2).

Eandem doctrinam exponit Molina : « Id quod judicat lumen naturale intellectus ut fiat, si judicet id tamquam medium moraliter necessarium omnino ad finem ad quem quis tenetur, est de jure naturali ut fiat; ac proinde argumentum (Medinæ) solum probare .. obligationem ut fiat (rerum divisio) esse de jure naturali non semper, sed pro tempore et inter quos judicaretur esse omnino necessaria ad vitanda gravissima mala inter homines... (3).

51. — Huic doctrinæ opponitur error atque utopia socialistarum qui contendunt, per possessionem in commune fore pacificam, prosperam, proficientemque societatem hominum

(1) Ibidem, n° 5.— (2) Ibidem, n° 6.— (3) De justitia et jure, tract. II, disp. 20, n° 7.

ad invicem, quia reputant homines bonos ex sese atque perfectos; imo anarchistarum secta innatam hominis perfectionem taliter tuctur ut illam ingenitam homini tribuat et impugnet societatem quasi eam perfectionem deturbet atque deturpet, coneturque societatem esse radicitus evertendam, si opus sit, ferro et igne.

52. — Ex his intelligendæ sunt quædam locutiones quæ aliquando occurrunt apud Patres quibus iniquitati attribuunt quod inter homines sit *meum* et *tuum*, scilicet possessionum divisio. Iniquitas illa est peccatum originale quod induxit concupiscentiam a qua, protoparente non peccante, homines fuissent immunes; propter consequentias illius iniquitatis facta est necessaria applicatio juris, quod a natura tenet homo, possidendi privatim, ne scilicet per communem possessionem pessumdaretur consortium humanum (1).

53. — Ex disputatis sequitur etiam, quid juris fuisset circa divisionem possessionum, si protoparentes non essent lapsi in peccatum originale. Jus proprietatis privatae ante lapsum, sicut post lapsum, integrum mansisset quidem; fundamentum enim ejus est in humana natura sicut explicatum est supra. Necessarium vero non fuisset dividere possessiones, si homo non fuisset lapsus. Deficiente enim concupiscentia, pacifica progressivaque societas fuisset inter homines possibilis; integrum perinde fuisset hominibus possidere privatim aut in

(1) In hoc sensu loquitur S. Clemens Papa in c. *dilectissimis* XII, q. 2 ubi sic ait: « Communis usus omnium, quæ sunt in hoc mundo, omnibus hominibus esse debuit; sed per iniquitatem alius dixit hoc esse suum, alius istud: et sic inter mortales facta est divisio. »

commune ; siquidem utrovis modo fuisset possibile fieri satis exigentiis naturæ humanæ in consortio humano (1).

CAPUT. 8. — DE DIVISIONE JURIS SECUNDUM OBJECTUM.

54.— Dictum est supra jus esse præferentiam moralem qua quis cæteris præfertur in percipienda utilitate ex aliqua re propter connexionem particularem quam habet cum illa re. Jamvero, connexio illa potest fundare præferentiam qua aliquis cæteris præferatur in obliganda sibi re nondum obligata, ut ex ea utilitatem percipiat; vel potest fundare præferentiam qua quis cæteris præferatur in percipienda utilitate ex re jam sibi obligata. In primo casu habetur *jus ad rem*; in secundo, *jus in re*. V. gr. in salarium quod nondum percepit, habet operarius, præstito opere, *jus ad rem*. In salarium quod, præstito opere, jam percepit, habet *jus in re*: scilicet, posito *jure ad rem*, præfertur ille operarius, cæteris qui non laboraverunt exclusis, ad hoc ut percipiat salarium ad propriam utilitatem; posito autem *jure in re*, præfertur, cæteris qui non laboraverunt nec salarium ceperunt exclusis, ad hoc ut percipiat utilitatem ex accepto salario.

55. — Res in quam habetur *jus in re* supponitur obligata jam seu devincta illi qui habet jus, seu rem jam esse illius; propterea *jus in re* dicitur *jus reale* et confert *actionem realem*

(1) Conferatur Suarez qui hanc quæstionem in eodem sensu solvit (*in primam partem partis secundæ, de Deo effectore lib. V, cap. 7 Nis. 17 et 18*).

habenti jus ; scilicet qui habet *jus in re* potest illam vindicare ubicumque et ad cujuscumque manus devenerit. E contrario *jus ad rem* non confert nisi actionem personalem, in eum scilicet qui rem detinet erga quam aliquis jus habet ut eam sibi obliget faciatque suam.

56. — *Jus in re* est genus sub quo continentur multæ species ; v. gr. *dominium* quod subdividitur in *plenum* et *semiplenum* et alia jura in res quæ jam sunt alicui obligatæ ut ex eis possit utilitatem percipere. Illæ res possunt esse corporeæ, sicut *agri* ex quibus percipiuntur fructus ; *domus*, ex quibus percipitur utilitas habitationis aut locationis. Possunt esse et incorporeæ sicut *officium* et *beneficium*, ex quibus potest percipi utilitas stipendii vel præbendæ et honoris ; *servitus* bonis alienis impositæ, ex quibus potest percipi utilitas commodi obtinendi vel incommodi avertendi : *hypotheca*, ex qua potest percipi utilitas assecurandi crediti, etc.

57. — *Dominium*, quod est species aliqua *juris in re*, potest definiri : Jus perfecte disponendi de re aliqua tamquam sua, nisi lege prohibeatur. *Dominium* sic definitum est *dominium plenum* seu *perfectum*. In hac definitione ponitur *jus* quasi genus ; plura enim sunt *jura in re* quæ non sunt *dominium* nunc definitum. V. gr. *ususfructus*, *usus*. Etenim in usufructu et in usu habetur *jus in re*, sed tantummodo ad utendum, vel ad utendum et fruendum simul. In locatione, locans alteri habet *jus in re* quoad rem locatam, sed de ea non potest perfecte disponere, nam ad utendum disponere non valet. Si quis concedit alteri permissionem utendi re sua ad quoscumque usus, conservat *jus in re*, de ea tamen nequit disponere ad propriam utilitatem ; propterea non habet in eam *dominium* supradictum.

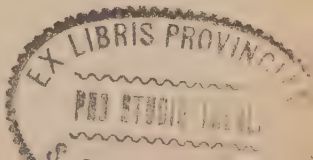
58. — Dicitur in definitione; dominium esse jus disponendi de re *tamquam sua*. Per illa verba excluduntur quædam possessiones quæ non sunt dominium; v. gr. depositarius detinet rem depositam, sed non tamquam suam. Usufructuarius detinet rem ut capiat ex ea usum et fructus, non tamen tamquam suam.

59. — Dicitur etiam in definitione: *Jus disponendi perfecte* de re; scilicet dominium continet facultatem destinandi rem ad omnes usus, sive possint renovari, sive non possint renovari; continet ideo facultatem utendi, usufruendi, donandi, vendendi, permutandi, destruendi, etc. Propterea plures dixerunt dominium supra definitum esse facultatem seu *jus utendi et abutendi*, significantes per *jus abutendi*, facultatem legitimam destinandi rem ad usum qui non potest renovari, seu destruendi eam, quod intelligi debet sub restrictionibus quæ exponuntur in sequentibus.

60. — Dicitur denique in definitione: *Jus disponendi etc. nisi lege prohibeatur*. His verbis continentur multiplices restrictiones quæ sic videntur posse exponi:

1° Potest aliquod jus, quod est perfectum dominium, esse hic et nunc impeditum ne ad actum aliquem dominii redigatur. Sic uxor, filiusfamilias, minor, subjectus consilio judiciario, interdictus, bona quædam non possunt alienare quamvis in ea bona habeant verum dominium.

2° Potest lex prohibere quosdam actus sub pœna nullitatis ita ut, si ponantur, invalidi evadant. Sic ex jure ecclesiastico et civili, qui matrimonio duceret consanguineam in secundo gradu (secundum modum ecclesiasticum computandi gradus) invalide duceret, scilicet non transmitteret huic consanguineæ dominium in proprium corpus.

3° Potest lex prohibere quosdam actus sub sola pœna illicitatis ita ut, si actus ponatur, validus quidem evadat, sed illicitus. Puta si aliquis catholicus, absque dispensatione, matrimonio ducat hæreticam valide baptizatam, tradit quidem illi hæreticæ dominium in proprium corpus illicite vero tradit.

4° Lex de qua agitur in definitione supra dicta domini debet intelligi in sensu valde amplificato. Complectitur non solum legem positivam civilem, sed quamcunque etiam aliam legem, scilicet, naturalem, gentium, divinam, et positivam ecclesiasticam.

Exempla sint : in rem, quam titulo hæreditatis accepisti, alius habet usumfructum ; lex naturalis te obligat ad non percipiendum ex ea usumfructum ; dominium igitur, quod in eam habes, est limitatum jure naturæ quod statuit singulorum jura esse servanda integra.

Extreme indigens, ubi deficit qui velit dare, habet jus strictum ex lege naturæ, sibi sumendi unde se eripiat a tali necessitate ; unde dominium quod habes in res tuas limitatur hoc jure ; ideo si prohibeas indigentem quominus sumat de rebus tuis ad sibi subveniendum, lædis jus strictum ejus, et, si inde damnum ipsi eveniat, ad restituendum teneris.

Operarius frugis et benemoratus, cujus opus conduxisti, si debitum opus præstiterit, habet, ex lege naturæ, jus strictum accipiendi a te salarium suæ subsistentiæ sufficiens, etiam si non conformis huic juri fuerit inita conventio. Dominium igitur tuum in res tuas limitatur hoc jure operarii, et nisi illud jus observes, teneris ad restitutionem.

Idem dicatur de omni restrictione apposita dominio per jus strictum aliorum, sive hoc jus procedat ex lege posi-

tiva, sive ex lege naturali. Cum autem agatur de jure stricto aliorum quod est objectum justitiæ commutativæ, si quis in exercendo dominio in suas res, non observet eas restrictiones, lædit justitiam commutativam et ad restitutionem tenetur.

61.— Possunt dominio apponi restrictiones ex legibus quæ non respiciunt jus stricte dictum aliorum privatorum ; sed respiciunt objectum aliarum virtutum. Illæ restrictiones sunt observandæ ex motivo formali virtutis quod respicit et præcipit lex restringens. Cum autem jam non agatur de jure stricto aliorum, non lædet justitiam commutativam nec ad restitutionem tenebitur qui. in exercendo dominio in suas res, non observat illas restrictiones. V. gr. ex jure naturæ, propter motivum charitatis, bona temporalia quoad usum debent a possidentibus haberi quasi communia. « Si quæeratur, dicit Leo XIII, qualem esse usum bonorum necesse sit, Ecclesia quidem, sine ulla dubitatione respondet : *quantum ad hoc non debet homo habere res exteriores ut proprias, sed ut communes : ut scilicet de facili aliquis eas communicet in necessitate aliorum. Unde Apostolus dicit : divitibus hujus sæculi præcipe... facile tribuere, communicare.* (S. Thomas 2^a 2^æ q. LXV a. 2.) Nemo certe opitulari aliis de eo jubetur quod ad usus pertineat cum suos tum suorum necessarios ; imo nec tradere aliis quo ipse eget ad id servandum quod personæ conveniat, quodque deceat ; *nullus enim inconvenienter vivere debet.* (S. Thomas, summa th. 2^a 2^æ q. XXXII. a. 6.) Sed ubi necessitati satis et decoro datum, officium est de eo quod superat, gratificari indigentibus. *Quod superest, date eleemosynam.* (Luc. XI, 41.) Non justitiæ, excepto in rebus extremis, officia ista sunt, sed charitatis christianæ, quam perfecto lege agendo petere jus

non est » (1). Inde, ei qui habet superflua, oritur obligatio eleemosynas largiendi pauperibus. Hac igitur obligatione, quæ est stricta obligatio atque ex genere suo gravis, limitatur domini in possidentis superflua, non ita tamen ut eleemosynam non exercens, pauperum jus strictum lædat et ad restitutionem teneatur.

62.— Dicit de Lugo: « jus humanum potest limitare, augere et decernere modum acquirendi vel amittendi appropriationem bonorum temporalium ». (2) Idem fere iisdem verbis asserit Molina: « Jura civilia multa possunt statuere circa divisiones et appropriationes multarum rerum necnon circa translationem et amissionem dominiorum. » (3) Hæc potestas administrandi jus naturale privatæ possessionis exigitur a bono communi quod regere pertinet ad jura civilia; inde omnes restrictiones non repugnantes justitiæ naturali, quæ juri privatorum disponendi de rebus suis ab auctoritate civili apponuntur, debent observari a privatis.

Sic, si ad vitanda incommoda latifundiorum, præcipiantur quidam modi sive colendi, sive locandi, sive alienandi fundos, sicut aliquando factum est in ditione pontificia; si, ad tuendas laborantium rationes, quædam regulæ ordinentur secundum quas conventiones inter dominos agrorum et excellentes colonos regulentur, sicut egerunt Angli quoad Hiberniam; si quæ alia hujusmodi, propter bonum commune, jure civili statuuntur, restrictiones quæ exinde dominio possessorum afferuntur, sunt observandæ. Si autem ex iis non observatis, jus stricte dictum proximi lædatur, commutativa justitia offenditur et restituendi inducitur obligatio.

(1) *Encycl. Rerum novarum*, p. 26. — (2) *De Jure et Justitia disp. VI sect. 1. n° 6* — (3) *De Justitia et Jure tract II disp 20 n° 7.*

63. — Juxta eas omnes restrictiones igitur est intelligenda definitio domini. Hæc autem est ratio. Dominium de quo agitur est dominium humanum, quod nequit esse absolutum, nec independens, sed sub dominio eminenti absoluto et independente Dei ordinatoris naturæ et auctoris revelationis continetur et limitatur. Inde est quod, ut diximus, etiam citra læsionem juris stricti alieni, potest aliquis disponere de rebus suis indebite seu abusive, si nempe eas destinet ad usum quem prohibet lex sive positiva, sive naturalis.

64. — Dominium quod definivimus et explicuimus est dominium plenum seu perfectum (1). Potest dominium non esse perfectum seu plenum; quando scilicet non complectitur omnem facultatem disponendi de re ad omnes usus lege non prohibitos. Sic unus potest habere jus fruendi re aliqua, alius ejusdem rei proprietatem. *Dominium non plenum* seu *imperfectum*, dicitur *directum* quando complectitur tantum proprietatem rei, *indirectum* seu *utile* vero, quando complectitur tantum usum vel usumfructum rei cujus proprietatem est apud alium.

65. — *Ususfructus*, qui est aliqua species *juris in re*, definitur: jus utendi et fruendi re aliena sicut ipse rei dominus, salva ejus substantia. Hæc species *juris in re* constituitur aut lege aut hominis voluntate (2).

66. — *Usus* autem, qui est alia species *juris in re*, definiri potest: jus utendi re aliena in propriam tantum utilitatem,

(1) Dominium de quo dicitur, est, secundum supra dicta, dominium humanum multipliciter limitatum; propterea hoc dominium non dicitur perfectum nisi in quantum comparatur ad alia dominia quæ sunt minus perfecta. — (2) Cf. codicem civilem gallicum a. 578 et seqq.

sicut rei dominus, salva ejus substantia. Discrimen præcipuum inter usum et usumfructum in eo est quod usufructuarius potest percipere ex re aliena quemcumque usum et quoscumque fructus, sive ad propriam utilitatem inserviant, sive non, dum usuarius non potest ex re aliena illa emolumenta percipere nisi quantum ad usum sui suorumque inserviunt (1).

67. — *Servitus* est et alia species juris in re et potest defini: onus impositum rei in favorem alterius. Dominus rei cui imponitur onus subit servitutem. Ille, in cujus favorem est imposita, gaudet servitute. Servitutes sunt : jus transitus per fundum alienum, jus hauriendi aquam ex fonte alieno, etc. (2)

68. — *Hypotheca* est species juris in re qua creditor quasi pignus sui crediti habet obligata bona immobilia debitoris (3).

(1) Cf. cod. civ. gall. art. 630.— (2) Cf. cod. civ. gall. libro II tit. IV.
— (3) Cf. in cod. civ. gall. legem 16 decembris 1851.

DISSERTATIO II.

SECTIO I. — DE DEFINITIONE JUSTITIÆ.

1. — Virtus moralis est habitus quo homo agit juxta rectam rationem. Ad agendum autem juxta rectam rationem, oportet imprimis ut ipsa ratio dictans quid sit agendum, recte dictet; habitus vero seu virtus moralis (1) quæ ponit rectitudinem in ipsa ratione dictante quid sit agendum, est *prudentia*; et ideo definitur *recta ratio agibilium*.

Hæc rectitudo, quæ est in ratione dictante, debet ab homine per liberam electionem ad actum redigi; actus autem ad quem est redigenda, potest considerari in quantum est in agente (sive actus nullum reipsa habeat respectum ad alios sive non attendatur ad hoc) vel potest considerari in quantum afficit alios (2) Si attendatur ad actum in quantum est in

(1) Prudentia quæ, secundum essentiam, est virtus intellectualis, est, secundum materiam, virtus moralis, ut exponit S. Thomas in summa theol. 1a 2æ q. LVIII a. 3 ad 1 et q. LXI a. 1.

(2) « Bonum et malum in quibusdam operationibus attenditur secundum se ipsas, qualitercumque homo afficiatur ad eas, in quantum scilicet bonum in eis et malum accipitur secundum rationem commensurationis ad alterum et in talibus oportet quod sit aliqua virtus directiva opera-

ipso agente, vel rectitudo rationis potest impediri a passione quæ retrahit a rectitudine in actu ponenda; et circa talem passionem oportet esse virtutem impellentem; hæc virtus est *fortitudo* quæ servat rectam rationem non obstantibus periculis, præsertim periculis mortis; vel rectitudo rationis potest impediri a passione quæ incitat ad agendum contra rectam rationem et oportet circa talem passionem esse virtu-

tionum secundum seipsas, sicut sunt emptio et venditio et hujusmodi operationes in quibus attenditur ratio debiti vel indebiti ad alterum; et propter hoc, justitia et partes ejus proprie sunt circa operationes, sicut circa propriam materiam. In quibusdam vero operationibus, bonum et malum attenditur solum secundum commensationem ad operantem; et ideo oportet in his bonum et malum considerari secundum quod homo bene vel male afficitur circa hujusmodi; et propter hoc, oportet quod virtutes in talibus sint circa interiores affectiones quæ dicuntur animæ passionibus; sicut patet de temperantia, fortitudine et aliis hujusmodi. Contingit autem quod in operationibus quæ sunt ad alterum prætermittatur bonum virtutis propter inordinatam animi passionem; et tunc, in quantum corrumpitur commensuratio exterioris operationis, corrumpitur justitia; in quantum autem corrumpitur commensuratio interiorum passionum, est corruptio alicujus alterius virtutis; sicut cum propter iram aliquis alium percutit; in ipsa percussione indebita, corrumpitur justitia, in immoderantia vero iræ corrumpitur mansuetudo. » (S. Thomas, *summa theol.* 1a 2æ q. LX a. 2.)

« Subdivisio virtutis moralis naturalis fit in virtutes in ordine ad se et in virtutes in ordine ad alios. Quod non ita intelligendum, quasi sit aliqua virtus non perficiens moraliter subjectum, omnes enim operantem perficiunt; ideoque in eo sensu omnes sunt ad se, sed quia honestas objecti amati in quibusdam desumitur in ordine ad bonum physicum quod proximo adferunt, sicut justitia, liberalitas, misericordia, obedientia, reverentia, etc. Aliæ sunt in ordine ad se quia solum respiciunt ipsum operantem ut temperantia et fortitudo. » (Arriaga *disp. theol.* in 1am 2æ S. Thomæ, *disp.* 35, sect 3, n° 25)

tem retrahentem ; hæc virtus est *temperantia* quæ moderatur concupiscentias et delectationes præsertim tactus. Si attendatur ad actum agentis in quantum alios afficit, oportet ut rectitudo rationis servetur seu debitum aliis reddatur. Hoc præstat virtus *justitiæ* quæ cuique reddit debitum (1).

2. — Virtus moralis cum sit habitus quo homo agit juxta rectam rationem, includit actum hominis mensurandum esse rectæ rationi, seu mensuram virtutis moralis esse rectam rationem. Mensuratum autem potest excedere mensuram vel ab ea deficere ; si sit juxta mensuram, erit in medio, scilicet intra excessum et defectum. Inde apparet virtutem moralem esse in medio quod dictat recta ratio seu in medio rationis (2).

Sed sicut supra dictum est, justitia respicit operationem hominis in quantum hæc operatio commensuratur alteri ; ideoque recta ratio in hac virtute dictat quid sit alteri reddendum. Importat igitur justitia ut reddatur alteri nec plus nec minus quam debetur ; propterea medium rationis quod respicit justitia est medium rei ; scilicet medium rei debitæ alteri taliter ut nec major nec minor res reddatur quam debetur. Est hoc discrimen inter justitiam ex una parte et fortitudinem et temperantiam ex altera parte : medium rationis quod respicit justitia est simul medium rei, seu medium objectivum, seu medium ontologicum, dum e contrario medium rationis quod respiciunt aliæ duæ virtutes est medium subjectivum seu psychologicum ; virtutes enim illæ sunt circa passionem agentis et attendunt ad hoc quod, in agendo, se habeat erga eas juxta rectam rationem ; puta, ad

(1) Cf. S. Thomam, *summa theol.* 1^a 2^a q. LXI a. 2.

(2) Cf. S. Thomam, *summa theol.* 1^a 2^a q. LXIV a. 1.

agendum juxta rectam rationem, fortitudo facit hominem agere fortiter erga pericula retrahentia a recta ratione, quod est medium inter agendum timide et agendum audacter. Ne agatur contra rectam rationem, temperantia cohibet a concupiscentia delectationis ciborum et facit hominem uti iis temperate, quod est medium inter utendum superflue et abstinendum nimie (1).

3. — Prudentia, justitia, fortitudo et temperantia dicuntur præ aliis virtutibus moralibus, virtutes *cardinales* in duplici sensu, secundum generalitatem et secundum principalitatem, seu, aliis verbis, secundum extensionem et secundum intensionem perfectionis.

Dicimus in primo sensu : *secundum generalitatem seu extensionem*. Quæcumque enim virtus moralis vel rectitudinem ponit in ipsa ratione et sic ad prudentiam reducitur ; vel reddit alteri quod juxta rectam rationem debetur et sic reducitur ad justitiam ; vel comprimit passiones quæ retrahunt ab agendo juxta rectam rationem et sic ad fortitudinem reducitur ; vel moderatur passiones quæ impellunt ad agendum contra rectam rationem et sic ad temperantiam reducitur. In hoc sensu, prædictæ virtutes possunt et debent dici virtutes *generales*.

Dicimus in secundo sensu : *secundum principalitatem seu intensionem perfectionis*, quia quatuor illæ virtutes includunt in suo objecto id quod est præcipuum, seu magis arduum ideoque magis perfectum in sua respectiva materia. Per prudentiam enim ratio *præcipit* id quod est recte agendum ; justitia observat debitum *inter æquales* ; fortitudo firmat *contra pericula*

(1) Cf. S. Thomam, summa theol. 1a 2æ q. LXIV a. 2.

mortis: temperantia moderatur *vehementiores delectationes*, scilicet *tactus* (1). In hoc sensu, prædictæ virtutes possunt et debent dici virtutes *speciales*.

Unaqueque virtus moralis reducitur ad unam ex quatuor cardinalibus vel sicut pars integralis, vel sicut pars subjectiva, vel sicut pars potentialis, cujus assertionis tradetur explicatio in capite 5 hujus dissertationis.

4. — De justitia in hoc tractatu est specialiter agendum. Sicut supra dictum est, justitia ponit rectitudinem rationis in operationibus in quibus attenditur relatio ad alterum et reddit alteri quod ipsi, juxta rectam rationem, est debitum. Propterea elementum essenziale quod respicit justitia est *debitum alteri*.

Debitum non potest definiri quia notio debiti est per se clara et distincta, nec valet per clariorem et magis distinctam notionem illustrari.

Cum debitum, quod respicit justitia, pertineat ad categoriam relationum, includit necessario duos terminos, illum cui debetur et illum qui debet; unde consequitur notionem justitiæ eo esse perfectiorem quo magis sunt distincti termini seu quo perfectior est alteritas. Ideo magis stricte nomine justitiæ appellatur justitia commutativa quia perfecta est in ea alteritas terminorum, siquidem non existit justitia commutativa nisi inter particulares æquales et, quoad ipsam commutationem, ab invicem independentes; minus stricte autem justitia appellatur justitia legalis quia, inter communitatem cui debitum est reddendum et membrum communitatis quod

(1) Cf. S. Thomam, summa theol. 1a 2æ q. LXI a. 3.

debet reddere, minus perfecta est alteritas cum membrum communitalis sit pars ipsius.

SECTIO II. — DE DIVISIONE JUSTITIÆ.

CAPUT I. — DE DIVISIONE JUSTITIÆ SECUNDUM PRINCIPIUM EX QUO ORITUR.

5. — Si consideretur principium ex quo aliquid debetur alteri, justitia dividitur in justitiam *naturalem* et justitiam *positivam*. Justitia *naturalis* dicitur ubi debitum alteri ex ipsa rerum natura oritur. Justitia autem positiva ubi debitum oritur ex voluntate positiva hominum sive per conventionem particularem sive per legem latam ab iis qui legitimam exercent potestatem. Hæc est doctrina S. Thomæ qui, (in summa theol. 2a 2æ q. LVII a. 2) exponens objectum justitiæ, seu justum, seu jus (1), dividit jus in jus naturale et jus positivum sicque dicit : « Jus sive justum est aliquod opus adæquatum alteri secundum aliquem æqualitatis modum (2). Dupliciter autem potest alicui homini esse aliquid adæquatum ; uno quidem modo ex ipsa natura rei,

(1) Jus de quo hic loquitur S. Thomas idem est ac debitum ; unde in idem recidit dicere : objectum justitiæ est jus seu justum et objectum justitiæ est debitum.

(2) Debitum reddendum, quod est objectum justitiæ, idem significat ac æqualitas observanda de qua hic loquitur S. Thomas. Etenim ille, cui debetur, deficit re illa quæ ipsi debetur ; ille autem qui debet, superabundat re illa quam debet ; et ideo æqualitas restituitur seu observatur si secundus reddat primo debitum.

puta cum aliquis tantum dat ut tantundem recipiat et hoc vocatur jus naturale ; alio modo aliquid est adæquatum vel commensuratum alteri ex conducto, sive ex communi placito, quando scilicet aliquis reputat se contentum, si tantum accipiat. Quod quidem potest fieri dupliciter : uno modo per aliquod privatum conductum , sicut quod firmatur aliquo pacto inter privatas personas ; alio modo ex conducto publico, puta cum totus populus consentit quod aliquid habeatur quasi adæquatum et commensuratum alteri ; vel cum hoc ordinat princeps, qui curam populi habet et ejus personam gerit ; et hoc dicitur jus positivum. »

Justitiæ naturalis exempla sint : quod homo habeat erga Deum debitum cultus latriæ, hoc procedit ex eo quod, ex rerum natura, Deus est infinite excellens et homo est ens rationale a Deo creatum — Quod filius erga patrem habeat debitum reverentiæ, hoc procedit ex eo quod, ex rerum natura, pater sit auctor filii et filius procedit a patre quasi ab auctore. — Quod inferior habeat erga superiorem debitum obedientiæ, hoc sequitur ex eo quod, juxta rerum naturam, superior est legitima auctoritate præditus et inferior huic auctoritati subest. — Quod civis habeat erga societatem debitum ordinandi suos actus ad bonum commune, hoc procedit ex eo quod, ex rerum natura, societas est ordinata ad bonum commune et civis est membrum societatis. — Quod in commutando cum alio particulari, aliquis particularis habeat debitum retribuendi ad æqualitatem, hoc procedit ex eo quod commutantes sunt duo particulares, qui, ex rerum natura in quantum tales, sunt æquales et ab invicem independentes in dominio quod uterque habet in suas privatas possessiones. — Quod habenti superfluum, sit debitum

elargiendi eleemosynam indigenti, hoc sequitur ex eo quod, juxta rerum naturam, bona temporalia, quoad usum, habenda sunt quasi communia. — Quod in contractu conductionis operum, debitum insit hero non opprimendi operarium labore nimis producto, hoc procedit ex eo quod, juxta rerum naturam, materia talis contractus est opus humanum ab humana persona realiter inseparabile.

6 — Ex his satis apparet obligationes ortas ex justitia naturali non pendere a libera voluntate hominis, sed solum ex rerum natura et proinde homines nunquam posse obligari per quamcumque liberam conventionem, neque per ullam legem ad aliquid quod est contra justitiam naturalem. Ad hoc enim oporteret mutari rerum naturas, quod a libera voluntate hominis non pendet. Propterea nulla conventio nullaue lex positiva valet ad obligandum nisi intra limites justitiæ naturalis (1). Et si lex vel conventio excedat, non obligat quoad excessum; v. gr. contractus, quo lucrum usurarium percipiendum statuitur, non obligat quantum ad excessum, qui est restituendus; contractus conductionis operum, in quo conventio fit de salario impari ad alendum opificem frugem et bene moratum, non valet quoad defectum talis salarii qui est ex justitia naturali supplendus

7. — Justitiæ naturalis sermo est explicitè Leoni XIII in epistola encyclica *Rerum novarum* in duplici loco: 1º « Filii sunt naturaliter aliquid patris .. antequam usum liberi arbitrii habeant, continentur sub parentum cura. Quod igitur

(1) « Voluntas humana ex communi condito potest aliquid facere justum in his quæ secundum se non habent aliquam repugnantiam ad naturalem justitiam. » (S. Thomas summa theol. 2ª 2ª q. LVII art. 2 ad 2.) Cf. 2ª 2ª q. LX a. 5.

socialistæ, posthabita providentia parentum, introducunt providentiam reipublicæ, faciunt contra *justitiam naturalem*... » (1) Scilicet ex rerum natura filii sunt aliquid patris, unde oritur debitum patris providendi ipsis; nec tale debitum potest posthabere respublica, locum et functionem patris occupando. 2" « Esto igitur ut opifex atque herus libere in idem placitum ac nominatim in salarii modum consentiant, subest tamen semper aliquid ex *justitia naturali*, idque libera paciscentium voluntate majus et antiquius, scilicet alendo opifici frugi et benemorato haud imparem esse mercedem oportere. » (2) Scilicet ex rerum natura, merces operarii exigitur non inferior alimentis vitæ necessariis et, cum talis exigentia oriatur ex rerum natura quam in contextu describit summus Pontifex, nulla conventio inter herum et operarium valet quoad hoc quod talem rerum naturam posthabet, ita ut, si non satisfaciat huic exigentiæ, conventio quoad hoc non valeat, sed constituat vim cui *justitia* reclamat.

8. — Hæc *justitia naturalis* quæ respicit debitum ortum ex rerum natura multiplex est; debita enim quæ oriuntur ex rerum natura sunt diversæ rationis et, pro illa diversitate rationum, diversæ sunt virtutes speciales quæ, quamvis participant de ratione generali debiti et propter hoc ad virtutem *justitiæ* reducantur, speciales tamen sunt virtutes (3).

Exempla sint: potest aliquid alteri deberi ex rerum natura

(1) *Encyclica Rerum novarum* p. 16.

(2) Cf. *Encyclicam Rerum novarum* p. 48 et 50.

(3) « Ad *justitiam* pertinere videtur ut quis debitum reddat. Unde omnes hujusmodi virtutes quæ sunt circa operationes, habent aliquo modo rationem *justitiæ*. Sed debitum non est unius rationis in omnibus; aliter enim debetur aliquid æquali, aliter superiori, aliter minori; et aliter ex pacto, vel ex promisso, vel ex beneficio suscepto. Et secundum

eo quod unus est superior, alter inferior et sic habetur virtus specialis obedientiæ.— Potest debitum oriri ex rerum natura eo quod unus est homo a Deo conditus et alter est ipse Deus infinite excellens et sic habetur virtus specialis religionis. — Potest debitum oriri ex rerum natura eo quod ex duobus æqualibus unus tradit alteri rem suam commutandam et sic est virtus specialis justitiæ commutativæ. — Potest debitum oriri ex rerum natura eo quod unus benefacit alteri et sic habetur virtus specialis gratitudinis. — Potest debitum oriri ex rerum natura eo quod aliquis est membrum societatis et sic est virtus specialis justitiæ legalis. Et sic porro dicatur de omnibus virtutibus quæ respiciunt debitum alteri sub aliqua ratione.

9. — Ex his sequitur justitiam naturalem esse virtutem generalem. Scilicet in iis, cujuscumque sint rationis, quæ ex rerum natura debentur, mens non attendit ad rationem ipsius debiti, sed tantummodo ad originem debiti; hoc autem fit per abstractionem mentis. Quidquid enim in facto alteri ex rerum natura debetur, sub aliqua concreta et reali ratione debetur Propterea ad actum redacta, justitia naturalis sic abstracta non existit; sed est modo religio, modo gratitudo, modo pietas. modo justitia commutativa, modo justitia legalis et sic porro. Ideo inter justitiam naturalem et aliquam specialem virtutem quæ respicit debitum alteri, non est oppositio; imo in facto est identitas objectiva.

10. — Si hæc applicantur loco citato supra ex Encyclica
 ...
 has diversas rationes debiti, sumuntur diversæ virtutes; puta religio est per quam redditur debitum Deo; pietas est per quam redditur debitum parentibus vel patriæ; gratia est per quam redditur debitum benefactoribus, et sic de aliis. » S. Thomas, summa theol. 1a 2æ q. LX a. 3.)

Rerum novarum circa salarium (1), apparebit justitiam naturalem, de qua loquitur Pontifex, esse concrete justitiam commutativam in quantum oritur ex rerum natura. Etenim ibi sermo est de debito quod oritur ex conventionem positiva, qua inter duos homines particulares in quantum tales, herum scilicet et operarium, duæ res pretio æstimabiles commutantur, opus nempe præstandum et merces solvenda. De hac autem conventionem dicitur non omnem justitiam absolvi, si a hero solvatur merces infra alimenta operarii frugis et benemorati et dicitur operarius subire vim cui justitia reclamationat si, sua necessitate coactus, mercedem inferiorem accipiat. Atqui virtus quæ versatur circa commutationem rerum prætio æstimabilium inter duos homines particulares, cujusque violatio vim constituit cui reclamationat justitia, vocatur justitia commutativa. Ergo, concrete spectata, justitia naturalis de qua in prædicto loco loquitur summus Pontifex est justitia commutativa.

CAPUT 2. — DE DIVISIONE JUSTITIÆ SECUNDUM DISTINCTIONEM
TERMINORUM INTER QUOS EXISTIT DEBITUM.

II — Dictum est supra elementum essentielle justitiæ esse alteritatem terminorum inter quos est debitum reddendum. Jamvero diversimode possunt termini esse alter et alter.

(1) Cf. Encyclicam *Rerum novarum*, p. 48 et 50.

Possunt distingui ab invicem sola mentis consideratione, quamvis realiter sint unus idemque, ita ut alteritas sit tantum metaphorica. Sic in homine possunt mente distingui duo principia rationis in ordine morali: unum quod est ratio dictans quid sit agendum, alterum quod est ratio agens. Hæc duo principia sunt mente tantum distincta, nam una eademque est ratio tam dictans quam agens. Est autem in homine debitum agendi juxta dictamen rationis, seu debet actio hominis adæquari dictamini rationis seu debet esse æqualitas inter rationem agentem et rationem dictantem. Principium agens debet quodam modo reddere debitum principio dictanti. Debitum autem reddere pertinet ad justitiam. Ideo justus dicitur homo si, in omnibus actibus suis, agat juxta rectam rationem; seu erit justus, si omnem exerceat virtutem. Propterea complexus omnium virtutum dicitur justitia. In hoc sensu, justitia habet significationem generalem et metaphoricam idemque sonat ac complexus omnium virtutum. Cum autem, in humano sermone, sæpe pars pro toto sumatur, justitia significat etiam quemcumque habitum virtuosum vel etiam quemcumque actum virtuosum. Cum charitas, qua Deum summe propter se ipsum et proximum sicut nosmetipsos propter Deum diligimus, sit causa imperans actus omnium virtutum, justitia significat etiam charitatem et, cum charitate justificemur, justitia significat etiam justificationem. Passim in sacra scriptura, voces justitia et justus usurpantur in hoc sensu; sic de S. Joseph viro Mariæ, dicitur: « *Joseph, vir ejus, cum esset justus...* » (1) — « *Nisi abundaverit justitia vestra plus quam pharisæorum.* » (2) —

(1) Matth. I, 19. — (2) Matth. V, 20.

« *Justum deduxit Dominus per vias rectas* » (1) — « *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam.* » (2) — « *Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus ut videamini ab eis.* » (3) — « *Quarite ergo primum regnum Dei et justitiam ejus.* » (4).

12. — Termini inter quos existit debitum justitiæ, possunt esse distincti non sola mentis consideratione, et sic, justitiæ nomine, appellatur quaecumque virtus quæ refertur ad debitum inter duos qui non solum per abstractionem mentis sunt distincti. Secundum hunc sensum, justitia appellabitur modo religio, modo pietas, modo gratitudo, modo obedientia, modo justitia legalis, modo justitia distributiva modo justitia commutativa, etc. Quamnam aut quasnam ex his virtutibus significabit vox justitia, oportebit ex materia subjecta et ex contextu dignoscere. Possunt exempla plura colligi in epistola encyclica *Rerum novarum*.

13. — Termini non sola mentis consideratione distincti inter quos existit debitum, possunt esse inadæquate distincti. Si sint inadæquate distincti, hoc potest esse duplici modo :

1° Terminus unus est communitas in quantum talis et terminus alter privatus quidam in illa communitate; et sic habetur *justitia legalis* ex qua membrum communitatis habet erga communitatem debitum ordinandi actus suos ad bonum commune. Dicimus *communitatem in quantum talem* quia communitas potest, ad modum privati, aliquid debere privato, puta, si fiscus emat domum alicujus civis, tenetur ad modum privati cujuscumque solvere pretium justum. Justitia hæc vocatur legalis quia in communitate actiones privatorum per

(1) Sap. X, 10. — (2) Matth. V, 6 — (3) Matth. VI, 1. — (4) Matth. VI, 33.

legem ad bonum commune ordinantur. Vocatur etiam *justitia generalis* quia, sicut postea videbitur, hæc virtus, quasi materiam circa quam, respicit actus omnium virtutum. Vocatur etiam in usu loquendi hodierno, *justitia socialis* quia directe ordinat bonum commune seu sociale. Privatus et communitas sunt inadæquate distincti, nam privatus est pars termini alterius, scilicet communitatis.

14. — 2° Possunt termini, inter quos existit debitum, esse duo privati, sed qui non considerantur quasi duo privati simpliciter et absolute, independentes ab invicem in suarum rerum privata possessione, sed in quantum uterque est membrum unius ejusdemque communitatis in qua bona et onera communia sunt debito modo distribuenda. In hoc casu non est omni moda alteritas, siquidem duo termini considerantur in quantum uterque est pars communitatis ejusdem; bona vero vel onera quæ attenduntur non sunt iis propria sed sunt bona vel onera ipsius communitatis. Virtus quæ respicit debitum duobus privatis reddendum a communitate vocatur *justitia distributiva* cujus objectum est distribuere onera et munera juxta debitam proportionem.

15. — Si termini sunt ab invicem adæquate distincti, habetur *justitia* secundum suam plenam et perfectam rationem quæ *justitia commutativa* appellatur, eo quod habeat quasi objectum, debitum servandum in commutationibus.

16. — Nonne tamen videtur debitum posse esse inter duos terminos adæquate distinctos quin circa illud sit *justitia commutativa*; v. gr. inter Deum et hominem inter quos est debitum religionis; inter patrem et filium inter quos est debitum pietatis; inter benefactorem et beneficiatum inter

quos est debitum gratitudinis; inter superiorem et inferiorem inter quos est debitum obedientiæ; imo inter hominem et hominem inter quos est debitum charitatis?

Respondetur non esse inter hos omnes distinctionem adæquatam inter terminos quoad debitum quod attenditur. Etenim, ut dicit S. Thomas, « omnis effectus ad suam causam convertitur. » (1) Præterea in causa virtualiter continetur effectus, nec principiatum a suo principio adæquate distinguitur in hoc quod sunt principiatum et principium. Atqui, in exemplis citatis, quoad debitum quod respiciunt objectæ virtutes, termini correlativi se habent invicem sicut causa et effectus, seu sicut principium et principiatum. Etenim quoad debitum gratitudinis sic loquitur S. Thomas :

« omnis effectus naturaliter ad suam causam convertitur. Unde Dyonisius dicit : (de div. nom. cap. I part. I. lect I) quod « Deus omnia in se convertit, tamquam omnium causa. » Semper enim oportet quod effectus ordinetur ad finem agentis. Manifestum est autem quod benefactor, inquantum hujusmodi, est causa beneficiati. Et ideo naturalis ordo requirit ut ille qui suscepit beneficium, per gratiarum recompensationem convertatur ad benefactorem secundum modum utriusque : et sicut de patre dictum est supra (q. XXXI a. 3 et q. CI a. 2), benefactori quidem, inquantum hujusmodi, debetur honor et reverentia, eo quod habet rationem principii. » (2)

Quoad debitum pietatis, pater et filius, secundum hoc, non adæquate distinguuntur : nam, sicut dicit S. Thomas, « filii sunt naturaliter aliquid patris. » (3)

Quoad debitum religionis, neque secundum hoc, Deus et

(1) Summa theol. 2^a. 2^æ. q. CVI a. 3. — (2) 2^a. 2^æ. q. CVI a. 3.

(3) 2^a. 2^æ. q. X a. 12.

homo adæquate distinguuntur : siquidem Deus infinite excellens est, per creationem, causa efficiens et principium hominis.

Neque quoad debitum obedientiæ est adæquata distinctio inter superiorem et inferiorem, quia superior se habet ad inferiorem quasi principium movens ad principiatum motum. Etenim, juxta S. Thomam, « *sicut actiones rerum naturalium procedunt ex potentiis naturalibus, ita etiam operationes humanæ procedunt ex humana voluntate. Oportuit autem in rebus naturalibus ut superiora moveant inferiora ad suas actiones per excellentiam naturalis virtutis collatæ divinitus. Unde oportet etiam in rebus humanis quod superiores moveant inferiores per suam voluntatem ex vi auctoritatis divinitus ordinatæ; movere autem per voluntatem et rationem est præcipere.* » (1)

Neque secundum debitum charitatis in quantum tale, est adæquata distinctio inter hominem et hominem ; sed, secundum hoc, potius est unitas fratrum qui participant idem principium, eandem naturam, atque eundem finem, sub uno principio a quo procedunt et in quo per charitatem unum sunt, juxta Christi Domini orationem : « *unum sint sicut tu Pater in me et Ego in te.* » (2)

17. — Sola igitur justitia commutativa importat perfectam alteritatem terminorum inter quos est debitum quod respicit ; scilicet quoad suarum rerum possessionem, duo termini sunt simpliciter alter et alter et unus debet alteri, in quantum est ab ipso, secundum totam rationem debiti, adæquate distinctus.

18. — Ex his sequitur solam justitiam commutativam con-

(1) 2a 2æ q. CIV a. 1. — (2) Joann. XVII, 21.

tinere perfectam rationem justitiæ et esse inter æquales tantummodo. Sequitur etiam justitiam commutativam esse inter duos terminos perfecte ab invicem independentes. Uterque enim quoad rem quæ debetur est omnino et secundum totum ab alio distinctus, nec, quoad hoc debitum, ad alterum refertur aut ordinatur quocumque modo. Sequitur etiam in debito quod respicit justitia commutativa nunquam posse infici independentia utriusque termini; secus enim corrumpitur ipsa ratio debiti quæ non existit nisi inter æquales independentes; corrumpiturque ipsa ratio justitiæ commutativæ qualis oritur ex rerum natura. Propterea in commutationibus quas respicit et regulat justitia commutativa, utriusque commutantis integram manere libertatem oportet ita ut, si in commutandis rebus in quas privatum dominium exercent, libertas commutantium violetur, ipso facto violatur justitia. Ex gr. in commutando opus suum personale per contractum locationis, operarius liber omnino intersit: siquidem de re agitur in quam strictissimum et perfectum habet dominium, scilicet opus suum personale; et, si necessitate cogatur a hero ad commutandum opus sub conditionibus quas libere non vellet et a fortiori quas nec posset subire, vim patitur cui justitia reclamatur.

CAPUT 3. — DE DIFFERENTIA INTER JUSTITIAM LEGALEM ET JUSTITIAM COMMUTATIVAM.

19. — Discrimen inter justitiam commutativam et legalem consequitur ex utriusque supra exposita natura.

20. — *Justitia legalis* per se respicit directe quasi finem, bonum commune : *justitia commutativa* bonum privatorum, in quantum tales ; *justitia legalis* ordinat subditos ad communitatem, *commutativa* ordinat privatos inter se ; *Justitia legalis* est apud superiorem quasi architectonice in quantum scilicet ad eum pertinet ordinare actus subditorum ad bonum commune ; apud subditos autem quasi executive, quatenus ad eos pertinet de facto dirigere actus suos secundum ordinationem superioris. *Justitia legalis* habet quasi materiam actus omnium virtutum ideoque dicitur generalis ; *commutativa* respicit tantum commutationes inter privatos.

21. — *Justitia commutativa* et *legalis* non sunt unius generis species proprie dictæ quia objectum formale utriusque non est unius ejusdemque rationis genericæ quam participet utraque virtus, sed id quod est commune utrique, est diversæ rationis in utraque ; debitum enim reddendum seu æqualitas servanda est diversæ rationis in *justitia legali* et in *justitia commutativa* ; debitum ordinationis actuum privatorum ad bonum commune et debitum reddendi privato quod suum est, sunt, in ipsa ratione debiti, specificè diversa. Præterea ratio alteritatis quæ est elementum essentielle *justitiæ* est diversa in *legali* et *commutativa* et in sola *justitia commutativa* est adæquata alteritas quam respicit *justitia* ; imo, propter hoc, *justitia commutativa* sola, in sensu strictissimo est *justitia simpliciter* et proprie dicta. Ideo non quasi duæ species ejusdem generis illæ duæ virtutes appellantur *justitia* sed quasi duo analogæ quorum analogum princeps reperitur in *justitia commutativa*.

22. — *Justitia commutativa* si violetur, obligat per se ad

restitutionem quia bonum quod respicit et præcipit, scilicet *privatum* proximum non carere rebus suis, perseverat possibile et præceptum sive antequam violes eam, v. gr. aufere-
 rendo injuste rem proximi, sive postquam violaveris. Posita enim tua injuria, proximus, propter factum tuum manet pri-
 vatus re sua et recta ratio exigit ut per factum tuum hæc
 deordinatio cesset; quod fit per restitutionem rei vel æquiva-
 lentis. Justitia autem legalis, si violetur, per se non obligat
 ad restitutionem. Etenim si aliquem tuum actuum, quem
 debebas ordinare ad bonum commune, non ordinaveris,
 jam fit impossibile honestatem moralem illam reparare, sci-
 licet ordinationem illius actus præteriti reducere ad bonum
 commune; alios quidem novos actus poteris ordinare, minime
 autem illum; ad impossibile autem nulla virtus potest obli-
 gare. Diximus justitiam legalem *per se* non obligare ad resti-
 tutionem quia *per accidens* et per aliud potest obligare, quando
 nempe materia ejus est actus justitiæ commutativæ.

CAPUT 4. — DE DIFFERENTIA INTER JUSTITIAM COMMUTATIVAM
 ET JUSTITIAM DISTRIBUTIVAM.

23. — Quomodo autem se habeat justitia commutativa
 ad distributivam videtur posse sic exponi.

1° Utraque respicit debitum inter particulares quamvis,
 sicut supra dictum est, in distributiva, particulares non sim-

pliciter quatenus tales attendantur, sed ut sunt membra commutatis, in quâ, quoad hoc, ad unitatem rediguntur. Distributiva ordinat communitatem ad partes, commutativa autem privatos inter se.

24. — 2° Materia circa quam utraque versatur est eadem scilicet res et actiones exteriores quæ in usum hominis veniunt: dicimus *quæ in usum hominis veniunt*, nam res et actiones istæ sunt æstimandæ, non secundum earum naturalem perfectionem, sed secundum æstimationem hominum, cujus æstimationis quasi regula est hominum indigentia. Tanto enim majoris vel minoris res et actiones æstimantur cæteris paribus quanto magis vel minus homines iis indigent ad finem; scilicet ad utendum propter necessitatem, vel propter utilitatem vel propter oblectamentum.

Materia autem proxima utriusque justitiæ est diversa; commutativa respicit commutationes bonorum privatorum; distributiva, distributiones bonorum et onerum communium. Bona igitur quæ respicit distributiva sunt communia quæ ideo, non sunt alicujus privati et ad quæ privatus quisque nullum habet jus strictum. Aliunde hæc bona sunt propter subditos et quamvis ad ipsos non pertineant quoad possessionem privatam, pertinent tamen destinatione; sicque pertinent non ad hunc potius quam ad illum quasi possessio privata, sed ad omnes referuntur; ideo recta ratio ordinat ut hujusmodi bona distribuantur a superiore juxta proportionem debitam; scilicet juxta proportionem sive indigentia, sive meriti, pro natura bonorum quæ sunt distribuenda; v. gr. in societate bene ordinata protectio status debet exerceri erga cives et erga classes civium juxta earum respectivam indigen-

tiam 1) scilicet ubi major indigentia ibi abundantior protectio interveniat necesse est, juxta id quod monuit Leo XIII (encycl. *Rerum novarum*, p. 42 et 36).

Item in societate bene ordinata, bona quædam communia, quæ habent quasi rationem remunerationis, debent juxta proportionem meritorum distribui. Item in societate bene ordinata, sicut bona communia quæ sunt debita proportionem distribuenda, ita etiam onera communia debent imponi juxta proportionem capacitatis sustinendi ita ut, juxta monitum Leonis XIII (Encyclica *Rerum novarum* p. 52), non plus imponatur quam cives, salvato jure quod habent a natura in suas privatas res, valent sustinere, nec onera necessaria imponantur, posthabita proportionem respectiva capacitatis sustinendi.

25. — 3° Bona quæ respicit justitia commutativa sunt bona privata cujusque particularis privati, in quæ jus habet strictum et in quorum privata possessione est independens. In his commutandis bonis, justitia commutativa exigit reddi singulis debitum; scilicet exigit ne quis per liberam electionem efficiat alium privari re sua. Commutationes bonorum privatorum inter privatos multiplices sunt, aliæ voluntariæ aliæ involuntariæ (2); de iis sermo erit quando expresse de justitia commutativa tractabitur. Hoc tantum in considerationibus generalibus debet observari, ex natura objecti

(1) Cf. opusculum editum a clarissimo Toniolo in periodico *Rivista internazionale* mense julio 1897 sub titulo: *il concetto cristiano della democrazia*, Romæ, in via Torre argentina 76. Quod opus, italice scriptum, fuit in gallico sermone versum et editum sub titulo: *Le concept chrétien de la Démocratie*. Lille, Victor Ducoulombier, 78, rue de l'hôpital militaire.

(2) cf. S. Thomam summa theol. q. LXI a. 3.

utriusque justitiæ consequi violationem justitiæ distributiæ non obligare ad restitutionem, obligare vero violationem justitiæ commutativæ. Scilicet, post violatam justitiam commutativam, res debent reponi in eum statum in quo erant ante violatam, minime vero quando agitur de justitia distributiva. Ratio est quia justitia commutativa obligat ad vitandum ne, per factum tuum, alius careat re sua. Postquam autem hoc effecisti per violationem justitiæ commutativæ, adhuc perserverat illa obligatio cui satisfieri est possibile per restitutionem. Violata autem justitia distributiva in distributione cujusdam boni communis, et uno habente plus quam æquum est, altero minus, non est possibile restituere res in pristinum statum; etenim ad portionem justam nullus jus strictum habebat, siquidem res distributa non erat de bonis eorum sed de bonis communibus; propterea neque illius qui minus habuit, jus strictum fuit violatum. Aliunde, facta distributione, uterque acquirit jus strictum ad suam portionem nec potest spoliari, ne ex parte quidem, absque violatione justitiæ commutativæ. Ideo est impossibilis restitutio. Si autem in secunda distributione aliorum bonorum, iniquus distributor velit compensare, violabit in hac secunda distributione justitiam distributivam et manebit iniqua prima distributio. Impossibilis igitur est restitutio et propterea, ad eam, nulla potest esse obligatio moralis.

26. — Notandum est tamen posse superiorem communitatis violare etiam erga privatos justitiam commutativam; puta; lex statuit quid ex bonis privatorum tributo subjaceat et in quam proportionem sit percipiendum; executor autem legis imponit alicui quotam solvendam præter modum lege statutum et erga omnes observandum; patet talem executorem

peccare contra justitiam commutativam atque teneri ad excessum restituendum.

27.— 4° Ex supra exposita natura utriusque justitiæ sequitur etiam aliam esse æqualitatem quam respicit una et quam respicit altera. In justitia commutativa, debitum alteri est aliquid determinatum in quod habetur jus strictum; propterea ille cui debetur, debet habere id totum nec plus nec minus. Si igitur ex tua culpa jam non habeat, illud idem aut æquivalens est restituendum; secus enim debitum ei non redditur. Oportet igitur ut inter rem quæ debetur et rem quam habet sit æqualitas arithmetica. Tantum debetur, tantumdem tribuatur. In justitia vero distributiva, bona quæ distribuuntur non sunt bona privata eorum inter quos distribuuntur, sed sunt bona omnium, scilicet communitatis, quæ ideo debent distribui omnibus secundum rectam rationem; scilicet secundum indigentiam vel meritum respectivum eorum ad quos omnes, bona communia destinantur; proinde erit in distribuendo quantitas danda singulis secundum indigentiarum vel meritorum respectivorum proportionem, vel, si agatur de oneribus imponendis, secundum proportionem facultatum sustinendi respectivarum. Si velimus rem reducere ad formulam mathematicam, dicendum erit: debet esse æqualitas inter duas relationes; scilicet inter relationem quantitatum bonorum singulis distribuendarum et relationem meritorum aut indigentiarum; vel, si agatur de oneribus, inter pondera onerum et facultates sustinendi; sicque erit ponenda proportio; quantitas tribuenda primo debet se habere ad quantitatem tribuendam secundo sicut se habet meritum aut indigentia primi ad meritum aut indigentiam secundi, et, si sermo sit de oneribus, onus impositum

primo se habeat ad onus impositum secundo sicut se habet facultas sustinendi in primo ad facultatem eamdem in secundo. Propterea æqualitas quam respicit justitia distributiva non est æqualitas arithmetica sed æqualitas geometrica.

28.— 5° Medium rationis quod in justitia est medium rei, non est idem in justitia commutativa ac in justitia distributiva; in commutativa est æqualitas arithmetica rei ad rem; in distributiva est æqualitas proportionis inter res cum proportionem inter personas; v. gr. in commutativa, debentur quatuor; quatuor sunt reddenda; in distributiva unus præ alio habet meritum aut indigentiam secundum duplum, in distributione oportet primum accipere duplum; alterum, simplex (1).

29.— 6° Inter utramque justitiam hoc intercedit etiam discrimen quod in commutativa exigitur id quod. S. Thomas appellat *contrapassum*, minime vero in distributiva. Contrapassum proprie dictum dicitur æqualis recompensatio passionis ad actum præcedentem; v. gr. ei qui primus a proximo truncavit brachium, brachium truncetur. Per extensionem dicitur contrapassum de recompensatione ad æqualitatem injuriæ voluntarie illatæ in bonis privatis alterius; imo etiam de recompensatione ad æqualitatem in commutationibus voluntariis. Circa hoc contrapassum in triplici dicto sensu, notandum est æqualitatem compensationis non esse attendendam secundum æquivalentiam mere materiale, sed secundum æquivalentiam moralem juxta rationabilem æstimationem hominum ita ut v. gr. pro alapa quæ impingitur principi non solum alapa recompensetur, sed, propter dignitatem princi-

(1) Cf. S. Thomam, *summa theol.* 2a. 2æ. q. LXI a. 2.

pis, aliquid plus exigatur : ita ut in furto, non sit æqualitas observata si res æquivalens rei per furtum ablata restituatur, sed aliquid plus, propter damnum illatum reipublicæ, cujus minuitur securitas per furtum, recompensari oporteat.

30. — Utrum justitia commutativa et justitia distributiva sint duæ species justitiæ, videtur esse negandum : sicut enim, juxta superius dicta, ratio ipsa generica debiti est secundum se diversa in justitia legali et in justitia commutativa, ita videtur esse secundum se diversa si attendatur ad justitiam commutativam et justitiam distributivam. Sicut enim dicit S. Thomas (in summa q. LXI a. 1 ad 1um). « *Justitia distributiva et commutativa non solum distinguuntur secundum unum et multa, sed secundum diversam debiti rationem. Alio enim modo debetur alicui id quod est commune et alio modo id quod est proprium.* »

Ideo ubi S. Doctor in eodem articulo (2a 2æ q. LXI a. 1 in corpore) dicit justitiam commutativam et justitiam distributivam esse duas species justitiæ, non videtur intellexisse vocem *speciem* in sensu rigoroso sed eo sensu quod duæ illæ justitiæ sunt *essentialiter* diversæ. Quod probatur ex verbis ipsius nunc citatis et videtur ratione demonstrari ; ubi enim notio generica communis duobus sumitur sub diversa ratione in utroque, non habentur duæ species unius generis, sed duo analogæ. Notio autem debiti est notio generica communis justitiæ commutativæ et justitiæ distributivæ et diversimode in utraque accipitur.

31. — Maneat igitur unam unicamque esse justitiam proprie et strictissimo sensu dictam justitiam virtutem specialem ; scilicet justitiam commutativam ; cæteras autem virtutes speciales quæ nomine justitiæ appellantur esse justitiam per analogiam.

CAPUT. 5. — DE DIVISIONE JUSTITIÆ IN SUAS PARTES INTEGRALES
ET IN SUAS PARTES POTENTIALES.

32. — Secundum S. Thomam, pars, relate ad totum, potest esse pars subjectiva, vel pars integralis, vel pars potentialis. Totum quod in partes subjectivas dividitur est totum logicum, seu genus quod quasi totum aliquod consideratum dicitur dividi in suas species; juxta hunc loquendi modum, bos et leo sunt partes subjectivæ animalis. Totum quod dividitur in partes integrales est totum physicum cujus partes integrales totaliter et physice ab invicem distinguuntur; sic domus est totum physicum cujus partes integrales sunt parietes, tectum, fundamentum. Totum autem quod in partes potentiales dividitur est totum morale, seu est totum, secundum moralem æstimationem, in quantum totius illius possunt haberi quasi partes, ea in quibus, secundum imperfectam sui rationem, totum reperitur.

33. — Hæc applicans virtutibus moralibus cardinalibus, S. Thomas de singularum partibus agit. Quoad virtutem justitiæ, partes subjectivæ si quæ sunt, debent esse diversæ species justitiæ. Juxta ea autem quæ supra exposuimus, videtur nullam esse divisionem justitiæ in plures species stricte dictas. Etenim si justitiæ nomine significetur illa virtus quæ sensu proprio et strictissimo est justitia, unica est justitia proprie dicta, scilicet justitia commutativa; propterea cæteræ virtutes quæ hoc nomine appellantur, non sunt aliæ species

justitiæ, sed dicuntur justitia per analogiam cum justitia commutativa. Et in hoc sensu, sicut supra diximus (nº 30), videtur posse explicari doctrina S. Thomæ.

34. — Si considerantur justitiæ partes integrales, duplex videtur esse pars integralis : declinare a malo et facere bonum. Cur autem ponantur specialiter in divisione justitiæ illæ duæ partes integrales, dum in quacumque virtute, duplex hoc elementum reperiatur ; ex objecto speciali justitiæ est explicandum. Virtutes aliæ sunt circa passiones. Jamvero in virtutibus quæ sunt circa passiones, eo ipso quod aliquis facit bonum, attingit medium virtutis et vitat sive excessum sive defectum ; et ideo in talibus virtutibus facere bonum est idem ac vitare malum. Justitia vero non est circa passiones, sed circa debitum alteri et obligat ad reddendum secundum æqualitatem id quod alteri debetur. Hæc autem obligatio potest duplici modo violari primo modo non reddendo id quod debetur, secundo modo debitum redditum auferendo. Primo modo si quis reddat debitum, facit bonum ; si secundo, declinat a malo. Quamvis igitur sit de ratione cujuscumque virtutis facere bonum et declinare a malo ; in sola tamen justitia hæc duo realiter distinguuntur ; et ideo opportune ponuntur quasi partes integrales justitiæ, siquidem hæc duo requiruntur ad perfectum actum justitiæ.

35. — Justitia quæ sic dividitur in duas partes integrales est justitia generalis seu socialis seu legalis et justitia particularis saltem commutativa ; in hisce enim virtutibus, verificatur ratio nunc exposita propter quam ponuntur in justitia partes integrales.

36. — Illud declinare a malo quod ponitur pars integralis

justitiæ non consistit in mera negativaque omissione mali, quod nullum habet meritum nec laudem virtutis, sed est positivus actus quo aliquis eligit deliberate malum non esse committendum, quod specialiter verificatur quando quis tentatur ad malum faciendum.

37. — Si consideratur justitia quasi totum potentiale, partes justitiæ erunt dicendæ illæ virtutes in quibus ratio seu essentia justitiæ reperitur imperfecta. Justitia autem respicit debitum alteri ad æqualitatem. Debitum vero alteri secundum æqualitatem potest deficere vel quia æqualitas deficit inter eos inter quos est debitum vel quia inter æquales debitum non est proprie dictum.

38. — Inter eos inter quos est debitum, deficit æqualitas in virtutibus *religionis*, *pietatis*, et *observantiæ* sub qua continetur *obedientia*. *Religio* est virtus quæ debitum cultum Deo tamquam primo rerum omnium principio exhibet. Inter Deum autem cui debitum redditur et hominem qui reddit, nulla est nec potest esse æqualitas, dum tamen existit debitum cultus.

39. — *Pietas* definitur ab Augustino (1) ex Tullio : virtus qua « sanguine junctis patriæque benevolis officium et diligens tribuitur cultus. » Hæc virtus primo et principaliter est erga parentes, quia post Deum, sunt procreationis et educationis auctores ; secundo est etiam ad patriam quia aliquo modo etiam patria est eorundem bonorum auctrix ; patriam hic intelligimus cum Lessio (2) vicum, oppidum, provinciam cum habitatoribus suis. Tertio pietas est etiam ad consan-

(1) de Civitate Dei libr. 83 cap. 3. — (2) de jure et justitia libr. II, cap. 46 dub. 1.

guineos, major vel minor secundum gradum propinquitatis, quia communicant per communitatem sanguinis cum parentibus et ex eisdem parentibus orti sunt.

40. — Debitum autem parentibus reddendum, cum sit bonum procreationis et educationis, nequit ad æqualitatem compensari.

41. — *Observantia* est virtus qua cultus exhibetur superioribus et aliis personis excellentibus quæ nos gubernant vel gubernare sunt idoneæ. Sic observantia exhibenda est a discipulo erga magistrum, a subdito erga principem, a clerico erga episcopum, a famulo erga herum, ab omnibus erga eos qui scientia, sapientia, sanctitate, auctoritate, sunt insignes, quia in aliquibus vel in pluribus, ratione excellentiæ, sunt idonei ad gubernandum multos. Excellentia autem cui debitum cultus observantiæ redditur, non potest ad æqualitatem compensari.

42. — Sub observantia continetur virtus *obedientiæ* qua superiorum præcepta exequimur. In cultu enim quem superioribus recta ratio exhiberi exigit propter eorum excellentiam, debet contineri subjectio voluntatis inferiorum propter eam specialem excellentiam quæ auctoritas nominatur. Debitum autem quod per obedientiam superiori redditur non valet compensare ad æqualitatem excellentiam auctoritatis.

43. — Tres igitur virtutes *religionis*, *pietatis* et *observantiæ*, propter expositas rationes, sunt partes potentiales iustitiæ, seu, sicut dicit S. Thomas (1), sunt virtutes adnexæ virtuti iustitiæ. In iis virtutibus, juxta modum dicendi Lessii, (2)

(1) Summa th. 2^a. 2^æ. q. LXXX art. unico. — (2) loco citato.

debitum est tam magnum ut æquari non valeat. Hoc etiam est illis tribus virtutibus commune quod respiciant debitum legale; quia eorum objectum legibus præscribitur unde paritur obligatio civilis.

44. — Cæteræ virtutes quæ sunt partes potentiales differunt a præcedentibus duplici præcipua ratione, primo quia deficiunt a ratione propria justitiæ in ipso debito, siquidem debitum quod respiciunt non est proprie dictum debitum et tam parum est debitum ut (et hæc est secunda differentia) non pariant obligationem legalem et strictam, sed solum moralem; eam scilicet sine qua vel honestas morum simpliciter vel major honestas morum conservari nequit. Ad primam speciem virtutum (sine quibus simpliciter conservari nequit honestas morum) pertinent *gratitudo*, *vindicatio*, *veritas* cui annectitur *fidelitas*. Ad secundam speciem (sine quibus major honestas morum nequit conservari), referuntur *liberalitas*, *amicitia* seu *affabilitas*.

45. — De *epicheia* seu æquitate quæ et ipsa ad justitiam reducitur, sermo erit in dissertatione de justitia legali.

46. — *Gratitudo* est virtus qua rependitur cultus benefactori ex motivo formali beneficii accepti. Hæc virtus vocatur etiam *gratia*. Debitum autem quod respicit, non est proprie dictum debitum, siquidem refertur ad eum qui *gratuito* benefacit.

47. — *Veritas* est virtus qua verba conformantur cogitatis. *Fidelitas* autem qua facta verbis conformantur. Debitum quod respiciunt illæ virtutes scilicet conformare rebus signa quibus ad alterum referimur, non est proprie dictum debitum alteri sed potius quædam exigentia honestatis in commercio humano.

48. — *Liberalitas* est virtus qua faciles et prompti bona nostra expendimus juxta rectam rationem. Debitum hujus virtutis non est stricte dictum, siquidem supponitur non esse strictam obligationem sic expendendi bona propria.

49. — *Affabilitas* sic a Lessio definitur (1) : « virtus quæ procurat ut conversatio nostra cum proximis, in rebus seriis, sit grata et talis qualem esse decet, spectata conditione nostra, personarum quibuscum agimus, negotiorum et reliquis circumstanciis ; ita ut neque nimis blande neque nimis aspere in congressibus nos geramus. » In hac virtute non agitur de iis quæ stricte debentur, sed de iis quæ decent.

50. — *Amicitia* differt ab affabilitate in eo quod affabilitas respiciat tantummodo conversationem externam, dum amicitia insuper connotat quamdam benevolentiam fundatam in quamdam communionem aut consociationem ; sic est amicitia inter milites, inter eruditos, inter operarios ejusdem professionis, etc.

51. — De *Vindicatione* seu *justitia vindicativa* aliquanto fusius est dicendum :

Justitia est virtus inclinans ad reddendum debitum alteri ; sontibus autem debetur pœna ; hoc enim exigitur a recta ratione, siquidem ordo violatus per delictum debet restitui, quod fit per pœnam inflictam. Ergo infligere sontibus pœnam debitam refertur ad justitiam. Ad quos autem pertinet reddere hoc debitum reis, seu in quibusnam reperietur hæc virtus ? Non in privato quoque, cum hoc sit contra rectam rationem, sed in iis tantum qui ad hoc sunt legitima potestate præditi. In privatis poterit tantummodo esse affectus ad hoc

(1) De Justitia et jure libr. II cap. 47 n° 47.

quod illa justitia vindicativa exerceatur ab iis ad quos pertinet. Sed ex affectu ad justitiam, nemo justus dicitur.

52. — In superiore autem ad quem pertinet reddere hanc justitiam potest multiplex respectus considerari 1º) Superior tenetur ad reddendam justitiam vindicativam ex quasi contractu quo ipse se obligat ad tradendum societati bonum redditæ justitiæ et quo societas se obligat ad solvendum stipendium; inde, si violet eam justitiam vindicativam puniendo sive severius, sive remissius quam par est, et inde oriatur, sive reo, sive communitati, detrimentum, tenetur ad compensandum. Secundum hoc igitur justitia vindicativa pertinet ad justitiam commutativam.

53. — 2º Quod sontes a superiore legitimo debite puniantur, hoc refertur ad bonum commune; et ideo quod iudex exerceat justitiam vindicativam pertinet, secundum hoc, ad justitiam legalem; ad hanc enim pertinet ordinare actus singulorum ad bonum commune.

54. — 3º) Quod rei justa pœna attingantur, hoc per se postulatur a recto ordine. Conveniens est ut, sicut beneficienti laus tribuitur, ita malefactori pœna infligatur. Delinquens enim debitam rerum ad invicem dispositionem seu ordinem rationis perturbat dejicitque. Ideo congruit rectæ rationi quæ vult ordinem esse servandum, ut si dejiciatur, restituatur quod fit per pœnam sontibus inflictam. Hoc autem bonum rationis quod in ordine servando et, ubi turbetur, restituendo, consistit, est bonum speciale et propterea, vindicta, in quantum persequitur hoc bonum speciale, est specialis virtus. Non est tamen justitia proprie dicta; nam apud reum non est ad pœnam illud jus stricte dictum quod in prima dissertatione est expli-

catum et quod est objectum justitiæ proprie dictæ seu justitiæ commutativæ.

55. — 4°) Quod sontes debita pœna plectantur, hoc etiam naturaliter expetitur ab eo qui culpa sontis offenditur; malum enim est ejus et naturaliter homo refugit a malo, sicut per irascibilem, brutum impellitur ad avertenda ea quæ sibi nocent. Ex hac passione homo naturaliter movetur ad repellendas injurias ne inferantur sibi, et, si fuerint illatæ et non repulsæ vel compensatæ per pœnam congruentem, ad appetendam vindictam quæ quodam modo tollit offensam illatam et res in pristinum ac debitum statum reponit (1). Hoc autem appetere procedit ex debito amore sui ipsius et, si limites rectæ rationis non excedantur, est virtuosum. Secundum hoc igitur, quod superior vindictam debitam sumat a delictis quibus proximus impetitur, videtur pertinere ad charitatem proximi.

56. — 5° Quod denique superior velit delictis pœnam proportionatam decernere, hoc videtur referri analogice ad justitiam distributivam. Proportio enim servanda est inter delicta et pœnas ita ut ratio inter delicta sit æqualis relationi inter pœnas; hoc autem pertinet ad justitiam distributivam; analogice tamen pertinet, quia justitia distributiva est circa bona et onera communia, dum vindicta est circa pœnas infligendas.

(1) Cf. S. Thomam in summa theol. 2a. 2a. q. CVIII a. 2.

SECTIO III. — DE INJUSTITIA.

57. — *Injustitia* seu *injuria* est justitiæ violatio. Cum autem justitia multiplici sensu usurpetur, pro diversa justitia quæ violatur diversa erit injustitia.

58.— Sicut explicatum est supra (2^a sectione primæ dissertationis), justitia est naturalis vel positiva. Proinde injustitia et ipsa erit naturalis vel positiva. Injustitiam naturalem significat Leo XIII ubi dicit : « Quod igitur socialistæ, posthabita providentia parentum, introducunt providentiam reipublicæ, faciunt contra justitiam naturalem . . Ac præter *injustitiam*, nimis etiam apparet qualis esset omnium ordinum commutatio perturbatioque.... » (1)

59. — Justitia metaphorice dicta significat complexum omnium virtutum, aut quemcumque habitum bonum, aut quemcumque actum bonum. Proinde, injustitia quæ est hujus justitiæ violatio significabit complexum omnium vitiorum, aut quodcumque vitium, aut quemcumque actum malum. In hoc sensu, injustitia idem sonat ac *iniquitas*. Sic in psalmo 31 v. 5 dicitur : « *Injustitiam* meam non abscondi. Dixi : confitebor adversum me *injustitiam* meam Domino. » Et in psalmo 36 v. 7 : « Noli æmulari in homine faciente *injustitias* » Et in psalmo 118, v. 133 : « Non dominetur mei omnis *injustitia*. »

(1) Encycl. *Rerum novarum*, p. 16.

60. — Si justitia respicit debitum non metaphorice dictum sed generale, ejus violatio erit injustitia in sensu non metaphorico et generali. Sic posset dici : et ingratus amicus et inobediens subditus et contemnens parentes filius et impius in Deum insurgens sunt *injusti*.

61. — Si justitia respiciat debitum aliquod in particulari, ejus violatio erit injustitia in sensu particulari illius debiti. Sic si dicatur, filius affligens matrem est injustus, injustitia est violatio debiti pietatis. Si dicatur impius est erga Deum injustus, injustitia significat violationem debiti religionis et sic porro dicatur de singulis debitis circa quæ potest esse violatio justitiæ seu injustitia.

62. — Quisnam autem in aliquo textu sit ex illis omnibus, sensus in quo usurpatur vocabulum injustitia, ex materia subjecta et contextu oportebit dignoscere. Sic v. gr. Leo XIII dicit : « Jura quidem, in quocumque sint, sancte servanda sunt ; atque ut suum singuli teneant, debet potestas providere, propulsandis atque ulciscendis *injuriis*. » (1) Vocabulum *injuria*, ex contextu apparet significare nominatim, violationem jurium quæ singuli habent in res suas, et quæ reguntur a justitia commutativa ; ac proinde injuria in illo textu est præsertim violatio justitiæ commutativæ.

63. — Propterea si quæretur cum S. Thoma (2) utrum injustitia sit vitium speciale, oportet distinguere. Si vocabulum injustitia usurpatur ad significandam violationem alicujus virtutis specialis quæ justitiæ nomine appellatur, est vitium et peccatum speciale. Justitia commutativa autem, sicut

(1) Encycl. *Rerum novarum*, p. 42.

(2) Summa theol. 2^a. 2^æ. q. LIX, a. 1.

dictum est supra, est virtus specialis quæ sola est sensu omnino proprio et strictissimo justitia. Ideo violatio illius justitiæ est speciale vitium et peccatum.

64. — Justitia distributiva est et ipsa virtus specialis quæ non nisi nomine justitiæ designatur, quamvis non sit justitia in eodem sensu accepta ac justitia commutativa. Ideo violatio ejus est aliud peccatum speciale.

65. — Justitia vindicativa, in quodam sensu supra exposito, est et ipsa virtus specialis quæ nomine justitiæ solet appellari. Ideo violatio ejus est aliud peccatum speciale.

66. — Justitia legalis seu socialis est et ipsa virtus specialis, quæ appellatione justitiæ cohonestatur. Ideo violatio ejus est aliud peccatum speciale. Quoad injustitiam legalem seu socialem aliquid tamen particulare est considerandum. Sicut postea dicetur, objectum materiale hujus virtutis sunt actus cujuscunque virtutis, in quantum ad bonum commune conducunt et ordinantur; objectum autem formale est ipsa ordinatio ad bonum commune. Cum autem, ut dicit S. Thomas (1) omnia vitia repugnent bono communi, omne vitium est objective injustum legaliter seu socialiter; et sic injustitia legalis non est vitium speciale sed generale, eadem prorsus ratione ac omne peccatum est contra obedientiam et contra charitatem. Ut injustitia legalis seu socialis sit peccatum speciale formaliter contra justitiam legalem seu socialem, oportet ut bonum commune contemnatur. Objectum enim formale ex quo hæc justitia est specialis virtus est ordinatio ad bonum commune; unde, non violatur illa formaliter nisi

(1) Summa theol. 2a 2æ q. LIX a. 1.

quis per liberam electionem velit oppositum bono communi, quod est contemnere bonum commune. Attamen hæc injustitia specialis quæ vocatur legalis seu socialis est iterum peccatum seu vitium generale saltem *causaliter*, in quantum qui contemnit bonum commune, facile ad omnia peccata devenit; per actus enim omnium virtutum procuratur bonum commune atque inficitur per omne peccatum. Propterea et in hoc sensu dixit S. Thomas : « quantum ad intentionem, injustitia illegalis est vitium generale, quia per contemptum boni communis potest homo ad omnia peccata deduci. » (1)

67. — Hoc est discrimen inter injustitiam et alia vitia quod, stricte loquendo, sola injustitia potest esse materialis tantum. Ad quod intelligendum notandum est justitiam respicere aliquid objectivum quod est extra agentem positum; scilicet debitum alteri. Unde, sive scienter non reddas debitum, sive inscienter, objective et materialiter existit injustum opus; ideo, si non reddis debitum, facis injustum opus etiamsi non sis reus formaliter. Non tamen potest dici te facere injustitiam formaliter; neque a fortiori potest dici te esse injustum; scilicet te agere ex habitu injustitiæ quo voluntas tua habitualiter et deliberate appetit formaliter non reddere alteri debitum. Dicitur *a fortiori* hoc non posse dici; nam etiamsi scienter faceres injustitiam ex ira, vel ex alia passione, diceretur quidem te facere injustitiam, minime vero diceretur te esse injustum, scilicet te habere habitum formalem injustitiæ ex quo procedit actualis actus hic injustitiæ. In cæteris autem vitiis non potest haberi proprie loquendo actus culpabilis mere materialiter; ratio est quia,

(1) Summa theol. 2^a. 2^æ. q. LIX, a. 1.

excepta injustitia, cætera vitia respiciunt non aliquid quod extra agentem est positum, sed ipsam subjectivam passionem agentis; vitium tunc non est nisi in immoderatione passionis quod non potest esse inscie nec involuntarie, Sic Noë, nimium bibens vinum, ignorans vim inebriativam vini, neque materialiter fuit intemperans; siquidem nullam habuit immoderationem passionis; error materialis fuit, non in ipsa passione, sed tantum in aliqua materia remota circa quam versatur passio, ita ut quamvis physice inebriatus sit, nec materialiter fuerit reus intemperantiæ sicut non fuisset materialiter reus si, loco vini, aquam bibisset. (1)

68. — Ex eo quod justitia respicit debitum alteri, seu jus alterius, sequitur scienti et volenti non inferri injuriam. Si enim aliquis renuntiet juri suo vel in arbitrio tuo ponat, jam non potest tale jus apud ipsum violari, cum per renunciationem jam non sit jus apud eum.

69. — Ut in hoc casu non sit injuria, oportet ut aliquis velit voluntate positiva et omnino libera renuntiare juri suo; unde si quis se teneat tantummodo permissive ad vitandum majus malum, patitur injuriam quatenus censetur revera non velle sui juris violationem Solent afferre theologi scholastici exemplum illius qui usurario solvit usuras aut latroni numerat pecuniam promissam. « Qui enim, dicit Sylvius, vel usuras solvit, vel pecuniam latroni numerat, simpliciter quidem hoc vult ad succurrendum suæ necessitati, nolle tamen solvere vel numerare si usurarius vellet gratis numerare et si latro vellet promissionem extortam remittere, unde hic, invenitur voluntarium mixtum cum involuntario,

(1) Cf. S. Thomam, 2^a. 2^æ. q. LIX, a. 2.

tale autem voluntarium non impedit quominus vere injuriam patiatur qui eo modo vult » (1)

70. — Aliud exemplum reperitur in encyclica *Rerum novarum* ubi Leo XIII agit de justitia observanda in quota salarii minima operario solvenda. Si enim ab opifice frugi et benemorado, quota salarii suæ sustentationi impar, sit accipienda, eo quod malum majus timeat, et talis quota a hero imponatur, injuria infertur operario. « Quod si necessitate opifex coactus, dicit summus Pontifex, aut mali peioris metu permotus, duriorem conditionem accipiat, quæ etiamsi nolit, accipienda sit, quod a domino vel a redemptore operum imponitur, istud quidem est subire vim cui justitia reclamat. » (2)

71. — Ratio propter quam timor majoris mali ex quo aliquis sinit jus suum violari non tollit injuriam, est quia juri suo renunciare simpliciter non vult quamvis secundum quid velit seu potius permittat. Motivum autem cur hoc sufficiat ut maneat injuria, non obstante illo voluntario secundum quid, est quia agitur de renunciando alicui bono, juri nempe quod possidetur et cujus renunciationi alius nullum habet titulum. Atqui quando agitur de renunciando bono alicui quod est proprium renunciantis et cui alius nullum habet titulum, recta ratio postulat ut renunciatio sit ex toto spontanea et ab omni coactione etiam morali libera.

72. — Imo, fieri post est ut quis desideret malum sibi inferri et simul patiatur injuriam. Satis est si *juri ipsi* nolit

(1) Commentarium in 2^{am}. 2^æ. S. Thomae q. LIX, a. 3 ad 2.

(2) Encycl *Rerum novarum*, p 50.

renunciare (1). V. gr. potest aliquis ex motivo virtutis patientiæ, charitatis erga proximum etc. desiderare occasionem sibi dari malum sibi injuste inferri, quin tamen velit jure suo cedere. Sic videtur Christus Dominus tempore passionis injurias subiisse. Non solum enim mala sibi inferri permisit sed etiam desideravit juxta hæc ipsius verba : « Baptismo habeo baptizari et quomodo coarctor, usque dum perficiatur. » (2) Etenim baptismus ille erat sanguinis effusio, pœna et mors sibi violenter illata. Nec in tali desiderio includitur implicite desiderium peccati alieni. Qui enim tale concipit desiderium, non vult eorum qui ipsi inferunt injuriam excitari malum animum. Imo Christus Dominus oravit et passus est ut et ejus inimici gratiam haberent qua bonum faceret animum ; sed si qui injuriam inferunt, ipsi malum faciunt animum atque excitent ad injuriam inferendam, ille qui injuriam accipit, gaudet exinde sibi occasionem præberi virtutis sive patientiæ sive charitatis excercendæ.

73. — Quod nominatim spectat ad Christum Dominum, sententia communis theologorum tenet eum, quamvis potuisset jure suo cedere, attamen non cessisse. Nulla enim erat ratio cur cederet, cum exinde non minueretur culpa Judæorum et aliunde melius erat Christo Domino subire veram injuriam ut major esset passio ex eo quod dolori vera injuria accedebat.

74. — Neque in sen u renunciandi juri proprio est intelligendum Christi Domini consilium : « Si quis te percusserit in

(1) Cf de Lugo de Incarnatione disp. III, sect. 6.

(2) Luc. XII, 50.

dexteram maxillam, præbe illi et alteram et ei qui vult tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium. » (1) Agitur in hoc consilio non de jure renunciando sed de injuria, manente jure, patienter toleranda : ita ut juxta Domini consilium melius sit novam subire injuriam quam ex prima sumere vindictam quod apparet ex complexu doctrinæ in sacra Scriptura contentæ. In eodem enim textu Dominus illud *præbere* et *dimittere*, dicit synthetice : *non resistere malo*. « Ego autem dico vobis *non resistere malo* : sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, *præbe* illi et alteram ; et ei qui vult tecum in judicio contendere, et tunicam tollere, *dimitte* ei et pallium » Et in loco parallelo Lucæ, pro *præbere pallium* habetur non *prohibere tunicam* : « Ab eo qui aufert vestimentum tibi, etiam tunicam *noli prohibere*. » (2)

Patentia autem præcise in hoc est quod injuriam in quantum est et manet injuria, aliquis æquo animo subeat. Quod etiam apparet ex his verbis Pauli apostoli : « Jam quidem omnino delictum est in vobis, quod judicia habetis inter vos. Quare non magis *injuriam accipitis* ? Quare non magis *fraudem patimini* ? » (3) — « Rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis. » (4) Nec in sensu cedendi jure suo est intelligenda illa petitio orationis dominicæ : « Dimitte nobis debita nostra sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. » Sed, ut dicit de Lugo (disp. VIII sect. 1), remittitur solum jus quod offensa seu injuria illata dare videtur ad iram, aversionem et indignationem contra offendentem, non vero remittitur jus ad hoc quod indebite ab aliis non offendamur.

(1) Matth , V, 39 — (2) Luc VI, 29. — (3) 1 Cor. VI, 7. —

(4) Hebr. X. 34.

75. — Injuria non infertur alicui scienti et volenti etiamsi ipsi non liceat renunciare juri quod ab alio læditur; v. gr. si quis petat ab amico ut sibi mors inferatur; si maritus consentiat in adulterium uxoris, occisio non constituit injuriam in petentem, nec adulterium uxoris in maritum. Ratio est quia, etiamsi juris renunciatio non liceat, ac proinde permaneat jus apud renunciantem, cum tamen sciens ac volens eo uti nolit, jus permanet apud ipsum materialiter tantum; ac proinde ipse quatenus ipse est, non infertur injuria formalis sed tantum materialis.

76. — Nihilominus, in primo exemplo adest injuria in Deum qui vitæ hominis est Dominus et in societatem cujus occisus erat membrum et in secundo exemplo manet adulterium, quia non obstante consensu mariti, manet injuria in bonum prolis et in bonum sacramenti.

77. — Si quis se ipsum occidat, in se non committit injuriam quia injuria sicut justitia est ad alterum, committit tamen injuriam in Deum et in societatem sicut in casu præcedente. (1)

(1) Cf. S. Thomam theol. 2^a. 2^æ. q. LIX a. 3 — de Lugo de Just. et jure disp. VIII sect. 1, — Lessium de Just. et jure libr. II cap. 7 dub. 3.

DISSERTATIO III.

DE JUSTITIA LEGALI SEU SOCIALI.

SECTIO I. — DE NECESSITATE. — DE OBJECTO
FORMALI. — DE SUBJECTO. — DE EXTEN-
SIONE. — DE OBJECTO MATERIALI JUSTITIÆ
LEGALIS SEU SOCIALIS.

CAPUT I. — DE NECESSITATE JUSTITIÆ LEGALIS SEU SOCIALIS.

1. — *Justitia legalis seu socialis est virtus moralis specialis qua actus membrorum societatis ad bonum commune ordinantur.*

Hanc virtutem esse homini necessariam apparebit ex eo quod 1°) homini est naturale vivere in societate; 2°) quod homini viventi in societate necessarium est ordinare actus suos ad bonum commune.

2. — Dicitur 1°) homini esse naturale vivere in societate, quod sic probatur :

Ordatio naturalis debet procurare homini vitæ sufficientiam perfectam. Atqui extra societatem homo non potest consequi talem sufficientiam. Ergo homini est naturale vivere in societate.

3. — Probatur propositio major hujus argumenti; scilicet: *ordatio naturalis debet procurare homini vitæ sufficientiam perfectam*. Finis hominis super terram est beatitudo imperfecta qualis in hac vita potest haberi, et subordinata beatitudini æternæ in altera vita. Est enim de ratione finis ultimi quod sit ultimus terminus motus naturalis desiderii. Ut autem sit talis oportet ut non propter aliud appetatur, oportetque ut sit de se sufficiens bonum, tale scilicet ut, etiamsi solum possideatur, faciat vitam eligibilem et nullo ulteriori bono indigentem. Beatitudo autem quæ in hoc consistit quod expleat omne desiderium hominis, non appetitur propter aliud et est de se sufficiens bonum. Ergo beatitudo est finis ultimus hominis. (1)

4. — Cum autem omnia propter ultimum finem eligantur atque agantur (2), beatitudinis appetitus est in omni hominis electione atque actione. Inde est quod, etiamsi homo eligat et agat plura quæ reapse non conducunt ad beatitudinem, sub ratione tamen beatitudinis conquirendæ hæc eligit atque agit. Vera autem perfectaue beatitudo obtineri nequit in hac vita quia non excludit omne malum humanum nec explet omne boni humani desiderium. Cum tamen hæc vita temporalis ordinetur ac subordinetur vitæ æternæ et omnia appetat atque agat homo propter beatitudinem, oportet ut

(1) Cf. S. Th. Ethic. libr. I. lect. 2. — (2) Cf. S. Th. summa theol. 1a. 2a. q. 1 a. 6.

finis præsentis vitæ sit beatitudo qualis potest haberi in hac vitæ, scilicet temporalis, limitata atque beatitudini vitæ æternæ subordinata et ideo homo, in hac vita nequit consequi beatitudinem etiam imperfectam nisi iis actibus qui ipsum conducunt ad altimum finem qui est æterna beatitudo.

5. — Propterea beatitudo temporalis quæ est finis præsentis vitæ non consistit formaliter in divitiis seu bonis externis quia hujusmodi bona non propter se appetuntur, sed propter aliud ad quod ordinantur quasi medium (1). Neque consistit in honoribus, quia honores sunt tantummodo testimonium extrinsecum excellentiæ, nec faciunt excellentiam, nec propterea causant beatitudinem (2). Neque consistit in fama seu gloria humana, quia gloria humana est clara notitia cum laude nec beatitudo causatur cognitione hominum sed potius e contrario (3). — Nec consistit in potestate, quia potestas est tantum principium agendi et est ad malum sicut ad bonum (4). — Neque consistit in aliquo corporis bono, quia corporalia bona ordinantur ad aliud scilicet ad bonum animæ (5). — Neque consistit in voluptate, quia voluptas consequitur actum et est proprium ejus; supponit igitur ipsam beatitudinem (6).

6. — Consistit autem beatitudo temporalis formaliter in virtute; nam cum beatitudo sit perfectio hominis, homoque sit in potentia ad actum et actus ejus sit operatio, oportet beatitudinem consistere in aliqua hominis operatione (7). Operatio autem hominis propria est operatio juxta ejus natu-

(1) S. Th. Summa theol. 1a 2æ q. 2 a. 1. — (2) l. c. a. 2. — (3) l. c. a. 3. — (4) l. c. a. 4. — (5) l. c. a. 5. — (6) l. c. a. 6. — (7) 1a 2æ q. 3 a. 2.

ram seu operatio electiva rationis. Hæc autem debet esse ordinata scilicet esse secundum dictamen rectæ rationis. Operatio autem hominis electiva secundum dictamen rectæ rationis est operatio virtuosa. Ergo in virtute consistit formaliter beatitudo temporalis hominis.

« Jamvero ad beatitudinem imperfectam qualis in hac vita potest haberi, dicit S. Thomas, requiruntur exteriora bona... quasi instrumentaliter deservientia beatitudini quæ consistit in operatione virtutis Indiget enim homo in hac vita necessariis corporis tam ad operationem virtutis contemplativæ quam etiam ad operationem virtutis activæ ad quam etiam plura alia requiruntur quibus exerceat opera virtutis. Cujus ratio est quia omnia hujusmodi bona exteriora vel requiruntur ad sustentationem animalis corporis, vel requiruntur ad aliquas operationes quas per animale corpus exercemus, quæ humanæ vitæ conveniunt. » (1)

7. — Hucusque S. Doctor cujus doctrina aliqua eget, pro re nostra, explicatione. Homo indiget in hac vita bonis externis ad operationem virtutis Ad operandum enim virtuose, oportet primo esse; esse autem conservatur per usum bonorum externorum quibus vita animalis fovetur. Et cum nemo debeat inconvenienter vivere, oportet ad exercitium virtutis paratam esse omnibus eam bonorum temporalium copiam quæ sufficiat convenienti vitæ juxta singulorum conditionem, juxta mores honestos locorum et temporum; coacta enim paupertas, dicit S. Thomas (2), solet esse occasio furandi. Et, sicut alibi addit S. Doctor, « superabundantia divitiarum

(1) 1a 2æ q. 4 a. 7. — (2) Contra Gentes 1 3 c. 135 in fine.

et mendicitas vitanda videntur ab his qui volunt vivere secundum virtutem, in quantum sunt occasiones peccandi. Abundantia namque divitiarum est superbiendi occasio; mendicitas autem est occasio furandi et mentiendi, aut etiam perjurandi. » (1)

8. — Præterea homo naturaliter nascitur vivitque in societate tum familiari tum civili in qua, opera virtuosa vitæ activæ quibus ad alios refertur, sunt exercenda. Inde, jure naturali, filii ex pietate tenentur parentes honore prosequi atque reverentia et, ubi opus sit, sustentare. Parentes filiis convenientem statui alimentationem et educationem tam animi quam corporis debent. Singuli proximos, amicos et concives quibuscum naturaliter est vitæ conversatio, pluribus officiis obligantur complecti, pro diversis relationibus quæ ex tali conversatione sponte mutuoque nascuntur. Illæ relationes tum intra familiam tum intra civitatem sunt materia in qua exercentur omnes illæ virtutes vitæ activæ quæ sunt ad alterum et quæ comprehenduntur præsertim virtute justitiæ in sensu non metaphorico et generali dictæ (cf. dissert. 2. sect. 2. cap. 2. n. 12.) Jamvero ad illa multiplicia officia justitiæ sic dictæ; puta, pietatis, justitiæ commutativæ — justitiæ distributivæ — gratitudinis — liberalitatis, etc. bonorum exteriorum sufficiens abundantia requiritur. Propterea beatitudo temporalis, ex hoc capite, importat necessitatem horum bonorum.

9. — Deinde considerandum est hominem esse ens creatum rationale cujus scilicet, facultates transeunt de potentia ad

(1) Summa th. 3a. p. q. 40. a. 3. ad 1.

actum, ejusque perfectionem in hoc esse quod ad actus plurimos eosque perfectos transeat tum quoad vitam corporalem, tum quoad vitam intellectualem, tum quoad vitam moralem; imo profectus hominum tum singulorum, tum socialiter conjunctorum inde nascitur ac coalescit quod ad actus hujus triplicis vitæ in dies magis perfectos ferantur juxta dictamen rectæ rationis. Hæc est cultura atque perfectio tam vitæ individualis quam socialis. Jamvero, ut possit sic proficere vita humana profectu materiali, intellectuali atque morali, iterum oportet præsto esse opportunam copiam bonorum externorum quæ ad talem profectum instrumentaliter requiruntur.

10.—Copia illa bonorum externorum sic ordinata ad convenientem vitam singulorum sustentandam atque ad profectum humanarum facultatum ea est quæ solet vocari *sufficientia vitæ perfecta*. Hic est sensus in quo loquitur Leo XIII dicens : « homo necessarium *vitæ cultum et paratum* itemque *ingenii atque animi perfectionem*, cum in solitudine adipisci non possit, provisum divinitus est ut ad conjunctionem congregationemque hominum nasceretur cum domesticam, tum etiam civilem, quæ suppeditare *vitæ sufficientiam perfectam*, sola potest. » (1)

11.—Liceat ex his doctrinis obiter concludere bona externa, quæ vulgo dicuntur divitiæ vel bona fortunæ, esse propter homines et esse earum usum legitimum in quantum inseruiunt ad exercendam virtutem; non e contrario homines esse propter divitias, ita scilicet ut perfectio hujus vitæ temporalis consistat in productione divitiarum. Inde sequitur cul-

(1) Epist. encycl. *Immortale Dei*, 1 nov. 1885.

turam perfectionemque hujus vitæ non esse eo majorem quo copiosiores producuntur divitiæ, sed esse eo majorem quo productæ divitiæ æquabiliter divisæ inserviunt singulorum convenienti sustentationi atque operibus virtutis.

12. — Sufficientia igitur vitæ perfecta cum sit ad beatitudinem temporalem hujus vitæ instrumentaliter necessaria, cumque beatitudo temporalis sit finis hujus vitæ, est homini naturalis; scilicet ex ipsa naturæ constitutione intrinseca seu ordinatione homo habet jus et officium ut ad eam tendat. Etenim ordinatio naturalis ea est quæ respondet exigentiis naturæ, quæ nempe ducit naturam ad id quod est finis ejus, vel proprium ejus, sive ut pars, sive ut requisitum ut in suo ordine sit ac convenienter sit. In quo sensu dicit S. Thomas
 « illud dicimus esse naturam cujusque rei, quod convenit ei quando est ejus generatio perfecta. » (1)

Sic demonstratum est ordinationem naturalem debere procurare homini perfectam vitæ sufficientiam.

13. — Probanda nunc est propositio minor, *hominem scilicet indigere societate ad obtinendam vitæ sufficientiam.*

Quod ad comparandam sibi vitæ sufficientiam necessaria sit homini societas, patet ex obvia rerum analysi. Indiget homo quibus nutriatur, operiatur, tegatur, atque defendatur. Nihil autem ex his natura paratum apposuit homini; sed homini materiam præbuit ex qua atque hominem ratione ac manibus instruxit quibus ea omnia sibi pararet ipse, juxta Genesim: « Crescite et multiplicamini, et replete terram, et subjicite eam, et dominamini piscibus maris, et volatilibus cœli, et universis animantibus, quæ moventur super terram. » (2)

(1) Politic. lib. I. lect. I. — (2) Gen. I, 28.

14. — Diversa prorsus ratione natura providit animalibus ratione destitutis quæ sensu tantum moventur rebus præsentibus. Ea quæ pro diversitate temporum et locorum sunt ipsis ad suam suæque speciei conservationem necessaria, mira sollicitudine circumposita atque præparata præbuit. « Aliis animalibus, dicit S. Thomas, natura præparavit cibum, tegumenta pilorum, defensionem, ut dentes, cornua, ungues, vel saltem velocitatem ad fugiendum. Homo autem institutus est nullo horum sibi a natura præparato, sed loco omnium data est ratio per quam sibi hæc omnia officio manuum posset præparare. » (1) Jamvero ea quæ spectant tum ad cibum, tum ad vestes, tum ad habitaculum, tum ad defensionem sui suorumque, homo, extra societatem, sufficienter sibi parare non valeret. Omnia enim ut decenter et juxta id quod naturaliter appetitur inserviant usui humano, unus non potest invenire aptaque facere; sed diversos diversis communi consilio atque ordine uno incumbere oportet; secus in pluribus ad quæ naturaliter tendit, imo in pluribus quæ, crescente numero hominum super terram, sunt stricte necessaria, vita humana deficeret. Hoc quoque consequeretur, si singuli omnia sibi deberent invenire atque parare, quod operibus intellectualibus vacare foret impossibile singulique in vitam mere animalem fovendam omnes rationis facultates deberent profundere atque absorbere.

15. — Præterea, dum cætera animalia per sensibilem apprehensionem ducuntur naturaliter ut sibi in singulis caveant consulantque, homo, quænam sibi prosint, quænam obsint, per rationem tantum et experientiam cognoscit. Unus

(1) De Regimine principum, libr. 1, cap. 1.

autem omnia cognoscere non valet, sed singulos a singulis adjuvari oportet ut noxia vitentur et utilia obtineantur: « Aliis
» animalibus, dicit S. Thomas, insita est naturalis industria
» ad omnia ea quæ sunt ipsis utilia vel nociva, sicut ovis natu-
» raliter existimat lupum inimicum. Quædam etiam animalia
» ex naturali industria cognoscunt aliquas herbas medicinales
» et alia eorum vitæ necessaria. Homo autem, horum quæ
» sunt vitæ suæ necessaria, naturalem cognitionem habet
» solum in communi, quasi eo per rationem valente ex uni-
» versalibus principiis ad cognitionem singulorum quæ
» necessaria sunt humanæ vitæ pervenire. Non est autem
» possibile quod unus homo ad omnia hujusmodi per suam
» rationem pertingat. Est igitur necessarium homini, quod
» in multitudine vivat, ut unus ab alio adjuvetur et diversi,
» diversis inveniendis per rationem occupentur, puta, unus
» in medicina, alius in hoc, alius in alio. » (1)

16. — Denique, Deus auctor naturæ nihil in vanum condi-
dit; naturaliter autem homo loquela est donatus quæ, non
solum sicut quædam gregalia animalia aliquas præcipuas
quarundam passionum manifestationes edat, sed omnes cogi-
tationes et sensus valeat externas facere atque communicare,
quod fieri impossibile est extra societatis consortium quodque
valde prodest ad vitæ sufficientiam. Ergo homo est natura-
liter institutus ad societatem. « Est proprium homini, dicit
» S. Thomas, locutione uti, per quam unus homo aliis suum
» conceptum totaliter potest exprimere. Alia quidem animalia
» exprimunt mutuo passiones suas in communi, ut canis in
» latratu, iram; et alia animalia passiones suas, diversis

(1) De Regimine principum, libr. 1, cap. 1.

» modis. Magis igitur homo est communicativus alteri, quam
 » quodcumque animal quod gregale videtur, ut grus, formica
 » et apis, etc. » Hoc ergo considerans Solomon, in Ecclesiaste,
 IV, 9, dicit : « *Melius est duos esse quam unum. Habent enim
 emolumentum (mutuæ) societatis suæ.* » (1)

17. — Certum est, juxta S. Thomam, taliter esse homini
 naturale in societate vivere ut, si aliquis non potest esse in
 societate, sit aut infra aut supra naturam humanum : « sicut
 » manus, inquit, aut pes non potest esse sine homine, ita nec
 » unus homo est per se sibi sufficiens ad vivendum separatus
 » a civitate. Si autem contingat quod aliquis non possit
 » communicare societate civitatis propter suam pravitatem,
 » est pejor quam homo et quasi bestia. Si vero nullo indi-
 » geat et quasi habens per se sufficientiam et propter hoc,
 » non sit pars societatis est melior quam homo ; est enim
 » quasi quidam Deus. » (2)

18. — Conclusionem totius hujus ratiocinii scilicet ad vitæ
 perfectam sufficiendam homini procurandam necessariam esse
 societatem sic S. Thomas exponit : « quia homo est natura-
 liter animal sociale, utpote qui indiget ad suam vitam multis
 quæ ipse sibi solus præparare non posset, consequens est,
 quod homo naturaliter sit pars alicujus multitudinis, per
 quam præstetur sibi auxilium ad bene vivendum, quo quidem
 auxilio indiget ad duo. Primo quidem ad ea quæ sunt vitæ
 necessaria sine quibus præsens vita transigi non potest, et
 ad hoc auxiliatur homini domestica multitudo, cujus est
 pars. Nam quilibet homo a parentibus habet generationem

(1) de Reg. princ. libr. I cap. I. — (2) Politic. libr. I lect. I.

et nutrimentum et disciplinam. Et similiter singuli qui sunt partes domesticæ familiæ, se invicem juvant ad necessaria vitæ. Alio modo juvatur homo a multitudine, cujus est pars, ad vitæ sufficientiam perfectam, scilicet, ut homo non solum vivat, sed et bene vivat, habens omnia quæ sibi sufficiunt ad vitam, et sic homini auxiliatur multitudo civilis, cujus ipse est pars, non solum quoad corporalia... sed etiam quoad moralia... » (1) Hanc doctrinam brevi compendio confirmavit seu revocavit Leo XIII his verbis : « Et maxima societatis conciliatrix loquendi facultas et innatæ appetitiones animi plures et res necessariæ multæ ac magni momenti quas solitarii homines assequi non possent, juncti et consociati cum alteris consequuntur » (2).

19. — Ex expositis argumentis quibus probatur hominem natura sua esse animal sociabile, consequitur civitatem esse propter hominem, non vero hominem propter civitatem; perfectio enim naturalis hominis quam vocavimus vitæ sufficientiam, est finis ad quem civitas, ex rerum intrinseca constitutione, ordinatur quasi medium necessarium. Ubi igitur ex civitate cives non haberent auxilium ad vitæ sufficientiam sibi procurandam, finem suum intrinsecum non obtineret civitas inutilisque evaderet; ubi sufficientiæ vitæ procurandæ civitas ipsa obsesset, contra justitiam naturalem faceret fugiendaque potius quam appetenda foret; ubi multi cives vitæ sufficientiam non obtinerent, nec aliud medium foret ad eam procurandam, civitatem intervenire non solum jus sed etiam officium postulat, sicut infra patebit (n. 21 et 22).

20. — Dictum est initio hujus capitis 1º homini esse naturale

(1) Ethic. lect. I cap. I. — (2) Encycl. *Diuturnum*. 29 Jun. 1881.

in societate vivere ; atque huc usque probatum est. Dictum est 2º homini in societate viventi necessarium esse actus suos ad bonum commune ordinare, quod manet probandum.

Consequitur autem ex iis quæ sunt exposita. Probatum est enim ideo homini naturale esse in societate vivere quia extra societatem, finis præsentis vitæ, beatitudo temporalis quæ importat perfectam vitæ sufficientiam non potest obtineri. Talis autem beatitudo quæ est finis societatis non est aliquod bonum externum per se et ontologice extra hominem consistens quod ipsi advenit eo quod physice juxtaponatur aliis hominibus in materiali congregatione, sed procuranda est operationibus humanis invicem coordinatis ad illum finem. Oportet igitur operationes singulorum seu actus ordinari ad talem finem. Illa autem beatitudo quæ est finis, est omnibus in societate viventibus procuranda, et propter hoc motivum vocatur bonum commune. Ergo homini in societate viventi necessarium est ordinare actus suos in bonum commune.

21. — Advertendum est, ut quid bonum commune dicatur, non requiri ut directe et immediate omnia et singula communitalis membra attingat, sed satis esse si respiciat immediate quosdam, dum cæteros mediate afficit. Ad bonum omnium et singulorum directe diriguntur viæ publicæ, magistratus et alia multa hujusmodi. Alia vero sunt quæ directe quidem pertinent ad bonum alicujus tantummodo partis, quamquam exinde reliquos mediate attingunt, atque ita redundant in bonum commune. Talia sunt ex gr. quæ spectant ad rationes talis conditionis, vel talis officii, vel talis loci, opificum, negotiatorum, advocatorum, medicorum, ministrorum sacrorum, incolarum talis provinciæ vel talis oppidi. Hæc igitur

bona possunt et debent dici communia propter duplicem rationem ; quia rationes attinguntur non unius privati, sed multorum licet non omnium ; deinde quia communitati toti exinde etiam bene est quod singulis partibus ejus sive organicis sive integralibus sit opportune provisum.

22. — Propterea, agens de officio eorum qui præsunt civitati et quorum est cura ordinandi bonum commune, Leo XIII dicit : « Si quid detrimenti allatum sit aut impendeat rebus communibus, aut *singulorum ordinum rationibus*, quod sanari aut prohiberi alia ratione non possit, obviam iri auctoritate publica necesse est. »

CAPUT 2. — DE OBJECTO FORMALI JUSTITIÆ LEGALIS SEU SOCIALIS.

23. — Ordinare actus suos ad bonum commune est bonum aliquod specificè distinctum a cæteris omnibus bonis et propterea objectum virtutis specialis quæ, juxta usum loquendi communem, vocatur justitia legalis seu socialis.

S. Thomas, loquens de operatione sociali dicit : « totum quod est civilis multitudo... habet solum unitatem ordinis, secundum quam non est aliquid simpliciter unum. Et ideo pars ejus totius potest habere operationem quæ non est operatio totius, sicut miles in exercitu habet operationem quæ non est totius exercitus. Habet nihilominus et ipsum totum aliquam operationem quæ non est propria alicujus partium, sed totius, puta conflictus totius exercitus et tractus

navis est operatio multitudinis trahentium navem » (1) Sic in societate, accidit esse hominis in societate viventis operationes quibus ad se ipsum refertur, puta quod utatur temperate cibis et potibus ; sunt aliæ operationes quibus ad totam societatem refertur, puta quod justitiam reddat, quod legem condant, quod in ærarium publicum partem justam ex bonis suis refundat. Evidens est primas operationes specificè differre a secundis bonumque operatum esse essentialiter diversum, in utraque specie operationum.

24. — Insuper, hominis in societate viventis non solum operationes quibus ad alios, directe refertur, sed omnes actus possunt ad bonum commune referri ; nam, secundum aliquem respectum, bonum partis est bonum totius et secundum hoc actus omnes possunt novam speciem moralem sortiri. « Omnes, dicit S. Thomas, qui sub aliqua communitate continentur, comparantur ad communitatem quasi partes ad totum ; pars autem, id quod est, totius est ; unde et quodlibet bonum partis est ordinabile ad bonum totius. » (2) Inde est quod, sicut dicit idem S. Doctor, « bonum commune civitatis et bonum singulare unius personæ non differunt solum secundum multum et paucum, sed secundum formalem differentiam. Alia enim est ratio boni communis et boni singularis sicut est alia ratio totius et partis. » (3) Ideo bonum commune per se specificè constat et propterea ordinare actus suos ad bonum commune est bonum speciale. Quod si hoc fiat ex principio interno electivo quod vocatur habitus, erit officium virtuosum. Ergo habitualiter ordinare actus suos ad bonum commune est virtus specialis.

(1) *Ethic. libr. 1. lect. 1.* — (2) *2a 2æ q. 58. a. 5.* — (3) *2a 2æ q. 58. a. 5. ad 1.*

25. — Esse hanc virtutem specialem a cæteris omnibus distinctam, exinde etiam patet quod virtus est circa bonum et difficile; unde, sicut dicit S. Thomas, « ubi occurrit specialis ratio difficultatis et boni, ibi est specialis virtus. » (1) Jamvero ordinatio actuum subditorum ad bonum commune est speciale bonum quod per se specificè constat, nec cum aliis bonis identificatur. Aliud enim est bonus civis; aliud, bonus vir. Quod autem ad bonum commune ordinare actus membrorum communis sit aliquid difficile, manifestum est. Etenim in actibus suis moveri sola boni communis consideratione, quidquid sit de proprio commodo aut incommodo, experientia constat esse specialiter laudabile et sæpius difficile. « Peculiares difficultates, dicit Rebellus, advenire possunt ex parte boni communis, propter quas omittendum vel moderandum sit bonum particulare; quare merito, præter virtutes particulares, quæ bona particularia respiciunt, ponenda fuit justitia legalis quæ bonum commune intendere et ad illud reliquas virtutes ordinare ex officio debeat. » (2)

26. — Verum quidem est ex omni actu virtutis particularis aliquid in bonum commune refluere secundario et mediate, atque ut boni sint cives conferre quod iidem sint boni viri. Id enim quod est bonum partis est indirecte etiam bonum totius. Nihilominus, actus aliarum virtutum sistunt in suo objecto formali a quo quasi a fine moventur et præcipiuntur, nec ad ulteriorem superioremque bonitatem formalem, bonum scilicet commune, ordinantur; ita ut, si ex iis conse-

(1) Summa th. 2a. 2æ. q. CXXXVII, a. 1. — Cf. Sylvium (q. LVIII, a. 6, q. 1) et Valentiam (disp. V, q. 2, punct 2).

(2) De obligationibus justitiæ libr. I, q. 3, sect. 2, n° 7.

quatur bonum commune, hoc fiat per accidens; nempe propter hoc factum quod agens, a suo bono particulari motus, est membrum communitatis; si agens non esset membrum communitatis, ejus actus nec indirecte, nec per accidens conferret ad bonum commune, quamvis perfectus foret in ordine virtutis particularis. « Quælibet virtus, dicit S. Thomas, secundum propriam rationem ordinat actum suum ad proprium finem illius virtutis; quod autem ordinetur ad ulteriorem finem sive semper, sive aliquando, hoc non habet ex propria ratione; sed oportet esse aliam superiorem virtutem, a qua in illum finem ordinetur; et sic oportet esse unam virtutem superiorem quæ ordinet omnes virtutes in bonum commune, quæ est justitia legalis et est alia per essentiam ab omni virtute. » (1) — « Actus idem subjecto, dicit alibi S. Doctor, producit a justitia legali et a virtute simpliciter dicta, puta non moechari, tamen secundum aliam et aliam rationem. Verum, quia ubi est specialis ratio objecti, etiam in materia generali, oportet esse specialem habitum, inde est, quod ipsa justitia legalis est determinata virtus, habens speciem ex hoc quod intendit ad bonum commune. » (2) Sicut in intellectu practico est specialis difficultas in dignoscendis, definiendis et præcipiendis iis quæ per se ordinantur ad bonum commune ac proinde ponitur, quasi specialis virtus, *prudentia politica* quæ distinguitur a *prudentia monastica* quæ respicit agenda propter bonum privatum, ita in voluntate est specialis difficultas eligendi ea quæ spectant ad bonum commune per se et directe, quidquid sit de bono privato, et propterea ponitur virtus specialis quæ est

(1) Summa th. 2a 2æ q. LVIII a. 6 ad 4. — (2) in libr. V. Ethic. lect. 2.

justitia legalis ab aliis virtutibus bonum particulare respicientibus essentialiter distincta

27. — Idem verificatur quoad virtutem obedientiæ; quamvis enim actus virtutis cujuscumque satisfaciatur alicui præcepto, illi nempe quod est circa objectum formale illius virtutis, ponitur tamen virtus specialis obedientiæ, quia nisi quis agat ex motivo formali: *quia a legitimo superiore actus præcipitur*, ejus actus, quamvis præcipiatur, non erit actus formalis obedientiæ.

28. — Inde apparet justitiam legalem essentialiter differre ab obedientia; ubi enim objecta formalia sunt distincta, diversæ sunt virtutes; objectum autem formale obedientiæ est parere superiori *præcipienti*; justitiæ legalis vero, procurare bonum commune. Posset aliquis, motus honestate illa speciali, parendi scilicet superiori præcipienti, ponere aliquem actum quin ad bonum commune attendat ita ut, etiamsi indirecte ejus actus in bonum commune refluat, hoc fiat per accidens et præter ejus voluntatem; item posset aliquis in agendo respicere tantum bonum commune, nec attendere ad præceptum; imo potest esse ita dispositus ut, etiamsi actus non præciperetur, idem tamen ageret ut sic bonum commune promoveret. Patet in primo casu esse actum obedientiæ, minime vero justitiæ legalis; in secundo, esse actum justitiæ legalis, minime vero obedientiæ.

29. — Nec cum pietate identificatur justitia legalis; ex formali enim objecto distinguuntur istæ virtutes; pietas enim movetur debito cultus reddendi parentibus et patriæ sicut supra exposuimus, quatenus sunt principium procreationis et educationis nostræ, vel ad illud principium referuntur.

Potest autem aliquis moveri v. gr. ad arma gerenda ex pietate, quin attendat ad bonum commune ita ut, etiamsi ejus actus non conduceret ad bonum commune, nihilominus, propter pietatem erga patriam, arma gereret. Talis solius pietatis laudem mereretur. E contrario aliquis posset ex zelo boni communis idem agere pariter ac si nullo pietatis motivo induceretur, quo in casu, justitiæ legalis meritum conquireret.

30. — Nec denique cum charitate confunditur justitia legalis propter idem motivum. Posset enim aliquis, qui nec Deum nec proximum diligeret, plura agere ex solo motivo boni communis non secus ac e contrario aliquis posset ad agendum aliquid charitate moveri, qui ex bono communi promovendo minime moveretur.

31. — Est igitur de essentia justitiæ legalis seu socialis ut respiciat bonum commune. Bonum commune dicitur per oppositionem ad bonum privatum, non eo sensu quod bonum commune excludat bonum privatum, nam in bonum privatum redundat bonum commune, sed eo sensu quod bonum commune est quid præstantius extensiusque quam bonum privatum, et ab ipso specificè diversum.

CAPUT 3. — DE SUBJECTO JUSTITIÆ LEGALIS SEU SOCIALIS.

32. — In quonam subjecto sit justitia legalis seu socialis ex ejus objecto formali est deducendum. Hæc justitia ut diximus ordinat ad bonum commune actus membrorum commu-

nitatis. Propterea procedit ex habitu electivo juxta rectam rationem quæ præcipit in communitate ordinata actus privatorum esse bono communi coordinandos. Subjectum autem habitus electivi regentis operationes humanas est voluntas. Propterea subjectum justitiæ legalis seu socialis est voluntas illorum qui ordinant actus privatorum ad bonum commune. Qui autem ordinant actus privatorum, sunt tum ipsi privati quorum actus ordinantur, tum princeps seu superior regens ipsam communitatem; diversimode tamen, princeps enim se habet ad ordinationem hanc quasi architectus qui ædificium mente concipit et exstruendum dirigit, subditi autem se habent quasi executioni mandantes ea quæ architectus mente concepit. Sicut autem architectus est principaliter operans in ædificio extruendo et executores secundarie, ita justitia legalis seu socialis est in superiore principaliter, in subditis secundarie. « Justitia legalis, dicit S. Thomas, est quædam specialis virtus secundum suam essentiam, secundum quod respicit commune bonum ut proprium objectum. Et sic est in principe principaliter et architectonice; in subditis vero secundarie et quasi administrative. » (1) Esse principaliter quasi in subjecto in superiore communitatis justitiam legalem est necessarium. Operationes enim hominum in societate viventes ad finem unum eumque ultimum oportet ordinari qui est beatitudo temporalis. In iis autem quæ multiplicatam in multis ac diversis habent operationem, oportet esse aliquid quod ad unitatem finis dirigat operationes. Solus habitus internus voluntatis apud homines in hac vita degentes non sufficit, quia hominis est libera atque ad malum prona

(1) Summa theol. 2a 2æ q. 58 a. 6.

voluntas. Diversorum diversæ sunt passiones, diversaque studia, præsertim in materia justitiæ legalis in qua non proprium privatumque bonum, sed commune est per actus privatorum obtinendum; ideo oportet esse principium externum quo singulorum actus in societate viventium dirigantur ad finem unum boni communis. Hic autem est superior seu princeps legitimam exercens auctoritatem ad commune bonum procurandum. « In omnibus, dicit S. Thomas, quæ ad finem aliquem ordinantur, in quibus contingit sic et aliter procedere, opus est aliquo dirigente per quod directe debitum perveniatur ad finem. Non enim navis quam secundum diversorum ventorum impulsum in diversa moveri contingit, ad destinatum finem perveniret, nisi per gubernatoris industriam dirigeretur ad portum. Hominis autem est aliquis finis ad quem tota vita ejus et actio ordinatur, cum sit agens per intellectum, cujus est manifeste operari propter finem. Contingit autem diversimode homines ad finem intentum procedere, quod ipsa diversitas humanorum studiorum et actionum declarat. Indiget ergo homo aliquo dirigente ad finem. Est autem unicuique hominum naturaliter insitum rationis lumen, quo in suis actibus dirigatur ad finem. Et si quidem homini conveniret singulariter vivere.... sicut multis animalium, nullo alio dirigente indigeret ad finem, sed ipse sibi unusquisque esset rex sub Deo summo Rege, in quantum per lumen rationis divinitus datum sibi, in suis actibus se ipsum dirigeret... Si ergo naturale est homini, quod in societate multorum vivat, necesse est in hominibus esse aliquid per quod multitudo regatur. Multis enim existentibus hominibus, et unoquoque, id quod est sibi congruum, providente, multitudo in diversa dispergeretur, nisi etiam esset

aliquis, de eo quod ad bonum multitudinis pertinet, curam habens, sicut et corpus hominis et cujuslibet animalis deflueret, nisi esset aliqua vis regitiva communis in corpore, quæ ad bonum commune omnium membrorum intenderet. Quod considerans Salomon dicit (Prov. II. V. 14): « Ubi non est gubernator, dissipabitur populus. » (1)

33. — Qui societati præest, actus subditorum ordinat ad bonum commune præcipue per leges. Propterea justitia de qua dicimus esse munus ordinare actus subditorum ad bonum commune, appellatur justitia *legalis*. Vocatur quoque *socialis*, præsertim in usu loquendi hodierno, quia respicit quasi objectum formale bonum commune seu sociale et, sicut patet ex disputatis, non existit nisi apud homines societate conjunctos. Dicitur etiam a pluribus præsertim antiquis theologis, justitia *generalis* quia, sicut ex dictis jam colligitur et magis apparebit ex infra dicendis, habet quasi objectum materiale, actus omnium virtutum.

CAPUT 4. — DE EXTENSIONE JUSTITIÆ LEGALIS SEU SOCIALIS.

ARTICULUS I. — UTRUM AD COMMUNITATEM UNIVERSAM HOMINUM SPECIALIS JUSTITIA LEGALIS SEU SOCIALIS ALIQUA SIT EXTENDENDA ?

34. — In quam communitate existit justitia legalis seu socialis? Videtur respondendum justitiam legalem existere in omni communitate in qua existit procurandum bonum

(1) de Reg. princ. libr. I cap. I.

aliquod commune determinatum ac specificè distinctum ab aliis bonis communibus. Jamvero bona communia omnia videntur reduci ad sufficientiam vitæ perfectam procurandam per communitatem. Duplex autem est vita cujus per communitatem sufficientia perfecta est procuranda ; vita æterna seu felicitas æterna quæ in Ecclesia Christi et per ecclesiam Christi incumbit procuranda et vita temporalis seu felicitas temporalis, debito modo vitæ æternæ subordinata, per civitatem et in civitate educenda. Cæteræ communitates seu societates particulares non respiciunt nec procurant bonum commune ab his duobus specificè distinctum sed modo aliquo partiali vel particulari juvant ad procurandam vel vitæ æternæ vel vitæ temporalis perfectam sufficientiam. V. gr. communitates religiosæ quæ sive ad vitam activam sive ad vitam contemplativam ordinantur, confraternitates seu sodalitates piæ quæ ad cultum Dei, Beatæ Virginis, Sanctorum, Angelorum diriguntur, ad sufficientiam vitæ æternæ reducuntur modis particularibus promovendam ; societates privatæ artificum, negociatorum, doctorum, etc. communitates communales, provinciales, etc. sunt ad sufficientiam vitæ temporalis modo partiali vel particulari promovendam constitutæ.

35. — Propterea 1º in hac duplici communitate, Ecclesia scilicet et civitate, agnoscenda est justitia legalis seu socialis ; jure canonico prima regitur, jure civili (1) altera. Ideo non videtur præter illam assignanda aliqua concreta justitia legalis complectens universam societatem humanam. Bonum

(1) Jus civile hic non intelligitur in sensu strictissimo quo gallice dicimus le *Code civil*, sed intelligitur pro jure positivo humano.

enim per justitiam legalem procurandum est sufficientia perfecta vitæ temporalis et vitæ æternæ. Prima in civitate et per civitatem fovetur ; altera in Ecclesia et per ecclesiam. Sane homo, eo quod est animal sociabile, est in potentia ad civitatem atque, posita Christi institutione, est ad ecclesiam ex justitia legali ordinatus ; in actu autem est in aliqua determinata civitate positus quæ non complectitur genus humanum totum et Ecclesia non actu comprehendit omnem hominem in terra degentem. Utique si fingamus unam esse ex toto genere humano civitatem, justitia legalis concrete universalis quæ omnem respiciat hominem, una erit assignanda. Sed hæc est fictio quæ a facto historico est aliena.

36. — Propterea 2º non videtur assignanda justitia legalis aliqua in societate domestica. Triplici enim unitate coalescit societas domestica : mariti cum uxore, patris cum filiis, heri cum famulis. Jamvero in hac triplici unitate, individui per eam unitatem conjuncti, non sunt ab invicem separati, sicut cives in civitate ; maritus enim cum uxore unicum principium constituit operationis ad quam sunt uniti, scilicet procreationis et educationis prolis ; filii sunt aliquid patris ; herus cum famulis unicum etiam constituit principium operationis cujusdam quæ est procuratio necessariorum ad vitam domesticam, in quo unico principio operandi herus se habet quasi causa principalis, famulus quasi causa instrumentalis. Propterea deficit alteritas illa quæ ad justitiam constituendam requiritur et satis est ad bonum commune societatis domesticæ, assignare virtutem pietatis quæ analogice ad justitiam reducitur (1).

(1) Cf. S. Thomam summa th. 2a 2æ q. 58 a. 7 ad 2.

37. — Propterea 3° bonum particulare communitatum particularium quæ sive intra ecclesiam sive intra civitatem constituuntur, cum sit aliquis modus vel aliqua pars boni communis sive ecclesiæ sive civitatis, non exigit novam virtutem justitiæ legalis specie distinctam a generali justitia legali quæ regit bonum commune religiosum, vel quæ regit bonum commune civile; satisque erit ad regendos actus membrorum relate ad bonum commune particularium societatum si, cum cæteris virtutibus, assignetur virtus justitiæ legalis generalis.

38. — Cum de jure canonico sit specialis tractatus, de justitia legali quæ respicit vitæ temporalis sufficientiam est tantummodo nobis agendum. Potest et debet quæri utrum in singulis nationibus seorsim consideratis an in collectis iisdem existat justitia legalis; v. gr. utrum pro Germanis tota justitia legalis absolvatur jure germanico, pro Gallis, jure gallico etc. an e contrario a germanis aliquid ex justitia legali exigatur quod non jure germanico præscribitur, a Gallis aliquid quod non a gallico jure regitur etc.

39. — Hæc quæstio solvenda est ex ipso justitiæ legalis fundamento. Fundamentum justitiæ legalis est necessitas procurandæ vitæ sufficientiæ perfectæ. Si apud singulas nationes, suo jure privato satis vitæ sufficientiæ providetur, non est cur justitia legalis extra fines nationis extendatur; si autem non satis sic providetur, eo usque est extendendum dominium justitiæ legalis quo satis providetur vitæ sufficientiæ membrorum illius nationis. Utrum autem bonum commune seu sufficientia vitæ procuretur in aliqua natione per ordina-
menta illius solius seorsim sumptæ nationis, pendet a

circumstanciis historicis loci et temporis. Si enim taliter constituitur in loco et tempore, aliqua natio ut nulla vel fere nulla relatio existat inter eam et cæteras nationes, non est cur assignetur justitiæ legali in illa natione dominium excedens ejus fines. Sic v. gr. tempore præterito, multi populi nullas vel fere nullas ad invicem relationes sive politicas sive æconomicas habebant sibi que singuli providere debebant. Quod si inter diversas nationes multiplicentur rerum commercia, personarum conventus, scriptorum atque dictorum communicationes; quod si inde fiat res quæ usibus humanis inserviunt undique vel fere undique advectas præsto omnibus ubique esse, rationes politicas multas singularum nationum in alias refluere favorabiliter vel perniciose; bona vel mala inde oriri multa, oportet justitiæ legalis extendere terminos atque intra terminos extensos actus eos concordi republicanarum consilio ordinare quibus opportune rationibus communibus provideatur.

40. — Inde petenda est ratio multarum inter diversas hodiernas gentes conventionum quæ sunt aliæ politicæ, aliæ economicæ. Sic plura inita sunt pacta internationalia quibus rei mutuo traduntur puniendi, quibus rerum commercia ita sunt inter diversos populos recta ut singuli exinde valeant lucra percipere; plures initæ sunt conventiones quibus multæ res pacis atque belli componuntur. Imo cum media quibus ad invicem communicant diversæ nationes in dies multiplicentur atque paulatim omnes ac omnia ubique eant redeantque necessitas augetur proportionata extendendi internationaliter justitiam legalem. Nonne hæc est ratio cur diversi status convenerint in Hollandia anno 1899 ut scilicet gravamina bellica respectivos populos prementia

alleviarentur, bella averterentur, atque, si excitarentur, eorum damna minuerentur? Pecuniæ atque documenta fiducialia fluunt refluuntque a singulis nationibus ad alias, ita ut usuræ lepra atque ludi calamitas impune grassentur inficientes bonum commune multarum nationum, et vix videtur non necessarium ex justitia legali conventiones esse incundas quibus circumscribantur ac deinde penitus tollantur tam gravia mala.

Qui res materiales producant quæ usibus humanis inseruiunt, copiam rerum sæpe nimiam ubique diffundunt ita ut, in vendendo mutuæ et effrenæ competitioni subsint. Inde, urgente modo necessitate aliquid lucrandi, modo ditescendi cupiditate, non raro, ut minori pretio valeant vendere, opificibus ad res elaborandas conductis, conditiones atque onera imponunt necessitati aut dignitati humanæ repugnantia. Ideo iterum vix non necessarium ex justitia legali videtur communi consilio respublicas convenire ut quædam statuuntur placita ubique servanda quibus consulatur incolumitati atque dignitati opificum.

41. — Doctrina hæc confirmatur ex epistola sequente quam Ill. Prælati Jacobini, secretarius Congregationis de Propaganda Fide, jussu summi Pontificis, direxit 1^a Maii 1889 ad illustrissimum virum Decurtins :

Rome, le 1er mai 1889.

Monsieur,

La lettre que vous avez naguère envoyée au Saint-Père le Pape Léon XIII lui a été remise, il y a peu de jours, par mon intermédiaire. Sa Sainteté a éprouvé une grande satisfaction en apprenant le succès des démarches et des travaux que vous avez multipliés dans le but

d'obtenir que les chefs des nations réunissent une Conférence qui aurait à pourvoir, au moyen d'une législation commune en Europe et au moyen d'une surveillance, aux besoins des hommes voués aux travaux industriels.

Aussi le Saint-Père a-t-il tout d'abord loué votre projet, qu'aucun autre ne peut surpasser en noblesse et en sainteté. Car protéger l'âge de l'enfance, afin que ses forces ne soient pas consumées avant le temps par des fatigues prématurées et que son innocence ne soit pas mise en péril ; rendre les mères de famille à leur ménage et à leur fonction et empêcher qu'attachées à des ateliers elles ne se détournent de leur tâche naturelle ; étendre la protection même sur les ouvriers dans l'âge viril pour que leur travail journalier ne se prolonge pas au delà des heures raisonnables ; enfin, garantir par la loi civile le repos des jours de fêtes et dont la sanctification est prescrite par Dieu lui-même : ce sont là tout autant de choses qui, d'une part, sont inculquées par les préceptes de la religion chrétienne et aussi par les lois de l'humanité et qui, d'autre part, offrent un moyen opportun pour arrêter la peste morale qui se glisse dans les veines de la société humaine.

C'est pourquoi le Saint-Père loue la persévérance de vos efforts et vos soins efficaces ; il vous encourage dans vos résolutions et vous exhorte à faire une propagande énergique en faveur de la protection des pauvres et des faibles, dont l'Eglise catholique, appuyée sur l'exemple de son auteur, a toujours pris et maintenu fermement le patronage. Enfin, comme gage des célestes récompenses et comme témoignage de sa bienveillance, il accorde avec affection, à vous et à votre entreprise, la bénédiction apostolique.

En ce qui me concerne, je demande pour vous à Dieu, du fond du cœur, toutes les prospérités.

Votre très dévoué, † DOMINIQUE, archevêque de Tyr.

42. — Huic doctrinae solemnior confirmatio advenit ex epistola ipsius Leonis XIII 14 Martii 1890 ad Guillelmum II Imperatorem Germanorum in qua sic legitur :

Nous rendons grâces à Votre Majesté de la lettre qu'elle a bien voulu nous écrire pour nous intéresser à la Conférence internationale qui va se réunir à Berlin dans le but de chercher les moyens d'améliorer les conditions des classes ouvrières

Il nous est agréable, avant tout, de féliciter Votre Majesté d'avoir pris tant à cœur une cause aussi noble, aussi digne d'une sérieuse attention et qui intéresse l'univers entier. Cette cause, au reste, n'a cessé de nous préoccuper nous-même et l'œuvre entreprise par Votre Majesté répond à un de nos vœux les plus chers.

Déjà par le passé, comme elle le rappelle, nous avons manifesté nos pensées sur ce sujet et, avec notre parole, nous avons fait valoir en sa faveur l'enseignement de l'Eglise catholique, dont nous sommes le chef. Dans une circonstance plus récente, nous avons rappelé de nouveau cet enseignement, et pour que ce difficile et important problème soit résolu selon toutes les règles de la justice et que les légitimes intérêts de la classe laborieuse soient dûment sauvegardés, nous avons exposé à tous et à un chacun, y compris les gouvernements, les devoirs et les obligations spéciales qui leur incombent.

Sans nul doute, l'action combinée des gouvernements contribuera puissamment à l'obtention de la fin tant désirée. La conformité des vues et des législations, pour autant du moins que la permettent les conditions différentes des lieux et des pays, sera de nature à avancer grandement la question vers une solution équitable. Aussi ne pourrons-nous qu'appuyer hautement toutes les délibérations de la Conférence qui tendront à relever la condition des ouvriers comme, par exemple, une distribution du travail mieux proportionnée aux forces, à l'âge et au sexe de chacun, le repos du jour du Seigneur, et en général tout ce qui empêchera que l'on exploite le travailleur comme un vil instrument, sans égard pour sa dignité d'homme, pour sa moralité, pour son foyer domestique.

43. — Ex dictis patet præcipuum officium justitiæ legalis exerceri non in congregatione nationum invicem communicantium sed intra fines singulorum populorum apud quos singuli ad bonum totius nationis per actus multiplices magis intime referuntur.

8

ARTICULUS 2. — APUD QUALES POPULOS OPORTET ESSE JUSTITIAM
LEGALEM SEU SOCIALEM?

44. — Sicut supra probatum est, justitia legalis seu socialis exigitur a rerum natura eo quod homo est naturaliter animal sociale. Ideo necessariam esse hanc justitiam pendet ab ipsa sola rerum natura. Nihil igitur interest cujusnam indolis, cujusnam historiæ, cujusnam loci, cujusnam temporis sit aliqua civitas. Quia simpliciter est civitas hominum ad invicem societate civili conjunctorum oportet assignare justitiam eam qua ad perfectam vitæ sufficientiam omnibus procurandam singulorum actus ordinentur.

45. — Item nihil refert qua utatur forma in exercenda auctoritate populus aliquis. Non enim eo quod apud aliquam nationem sit forma monarchica aut aristocratica, aut democratica, exigitur justitia socialis vel legalis, sed simpliciter eo quod est civitas. Per se potest perfecta esse justitia legalis in natione quæ utitur forma gubernii v. gr. monarchica, potest esse imperfecta in alia natione quæ utitur democratica et vice versa. Ad eos, quicumque et quales sint, sive unus, sive plures, qui præsumunt civitati, pertinet ut civitatem ordinent regantque taliter ut exinde oriatur bonum commune, non quia sunt tales, nec quia unus, nec quia multi, sed simpliciter quia præsumunt et quia civitas est cui præsumunt. Sic scilicet esse ordinatam civitatem vult, non motivum aliquod deductum ex qualitate vel numero personarum præidentium vel ex aliqua speciali forma gubernandi

republicam, sed recta ratio *naturæ* congruens, et quia documenta divinæ sapientiæ id probant.

46. — Perperam igitur quidam intellexerunt sententiam Leonis XIII assignantis officia reipublicæ in præbenda ea remedii parte quæ in hodiernis adjunctis est præstanda ut conditio opificum in melius vertatur. Hæc sunt verba Summi Pontificis : « Jamvero quota pars remedii expectanda sit, præstat inquirere. Rempublicam hoc loco intelligimus non quali populus utitur unus vel alter, sed qualem et vult recta ratio *naturæ* congruens et probant divinæ documenta sapientiæ, quæ nos ipsi nominatim in litteris encyclicis de civitatum christiana constitutione explicavimus. » (1)

47. — Jamvero quidam hunc sensum prædictis verbis inesse dixerunt; hæc pars remedii quam assignat Pontifex a sola illa republica expectanda est quæ jam de facto est qualis vult recta ratio *naturæ* congruens qualemque probant divinæ documenta sapientiæ.

48. — Si talis foret sensus, a nulla republica posset expectari illa pars remedii, siquidem, attentis constitutionibus politicis hodiernis, non una, quæ sit talis, possibile est inveniri. In vanum igitur hanc partem remedii quam affirmat esse necessariam, Leo XIII exposuisset atque postulasset. Quod quis audebit dicere? Præterea si talis quædam jam in facto esset respublica, inutile foret partem remedii ab ea exposcere. Etenim ea quæ jam in facto est talis respublica, jam præbet eam remedii partem quam postulat Summus Pontifex. Respublica enim quæ in facto est qualis postulat recta ratio

(1) Encycl. Rerum Novarum, p. 34.

qualemque probant divinæ documenta sapientiæ, ea agit quæ requirit Leo XIII. Proinde, verba Pontificis puerile quid sonarent ; quod iterum quis dicere audebit ?

49. — Sensus igitur est : partem remedii esse expectandam a republica non eo quod sit talis vel talis formæ accidentalis apud populum aliquem, sed quia recta ratio naturæ congruens et divinæ documenta sapientiæ hoc exigunt a quacumque republica. Ideo si quædam respublica in multis mala ac a documentis divinæ sapientiæ aliena, hanc præstet remedii partem quam vult Pontifex et postulat, est in hoc conformis rectæ rationi naturæ congruenti et divinæ documentis sapientiæ et quoad hoc est laudabilis. Si e contrario, quædam respublica in multis bona atque doctrinæ divinæ conformis, hanc remedii partem non præstet, est in hoc difformis tum a recta ratione tum a revelatione et in hoc est vituperabilis atque digna quæ ad meliora reducatur.

CAPUT 5. — DE OBJECTO MATERIALI JUSTITIÆ LEGALIS SEU SOCIALIS.

50. — Quodnam sit objectum materiale justitiæ legalis seu socialis debet ex ejus objecto formali derivari. Objectum autem formale est bonum commune seu felicitas qualis in hac vita haberi potest communiter procuranda. Quæ felicitas consistit formaliter in exercitio virtutis et instrumentaliter in quadam bonorum temporalium copia ad exercitium virtutis necessaria. Itæ igitur omnia quæ tum ad exercitium virtutis tum ad debitam bonorum copiam conducunt, assumit justitia

legalis seu socialis quasi materiam propriam. Propterea ex duplici hoc capite est dignoscendum quænam sit materia illius virtutis. De utroque seorsim est dissertandum.

51. — Quantum ad primum pertinet, scilicet ad exercitium virtutis, ex hoc quod justitia legalis seu socialis ordinat ea quæ procurant communiter exercitium virtutis, dicendum est materiam justitiæ legalis seu socialis esse materiam omnium virtutum moralium, quod probatur duplici argumento ; alterum a priori, alterum per inductionem conficitur.

52. — Argumentum a priori potest sic exponi : objectum formale justitiæ legalis seu socialis est exercitium virtutis communiter per civitatem, quantum ab ipsa pendet, procurandum. Atqui eo plenius hoc attingitur objectum quo perfectius homines civitate adunati (1) virtute morali exercentur. Ergo materia cujuscumque virtutis moralis est objectum materiale justitiæ legalis seu socialis.

53. — Argumentum inductionis sic potest proponi. Finis civitatis est beatitudo qualis in hac vita haberi potest. Ad

(1) Civitas in qua naturaliter adunantur homines considerari potest quasi totum aliquod cujus cives sunt partes. « Manifestum est, dicit S. Thomas (S. th. 2^a. 2^æ. q. 58 a. 5), quod omnes qui sub aliqua communitate continentur, comparantur ad communitatem quasi partes ad totum ». Communitas autem civitatis non est totum mechanicum, coalescens scilicet partibus homogeneis mere juxtapositis et propter hoc solum sub una connumeratione multitudinis recensitis, sicut accidit in acervo tritici ; sed est totum organicum coalescens partibus heterogeneis inter se debita proportionem aptatis atque ad finem unum ex quo totum speciem et nomen obtinet, coordinatis, sicut accidit in horologio, in arbore, in corpore humano. Propterea finis hic obtinetur conspiratione activa singularum partium pro suo modo atque pro sua functione agentium.

eam autem procurandam necesse est ut possint præcipi actus ex omnibus virtutibus moralibus. Virtutes enim morales reducuntur omnes ad quatuor cardinales, justitiam, temperantiam, fortitudinem et prudentiam. Quod in materia justitiæ, per quam redditur debitum alteri, possit præcipi, per se patet nec ab aliquo negatur. Quoad temperantiam certum est beatitudinem temporalem posse notabiliter infici ex quibusdam vitiis temperantiæ oppositis quibus impetitur ipsum esse et conservari societatis humanæ, puta ex abusu notabili potus liquorum inebriantium ex adulteriis, ex vitiis contra naturam etc. Actus fortitudinis possunt requiri ad pacem in civitate conservandam contra inimicos sive internos sive externos eam impugnantes. Prudentia denique, quia est recta ratio agibilium in materia virtutis moralis, eo ipso præcipitur quod actus ex iis virtutibus præcipiuntur.

54.— Argumentum idem fusius sic evolvit Suarez: « Omnes virtutes morales aut sunt ad alterum hominem, aut ad se, aut ad Deum; leges autem civiles secundum omnes hos respectus præcipere possunt. Primo quidem et maxime in ordine ad alterum, quod quidem possunt facere non solum ubi est debitum justitiæ, sed etiam ubi debitum fidelitatis, aut simplicis promissionis intervenit; nam licet sæpe id non faciant, tamen non est extra potestatem earum, quia etiam observatio fidelitatis valde conveniens est ad concordiam civium; unde in multis casibus de illa disponunt. Item etiam respiciunt debitum gratitudinis et propter ingratitudinem privant multis commodis ob eandem causam. Opera etiam eleemosynæ et communis amicitiae, seu dilectionis ad proximum, et maxime ubi intervenit necessitas communis, præcipere possunt, et sic de aliis. Secundo ex virtutibus ad

se, præscribere possunt observationem temperantiæ et fortitudinis modo supra dicto. Possunt etiam præcipere moderationem in externis sumptibus, in deliciis, in cultu vestium et nimio apparatu domorum ac servientium etc. Quæ omnia spectant ad honestatem personæ in usu propriarum rerum et actionum et necessaria possunt esse reipublicæ civili, tum propter vitandum scandalum aliorum, et ne noxæ consuetudines introducantur; tum etiam ne cives pauperiores fiant, quod est etiam reipublicæ noxium. Item possunt hæ leges interdum imperare res arduas et pericula quæ sine fortitudine superari non possunt. Tertio etiam de rebus pertinentibus ad Deum curam habuerunt leges civiles ductu naturæ, quia observantiam religionis putarunt semper ad incolumitatem reipublicæ maxime pertinere: unde opinor in statu puræ naturæ, si in illo esset respublica verum Deum naturaliter colens, potuisse leges civiles prohibere et punire docentes cultum falsorum deorum atque falsas opiniones de Deo, et similia. Denique potest hoc declarari ex connexione harum virtutum moralium, quia sæpe justitia servari non potest nisi cohibeatur intemperantia, ut patet in adulterio: sæpe etiam ad cavendam injustitiam, necessaria est mansuetudo, sapientia, aut fortitudo, et sic de aliis.

55. — Posset vero aliquis dubitare de quibusdam virtutibus minus perfectis, minusve necessariis, ut sunt liberalitas, magnificentia et similes. De actibus enim harum virtutum non videntur ferri posse leges ecclesiasticæ, nedum civiles, quia necessariae non sunt, imo videntur extraordinariæ et ex se postulare carentiam obligationis, quia usus earum videtur esse consilii potius quam necessitatis. Ad hoc vero responderi potest primo, assertionem seu distributionem intelligi

de virtutibus cardinalibus præcipuis quæ ad communem honestatem necessariae sunt ; nam de his videntur maxime loqui S. Thomas et Arist. et ordinarie videntur sufficere ad bonum regimen reipublicæ. Dico vero ulterius, licet leges civiles ordinarie non præcipiant exercitium actuum talium virtutum, posse nihilominus imponere modum et mensuram. et hoc satis esse ut illæ etiam virtutes sint materia legis humanæ. Denique dico non esse impossibile inveniri casus in quibus tales actus sint necessarii aut valde convenientes ad commune bonum reipublicæ, et hoc satis esse ut aliquando, licet rarissime, præcipi possint. » (1)

56. — Materiam justitiæ legalis seu socialis esse actus ex omnibus virtutibus, et proinde in hac materia posse auctoritatem civilem præcipiendo intervenire, est doctrina communis omnium theologorum catholicorum.

Ex hac doctrina triplex sequitur consequentia.

57. — 1a) Repugnat universæ traditioni scholasticæ error satis communis apud hodiernos æconomistas, quo tenent statum seu auctoritatem civilem non posse præcipere nisi in materia justitiæ, prout nomine justitiæ excluduntur cæteræ tres virtutes cardinales. Hic error refellitur ex supra exposita doctrina communi theologiæ catholicæ. Insuper a pluribus doctoribus catholicis explicite refutatur. Liceat unum citare Molinam : « Infero ad legislatores reipublicæque administratores pertinere constituere non eas solum leges quæ ad justitiam virtutem cardinalem, sed etiam eas quæ ad alias virtutes, fortitudinem scilicet et temperantiam et cæteras spectant., Munus quippe eorum est, tales suis legibus et

(1) De Legibus libr. 3, cap. 12, n° 9.

administratione constituere cives, quales bonum commune decusque reipublicæ postulat. Ad quod non satis est, si justitiam non transgrediantur, sed fortitudinem eos servare necesse est non deserendo suum locum in bello, et temperantiam sodomiae vitium et alia quæ rempublicam fœdant fugiendo, moderateque in vestitu, cultu et cibo se habendo ne facultates inutiliter expendantur ac molles fiant. » (1).

58. — Propterea falsum atque traditioni scholasticæ repugnans est illud axioma : *Status est custos justitiae*, si intelligatur sensu exclusivo, quatenus status non nisi in materia justitiæ commutativæ vel distributivæ legitime possit intervenire praecipiendo vel prohibendo. Ubi theologi catholici hanc formulam vel aequivalentem usurpant, vocabulum *justum* non intelligunt in sensu justitiæ commutativæ aut distributivæ, sed in sensu justitiæ legalis in quantum materia omnium virtutum est materia justitiæ legalis atque ideo materia in qua potest status intervenire. Sic intelligendus est S. Thomas quando dicit : « lex humana non proponit praecepta nisi de actibus justitiæ. » (2). Supra enim citavimus doctrinam S. Doctoris qua asserit nullam virtutem esse de cujus actibus lex praecipere non possit (1a 2æ, q. 96, a. 3.) Praeterea totus textus objectus est sic : « lex humana non proponit praecepta nisi de actibus justitiæ ; et, si præcipiat actus aliarum virtutum, hoc non est nisi in quantum assumunt rationem justitiæ, ut patet per philosophum (Ethic libr. 5, cap. 1 a medio). » In loco autem Aristotelis ad quem remittit S. Doctor, sermo est de justitia legali quæ

(1) De Justitia et jure, tract. 1, disp. 1, n° 6. — Cf. Rebellum-de obligationibus justitiæ libr. 1, sect. 2a, n° 16. — (2) S. th. 1a2æ, q. 100, a. 2.

describitur ordinare ad bonum commune actus ex omnibus virtutibus qui, secundum quod sic ordinantur, participant de ratione iustitiæ legalis seu socialis.

59. — 2a) Justitia legalis seu socialis facit bonum civem. Etenim justitia haec, cum ordinet actus virtuosos ad bonum commune, facit hominem bonum, saltem quoad hoc quod, modo sibi competente, quisque civis exercet virtutem quantum requiritur ad bonum commune; virtus autem est quæ homo fit bonus. Ideo justitia legalis seu socialis facit hominem bonum, saltem quoad civitatem, seu facit bonum civem. Non autem facit bonum virum simpliciter; sola enim virtus boni civis non sufficit ad faciendum virum simpliciter bonum; si quis foret solitarius, posset esse vir bonus, nec tamen foret bonus civis; qui autem est pars civitatis non erit simpliciter bonus nisi sit et vir bonus et civis bonus, quia bonum ex integra causa; poterit vero esse bonus civis quamvis bonus vir non sit.

60. — Jam unusquisque ex lege naturæ obligatur ad hoc ut sit bonus non solum sibi sed et aliis, procurando, pro suo modo et munere, bonum commune. Nemo enim naturaliter est solitarius, sed homo nascitur animal civile et propterea nemo potest esse virtuosus seu bonus simpliciter nisi sit etiam bonus civis, nisi scilicet subeat officia quæ ex justitia legali singulis derivantur. Quod ut fiat, satis erit si quis in civitate bene ordinata obediat omnibus justis legibus. Bonum enim subditi in hoc consistit ut motioni superioris subjiciatur, ut dicit Aristoteles (Polit. libr. 1 cap. ultimo).

61. — 3a) Sicut omnis virtus moralis potest promovere, ita omne vitium potest inficere bonum commune. Propterea, in materia omnium vitiorum potest prohibere auctoritas civilis.

Haec est consequentia necessaria ex hucusque disputatis. hæcque est doctrina communis quæ sic a S. Thoma proponitur : « prohibet lex aliquos actus singulorum vitiorum sicut etiam præcipit quosdam actus singularum virtutum. » (1).

62. — Potest quaeri utrum virtutes intellectuales sint etiam objectum materiale justitiæ legalis seu socialis atque ideo utrum in his possit præcipere auctoritas civilis.

Respondendum est affirmative. Virtutes enim intellectuales sunt : *intellectus*, *sapientia* et *scientia* quæ pertinent ad speculationem ; *ars* et *prudentia* quæ pertinent ad praxim (2). Ex his virtutibus duæ sunt sine quibus non potest esse virtus moralis ; *intellectus* per quem cognoscuntur principia naturaliter nota tam in operativis quam in speculativis et *prudentia* quæ est recta ratio agibilium.

63. — Praeterea, quamvis virtutes intellectuales per se non faciant bene uti potentia intellectuali, scilicet quamvis per se non ordinent actus facultatis vel habitus intellectivi ad debitum finem, faciunt tamen facultatem operationis quæ ex se est bona, et quæ, si ad debitum finem ordinetur, est meritoria ; hæc enim operatio cujus faciunt facultatem virtutes intellectuales, est consideratio veri. Operatio autem quæ est per se bona homini et quæ potest esse materia novi meriti, conducit vel conducere potest quasi materia ad bonum virtutis in quo consistit felicitas humana. Et hoc satis est ut talis operatio virtutis intellectualis possit esse materia justitiæ legalis seu socialis et possit præcipi ab auctoritate civili. Ideo dixit S. Thomas : « dicitur esse virtus aliquorum

(1) S. th. 1a. 2æ. q. 96, a. 3, ad. 1. — (2) Cf. S. Thomam, S. th. 1a 2æ q. 57, a. 2.

sicut actuum; et hoc modo virtutes intellectuales sunt eorum per⁶ quæ homo fit beatus quia actus harum virtutum possunt esse meritorii. » (1).

64. — Deinde nulla est virtus intellectualis quæ saltem mediate non conducat vel conducere possit ad procurandum simpliciter, vel ad procurandum facilius aut perfectius aut abundantius illam bonorum temporalium copiam quæ requiritur ad exercitium virtutis. Prudentia enim et ars sunt directivæ agibilium et factibilium; intellectus est circa prima principia per se naturaliter nota; sapientia est circa ultima totius cognitionis humanæ per rationis discursum cognoscibilia; scientia circa ultima in unoquoque genere scibilium per rationis discursum. Quod igitur istæ virtutes promoveantur ab auctoritate taliter ut in civitate sint plures qui in illis excellent, hoc confert ad bonum commune eo quod omnes ex illa plurium excellentia proficiunt vel proficere possunt in obtinenda bonorum necessariorum copia.

65. — Denique, sicut ad bonum commune confert quod cives bona valetudine atque strenuis corporis viribus gaudeant, ita et multo magis confert quod singulorum facultates intellectuales per virtutes intellectuales, perfectiones evadant. Imo, sicut diximus supra (3^a dissert. n° 9) in hoc etiam residet ornamentum et cultura tum singulorum, tum civitatis aliqujus, quod in actus intellectuales perfectiores valeant exire cives.

66. — Illam doctrinam esse communem apud doctores catholicos testatur Cajetanus qui sic eam breviter exponit: « objecta virtutum possunt dupliciter sumi: primo quidem,

(1) S. th. 1^a 2^a, q. 57, a. 1, ad 1.

secundum se et sic falsum est quod possunt recte referri ad bonum privatum aut publicum; secundo, secundum actus quibus homo attingit illa. Et sic nihil prohibet omnium virtutum objecta ad privatum vel publicum bonum recte referri posse; nam licet Deus gloriosus non sit referibilis recte in meum vel cujusque creaturæ bonum; actus tamen quibus contemplamur illum in nostrum bonum, recte referuntur et secundum se et secundum utilitates consequentes. Et hoc sufficit præsentī intentioni ad concludendum quod lex humana de actibus omnium virtutum intellectualium et moralium disponere potest; et disponit de speculativa scientia dum homines aliquos illi vacare jubet, ut sapientes facti, etiam ad minora judicanda potentiores sint. » (1).

67.— Ex his concludendum est auctoritatem civitatis posse promovere scientiæ culturam efficaciter sive juvando per munera, subsidia et honorificentias eos cives vel eas civium societates particulares quæ scientiæ diffundendæ vacant; sive, his deficientibus, aut ex parte aut ex toto, supplendo per instituta quæ huic muneri dent operam. Dummodo enim cultura intellectualis ad debitum finem virtutis moralis ordinetur vel saltem nullum debito huic fini inferat detrimentum, constituit bonum humanum per se consistens. Inde etiam sequitur auctoritatem in civitate posse, si opus sit, legitime obligare cives ut eam scientiam acquirant quæ bono communi recte judicatur conferre.

68. — Potest etiam quæri utrum actus indifferentes sint materia justitiæ legalis seu socialis et ideo utrum tales actus possit præcipere respublica. Aliis verbis, potest quaeri utrum

(1) In Summam th. commentarium, q. 96, a. 3.

citra et ante omnem ordinationem ad bonum commune et præscriptionem ab auctoritate factam, aliquis actus jam debeat constitui in aliqua specie virtutis, ut sit objectum materiale justitiæ legalis et possit præcipi a republica. Respondendum est affirmative. Quamvis enim sint actus quidam secundum speciem indifferentes, sicut levare festucam e terra, nullus tamen est actus in individuo, seu secundum speciem, finem et circumstantias consideratus, qui ad aliquam virtutem specialem non referatur. Et hoc est verum citra et ante ordinationem ad bonum commune et præceptum auctoritatis civilis. Cujus assertionis demonstrationem confer apud S Thomam (1). Propterea omnis actus humanus in individuo positus, est bonus aut malus atque indifferens non datur. Ergo actus ex sua specie indifferentes possunt esse materia justitiæ legalis atque præcipi a republica. Poterit aliquando esse difficultas in determinanda virtute ad quam actus, secundum speciem indifferens, ex suo fine et circumstantiis referri debeat; sed hoc non tollit quominus in individuo positus ad aliquam referatur virtutem specialem. Quod si talis actus ordinetur a justitia legali ad bonum commune et præcipiatur a republica, hæc ordinatio atque præscriptio, addet honestati quam actus in individuo jam ex aliqua virtute habet, rationem necessarij et debiti. « Lex humana, dicit Valentia, constituit actum in specie virtutis, non quomodocumque, sed tamquam necessarium et debitum, ut ad hanc vel illam virtutem pertinet. Nam alioqui certum est actum, ut sit apta materia legis humanæ, debere esse ex genere suo, vel ex circumstantiis bonum moraliter, atque adeo hujusmodi qui ad aliquam spe-

(1) S. th. 1a 2æ, q. 18, a. 8 et 9.

ciem virtutis pertineat, sicut necesse est pertinere quemcumque actum bonum. Si enim esset per se aut malus aut indifferens, sive inutilis, non posset circa illum ferri vel condi lex juxta. Una enim conditio legis justæ est ut sit utilis, scilicet de aliquo quod ex genere suo vel ex circumstantia possit conducere per se ad bonum commune. » (1).

69. — Ex ratione fundamentali supra tradita cur materia justitiæ legalis sint actus ex omnibus virtutibus, consequitur nullius virtutis etiam perfectissimæ esse actum etiam perfectissimum qui non possit ordinari ad bonum commune. Bonum enim commune ex hoc proficit quod singuli perfecte exercentur in virtute, siquidem bonum partis est bonum totius. Dummodo igitur unusquisque in suo loco atque in sua functione maneat et agat (quod etiam ad virtutem requiritur), eo melius erit toti societati quo singuli erunt virtute perfectiores. Propterea ex hoc motivo formali quod actus quicumque ex quacumque virtute conducit etiam ad bonum commune, poterit privatus quisque moveri et sic ordinare actus suos omnes virtuosos ad bonum commune, seu agere ex justitia legali vel sociali. Ob eandem rationem actus vitiosus etiam levissime ex quocumque vitio etiam minori inficit bonum commune; malum enim partis est malum totius. Et ideo, ex hoc motivo formali mali communis vitandi, poterit privatus quisque moveri ad omittendam omnem culpam moralem etiam levem, seu moveri ex justitia legali vel sociali.

70. — Non idem autem potest affirmari de republica præcipiente aut prohibente. Munus quidem est auctoritatis in civitate leges et instituta sic temperare ac componere ut avertan-

(1) Commentaria theologica in *Iam 2a*, disp. 7, q. 5, punct. 7, in fine.

tur omnia, quantum ab ipsa pendet, impedimenta quibus privati possent prohiberi a perfectissima etiam virtute exercenda, imo ut facile atque honoratum evadat studium perfectionis moralis. Non potest vero respublica ex omnibus virtutibus omnes actus præscribere nec ex vitiis omnes actus prohibere, quamvis ex unaquaque specie virtutis quosdam actus præcipere et ex unaquaque specie vitii quosdam actus prohibere possit. Imo plures actus vitiosos sæpius erit necessarium permittere. « Lex humana, dicit S. Thomas, non prohibet omnes actus vitiosos secundum obligationem præcepti, sicut nec præcipit omnes actus virtuosos : prohibet tamen aliquos actus singulorum vitiorum, sicut etiam præcipit quosdam actus singularum virtutum. » (1).

71. — Ratio talis doctrinæ hæc est : ordinamenta auctoritatis in civitate aptari oportet ipsis civibus, talia esse scilicet ut communiter a civibus executioni mandari possint. Atqui actus virtutis eximii sicut virginitas, longa jejunia et generatim ea quæ pertinent ad consilia, sunt plerisque moraliter impossibiles ; scilicet, valde difficiles. Actus enim procedunt ab habitibus : habitus autem taliter virtuosus ut in actus eximios erumpant, sunt paucorum ; ideo illi actus sunt communiter impossibiles ; si præciperentur, non ponerentur, sicque contempta evaderet auctoritas. Hæc est ratio cur lex non præcipit nisi eos actus virtutis qui communiter ab hominibus poni possunt sicut non prohibet nisi eos actus vitiosos qui communiter vitari possunt. « Lex, dicit S. Thomas, ponitur ut quædam regula, vel mensura humanorum actuum. Mensura autem « debet esse homogenea mensurato » ut dicitur

(1) S. th. 1a 2æ, q. 96, a. 3, ad 1.

(Metaph. libr. 10, text. 3 et 4); diversa enim diversis mensurantur. Unde oportet quod etiam leges imponantur hominibus secundum eorum conditionem; quia, ut Isidorus dicit (Etym. libr. 5, cap. 21) «lex debet esse possibilis et secundum naturam et secundum consuetudinem patriæ.» Potestas autem sire facultas operandi ex interiori habitu seu dispositione procedit, non enim idem est possibile ei qui non habet habitum virtutis et virtuoso; et propter hoc non ponitur eadem lex pueris quæ ponitur adultis; multa enim pueris permittuntur quæ in adultis lege puniuntur, vel etiam vituperantur; et similiter multa sunt permittenda hominibus non perfectis virtute, quæ non essent toleranda in hominibus virtuosis. Lex autem humana ponitur multitudini hominum, in qua major pars est hominum non perfectorum virtute. Et ideo lege humana non prohibentur omnia vitia a quibus virtuosus abstinere: sed solum graviora a quibus possibile est majorem partem multitudinis abstinere et *præcipue* quæ sunt in nocumentum aliorum, sine quorum prohibitione societas humana conservari non posset; sicut prohibentur homicidia, furta et hujusmodi. » (1).

72. — Attendendum est ad illud *præcipue* quod est in conclusione S. Thomæ, ne scilicet putetur S. Doctor docere rempublicam posse præcipere in materia sola quæ spectat ad gravissima vitia quæ inficiunt ipsum esse et conservari societatis. Tenet enim ad rempublicam pertinere etiam ut cives ad virtutem promoveantur, quod ex dictis hucusque sequitur et ex infra dicendis iterum patebit. Vult quidem S. Thomas prudentiam politicam observari per quam homi-

1) S. th. 2a 2æ, q. 96, a. 2

nes gradatim ad virtutem adducantur per rempublicam, vult tamen efficaciter adduci. Sufficiat hic citare ejus responsionem ad 2um in prædicto articulo : « Lex humana, sic ipse, intendit homines *inducere ad virtutem*, non subito, sed gradatim : et ideo non statim multitudini imperfectorum imponit ea quæ sunt jam virtuosorum, ut scilicet ab omnibus malis abstineant : alioquin imperfecti, hujusmodi præcepta ferre non valentes, in deteriora mala prorumperent, sicut dicitur Prov. XXX, 33 : *Qui nimis emungit, elicit sanguinem* ; et (Matth. IX) quod si *vinum novum*, id est, præcepta perfectæ vitæ, *mittantur in utres veteres*, id est in homines imperfectos, *utres rumpuntur et vinum effunditur*, id est, præcepta contemnantur et homines ex contemptu ad pejora mala prorumpunt » (1).

73. — Quinam autem observandi sunt limites a republica ut ea præcipiat atque prohibeat quæ præcipi et prohiberi oportet, ex prudentia politica est judicandum, attentis juribus societatum quæ civitate sunt priores aut superiores, spectata natura hominis, spectato fine attingendo, spectatisque circumstantiis.

74. — Dicitur *spectatâ natura hominis* ; illi enim apud quos a republica est bonum commune procurandum, sunt homines ratione utentes et motionem a se ipsis accipientes per voluntatis actum, prælucente cognitione intellectus. Propterea ad ea ad quæ a semetipso movetur homo et quæ conferunt ad bonum sive privatum sive commune, oportet eum non moveri ab extrinseco per rempublicam. In hoc consistit perfectio hominum civitate adunatorum, quod a se ipsis ad

(1) S. th. 1a 2æ, q. 96, a. 2 ad 2.

plurimos eosque in dies perfectiores actus a semetipsis acti agant. Nec munus civitatis in eo residet quod se substituat ipsis, quasi inertes forent egentesque in omnibus suis actibus ut ab extrinseco moverentur; sed in hoc est civitatis munus, quod cives in exercenda sua subjectiva energiea atque propria potestate agendi sic juventur, ut plenam atque perfectam suarum facultatum evolutionem in actibus perfectis a semetipsis consequantur. Non privati homines ad civitatem, sed ad privatos homines civitas ordinatur. « Non civem, non familiam absorberi a republica rectum est », dicit Leo XIII (1). Ideo omnes eas agendi facultates tum physicas, tum intellectuales, tum morales quas a natura tenet homo, respublica non potest invadere, neque minuire, neque a fortiori perimere, quousque eorum actus aliis et præserim communitati non nocet. « Si cives, si familiæ, dicit Leo XIII (2), convictus humani societatisque participes factæ, pro adjumento offensionem, pro tutela, diminutionem juris sui in republica reperirent, fastidienda citius quam optanda societas esset. »

75.— Jura igitur quæ a natura habet homo, sive in quantum est ens individuum, sive in quantum est ens domesticum, sive in quantum ens est sociale, nulla lex nullumque ordinamentum civile potest tollere aut etiam inficere. Sint exempla :

76.— In prima dissertatione probatum est hominem sive in quantum est homo individuus, sive in quantum est caput familiæ a natura habere jus seu facultatem possidendi privatim bona sive solida sive mobilia. Nulla ergo lex civilis potest ab homine tollere hoc jus seu hanc facultatem. Sed

(1) *Encycl. Rerum novarum* p. 38. — (2) *Encycl. Rerum novarum* p. 14.

e contrario erit officium reipublicæ ut per ordinamenta civilia hoc jus apud singulos sic ad actum reducatur ut finis a natura intentus, scilicet quod homines singuli, ex privata possessione sive directe sive indirecte valeant decenter se suosque alere, majori qua potest perfectione, ad effectum reducatur.

77. — A natura tenet homo ut in societate domestica nascatur educetur atque vitam degat; et societas domestica cum sit civitate prior natura ac antiquior, « ei, ut dicit Leo XIII, sua quædam jura officiaque esse necesse est quæ minime pendeant a republica. » (1). Ideo alibi idem Pontifex scribit: « Servatis utique finibus quos proxime ejus causa præscripserit, in deligendis adhibendisque rebus incolumitati ac justæ libertati suæ necessariis, familia quidem paria saltem cum societate civili jura obtinet. Paria saltem diximus quia cum convictus domesticus et cogitatione sit et re prior quam civilis conjunctio, priora esse magisque naturalia jura ejus officiaque consequitur. » (2).

78. — Patriam potestatem ad regendam familiam a natura habet pater. Ideo, dicit Leo XIII, « patria potestas est ejusmodi ut nec extinguï neque absorberi a republica possit. » (3). Et modo generali exponit consecrarium: « velle igitur ut pervadat civile imperium arbitrato suo usque ad intima domorum magnus ac perniciosus est error » (4). Exinde malum atque juri naturæ repugnans est socialistarum placitum. « Quod igitur, dicit Pontifex, socialistæ, posthabita providentia parentum, introducunt providentiam reipublicæ.

(1) *Encycl. Rerum novarum* p. 12. — (2) *Eadem encycl.* p. 14 —

(3) *Eadem encycl.* p. 14 — (4) *Eadem encycl.* p. 14.

faciunt contra justitiam naturalem. » (1). Natura sic ordinavit hanc parentum providentiam ut, juxta S. Thomam (2) ad eos pertineat procurare filiis esse nutrimentum et disciplinam. Ideo non potest respublica hoc officium parentum invadere atque directe implere, sed ejus munus est per universum civilium et æconomicorum ordinamentorum temperamentum efficere ut parentes valeant per semetipsos huic officio decenter sufficere ac mediis ad hoc necessariis non deficere. Ubi autem talia sunt conducta publica et privata ut parentes multi, absque eorum culpa, mediis necessariis deficiant, tenetur respublica intervenire quantum opus est ut res ad meliorem conditionem reducantur.

79. — Privatas inire societates jus naturale possidet homo, v. gr. sodalitia opificum. « Privatas societates inire, dicit Leo XIII, concessum est homini jure naturæ (3). Tenetur ideo respublica hoc jus tueri atque fovere, nisi societates privatae ex instituto cum salute reipublicæ aperte dissideant. Nominatim sodalitates religiosæ cum bono communi conducant, ex jure naturæ constituere jus habent catholici cives: præterea eas inire atque consociare concessit Deus qui auctor est naturæ et revelationis, per doctrinam Christi Domini. Propterea faciunt contra jus naturale simul et divinum reipublicæ, quæ tale jus catholicorum non agnoscunt nec tuentur.

80. — A natura habet jus operarius cujus opus a hero conducitur ut, non obstante, quacumque contraria conventionē positiva, quotam salarii consequatur haud imparem ad alen-

(1) Eadem encycl. p. 15. — (2) S. th. in supplemento, q. 41, a. 1. —

(3) Eadem Encycl. p. 54.

dum opificem frugem et bene moratum. Inde sequitur rempublicam non debere vices heri invadere atque prædictam quotam ipsa solvere, sed jus naturale operarii sic tenetur tueri ut, si res postulaverit, media ordinata ad salvandum jus operarii, suo præsidio fulciat. (1).

81. — Sicut ea quæ a natura obtinet jura, ita ea quæ a voluntate Dei positive manifestata habet homo, respublica nec inficere nec tollere valet, sed e contrario tueri, fovere atque contra injustos invasores protegere tenetur. Unde si positivam Deus religionem revelaverit atque plura credenda ac agenda hominibus ordinaverit, nunquam aut ab iis credendis seu agendis potest homo a republica averti aut prohiberi, sed officium est reipublicæ iis omnibus institutis quæ a Deo revelante sunt tradita tum ad fidem tum ad mores observandos quos observari voluit, præsidio esse atque tutamini.

82. — Cum autem de facto Deus, qui naturæ simul et revelationis est auctor, catholicam religionem instituerit qua homines consequantur finem ultimum supernaturalem in visione beatifica, duplex reipublicæ incumbit officium erga illam religionem. Alterum negativum, alterum positivum. Negativum quidem quod in hoc consistit, quod in definiendis atque præcipiendis et prohibendis iis quæ illius sunt religionis non se immisceat unquam, sed auctoritati religiosæ ad hoc a Deo constituæ hæc omnia relinquat; alterum positivum, quod præsidio muniat suo ea omnia instituta atque ordinationa, quæ in materia religionis ab auctoritate competente statuuntur aut reguntur.

(1) *Encycl. Rerum novarum* pp. 48 et 50.

83. — Quod si quædam sint quæ tum ad rempublicam tum ad principatum religiosum pertinet ordinare (1), eo quod finem ab utroque procurandum sub diverso respectu respiciunt directe aut indirecte, concordî ordinatione oportet utramque auctoritatem agere; sic tamen ut pro finium præexcellencia et principalitate subsit respublica religioni, parî ratione ac supernaturalia præsumt naturalibus, æterna temporalibus, finis ultimus fini subordinato. Neque inde timendum est ne reipublicæ detrimentum eveniat unquam; siquidem ut dicit Leo XIII: « Immortale Dei miserentis opus quod est Ecclesia, quamquam per se et natura sua salutem spectat animorum adipiscendamque in cœlis felicitatem, tamen in ipso etiam rerum mortalium genere tot ac tantas ultro parit utilitates, ut plures majoresve non posset, si in primis et maxime esset ad tuendam hujus vitæ, quæ in terris agitur, prosperitatem institutum. » (2).

84. — Diximus supra ad determinandos limites materiæ justitiæ legalis ac juris reipublicæ ad præcipiendum et prohibendum, esse attendendum non solum ad naturam hominis sed etiam ad finem obtinendum et ad circumstantias in quibus finis est obtinendus. Ideo quo magis aliquid est necessarium ad bonum commune quod est finis, eo magis urget officium reipublicæ illud ordinandi. V gr. si ex hostibus e proximo

(1) Quousque extendatur auctoritas religiosa, apud ipsam auctoritatem religiosam, jus est atque officium judicandi. Unaquæque enim auctoritas est judex legitimus ad statuendum intra quosnam limites se extendat, nec ad ejus corrigendum judicium facultas est apud aliquem nisi apud auctoritatem superiorem. Religiosæ autem auctoritati nulla superior existit. — (2) Encyclica *Immortale Dei*.

advenientibus periculum interitus civitati proximum imminet, officium est auctoritatis ea statim procurandi quibus periculum avertatur: aut, si statim averti nequeat, e proximo remotum fiat et tempus providendi supersit sufficiens. Exemplum aliud habetur in Encyclica *Rerum Novarum*. Maxime inficit bonum commune, quod hominum infimæ sortis maxima pars in misera calamitosaque fortuna indigne versentur. Malum hoc tam grave judicat Pontifex ut, non obstantibus difficultatibus ac periculis remedio inhærentibus, affirmet, omnibus consentientibus, hujusmodi hominibus esse celeriter atque opportune subveniendum et exponat plura quæ ad hunc obtinendum effectum a civitate etiam sunt necessario præstanda. (1). Si vero finis obtinendus respiciat potius bonum aliquod majus promovendum quam malum notabile avertendum, plura omittere opportune poterit respublica quæ secus omittere non liceret.

85. — Oportet etiam attendere ad circumstantias in quibus aliquis finis pertinens ad bonum commune est obtinendus. Pro diversitate enim indolis atque studiorum diversarum nationum, plura sunt, præsertim non essentialia bono communi, quæ modo opportune, modo inopportune provideantur a republica. Quod in uno loco atque tempore est bonum communitati, poterit in alio loco atque tempore malum majus inducere quam bonum. In his omnibus oportet esse eam virtutem specialem quam S. Thomas vocat prudentiam politicam, quæ posset definiri recta ratio agibilium politicorum, et quæ, quasi in subjecto, residet apud eos qui legitimam exercent in societate auctoritatem.

(1) P. 14 et in tota secunda parte.

86. -- Justitia legalis seu socialis non ordinat actus virtutum nisi in quantum hi actus respiciunt bonum commune seu nisi in quantum cives per hos actus reddunt debitum boni communis aliis civibus civitatem constituentibus. Non autem ordinat eos actus in quantum respiciunt bonum privatum seu in quantum per eos actus homo reddit sibimetipsi vel Deo debitum.

87. — Ideo si quæreretur sub quonam respectu justitia legalis seu socialis respiciat omnes virtutes quasi materiam, respondendum esset justitiam legalem seu socialem respicere virtutes omnes quasi materiam non sub respectu absoluto, sed sub respectu relativo, quatenus scilicet referuntur et conferunt ad bonum commune civitatis. (1).

88. — Proinde, nec ipsa respublica præcipit actus virtutum ut homo ad semetipsum vel ad Deum ordinetur, sed solum ut ad civitatem ordinetur. Verum quidem est hominem eo melius disponi ad procurandum bonum commune civitatis quo perfectius tum ad se tum ad Deum ordinatur et proinde munus erit republicæ tueri ac fovere ea omnia quæ ex jure naturæ, ex jure divino et ex jure ecclesiastico conferunt ad hominem sic ordinandum; non ad eam tamen pertinet ea directe statuere ac jubere, sed attendere ad eorum relationem ad bonum commune civitatis.

89. — Exinde apparet discrimen inter legem civilem et legem divinam. Lex civilis respicit exclusive justitiam legalem seu

(1) Cf. Antonio Burri in præclaro opere *Le teorie politiche di San Tommaso e il moderno diritto pubblico*, p. 35 (Roma, tipografia della Società cattolica istruttiva, 1884).

socialem ac de aliis virtutibus non potest præcipere nisi in quantum participant per modum materiæ de justitia legali seu sociali; lex autem divina est circa omnes virtutes absolute et in se consideratas, sive ordinent hominem ad alium hominem, sive ad communitatem, sive ad se, sive ad Deum. Lex enim divina non solum conjungit hominem cum communitate temporali seu civili, sed conjungit hominem cum Deo. Hæc autem conjunctio fieri nequit nisi per omnem virtutem absolute et in se consideratam; siquidem per conjunctionem cum Deo, homo fit bonus simpliciter. Bonum autem simpliciter est ex integra causa (1) « Finis legis divinæ, dicit S. Thomas, est perducere hominem ad finem felicitatis æternæ, qui quidem finis impeditur per quodcumque peccatum et non solum per actus exteriores sed etiam interiores. » (2).

90. — Quamquam igitur justitia legalis seu socialis obligat in conscientia, non tamen per se et directe ordinat ac præcipit actus internos; nonnisi enim per actus externos homo bene vel male se habet ad alios homines civitatem constituentes. Propter eandem rationem, respublica nonnisi actus externos præcipere potest. « In his quæ pertinent ad interiorem motum voluntatis, dicit S. Thomas, homo non tenetur homini obedire, sed solum Deo. Tenetur autem homo homini obedire in his quæ exterius per corpus sunt agenda. » (3). Propterea per accidens tantum justitia legalis seu socialis ordinat atque respublica præcipit actus internos;

(1) Cf. Cajetanum in *1am 2æ q.* 100, *a.* 2. — (2) S. th. *1a 2æ q.* 98, *a.* 1. — (3) S. th. *2a 2æ q.* 94, *a.* 5.

in quantum scilicet ad externe agendum movetur homo voluntate interna, prælucente cognitione.

91. — Hoc non tollit quominus actus interiores indirecte et per accidens attingantur; nam in omnibus et proinde etiam in servandis justis legibus humanis, est homini agendum propter finem bonum; actio autem quæ procedit a voluntate et ponitur propter finem bonum est actio interne virtuosa.

92. — Inde sequitur rempublicam posse et debere intervenire in iis tantum quæ juvant ad exteriorem pacem et honestatem communitatis civilis. Quæ enim secreto animo absoluntur, sunt per se extra reipublicæ cognitionem et forum; nec possunt attingi a republica nisi in quantum, externe manifestata, prodesse aut obesse possunt bono communi cujus cura reipublicæ incumbit.

93. — Non est inde concludendum objectum justitiæ legalis seu socialis ac proinde objectum legis civilis esse exclusive in removendis causis quæ pacem civitatis auferunt externam seu publicam; ita ut munus reipublicæ concludatur in dissidiis præveniendis, aut componendis aut comprimendis qui in civitate forte exoriantur. Neque eo sensu exclusivo intelligendus est S. Thomas quando, discrimen assignans inter legem humanam et legem divinam dicit: « Legis humanæ finis est temporalis tranquillitas civitatis; ad quem finem lex pervenit cohibendo exteriores actus, quantum ad illa mala quæ possunt perturbare pacificum statum civitatis. » (1)

(1) S. th. q. 98, a. 1.

Etenim eo quod civitas coalescit hominibus ad bonum commune ordinate cooperantibus, pax etiam externa non constat hoc uno elemento quod non sint dissidia. « Pax vera, dicit S. Thomas, non potest esse nisi in bonis et bonorum. » (1). Jamvero bonum hominis est bonum virtutis et, quod homines operentur virtuose, hoc est bonum commune ad quod formaliter est instituta civitas. Pax igitur quæ, secundum S. Thomam (2) est tranquillitas ordinis atque importat tranquillitatem multorum appetituum secundum ordinem, si consideretur in consortio hominum civitate adunatorum, in hoc consistit quod homines absque impedimento concordent in operatione virtuosa. Ergo ad procurandam pacem etiam externam in civitate oportet non solum dissidia remove-
 re sed etiam unire homines in operatione virtuosa, seu oportet promovere virtutes et cohibere vitia. Ergo S. Thomas asserens finem legis humanæ esse tranquillitatem civitatis, implicite affirmat ad legem humanam pertinere etiam promotionem virtutum ac vitiorum cohibitionem.

94. — In hoc sensu loquitur Valentia dicens : « Duas potissimum utilitates habet disciplina legum humanarum ; una est quod conservat pacem et tranquillitatem communem, formidine pœnæ deterrens improbos a maleficio ; altera est quod *juvat etiam ad acquisitionem virtutum*. Primo quia major pars hominum, præsertim juvenum, metu indiget, ut abstrahatur a noxiis voluptatibus quæ sunt præcipuum virtutis impedimentum, quo sublato, facile homines incipiunt ipsam virtutem per se diligere et colere. Secundo quoniam in iis quorum rectitudo dictamine legis naturalis evidenter non constat,

(1) S. th. 2^a 2^a q. 29, a. 2 ad 3. — (2) S. th. 2^a 2^a q. 29.

certius indicat lex humana quid sit consentaneum virtuti. Et ideo illi qui secundum legem agunt, certius possunt adipisci perfectionem virtutis. » (1).

95. — Cæteroquin, si quis velit scire quid explicite tradat S. Thomas circa munus atque objectum reipublicæ in civitate, satis erit adire tractatum quem de hoc objecto scripsit sub titulo *de Regimine principum* et in quo sic describit tale munus seu objectum : « Rex per legem divinam edoctus, ad » hoc præcipuum studium debet intendere, qualiter multi- » tudo sibi subdita bene vivat.

» Quod quidem studium in tria dividitur, ut primo quidem » in subjecta multitudo bonam vitam instituat; secundo ut » institutam conservet, tertio ut conservatam ad meliora pro- » moveat. Ad bonam autem unius hominis vitam duo requi- » runtur; unum principale, quod est operatio secundum » virtutem; virtus enim est qua bene vivitur; aliud vero » secundarium et quasi instrumentale, scilicet corporalium » bonorum sufficientia, quorum usus est necessarius ad » actum virtutis; ipsa tamen hominis unitas per naturam » causatur; multitudinis autem unitas, quæ pax dicitur, per » regentis industriam est procuranda. Sic igitur ad bonam » vitam multitudinis instituendam, tria requiruntur. Primo » quidem, ut multitudo in unitate pacis constituatur. » Secundo, ut multitudo, in unitate pacis unita, dirigatur ad » bene agendum; sicut enim homo nihil bene agere posset » nisi præsupposita suarum partium unitate, ita hominum » multitudo, pacis unitate carens, dum impugnat se ipsam,

(1) In *1am 2æ* disp. 7, q. 5, puncto 3

» impeditur a bene agendo. Tertio vero requiritur, ut per
» regis industriam necessariorum ad bene vivendum adsit
» sufficiens copia. Sic igitur bona vita per regis officium in
» multitudine constituta, consequens est ut ad ejus conserva-
» tionem intendat.

» Sunt autem tria quibus bonum publicum permanere
» non sinitur Quorum quidem unum est a natura prove-
» niens. Non enim bonum multitudinis ad unum tantum
» tempus institui debet, sed ut sit quodammodo perpetuum.
» Homines autem, cum sint mortales, in perpetuum durare
» non possunt. Nec dum vivunt, semper sunt in eodem
» vigore; quia multis variationibus humana vita subjicitur,
» et sic non sunt homines ad eadem officia peragenda per
» totam vitam idonei. Aliud autem impedimentum boni
» publici conservandi ab interiori proveniens, in perversitate
» voluntatum consistit, dum vel sunt desides ad ea pera-
» genda quæ requirit respublica, vel insuper sunt paci multi-
» tudinis noxii, dum transgrediendo justitiam, aliorum pacem
» perturbant. Tertium autem impedimentum reipublicæ con-
» servandæ ab exteriori causatur, dum per incursum hostium
» pax dissolvitur, et interdum regnum aut civitas funditus
» dissipatur. Igitur circa tria prædicta, triplex cura imminet
» regi. Primo quidem de successione hominum et substitu-
» tione illorum qui diversis officiis præsunt; ut sicut per
» divinum regimen in rebus corruptibilibus (quia semper
» eadem durare non possunt) provisum est ut, per genera-
» tionem, alia in locum aliorum succedant, ut vel sic conser-
» vetur integritas universi, ita per studium regis conservetur
» subjectæ multitudinis bonum, dum sollicite curat, qualiter
» alii in deficientium locum succedant. Secundo autem ut

» suis legibus et præceptis, præmiis et pœnis, homines sibi
 » subjectos ab iniquitate coerceat et ad opera virtuosa indu-
 » cat, exemplum a Deo accipiens, qui hominibus legem
 » dedit, observantibus quidem mercedem, transgredientibus
 » pœnas retribuens. Tertio imminet regi cura, ut multitudo
 » sibi subjecta, contra hostes tuta reddatur. Nihil enim
 » prodesset interiora pericula vitare, si ab exterioribus de-
 » fendi non posset. Sic igitur bonæ multitudinis institutioni,
 » tertium restat ad regis officium pertinens, ut sit de pro-
 » motione sollicitus, quod fit, dum in singulis quæ præmissa
 » sunt, si quid inordinatum est, corrigere; si quid deest,
 » supplere; si quid melius fieri potest, studet perficere. Unde
 » et Apostolus (1 Cor. XII, 31.) fideles monet ut semper
 » æmulentur charismata meliora. Hæc igitur sunt quæ ad
 » regis officium pertinent. » (1).

96. — Maneat igitur quod dictum est circa objectum materiale justitiæ legalis seu socialis quantum ad virtutem pertinet; scilicet illius justitiæ esse virtutes promovere atque vitia cohibere.

97. — Ex disputatis usque huc circa objectum materiale justitiæ legalis seu socialis, duo consequuntur. Primo falsa est opinio quæ tenet, in ordine politiço, posse sive leges ferri, sive ordinamenta decerni, sive actus poni a quibus vera absit honestas moralis vel quibus insit tantum simulata seu apparens honestas, dummodo tales leges, sive talia ordinamenta, sive tales actus conducant ad utilitatem temporalem reipublicæ. Supra enim dictum est atque probatum omnem actum,

(1) De Regimine principum libr 1, cap. 15.

ut possit esse objectum justitiæ legalis seu socialis, oportere pertinere ad aliquam speciem virtutis, atque propterea, ex se et citra hanc ordinationem, veram induere honestatem moralem. Præterea demonstratum est (in prima dissertatione sect 1, cap. 2) omne jus positivum humanum a jure naturali negative saltem derivari; nihil propterea posse decerni a voluntate positiva hominis quod repugnet juri naturali. Atqui omnis lex, omne ordinamentum, omnisque actus qui honestatem nullam vel simulatam tantummodo induit, repugnat juri naturæ. Quod autem dicunt plures viri politici eam tenentes opinionem, aliquid ab honestate morali alienum posse conducere bono temporali civitatis, est omnino falsum. Nam, si agatur de honestate naturali, tantum abest ut honestas naturalis felicitati et paci temporali obsit, ut illius felicitatis et pacis sit potius fundamentum principale. Etenim « opus justitiæ pax est. » (1). — « Justitia elevat gentem, miseros autem facit populos peccatum. » (2). Si vero sermo sit de integritate fidei et religionis, « ipsa experientia constat nulla re melius conservari regna quam obedientia et conservatione catholicæ fidei et religionis » (3). Concludatur ergo neque propter motiva quæ politica vocari solent, licere ab honestate morali deflectere neque fas esse propter illa motiva ea agere quæ secus ex naturali lege morali non licerent.

98. — Secundo dicendum est cæteris omnibus virtutibus moralibus præstare justitiam legalem seu socialem Etenim habet objectum formale bonum commune; bonum autem commune præstat bono particulari quod respiciunt cæteræ virtutes.

(1) Isai. XXXII, 17. — (2) Prov. XIV, 34 — (3) Cf. Suarez : *de Legibus* libr 3, cap. 12, n^{is} 4 et 5.

Præterea sicut charitas præminet inter virtutes theologicas, eo quod præcipit actus omnium virtutum, quorum propter hanc rationem, dicitur regina, ita justitia legalis quia imperat actus ex omnibus virtutibus est præcipua. Denique, cum sit ad alterum, scilicet ad communitatem, respicit quodammodo bonum alterius. « Necesse est autem, dicit S. Thomas ex Aristotele, maximas virtutes esse eas quæ sunt aliis utilissimæ; siquidem virtus est potentia benefactiva; propter hoc et fortes et justos maxime honorant; quoniam fortitudo est utilis aliis in bello, justitia autem et in bello et in pace. » (1).

99. — Dictum est ab initio hujus capituli (nº 50) objectum materiale justitiæ legalis esse determinandum ex ejus objecto formali. Objectum autem formale, quod est bonum commune, duplex continet elementum; alterum formale, alterum instrumentale. Elementum formale est exercitium virtutis; elementum instrumentale est sufficiens copia bonorum externorum quæ ad exercitium virtutis requiritur (dissert. 3, sect. 1, cap. 1 nn. 6 et seqq.) Ex elemento formali seu ex exercitio virtutis quoddam objectum materiale assignetur justitiæ legali seu sociali in hoc capite explicatum est. Quoddam autem objectum materiale ejusdem virtutis sit derivandum ex elemento instrumentali seu ex necessaria copia bonorum externorum, superest explicandum. (2)

(1) S. th. 2a 2æ, q. 58, a. 12. (cf. etiam *Rebellum: de obligationibus justitiæ* parte 1, libr. 1, quæst. 3, sect. 2, n. 5. — (2) Cur quædam copia bonorum externorum ad exercitium virtutis instrumentaliter requiratur expositum jam est (loco citato) nec est repetendum. Liceat tantum argumenta supra tradita confirmare his verbis Sacrae Scripturae: « Mendicitatem ne dederis mihi; tribue tantum victui meo necessaria; ne forte satius illiciar ad negandum et dicam: quis est dominus? aut egestate compulsus fur et perjurem nomen Dei mei ». (Prov. XXX, 8 et 9.)

100. — Justitia legalis seu socialis exigit cives habere eam bonorum copiam quæ ad virtutem exercendam est necessaria. Ut autem hic finis attingatur, oportet primo sufficientem hanc copiam existere, secundo oportet singulos hanc copiam adipisci, tertio hac bonorum copia uti ad virtutem. Propterea videtur dicendum ad justitiam legalem seu socialem pertinere quasi objectum materiale sufficientem copiam bonorum externorum ita producendam, dividendam et usucapiendam ut virtuose vivatur. Non igitur constat hoc objectum sola productione bonorum; contra bonum commune enim foret ordinatio œconomica quæ magnam quidem copiam ederet, sic autem divideret ut quidam superabundarent multique deficerent copia ad virtuose vivendum opportuna. Constat potius hoc objectum productione sufficienti bonorum temporalium, quæ sic dividantur inter cives, ut omnes vitam sufficientem exinde valeant sustentare et ad exercitium virtutis dirigere.

101. — Tria inde corollaria sequuntur: 1° Eæ quas plures auctores vocarunt leges œconomicas non existunt; scilicet falsum est productionem, commutationem, circulationem et usum bonorum temporalium regi quasi causis necessariis quas leges vocant, regulis invariabilibus, sicut regitur motus astrorum. Productio enim, commutatio, circulatio et usus bonorum temporalium seu divitiarum procedit etiam, et quidem principaliter ex lubitu humano qui est deambulatorius; propterea illius lubitus effectus in prædicta materia sunt et ipsi inconstantes, sicut apparet ex diversitate factorum œconomicorum pro diversitate temporum, locorum et omnium circumstantiarum ex quibus variantur hominum studia et relationes.

102. — 2º Scientia œconomica non potest sejungi a scientia ethica seu morali, atque debet consistere in cognoscendo per prima principia, non solummodo *quid sit* sed etiam *quid debeat esse* juxta legem moralem et nominatim juxta justitiam legalem seu socialem in materia divitiarum producendarum, dividendarum et usucapiendarum. 3º Falsa etiam apparet doctrina socialistarum et nominatim Caroli Marx, qua tuentur legem moralem oriri ex factis œconomicis atque cum iis modificari secundum cursum temporum. Lex moralis e contrario est superior atque anterior factis œconomicis, atque ab eorum variationibus independens. Facta œconomica oportet potius conformia existere legi morali et nominatim justitiæ legali seu sociali atque, si ab ea deflectant, ad eam iterum reduci; quod, nisi fiat, pessumdat bonum commune.

103. — Esse possibile sufficientem copiam produci, quæ a singulis possit obtineri atque ad usum virtutis dirigi, nemini dubium esse potest. Deus enim auctor naturæ homines resque condidit, ita ut tum res, tum homines, si ordinatio divina non perturbetur, ad suum finem valeant pervenire. Finis autem hominis super terram exigit bona externa produci in sufficiente copia ad hoc ut omnes exinde possint vivere convenienter atque, si velint, vivere virtuose (1). Nec ad talem finem media opportuna possunt deesse, siquidem, ut dicit S. Thomas « natura humana absque omni defectu instituta est, » (2) et ideo opportunis mediis ab obtinendum finem munita.

(1) Recole primam dissertationem a nº 24 ad 30. — (2) S. th. suppl. q 65, a 1 ad 6.

104. — Hoc ultimum dictum S. Thomæ non est intelligendum eo sensu quod singuli homines seorsim spectati atque a civitate disjuncti habeant naturam absque defectu, quæ sufficiat ex sese sola et solitaria ad omnes naturales exigentias. Etenim, sicut supra retulimus ex S. Doctore (dissert. 3. n. 17) « si homo nullo indigeat et quasi habens per se sufficientiam et propter hoc, non sit pars societatis, est melior quam homo; est enim quasi quidam Deus. » Error qui ponit hanc perfectam hominis individui sufficientiam, est error *anarchistarum*, quorum principium fundamentale est tam esse perfectam naturam apud singulos seorsim consideratos homines, ut ex sese et spontaneo motu feratur ad omne bonum quod potest obtineri; ideo studium eorum est in avertendis causis perturbantibus hunc hominum individuorum spontaneum motum, quas reducunt ad duas principales, civitatem scilicet et ecclesiam. Et eorum formula in dicendo et agendo est; *nec Deus, nec dominus*. Ab isto errore anarchistarum non videtur radicaliter differre, saltem quoad principium fundamentale, error quem vocant individualismi quemque tenent sectatores liberalismi æconomici. Et illi enim extollunt hominis individui ingenitam atque naturalem perfectionem taliter, ut suo proprio consilio relictæ, atque citra omnem reipublicæ in bonis temporalibus producendis, commutandis, dividendis, transmittendis ac usucapiendis interventum, sufficiat ad finem perfectæ vitæ socialis obtinendam. Addunt satis esse, si delicta inter individua puniantur; atque si libertas hæc atque immunitas individuorum unquam noceat, tam perfectam tamen esse naturam individuum, ut ipsa ex se remedium præbeat nocuentis.

105. — Quando S. Thomas dicit naturam humanam absque omni

defectu esse institutam, considerat finem naturalem naturæ humanæ; atque asserit quidem hanc naturam non deficere mediis quibus attingat absque defectu hunc suum finem; naturam vero quam affirmat sic esse institutam, considerat non abstractam ab aliquo ex suis elementis constitutivis, sed sicut est in sua reali constitutione intrinseca, juxta quam est etiam natura socialis, quia naturaliter homo est animal civile. Propterea societate indiget homo, quasi medio necessario a natura præstito, ad finem suum obtinendum; scilicet homo, eo quod non est individualiter perfectus, et eo quod diversorum individuorum sunt diversa studia atque concupiscentiæ multæ, eget auxilio naturali atque necessario societatis, in qua auctoritas seu status ad unitatem boni communis redigat actus privatorum cœtuum ac individuorum. Tantum abest igitur ut, in loco citato, S. Thomas excludat interventum reipublicæ, ut e contrario implicite eundem supponat ac includat. Quod ut clarius appareat, recolantur quæ ex S. Doctore tradita sunt supra de necessitate justitiæ legalis seu socialis (dissert. 3, cap. 1).

106. — His deductis consequentiis, ad objectum materiale justitiæ legalis seu socialis, quantum ad copiam bonorum pertinet, oportet redire.

Divitiæ seu bona temporalia sic producenda, dividenda atque usucapienda ut ad vitam sufficientem et ad virtutem conducant, multa continent quæ, saltem quoad præcipua, breviter describere necesse est.

107. - Ad *productionem* bonorum temporalium spectant imprimis res frugiferæ quæcumque sive solidæ sive mobiles aut ex sua natura aut ex conducto, quomodo, a quibus et in qui-

busnam limitibus acquirantur possidendæ : quomodo, sive titulo gratuito, puta per donationem, per testamentum, ab intestato, sive titulo oneroso, puta per venditionem, ad alios transferantur ; quomodo et quibusnam sub conditionibus tradantur usucapiendæ ; quibusnam oneribus, tum quoad tributa, tum quoad servitutes, tum quoad hypothecas, graventur ; utrum et quomodo fiant mobiles an non fiant.

108.—Ad eandem productionem refertur utrum et quomodo regatur atque protegatur inventio apud auctores rerum utilium, coordinatio mediorum ad res utiles producendas, sive per agriculturam, sive per artes mechanicas et alias ; quomodo in contractibus sive societatis, sive conductionis operum aut rerum, jura singularum partium in tuto sint posita, et nominatim quoad justam fructuum partemtribuendam singulis qui, sive materias primas ex quibus, sive instrumenta laboris, sive pecunias, sive laborem aut directivum aut executivum præstiterunt vel rerum utilium producendarum aut vendendarum in se susceperunt pericula.

109.—Ad eandem productionem pertinent etiam modificationes quæ in rebus utilibus producendis, ex monopolis, ex coalitionibus, ex competitionibus tum nationalibus, tum internationalibus possunt evenire, et alia si quæ sint hujusmodi.

110.—Ad bonorum *divisionem* pertinent ea omnia quæ ad fructus rerum acquirendos et transmittendos referuntur ; ordinatio mediorum quibus, sive per possessionem, sive per laborem, sive per negotiationem singuli valeant sibi suisque procurare eam fructuum partem quæ tum quoad victum,

tum quoad vestitum, tum quoad habitationem, requiritur ad vitam convenientem. Huc redeunt multiplices quæstiones v. gr. pauperismi atque usuræ.

111. — Ad eandem divisionem seu partitionem refer tur quomodo commercia rerum, pecuniarum atque valorum mobilium, imo ipsarum personarum, scriptorum ac dictorum ordinentur, foveantur, graventur, extendantur, multiplicentur.

112. — Ad *usuceptionem* bonorum pertinent quæ spectant ad luxum, ad ludum, ad luxurias, crapulas et ebrietates, ad assistentiam egenorum, senum, viduarum, orphanorum, ad expensas publicas, ad taxationes et tributa personalia, etc.

113. — Circa hanc triplicem bonorum temporalium dispositionem, multa atque diversa existunt in civitate condicta publica ac privata; publica quidem quæ continentur in pluribus pactis internationalibus quæ modo res modo personas spectant directe, in codicibus civilibus singularum nationum, in multiplicibus legibus, in decretis multis atque providentiis ab auctoritate publica habitis circa totam hanc materiam; privata vero quæ præsertim constant conventionibus, contractibus ac commutationibus inter privatos sive cœtus sive individuos.

114. — Quoad condicta publica, revocandum est id quod ex S. Thoma (dissert. 1 n° 6) est expositum; scilicet, omne jus positivum humanum (sub quo comprehenduntur condicta publica) derivare, saltem negative ex jure naturæ; nihil propterea per quamcumque legem positivam humanam posse decerni quod repugnet juri naturali. E contrario, finis atque perfectio omnium condictorum publicorum in eo sunt præ-

sertim quod jura naturalia tueantur foveantque, ea jura adducentes, quo pleniori potest modo, ad suos omnes effectus. Ideo ea perplura quæ jus naturæ indeterminata reliquit, oportet per conducta publica sic in individuo determinari, ut jus naturæ ubere efflorescat; v. gr. regimen legale possessionum privatarum tum solidarum tum mobilium illud debet intercedere quo finis intrinsecus primariusque a natura intentus obtineatur, scilicet ut omnes cives ex fructibus terræ vitam convenientem sibi suisque valeant procurare. Quod si tale sit regimen ut ex eo, huic fini præjudicium inferatur, atque a fortiori apud multos frustretur, dicendum est illud regimen in hoc, juri naturæ repugnare, esse in se malum et ad melius esse reducendum. Idem dicatur de toto regimine legali jurium naturalium seu de conductis publicis. Quod autem reapse in hodierna legum seu conditorum publicorum ita sit, probatum est supra ex testimoniis Leonis XIII. (Cf. dissert. I, n. 27 et 28.)

115. — Ad conducta privata quod attinet, sic ea oportet haberi ut, quantum ab ipsis pendet, nemo deficiat rebus ad vitam convenientem necessariis. Sane non inde sequitur ad rempublicam pertinere ut in istis conductis semper ac indiscrete se immisceat, quasi rerum omnium utilium productio, partitio et usucaptio ab ipsa foret quasi a causa movente, ac sic spontaneam ac liberam vim efficiendi quam a natura cives tenent, ipsa una absorberet; hæc enim foret importabilis et juri naturali repugnans dominatio. Imo, in illis conductis, privatorum cœtuum ac civium activitatem ac efficiaciam, manere integram et ad plenos effectus adduci oportet, ipsa protegente et fovente republica. Sed reipublicæ incumbit invigilare ut conducta privata juxta justitiam ineantur ac

serventur; ut, quod æquum est, juribus singulorum observatis, custodiatur et quod iniquum est compescatur, ita ut finis vitæ sufficientis singulis procurandæ sponte ex his condictis, quantum ab ipsis pendet, prono fluat alveo.

116. — Proinde, eousque et non ultra, reipublicæ est interveniendum, quo exigitur a prædicto fine obtinendo. V. gr. ubi justitia servanda in quibusdam ineundis et servandis pactionibus per consociationes civium particulares jam efficaciter protegitur, non erit cur, præterquam quod foveat et tueatur hujusmodi consociationes, directe respublica se immisceat. Ubi autem deficient tales consociationes, magis erit necessarium rempublicam directe intervenire ut servetur justitia. V. gr. Si collegia artificum talia forent restaurata quæ efficaciter impedire valerent quominus labor præ viribus, sexu ac ætate operariis imponatur nimius, non interveniendum directe foret reipublicæ. Deficientibus autem his collegiis vel ad præsidium præstandum invalidis existentibus, atque alio medio deficiente quo impediatur injustitia naturalis quæ consistit in nimio imposito labore, erit necessarium rempublicam directe intervenire.

SECTIO II. — DE APPLICATIONIBUS JUSTITIÆ LEGALIS SEU SOCIALIS JUXTA LEONIS XIII EPISTOLAM ENCYCLICAM *RERUM NOVARUM*.

117. — Summus Pontifex Leo XIII, in præclarissima epistola encyclica *Rerum novarum* docet (p. 16), partem remedii

necessariam esse etiam a republica expectandam, ut in melius vertatur deterior conditio opificum præsens; aliis verbis, in hodiernis adjunctis justitiam legalem seu socialem exigere ut, in pluribus, intersit respublica. Hæc supersunt exponenda.

Videntur ad tria posse reduci ea quæ circa hanc materiam traduntur.

Primo quædam proponuntur *negativa*; a quibusnam scilicet reipublicæ sit cavendum.

Secundo quædam *generalia* panduntur, quæ nempe respiciunt totam reipublicæ conformationem et administrationem.

Tertio ad quædam *particularia* nominatim descenditur.

CAPUT I. — DE IIS A QUIBUS REIPUBLICÆ EST CAVENDUM.

118. — Pontifex revocat neque civem neque familiam a republica absorberi oportere: « non civem, ut diximus, non familiam absorberi a republica rectum est: suam utrique facultatem agendi cum libertate permittere æquum est, quantum incolumi bono communi et sine cujusquam injuria potest. » (p. 39).

Ratio est, quantum ad civem, ut supra dictum est et probatum, non ad civitatem homines privatos, sed civitatem ad eosdem esse ordinatam (dissert. 3, n° 19). Propterea; si homo, quatenus homo, jura sive a natura, sive a Deo habeat, munus est et officium reipublicæ non absorbere, sed

tueri ac fovere et per sua ordinamenta efficere ut ipse homo ad plenos perfectosque effectus ea jura adducere non impediatur, imo et juvetur.

119. — Plura tradit Leo XIII in quibus non civem non familiam absorberi a republica oportet; et primo quidem quoad tuitionem vitæ corporisque: « est homo senior quam respublica; quocirca jus ille suum ad vitam corpusque tuendam habere natura ante debuit quam civitas ulla coisset. » (p. 8). Homo enim naturaliter non solum tempore prior sed etiam jure potior est quam respublica. Cæteris animalibus natura apposuit atque circumposuit ea quibus existentiam foveant et ad eadem movet duce instinctu; hominem vero ratione ac manibus instruxit ut ipse sibi pararet unde vitam corpusque sustentet; munus igitur reipublicæ non est ponere se loco hominis quasi naturaliter mediis ad se sustentandum fuisset destitutus, sed hominem sufficienter ad hoc instructum protegere ac in sua vitali activitate fovere. Ideo S. Thomas, loquens de actibus externis in quibus est obediendum hominibus (et propterea etiam iis qui civitati præsumt), excipit corporis sustentationem: « tenetur homo homini obedire in his quæ exterius per corpus agenda sunt; in quibus tamen non secundum ea quæ ad naturam corporis pertinent, homo homini tenetur obedire, sed Deo, quia omnes homines natura sunt pares; puta in his quæ pertinent ad corporis sustentationem et ad generationem prolis. » (1).

120. — Neque in privata rerum possessione et libera administratione potest respublica loco civis se ponere, quod

(1) S. th. 2a 2æ, q. 104, a. 5.

tuuntur socialistæ : « socialistæ..., inquit Leo XIII. evertere privatas possessiones contendunt oportere eorumque loco communia universis singulorum bona facere, procurantibus viris qui aut municipio præsent, aut totam rempublicam gerant... sed eorum ratio... pervertit officia reipublicæ. » (p. 4). Jus enim possidendi privatim est jus quod homines singuli a natura tenent et quod, spectata hominum imperfectione ac multiplicatione, ad actum redigere oportet ad procurandam pacem profectumque fovendum in consortio civitatis (cf. dissert. I, n° 2, cap. 6). Jus quoque sibi providendi libere, a natura tenent singuli homines. Nihil enim in vanum condit natura ; jamvero, nisi homo jus haberet sibi providendi libere, inane foret ipsi jus possidendi privatim, siquidem finis ad quem dirigitur jus privatæ possessionis est ut homo ipse valeat exinde sibi providere ; quod fieri nequit nisi bonorum suorum liberam habeat administrationem quantum patitur boni communis incolumitas et juris alieni inviolatio. In his quæ pertinent ad corporis sustentationem, sicut supra retulimus ex S. Thoma, homo homini non tenetur obedire.

121. — Quoad familiam, « velle, dicit Pontifex, ut pervadat civile imperium arbitrato suo usque ad intima domorum, magnus ac perniciosus est error. » (p. 14) (1). Assertum deducit summus Pontifex ex ipsa familiæ origine. Ab initio conditi generis humani, Deus auctor naturæ, creavit hominem atque

(1) En totum circa hanc doctrinam textum Leonis XIII : « In deligendo genere vitæ, non est dubium, quin in potestate arbitrioque singulorum alterutrum malle, aut Jesu Christi sectari de virginitate consilium, aut maritali se vinculo obligare. Jus conjugii naturale ac primigenum

« masculum et feminam fecit eos, » (1) ut ex unione viri et mulieris in individua vitæ societate constitueretur principium generationis et educationis proles ; talisque est naturæ intrinseca constitutio ut nullum aliud. præter hoc, sit ordinatum medium ad conservationem et propagationem hominis super terram. Bonum autem conservationis et propagationis generis humani præstat conservatione hominis individui et omnibus bonis naturalibus atque maxime necessarium est ; cui, si foret opus, cætera oporteret cedere ; inde repetendum est quod naturalis inclinatio ad medium quo illud bonum procuratur, est omnium maxima ; luxuria enim est vehementior quam gula et cæteri appetitus naturales.

122. — Hanc naturalem ordinationem Deus explicitis verbis positive ab initio manifestavit ac consecravit. Postquam enim Evam primam mulierem primo viro Adamo adduxit ex ejus costa formatam, dixit eis Deus : « crescite et multiplicamini. » (2).

123. — Ex his apparet tum ex jure naturæ, tum ex jure positivo divino primitivæ institutionis, singulis hominibus facultatem factam atque generi humano præceptum inditum esse ineundi matrimonii seu condendi familiam (3). Sane, unusquisque poterit, Christi Domini consilio annuens, virgi-

homini adimere, causamve nuptiarum præcipuam Dei auctoritate initio constitutam, quoquo modo circumscribere lex hominum nulla potest. « Crescite et multiplicamini. » (Gen. I. 28). En igitur familia seu societas domestica perparva illa quidem, sed vera societas, eademque, omni civitate antiquior ; cui propterea quædam jura officiaque esse necesse est, quæ minime pendeant a republica. » (p. 12). — (1) Matth. XIX, 4. — (2) Gen. I, 28. — (3) Cf. S. Thomam, S. th. suppl. q. 41, a. 1 et 2.

nitatem servare atque etiam vovere, si libuerit. Attamen, jus ipsum matrimonii ineundi seu familiæ condendæ, a natura atque a Deo obtinet homo, nec propterea aliqua lex hominum, sive sit conductum publicum, sive sit conductum privatum, potest unquam hoc jus auferre aut prohibere quominus quisque eousque utatur hoc jure quousque sinit lex naturalis ac divina. Objectum autem hujus juris est prolis generatio et educatio « usque ad perfectum statum hominis in quantum homo est, qui est virtutis status » ut dicit S. Thomas (1). Nullum igitur conductum humanum potest, citra scelus contra naturam, impedire sive ipsam generationem, sive ipsam educationem prolis; neque potest ullum conductum humanum efficere ut homo destituatur iis mediis quæ sunt necessaria ad numerum filiorum procreandorum et educandorum quem natura sinit suscipi.

124. — Hæc est origo familiæ juridica, ab ipsa natura ordinante atque a Deo revelante. Familiam igitur condere habent singuli non a civitate et quatenus sunt cives, sed a natura et a Deo quatenus sunt homines. Præterea ante civitatem fuit familia quæ, suum esse, suum intimum regimen atque sua jura, independenter a civitate, oportuit habere; ita ut, sicut est jure prior, ita sit tempore senior familia quam civitas. Non solum igitur respublica intimum familiæ regimen non potest invadere ipsa, sed etiam, si opus sit, ab omni extranea invasione propugnare tenetur atque tueri et fovere. Quod si secus foret, merito a civili consortio abhorreret familia. « Quod si familiæ, dicit Leo XIII, convictus humani sociæ-

(1) S. th. Suppl. q. 41, a. 1,

tatisque participes facta, pro adjumento offensionem, pro tutela diminutionem juris sui in republica reperirent, fastidenda citius quam optanda societas esset. » (p. 14).

125. — Facultati agendi libere assignat Pontifex limites civi ac familiae observandos. Qui limites sunt ab ipso jure naturae statuti; tantum scilicet patet haec facultas quantum incolume maneat bonum commune atque jus alienum inviolatum. Lex enim naturae postulat bonum commune praestare privato et nemini injuriam esse inferendam. Haec doctrina directe opponitur errori moderno quo plures sic efferunt individui hominis naturalem libertatem ut nullos ipsi limites assignent nisi quos ex positiva conventionne contrahentium apponere lubet. Non solum Pontifex revocat modo generali familiam ejusque jura non esse absorbenda a republica, sed nominatim ad plura particularia descendit (1); et nominatim dicit primo de

(1) Hic est totus textus Pontificis: « Sanctissima naturae lex est, ut victu omnique cultu paterfamilias tueatur quos ipse procrearit: idemque illuc a natura ipsa deducitur, ut velit liberis suis, quippe qui paternam referunt et quodammodo producunt personam, anquirere et parare, unde se honeste possint in ancipite vitae cursu a misera fortuna defendere. Id vero efficere non alia ratione potest, nisi fructuosarum possessione rerum, quas ad liberos haereditate transmittat. Quemadmodum civitas, eodem modo familia, ut memoravimus, veri nominis societas est, quae potestate propria, hoc est paterna, regitur. Quamobrem, servatis utique finibus quos proxima ejus causa praescripserit, in deligendis adhibendisque rebus incolumitati ac justae libertati suae necessariis, familia quidem paria saltem cum societate civili jura obtinet. Paria saltem diximus, quia cum convictus domesticus et cogitatione sit et re prior, quam civilis conjunctio, priora quoque esse magisque naturalia jura ejus officiaque consequitur. Quod si cives, si familiae convictus humani societatisque parti-

officio patris his verbis : « sanctissima naturæ lex est, ut victu omnique cultu paterfamilias tueatur quos ipse procrearit. » (p. 14).

126. -- Sicut supra dictum est, finis primarius ad quem ordinatum est matrimonium atque familia, est non solum procreatio, sed etiam educatio usque ad eum statum in quo ipsa valeat de se sibi providere ad omnia ad quæ dirigitur præsens vita ; finis autem secundarius est com-

cipes factæ, pro adjumento offensionem, pro tutela diminutionem juris sui in republica reperirent, fastidienda citius, quam optanda societas esset.

Velle igitur ut pervadat civile imperium arbitratu suo usque ad intima domorum, magnus ac perniciosus est error. — Certe si qua forte familia in summa rerum difficultate consilii que inopia versetur, et inde se ipsa expedire nullo pacto possit, rectum est subveniri publice rebus extremis : sunt enim familiæ singulæ pars quædam civitatis. Ac pari modo sicubi intra domesticos parietes gravis existiterit perturbatio jurium mutuorum, suum cuique jus potestas publica vindicato ; neque enim hoc est ad se rapere jura civium, sed munire atque firmare justa debitaque tutela. Hic tamen consistent necesse est qui præsint rebus publicis : hos excedere fines natura non patitur. Patria potestas est ejusmodi, ut nec extinguï, nec absorberi a republica possit, quia idem et commune habet cum ipsa hominum vita principium « Filii sunt aliquid patris » et velut paternæ amplificatio quædam personæ : proprieque loqui si volumus, non ipsi per se, sed per communitatem domesticam, in qua generati sunt, civitatem ineunt ac participant societatem. Atque hac ipsa de causa, quod filii sunt « naturaliter aliquid patris, antequam usum liberi arbitrii habeant, continentur sub parentum cura. » (S. th. 1a 2æ q. 10, a. 12.) Quod igitur socialistæ, posthabita providentia parentum, introducunt providentiam reipublicæ, faciunt contra justitiam naturalem ac domorum compagimen dissolvunt. » (p. 14).

municatio operum in familiari societate ad procurandam vitæ domesticæ sufficientiam. « Matrimonium, dicit S. Thomas, est naturale, quia ratio naturalis ad ipsum inclinat dupliciter : primo quantum ad principalem ejus finem qui est bonum prolis ; non enim intendit natura solum generationem prolis, sed etiam traductionem et promotionem usque ad perfectum statum hominis, in quantum homo est, qui est status virtutis..... secundo quantum ad secundarium finem matrimonii qui est mutuum obsequium sibi a conjugibus in rebus domesticis impensum. » (1).

127. — Bonum autem prolis quod est finis primarius non potest obtineri nisi multiplici atque diuturna sollicitudine utriusque parentis ; « indiget enim filius, dicit S. Doctor, cura parentum usque ad longum tempus. » (2). Etenim, secundum naturæ ordinationem, « tria, ita Angelicus ex Aristotele, habemus a parentibus, *esse, nutrimentum et disciplinam*. » (3). In his autem bonis procurandis, sicut in communicatione operum ad vitæ domesticæ sufficientiam, non eadem officia assignavit natura utrique parenti. « Femina enim, dicit S. Thomas, est naturaliter disposita ad generandum ex alio, non autem robusta corpore, quod requiritur in servo..... Et propter hoc femina non deputatur a natura ad serviendum, sed ad generandum. » (4). Et ideo addit S. Doctor esse barbariem, seu, secundum quod ipse explicat ibi, confusionem jurium atque officiorum, imponere feminæ opera quæ a servis exerceri solent : « apud barbaros, dicit, femina et servus habentur quasi ejusdem ordinis. » (5). Si

(1) S. th. suppl. q. 41, a. 1. — (2) L. c. ad 1. — (3) L. c. — (4) Politic. libr. 1, lect. 1. — (5) Ibidem.

autem attendatur ad communicationem operum in domestica societate ; « in hominibus, sicut dicit idem S. Thomas, mas et femina communicant non solum causa procreationis filiorum, sed etiam propter ea quæ sunt necessaria ad vitam humanam. Statim enim apparet quod opera humana quæ sunt necessaria ad vitam humanam, sunt distincta inter marem et feminam, ita quod quædam conveniunt viro, puta *ea quæ sunt exterius agenda*, et quædam uxori, sicut *nere et alia quæ sunt domi agenda*. Unde patet quod amicitia conjugalis, hominibus non solum est naturalis, utpote ordinata ad opus naturæ quod est generatio, sed est etiam œconomica, utpote ordinata ad sufficientiam vitæ domesticæ. » (1).

128. — Ad functionem seu officium viri in societate domestica quod spectat, sic docet S. Thomas : « sicut ad mulierem pertinet ut subdatur viro in his quæ ad domesticam conversationem pertinent, ita ad virum pertinet quod necessaria vitæ procuret. » (2). In hoc loco S. Doctoris, sermo est ipsi de vita domestica, quæ proinde contineat necessaria non solum viro ipso, sed etiam uxori et liberis. Assignat enim ibi munia viri et mulieris in familiari societate. Ergo necessaria vitæ procurare, ex lege naturæ, ad virum pertinet, saltem principalissime, scilicet femina ad illa procuranda non cooperante nisi in quantum sinit ejus supra exposita functio, quoad generationem quæ excludit opera servilia, et quoad communicationem operum, secundum quam ab operibus externis prohibetur et ad curas domesticas deputatur. Hæc videtur esse ratio cur S. Thomas, esse, nutrimentum et disciplinam quæ, in libro Politicorum (loco citato), assignat

(1) Ethic. libr. 8, lect. 12, in fine. — (2) S. th. 2a 2æ q. 164, a. 2.

a *parentibus* procuranda, *soli patri*, in libro *Ethicorum* (libr. 8, lect. 11) providenda attribuit, quia scilicet pater est vitæ procurandæ, secundum legem naturæ, multo potior causa. Sic enim loquitur S. Doctor in libro *Ethicorum* : « Est *pater* filio causa trium bonorum maximorum ; primo enim generando est sibi causa essendi, quod reputatur esse maximum ; secundo, educando est sibi causa nutrimenti ; tertio est sibi causa disciplinæ. »

129. — Naturæ igitur lex est quod filii, non solum *esse* a parentibus habeant, sed etiam, patre principalissime procurante, *nutrimentum* ; scilicet ea omnia quæ exiguntur ad vitam convenienter degendam, tum quoad alimenta, tum quoad vestitum, tum quoad habitationem. Inde sequitur quoad hoc violari legem naturæ ubi, ex ipsa ordinatione æconomica talis est conditio multorum patrumfamilias, ut ipsis evadat impossibile labore suo procurare uxori et filiis sufficiens nutrimentum ; et debeant vel ex toto vel ex parte illud expectare ab eleemosyna sive privatorum sive institutionum piarum aut profanarum sive a reipublicæ providentia. Dummodo enim ordinationem naturalem observent atque sectentur patresfamilias, debitum scilicet laborem exercendo, justitia naturalis exigit regulariter ut inde valeant percipere quantum requiritur ad observandam legem naturæ eis impositam providendi necessaria vitæ in societate domestica. Profecto, ut memorat Leo XIII describens ordinationem naturalem comparandi victum, « vere affirmari potest, universam comparandi victus cultusque rationem in labore consistere, quem quis vel in fundo insumat suo, vel in arte aliqua operosa, cujus merces, tandem non aliunde quam a multiplici terræ fœtu ducitur, cum coque permutatur. » (p. 10). Victum

autem per se quærere filii nondum valent, atque uxor impeditur ipsa lege naturæ. Proinde a labore patrisfamilias, ex ordinatione naturæ, victum sibi provideri jus concessum est.

130. — Patrifamilias non solum natura quasi sanctissimam legem imposuit officium procurandi filiis nutrimentum, sed etiam inclinationem indidit ad instruendos filios mediis quibus, per totam vitam. sibi caveant contra casus ancipites atque adversos, si forte exoriantur. Ideo non sibi tantum sed præcipue filiis acquirit bona externa quæ ad eos per hæreditatem transmittat : « Possessiones, dicit S. Thomas, ad conservationem naturalis vitæ ordinantur, et quia naturalis vita quæ conservari non potest in patre perpetuo, quasi quadam successione secundum speciei similitudinem conservatur in filio, secundum naturam est conveniens, ut in his quæ sunt patris, succedat filius. » (1).

131. — Juxta naturalem ordinationem, filii habent a parentibus non solum esse et nutrimentum, sed etiam disciplinam quæ pro potissima parte ad patrem pertinet tradenda : « In specie humana, dicit S. Thomas, proles non indiget sola nutritione quantum ad corpus, ut in animalibus, sed etiam instructione quantum ad animam ; nam alia animalia habent suas prudentias, quibus sibi providere possint ; homo autem ratione vivit, quem, per longi temporis experimentum, ad

(1) Contra Gentes, lib. 3, cap. 123. Advertatur diversam esse legem naturæ prout agitur de procurando filiis nutrimento et de transmittenda iisdem hæreditate. Quoad primum *sanctissima lex* est naturæ, ut dicit Leo XIII, nutrimentum esse procurandum a patre ; dum quoad alterum, *secundum naturam est conveniens*, ut dicit S. Thomas, ut in his quæ sunt patris succedat filius.

prudentiam pervenire oportet. Unde necesse est ut filii a parentibus quasi jam expertis instruantur; nec hujus instructionis sunt capaces mox geniti, sed post longum tempus et præcipue cum ad annos discretionis pervenerint. Ad hanc etiam instructionem longum tempus requiritur; et tunc etiam propter impetus passionum, quibus corrumpitur æstimatio prudentiæ, indiget non solum instructione, sed etiam repressione. Ad hoc autem mulier sola non sufficit, sed magis in hoc requiritur opus maris, in quo est ratio perfectior ad instruendum et virtus fortior ad corrigendum. » (1).

132. — Disciplina qua anima prolis efformatur, intellectus instructionem et voluntatis educationem continet. Cum sæpissime pater non cognoscat per semetipsum ea omnia quæ opportune sunt filiis addiscenda, atque victum quærendi sollicitudine prohibeatur quominus toti instructionis ac educationis operi vacet ipse, delegatos quærit ad hoc munus præparatos qui apti sint ad instructionem et educationem filiis tradendam. Attamen, cum ex naturali ordinatione hoc officium sit patris officium, oportet patrem in delegando idoneos eligere qui filios veritatem doceant et bonis moribus assuefaciant, atque patrem integra ad hanc agendam electionem libertate pollere.

133. — Quoad conjugalem societatem, considerandum est virum esse intellectu et virtute præstantiorem muliere. Inde sequitur virum esse naturaliter caput mulieris. Quamvis igitur societas viri et mulieris sit societas amicitiae, in qua mulier sit viri socia atque mulieri dimittantur ea quæ sibi competunt, ad

(1) Contra Gentes, lib. 3, cap. 122.

virum tamen pertinet principatus. « Est quædam amicitia, dicit S. Thomas, quæ est secundum superabundantiam, in quantum scilicet una persona excedit aliam, sicut amicitia quæ est viri ad uxorem. » (1). Ideo « vir, quia melior, præficitur uxori; tamen vir non præripit ea quæ sunt uxoris. » (2). « Femina indiget mare, tradit etiam S. Doctor, non solum propter generationem, sicut in aliis animalibus, sed etiam propter gubernationem, quia mas est et ratione perfectior et virtute fortior. » (3).

134. — Non igitur ad rempublicam pertinet providentia filiorum. Etenim per generationem habent ipsum esse; per educationem habent nutrimentum et disciplinam; per nutrimentum autem et disciplinam nihil aliud efficitur nisi quod ipsum esse compleatur, adducatur scilicet ad eum statum in quo valeat per semetipsum satis sibi esse quoad omnes suas exigentias et inclinationes naturales. Illud vero esse sic completum, a patre quasi a principalissima causa habent filii, ita ut vere potuerit dici filios esse aliquid patris et quamdam ejus personæ productionem seu amplificationem. Sicut autem ex naturæ lege unicuique incumbit, ut sibi non per rempublicam sed per se ipsum provideat, ita ex eadem lege pertinet cuique, ut provideat ipse iis qui sunt aliquid ipsius atque propriæ personæ amplificatio seu productio quædam.

135. — Apparet etiam quantum veritati consonet quod tradit summus Pontifex, scilicet filios, in quantum tales, non per semetipsos sed per patrem civitatem ingredi atque societatis civilis participes fieri; sunt enim aliquid patris.

(1) Ethic. lib. 8, lect. 10. — (2) Ethic. lib. 8, lect. 11. — (3) Contra Gentes, lib. 3, cap. 123.

136. — Item ex iis quæ dicta sunt de providentia patris ac de principatu ejus in domo, concludendum est potestatem ad regendum intima domorum, natura exigente, esse et manere apud patrem, nec posse ad rempublicam transferri. Reipublicæ unum est munus; tueri et fovere ea quæ a natura tribuuntur jura familiæ ac membris ejus; non est proinde ipsi interveniendum nisi gravi perturbatione hæc jura aut conculcentur aut periclitentur, nec aliud existat medium ad ea vindicanda. Exempla duo proponit Leo XIII.

137. — Primum est familiæ quæ in summa rerum difficultate versatur et consilio deficit quo se ipsam expediat. Hoc potest evenire ex pluribus causis. V. gr. quia res desunt necessariae sive ad victum, sive ad vestitum, sive ad habitationem. Et iterum hæc egestas procedere potest ex eo quod morte præreptus est pater; aut quia seu corpore, seu mente, seu voluntate invalidus est factus ad quærenda necessaria vitæ; aut ex eo quod grassetur aliquod flagellum, puta belli, famis, pestis; aut ex eo quod ex generali providentia contractuum inter privatos simul et conformationis atque administrationis reipublicæ prosperitas privatorum sic impeditur, ut in multis familiis existat summa rerum difficultas a qua non valent per se ipsas se expedire. Hoc si eveniat, est reipublicæ interveniendum; quia civitas ordinatur lege naturæ ad procurandum communiter sufficientiam vitæ perfectam. Familia autem quæ in prædicta difficultate versatur est et ipsa pars civitatis. Officium igitur est reipublicæ ut in talibus adjunctis interveniat, ubi secus, a summa difficultate familiæ deest aliud medium se cripiendi. Quonam autem modo sit interveniendum, pendet a causa ex qua procedit summa difficultas. Cum necessitas non patiatur legem, est primo suble-

anda necessitas ipsa : deinde, ubi hoc est possibile, præcavenda est causa ex qua procedit, et quæ, nisi præcaveatur, est reditura. Propterea si causa sit defectus condictorum publicorum aut privatorum, illa sunt ex auctoritate reipublicæ sic reformanda, ut sponte ex iis derivetur prosperitas tum privata tum publica.

138. — Alterum exemplum est familiæ in qua graviter jura mutua perturbantur. V. gr. pater sævitia inhumana exercet in uxorem aut in filios ; vel parentes non provident necessaria liberis, vel nullam eis tradunt disciplinam ; vel filius adultus præpotens parentes despicit aut opprimit taliter ut pax intima domus auferatur et scandalum generetur, etc. Officium reipublicæ postulat ut jura conculcata vindicet efficaciter. Ad hoc enim est naturaliter civitas instituta ut jura civium tueatur atque, ubi opus est, contra injustos invasores propugnet. Non ultra quidem est reipublicæ procedendum, quia secus ad se traheret atque absorberet jura privatorum ; sed, si eousque intersit, non aliud agit nisi quod jura civium muniat justa debitaque tutela.

CAPUT 2. — DE IIS QUÆ A REPUBLICA GENERALITER PROVIDERI OPORTET.

139. — Agens de officio reipublicæ ad conditionem opificum in meliorem vertendam, Summus Pontifex incipit a reipublicæ munere omnino generali his verbis : « per quos civitas regitur, primo conferre operam generatim atque universe

debent tota ratione legum atque institutorum, scilicet efficiendo ut ex ipsa conformatione atque administratione rei publicæ ultro prosperitas tam communitatis quam privatorum efflorescat. » (p. 34 et 36). Emolumentum inde consecuturum sic exponitur : « quo commodorum copia provenerit ex hac generali providentia major, eo minus oportebit alias ad opificum salutem experiri vias. » Quod certe magis est proficuum civitati atque civibus. Etenim ex jure naturæ civitas est ita ordinata ad cives, ut civium libera ac spontanea vis agendi sive solitaria sive consociata, quantum fieri potest incolumi bono communi et mutuis juribus inviolatis, integra maneat et in actus in dies perfectiores sese motu proprio evolvat. Proinde eo major erit perfectio civium atque ipsius civitatis, quo magis ex ipsa generali reipublicæ providentia fluet ultro bonum commune ac privatum, et quo minus oportebit rempublicam per specialia ordinamenta se trudere in privata sive individuorum sive cœtuum negotia.

140. — In hodiernis adjunctis, tantum abest ut prosperitas tum privata tum publica efflorescat, ut e contrario civitates primo ac præcipuo bono deficient, bono scilicet pacis. Etenim, affirmante Leone XIII, certamen erupit tale ut jam nulla causa reperiatur tanta quæ teneat hominum studia vehementius (p. 1). Præterea hominum infimæ sortis maxima pars in misera calamitosaque fortuna indigne versantur (p. 4).

141. — Quod autem hæc tam gravia mala ex deficiente conformatione atque administratione reipublicæ etiam procedant, patet ex iis quæ supra tradita sunt (dissert. 1, sect. 2, cap. 6, n. 27 et 28). Propterea ab iis qui reipublicæ præsumt, specialia ordinamenta sunt decernenda quæ necessaria non

forent si civitatis providentia generalis in nullo deficeret; atque in pluribus est ipsis interveniendum in quibus secus non foret interveniendum; nam interim est hominibus infimæ sortis celeriter et opportune subveniendum. Jamvero jus naturæ postulat ut prosperitas ex ordinaria atque generali providentia reipublicæ, quantum ab ipsa pendet, sponte fluat, non ex extraordinariis ordinamentis; propterea in istis adhibendis, oportet ea sic decerni ut paulatim desinant esse necessaria atque eorum loco succedat generalis providentia illa quæ est conformis legi naturali ac divinæ.

142. — Exemplum potest proponi : hæc est ordinatio naturæ, ut ex proprio labore regulariter valeat homo vivere per totam vitam. Propterea si eveniat multos homines operarios jam non valere ex suo labore sibi comparare unde vivant cum senuerint, necessarium fit, si aliud desit medium, ut ex bonis communibus, republica interveniente, compleatur quod deficit ad eorum senectutem sustentandam. Sic tamen respublica ex aerario provideat, ut non indefinite eam providere oporteat. Hoc enim est inordinatum atque contra jus naturæ simulque socialistarum placitis conforme, quod communitas civilis provideat ipsa directe singulis; ordo naturæ e contrario postulat ut operario necessaria vitæ pariantur ex labore. Propterea sic sunt res componendæ, ut ad hoc perveniatur, quod merces ex labore percepta atque cum debita parcimonia administrata, par fiat ad alendum per totam vitam opifices fruges et bene moratos (1). Idem dicendum est de aliis ordinamentis quæ, neces-

(1) Ut res ad practicum aliquod schema deducatur, possent proponi regulæ sequentes. Lex discriminaret operarios secundum diversam laboris

sitate urgente, forent reipublicæ ad tempus statuenda. V. gr. in iis quæ spectant ad quotam laborandi horam, ad nocturnum et femineum laborem, ad quietis necessariæ otia observanda etc., oportet sic rempublicam interesse, ut tantum recedere possit quantum ordo restituitur naturalis per collegia seu sodalitia ad quæ potius spectat, juxta legem naturæ, hæc omnia ad dictamina ordinationis naturalis ac divinæ adducere et conservare conformia.

143.— Prosperitas tum publica tum privatorum efflorescens

speciem in sodalitia seu collegia quæ vocari solent professionalia. Hæc discriminatio, ad rem quod attinet, est præ aliis magis congruens naturæ, eo quod, pro diversa laboris specie, diversa potest esse ætas qua invalidus fit homo ex labore diversæque possunt intercedere necessitates sustentationis. Lex præterea, collegiis professionalibus de hoc præauditis, statueret quotam pensionem minimam perciperet operarius atque quot annos natus eam perciperet. Sic autem conflaretur pensio: v. gr. 2 $\frac{1}{2}$ % ex salario solverentur ab operario percipiente salarium ac totidem a hero retribuente salarium. Ex his contributionibus coalescens pensio vel superaret vel æquaret statutam quotam minimam, vel non attingeret. Si superaret vel æquaret, tota solveretur ex mercede laboris, quod est juxta legem naturæ. Si non attingeret, quod deest ex ærario publico foret supplendum; hoc autem excusaretur a necessitate, quia non est, ad tempus, aliud medium sustentandi operarium qui senuerit et agitur aliunde de vita hominis. Supplementum quod ab ærario publico solvi per se et regulariter æquum ex jure naturæ non est, minueretur atque paulatim ad nihilum redigeretur, crescente salario usque ad eam quotam minimalem quæ, juxta exigentias juris naturæ, sit non impar ad alendum per totam vitam opificem frugem et benemoratum. Secundum hæc criteria, interveniret quidem respublica ex ærario publico, necessitate ad tempus imperante, ita tamen ut propriæ interventionis cessationem præparet ipsa, atque jam non interesset nisi ut collegiorum professionalium existentiam atque jura rata haberet ac tuta servaret.

in civitate, quæ, sicut prodest cæteris ordinibus, ita plurimum juvat proletarium conditionem, multis causis efficitur quarum præcipuas enumerat Pontifex his verbis : « nunc vero illa maxime efficiunt prosperas civitates, *morum probitas, recte atque ordine constituta familia, custodia religionis ac justitiæ, onerum publicorum cum moderata irrogatio tum æqua partitio, incrementa artium et mercaturæ, florens agrorum cultura* et si qua sunt alia generis ejusdem » De singulis breve sit commentarium.

144. — *Morum probitas.* Affirmatur a Leone XIII ad rempublicam pertinere etiam ut promoveat morum probitatem. Exinde confirmatur doctrina supra exposita de objecto materiali justitiæ legalis seu socialis, scilicet hanc materiam esse actus ex omnibus virtutibus promovendos atque actus ex omnibus vitiis prohibendos. Morum enim probitas enascitur ex vitiis vitatis et ex exercitiis virtutibus. Hæc promovenda morum probitas non ad unam civium nationem seu classem promovendam restringitur, puta divitum aut pauperum, sed ad omnes extenditur; generalis enim est affirmatio Pontificis. Imo, ex rei natura, morum probitas procuranda cohibendo vitia et virtutes promovendo est urgenda potius apud eos qui sive divitiis, sive officiis, sive aliqua alia ratione aliis præcellunt, quia eorum exempla, in altiori loco posita, splendent latius.

145. — *Ut recte atque ordine constituta familia sint* apud omnes cœtus, incumbit etiam reipublicæ pro sua parte invigilare. Per familiam enim fiunt homines societatis civilis participes: unde fit familias esse elementa vitalia ex quibus ipsa coalescit civitas: bonum autem partis est bonum totius. Familias vero recte et ordine constitui eveniet si juxta dictamina

juris naturæ ac divini res domesticæ omnes procedant. Ideo, republica per providentiam generalem procurante, matrimonia ineantur una ac indissolubilia, quod postulat ipsa natura atque auctor naturæ Deus; pessimæ leges de divortio permittendo avertantur; in procreanda prole naturalis servetur ordinatio, atque, ubi sit opportunum, illius ordinationis promoveatur observatio; itemque pro posse compescantur vitia contra naturam; in educanda prole, suo non deficient officio parentes; necessaria ad hoc non desint; atque ideo sufficientem bonorum copiam valeat paterfamilias suo labore acquirere sibi et suis; juventur proteganturque, ac, si opus fuerit, efficiantur institutiones scholares quibus ad debitam disciplinam et educationem filiis tradendam subsidium afferatur; mutua jura non violentur intra domesticos parietes. Quibus omnibus est ita reipublicæ invigilandum, ut ipsa nolit jura ipsa naturalia ac divina definire, minuere, absorbere aut posthabere, sed potius ipsis præsidio ac tutelæ esse, secundum ea quæ supra sunt dicta de officio ejus negativo.

146. — *Custodia religionis ac justitiæ* dicitur etiam a Pontifice prosperas efficere civitates. Religio hoc in textu videtur a Pontifice sumi, non pro virtute morali speciali quæ in discriminatione virtutum specialium ordinis moralis hoc nomine cohonestatur, sed pro tota Christi Domini institutione, quæ etiam hoc nomine religionis vulgo appellatur atque in Evangelio ab ipso Christo ad charitatem reducitur, juxta hæc verba Matthæi: « Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et in tota anima tua, et in tota mente tua. Hoc est maximum et primum mandatum. Secundum est simile huic; diliges proximum tuum sicut te ipsum. *In his duobus*

mandatis universa lex pendet et prophetae. » (1). Et enim in superiori loco ejusdem epistolæ encyclicæ, Leo XIII idem vocabulum eandemque formam dicendi hoc adhibet sensu evidenter : « confidenter, dicit, ad argumentum aggredimur ac plane jure Nostro : propterea quod causa agitur, cujus exitus probabilis quidem nullus, nisi advocata *religione* Ecclesiæque, reperietur. Cum vero et *religionis custodia*, et earum rerum quæ in Ecclesiæ potestate sunt, penes Nos potissimum dispensatio sit, neglexisse officium taciturnitate videremur. » (p. 16). Et in alio loco ejusdem documenti sic reperitur dictum : « Ac primum tota disciplina *religionis* cujus est interpret et custos Ecclesia, magnopere potest locupletes et proletarios componere invicem... » (p. 20). Propterea quando quis volens vestigiis Summi Pontificis inhærere, indicat, ad certamen præsens finiendum, medium a religione petendum, oportet eum religionem eo sensu sumere quo sumit Summus Pontifex ipse, scilicet integrali; minime vero sensu imminuto atque partiali, secundum quem quidam dicunt omnem quæstionem atque omne certamen dirimi, si apud proletarios tantum promoveatur *observatio cultus erga Deum*.

147. — Quamvis religio sensu prædicto jam contineat justitiam, nec charitas erga proximum possit excogitari vera quæ ante omnia non retribuatur proximo quod ipsi ex justitia debetur, religioni tamen copulat Pontifex justitiam explicite. Ratio est quia, ad rem præsentem quod attinet, scilicet, ad certamen sedandum quod inter proletarios et divites est exortum, quod imprimis ac præcipue confert et quod primo postulat religio est justitiæ observatio. Ideo Leo XIII, in

(1) Matth. XXII, 37-40.

duplici loco, rationem tradens cur ad finem de quo agitur sit religio necessaria, affirmat quia primo loco inducit religio observationem justitiæ. « Tota disciplina religionis, sic Pontifex. ... magnopere potest locupletes et proletarios componere invicem et conjungere, scilicet utroque ordine ad officia mutua revocando, *in primisque ad ea quæ a justitia deducuntur* » (p. 20) Et post citata verba enumerans officia ad quorum observationem movet religio tum apud proletarios tum apud dominos, incipit ab iis quæ servari ex stricta justitia oportet. Nominatim de dominis loquens, dicit : « in maximis autem officiis dominorum, illud eminet, justa unicuique præbere » et statim quasi primam omnium revocat obligationem justî retribuendi pro opere salarii.

148. — Ex his apparet quantum a sententiis Summi Pontificis ii viri catholici aberraverint qui, posthabentes justitiam in re præsentè, extulerunt quasi longe primum ac præcipuum, imo nonnunquam proposuerunt, quasi unicum medium adhibendum, charitatem in sensu restricto ad eleemosynam et misericordiam

149. — Ex eo quod religio doceat atque, apud homines qui eam sectentur, ad praxim traducat officia universa quæ ad bonum commune conducunt et imprimis officia justitiæ, munus est eorum qui reipublicæ præsumt ac boni communis curam habent, omni quo possunt modo tueri ac fovere religionem atque Christi Domini Ecclesiam cui commissæ est religionis sollicitudo omnis. Minime quidem ad statum pertinet in ea quæ sunt religionis se immiscere ullo modo, quia a Deo directè est instituta religio et soli Ecclesiæ credita, atque religionis finis ultimus est beatitudo cœlestis.

ad quem oportet subordinari fines alios atque adeo finem reipublicæ qui est beatitudo temporalis. « Quæ sit ad veram beatitudinem via, dicit S. Thomas, et quæ sint impedimenta ejus, ex lege divina cognoscitur, cujus doctrina pertinet ad sacerdotum officium » (1). « In nova lege, dicit alibi S. Doctor, est sacerdotium altius (quam in vetere lege) per quod homines traducuntur ad bona cœlestia; unde in lege Christi reges debent sacerdotibus esse subjecti. » (2). Attamen reipublicæ officium est ne religioni ac Ecclesiæ adversa fiat unquam, neve ejus libertatem coerceat; imo officium est eam contra injustos invasores tueri ac ejus actionem omnibus modis protegere atque, si opus sit, adjuvare.

150. — *Onerum publicorum cum moderata irrogatio tum æqua partitio* facit quoque prosperas civitates. Diversi generis possunt esse onera publica; ad duo præcipua tamen videntur posse referri, tributa scilicet et militiam. In utroque genere imponendo lex naturæ postulat justitiam observari omnem.

Ad tributa quod spectat, justitia primo exigit ut non nisi ea imponantur quæ bono communi sunt necessaria. Bonum enim commune promovendum unica est ratio, cur liceat privatos cives in civitate oneribus gravare publicis; propterea tantum nec plus aliquid licet imponi quantum est necessarium. Si quid ultra irrogatur, justitia offenditur commutativa. « Ultra potestatem imponentis, dicit de Lugo, tres aliæ conditiones exiguntur ad tributi justificationem. Prima est causæ justitia; hæc autem attenditur ex necessitate boni

(1) de Reg. principum libr. 1, cap. 15, ab initio. — (2) Ibidem, cap. 14, in fine.

communis ad quod tributa debent ordinari... Cessante autem omnino necessitate, cessat justitia tributi, nisi alia causa subrogetur propter quam tributum illud posset de novo imponi. » (1). Ideo addit idem Doctor : « tributum sine causa sufficiente impositum, injustum procul dubio est et debet restitui quoad eam saltem partem qua causam excedit. » (2).

151. — Quota igitur tributi civibus imponendi non debet necessitatem superare ex qua justificatur; seu debet esse æqualitas arithmetica, quam respicit justitia commutativa, inter necessitatem cui obviam fit per tributum et quotam tributi percipiendi. Hoc autem appretiatur ponderando malum quod oriretur ex non sublata necessitate et malum quod paterentur cives ex soluto tributo, ita ut si secundum malum sit majus, non possit imponi tributum. « Secunda conditio necessaria, dicit de Lugo, est proportio tributi cum necessitate vel causa propter quam exigitur; quam proportionem ego sic intelligo, ut non sit majus malum cui populus exponitur et patitur ex solutione tributi, quam illud quod timere potest si ad eam necessitatem non contribueret. » (3).

152. — Præterea æquam esse distributionem tributi oportet. Juxta quamnam autem proportionem id fieri necesse sit, ex ipsa natura atque fine civitatis est deducendum. Finis atque functio civitatis non est mera quædam emolumentorum commutatio juxta materiale æqualitatem mensuranda, ita ut tantum ab uno contribuatur civitati quantum arithmetice

(1) De just. et jure, disp. 36, sect. 2, n. 18 — (2) Ibidem, n. 20. —

(3) Ibidem, n. 21.

ab ea percipit. Si enim sic res se haberet, functio eorum qui præsumt rebus communibus ad hoc tantum reduceretur, quod justitiæ commutativæ observationem providerent ac vindicarent. — Præterea emolumenta quæ ex civitate percipit quisque, mensurare est impossibile. Etiam si quis vim phantasiæ et mentis excitet omnem, impar manebit ad recensenda et potissimum ad pretio æstimanda ea omnia quæ tum ad vitam materiale, tum ad vitam intellectualem, tum ad vitam moralem, ex civitate percipit emolumenta. Fingat enim aliquis, si possit, quænam foret singulorum conditio, si unusquisque solitarie foret in hoc mundo, et omnia quoad corpus et quoad animam solus providere cogeretur. Mensurari igitur ea omnia quæ ex bono communi percipit quisque est impossibile. — Denique, si talis foret civitatis finis, hoc sequeretur quod ii deberent communi bono conferre maxime qui maxime egent adjutorio civitatis; qui autem maxime hoc egent adjutorio, minus providentur unde conferant. V. gr. quæ ex vi commutationum civilium hodie enata est natio divitum seu factio præpotens quia prædives, quæ, cum operum et mercaturæ universum genus sola potiatur, facultatem omnem copiarum effectricem ad sua commoda ac rationes trahit atque in ipsa reipublicæ administratione non parum potest, suis septa præsidiiis, minus eget tutela publica, scilicet, minus eget percipere de bono communi ut perfectam vitæ sufficientiam consequatur. E contrario inops atque infirma quæ hodie habetur multitudo, seu miserum vulgus, nullis suis opibus tutum, in patrocinio reipublicæ maxime nititur; scilicet eget, ad perfectam vitæ sufficientiam, plus percipere de bono communi. Si autem munus civitatis reduceretur ad commutationem emolumentorum arithmeti-

cam, plus deberent conferre secundi quam primi, quod de se perabsurdum ac iniquum apparet (1).

Civitas, nedum sit ad meram emolumentorum commutationem inter homines ad hoc tantum adunatos, est potius consociatio *solidaria* hominum, interjectis familiis, in qua omnes per organicam cooperationem conferunt singuli pro suo modo ac functione aliquid, ex quo sponte directe aut indirecte emolumentum quoddam in omnes recidit. Exinde coalescit vitæ sufficientia perfecta quæ est bonum commune atque finis civitatis; atque hæc *solidaria* consociatio, cum sit hominum ratione præditorum, quorum unum est principium, una natura atque unus finis, cumque omne animal diligat simile sibi, est consociatio *amicabilis*. Omnes, singuli pro sua parte, ad bonum commune conferunt totum atque aliquid ex bono communi percipiunt toto. In hoc sensu videtur dixisse Leo XIII: « una civitatis est ratio communis summorum atque infimorum » (p. 36). Exinde sequitur, in hac consociatione *solidaria* et *amicabili* quæ est civitas oportere singulos percipere quantum opus est ad habendam vitæ perfectam sufficientiam, atque in idem bonum commune conferre quod pro sua functione ac capacitate possunt. Hæc est genuina civitatis essentia ac finis quam volunt rerum natura ac divina sapientia, quæ homines in hac vita degentes quasi multos fratres habet sub uno Patre qui est in cœlis (2). Ideo in civitate bene ordinata æquum est singulos percipere

(1) Inde apparet quam falsa sit, ubi sensu exposito intelligatur, formula satis communis; *societas est commutatio emolumentorum*; *la société est un échange de services*.

(2) Confer opusculum a Toniolo circa hoc confectum ac supra jam citatum.

de bono communi necessitatem secundum quod ipsis deest quoad vitæ sufficientiam perfectam; atque singulos conferre ad bonum commune justum est secundum suam conferendi capacitatem. Hæc postulat *justitia*.

153. — His positis, apparet undenam sit desumenda proportio in distribuendis oneribus publicis; tenentur scilicet singuli contribuere pro rata respectiva capacitatis sustinendorum onerum publicorum. « Tertia conditio quæ exigitur, dicit de Lugo, est proportio geometrica in tributi impositione servanda: ut scilicet, si ad necessitatem non communem, sed aliquorum imponitur, ii primo loco graventur ad quos illa necessitas spectat: iisque non potentibus, ab aliis exigatur, quatenus membra ejusdem corporis debent sibi invicem subvenire. Si vero necessitas est communis, omnes communiter et quoad fieri potest, æqualiter graventur. Æqualitas, inquam, æqualitate et proportionem geometrica, *ut ii qui majores vires habent, plus solvant; et qui minores, minus*; alioquin non distribuerentur onera communia æqualiter æqualitate formali, sed æqualitate materiali, quæ est summa inæqualitas, ut si parvulo et adulto æquale pondus singulis portandum imponatur » (De Just. et Jure, disp. 36, sect. 2, n. 22.)

154. — Validitas ad ferendum tributum, ut ex rerum natura et ex verbis Lugonis apparet, desumenda est ex quantitate bonorum utilium quæ singuli possident. Onus enim in hoc consistit quod aliquis privatur parte bonorum suorum aliqua, illa nempe ex qua per tributum contribuit ærario publico. Hæc autem privatio eo gravior est quo contribuenti quantitas bonorum superest minor. Si quod superest non sufficiat ad necessaria vitæ, onus erit gravissimum, imo importabile.

Si quod superest ad vitæ necessaria quidem sufficit, minime vero ad vitæ convenientiam, minus grave erit onus, quamvis gravissimum maneat. Si quod superest et ad necessitatem et ad convenientiam vitæ sufficiat, et ideo contributio sumatur de superfluis, minus valde erit onus, et quo major est quantitas superflui, eo levius fiet onus. Cum igitur tributum solvendum sit distribuendum juxta capacitatem oneris ferendi, ad hoc erit attendendum ut pars a singulis solvenda determinetur; atque rata proportionis bonorum propriorum a singulis eo major erit expetendâ quo major est quantitas bonorum utilium a singulis possessa. Si secundum hoc criterium fiat tributorum solvendorum partitio, ex contributione ad singulorum capacitatem respectivam sic proportionata sponte derivatur æqualitas perfecta.

155. — Ut hæc respectiva capacitas singulorum observetur, quod postulat justitia distributiva, oportet ad omnia bona utilia quæ possident singuli attendere. Vi commutationum civilium factum est hodie, ut quantitas maxima bonorum facta fuerit mobilis, atque in multis regionibus vix aut ne vix quidem de iis ratio habeatur a fisco in dividendis tributis, dum e contrario bona solida multis atque gravibus impositionibus subsunt. Ex iis quæ hic sunt exposita, patet esse iniquum hæc bona mobilia non attingi aut insufficienter attingi ac inde violari justitiam distributivam.

156. — Ex dictis consequitur etiam quam iniqua sit in Italia tributorum partitio. Constat enim publice populum illius regionis sic premi, ut in pluribus partibus pauperum agricolarum pars dimidia et ultra, modicum fundum unde victitant relaxare fisco cogantur eo quod impares evaserint

ad solvendam suam tributi quotam. Ad tales angustias reducti, multi ex illis, turmatim patriam derelinquunt, sperantes sibi melius fore si ad alias regiones migrentur in quibus sibi suisque providere valeant.

Sane jus possidendi privatim natura homini est concessum; ad hoc tamen est concessum ut exinde suis necessitatibus providere valeat; injuste agit igitur respublica ubi hoc jus sic suis legibus temperat, ut jam finis a natura intentus vix attingatur. Ideo Leo XIII loquens de commodis quæ exoriuntur si quamplurimi ex multitudine possessionem adipiscantur aliquam, addit hæc verba : « non tamen ad hæc commoda perveniri nisi ea conditione potest, ut privatus census ne exhauriatur immanitate tributorum et vectigalium. Jus enim possidendi privatim bona, cum non sit lege hominum sed natura datum, non ipsum abolere, sed tantummodo ipsius usum temperare et cum communi bono componere auctoritas publica potest. Faciat igitur injuste atque inhumane, si de bono privatorum plus æquo, tributorum nomine detraxerit » (p. 52).

157. — Ad militiam quod spectat, cum et ipsa sit onus publicum, oportet primo onus impositum non excedere necessitatem; inde deducitur non plures esse conscribendos milites quam postulat pax in civitate servanda ac contra injustos invasores defensio; neque diutius esse militia detinendos quam exigit disciplina arsque militaris addiscenda; neque in iis addiscendis majora esse imponenda gravamina quam postulat finis ipse attingendus. Cum militia sit onus personale, cum militibus sic est tota res agenda, ut ad personæ atque dignitatis humanæ exigentias attendatur tum in iis

quæ respiciunt rationes corporis, tum in iis quæ attingunt rationes animæ quæ præ aliis sunt maxime sacræ.

158. — In distributione hujus oneris observanda est justitia distributiva, quæ in hac etiam materia onus dividi exigit juxta ratam capacitatis respectivæ sustinendi singulorum; unde si onus hoc imminuatur aut dispensetur, apud eos primo imminuatur aut tollatur quos maxime gravaret. Quod si ex lege publica fiant possibles exemptiones, modus se eripiendi a militia ille statuatur, qui a singulis possit adhiberi mediis æqualibus, æqualitate non materiali, sed æqualitate formali, idest secundum eam geometricam proportionem quæ supra in materia tributorum est descripta.

159. — *Incrementa artium et mercaturæ* a Pontifice recensentur etiam inter ea quæ prosperas faciunt civitates

Artes tum liberales tum mechanicæ ut proficiant oportet primo addisci perfecte; deinde opera artibus parta a multis optari et cum lucro vendi. Ad hæc autem confert scholas esse in quibus periti magistri discipulos ad se ciant et edoceant; perfecta perfici opera quæ ab artificibus invicem æmulantibus fiant perfectiora atque passim exponi multitudini cognoscenda ac exoptanda. In his omnibus officium reipublicæ est vim efficiendi spontaneam privatorum sive individuum sive consociatorum protegere, adjuvare, honorificare, præmiare et, ubi deficiat, opportunis institutis supplere ipsam.

160. — Per *mercaturam* singulis apponuntur facile acquirenda ea quæ ad diversos vitæ usus inserviunt. Facit autem prosperam mercaturam multa a multis appeti quæ per mercaturam vendenda offeruntur, ita ut quantitas rerum utilium

productarum ea per mercaturam emenda exponatur quæ sufficit expetentibus. Ad hoc juvant media multa ac facilia existere ad res utiles omnes procreandas, advehendas ac distribuendas, itemque ex pecuniis creditis promoveri commercia rerum. Sic tamen oportet exerceri et augeri mercaturam, ut non nimio pretio valeant res sibi comparare qui emunt, et qui producunt ac negotiantur aliquid ex eo quod conferunt possint lucrari quo vitam convenientem sustentent. Quod ut obtineatur et obtentum servetur, oportet eos qui civitati præsumt sollicitudines habere multas. Etenim eo ipso quod artes inierint vias novas, et rerum commercia fuerint sic multiplicata ut undique advectæ res fere ubique adveniant, competitio inter vendentes facta est acrior imo et effrænata: præterea modi quo exercentur commercia sunt sic modificati ut inde multis negociatoribus ortæ sint novæ difficultates ex iis lucrandi. Nec omittendum est quod revocat Pontifex (p. 2), commercia scilicet rerum omnium in paucorum esse redacta potestatem, atque exinde etiam evenire ut detrimentum maximum patiatur infinita proletariorum multitudo. Revera ex una parte vestes, alimenta et aliæ res utiles nimie cumulantur apud negotiatores multos, et ex alia parte est inops multitudo atque miserum vulgus quod eget vestibus, alimentis et aliis rebus quibus communiter utuntur homines moderni, nec consequitur unde sibi procuret illa. Propterea, per regimen tributorum vectigaliumque totum, per conventiones internationales, ac præsertim per universum condictionum temperamentum perque insectationem usurarum, mendaciorum, fraudium et iniquarum conventionum, invigilandum est reipublicæ ut sic augeantur mercaturæ ut inde crescat bonum commune civitatis.

161. — *Florens quoque agrorum cultura* enumeratur a Pontifice inter ea ex quibus enascitur civitatis prosperitas. Cum, juxta eundem Pontificem, nemo sit mortalium quin alatur ex eo quod agri efferunt, statim perspicuum fit quanti sit momenti ut florescat agrorum cultura. Ad hoc autem oportet tum eam quæ omnibus sufficiat quantitatem e terra educi, tum eos per quos educuntur, agricultores scilicet, de fructibus percipere quantum ad vitam convenientem requiritur. Propterea sollicitudo est habenda reipublicæ maxima quomodo ipsi agri possidendi acquirantur atque possessi transmittantur, locentur, usucapiantur, excolantur; quomodo eorum fructus transvehantur, graventur, distribuantur; quomodo sive individui, sive consociati agricultores ipsi valeant aptata instrumenta, jumenta, semina, pecunias creditas et alia, si quæ sint ejusdem generis, comparare, perficere, augere ita ut fructuosus tum sibi tum toti civitati evadat labor quem in excolendis agris insumunt. Qua in re tota insit respublica eo qui dictus est modo de mercaturæ et artium augmento.

162. — Postquam Leo XIII exposuit ex generali administratione et conformatione expectandum opificibus esse juvamen plurimum, altius argumentum cur opificibus sit reipublicæ consulendum deducit ex justitiæ distributivæ exigentiis (1). Revocat primo unam esse in civitate rationem

(1) « Sed illud præterea considerandum est quod rem altius attingit, unam civitatis esse rationem communem summorum atque infimorum. Sunt enim proletarii pari jure cum locupletibus natura cives, hoc est partes veræ vitæque viventes unde constat, interjectis familiis, corpus reipublicæ: ut, ne aliud adjungatur, in omni urbe eos esse numero

communem summorum et infimorum atque pari jure proletarios et divites unius esse civitatis partes vitales, imo proletarios esse majorem numero partem. Hæc ratio una, ex qua fit secundum naturæ ordinationem omnes pari jure esse civitatis partes est perfecta vitæ sufficientia per civitatem adipiscenda. Res cum ita sint, justitia distributiva postulat de omnibus curam esse reipublicæ habendam; secus enim jus ipsum naturæ quo proletariorum ordo est et ipse pars civitatis, posthaberetur; cum enim ratio una communis omnibus essendi in societate sit sufficientia vitæ perfecta per civitatem comparanda, oportet civitatem singulis ordinibus eam procurare pro proportionem illa qua egent, ita ut posset proponi formula: esse reipublicæ tantum procurandum singulis ordinibus quanto deficiunt ad obtinendam hanc vitæ perfectam sufficientiam. Illa est *æquabilitas* quam respicit justitia distributiva et de qua loquitur Leo XIII dicens: « in officiis non paucis neque levibus populo bene consulentium principum, illud in primis eminet, ut unumquemque civium ordinem *æquabiliter* tueantur, ea nimirum, quæ *distributiva* appellatur justitia inviolate servanda. » (p. 36). Cum pauperes operarii

longe maximo. Cum igitur illud sit perabsurdum parti civium consulere, partem negligere, consequitur, in salute commodisque proletariorum tuendis, curas debitas collocari publice oportere: ni fiat, violatum iri justitiam suum cuique tribuere præcipientem. Qua de re S. Thomas: « sicut pars et totum quodammodo sunt idem, ita id, quod est totius, quodammodo est partis. (S. th. 2æ 2æ q. 61, a. 2.) Proinde in officiis non paucis neque levibus populo bene consulentium principum, illud imprimis eminet ut unumquemque civium ordinem æquabiliter tueantur, ea nimirum, quæ *distributiva* appellatur justitia inviolate servanda. » (Encycl. Rerum novarum, p. 36.)

versentur hodie in conditione deteriori ac in multis deficiat temperamentum generale conformationis civilis, majori sollicitudine ac in pluribus est ipsis præ aliis providendum publice. Ideo videtur dixisse Pontifex : « miserum vulgus, nullis opibus suis septus, in patrocinio reipublicæ maxime nititur. » (p. 42). Nec inde sequitur detrimentum rebus communibus esse inferendum ; emolumentum potius toti civitati inde accrescit quod prosperæ sunt partes etiam proletariorum, pari omnino ratione qua in corpore humano totum valet bene ex omnibus bene valentibus membris totique malum est ex malo unius membri : « quæ cura (conditionis opificum), dicit Leo XIII, tantum abest ut noceat cuiquam ut potius profutura sit universis, quia non esse omnibus modis eos (opifices) miseros, a quibus tam necessaria bona (temporalia) proficiscuntur, prorsus interest reipublicæ. » (p. 38).

163. — Aliud motivum cur opificum sit reipublicæ habenda sollicitudo, deducit summus Pontifex immediate ex contributione opificum bono communi et mediate ex hierarchia sociali (1). Quamvis, ut dictum est supra, (dissert 3, n. 152)

(1) « Quamvis autem cives, nemine excepto, conferre aliquid in summam bonorum communium necesse sit, quorum pars aliqua virilis sponte recidit in singulos, tamen idem et ex æquo conferre nequaquam possunt. Qualescumque sint in imperii generibus vicissitudines, perpetua futura sunt ea in civium statu discrimina, sine quibus nec esse, nec cogitari societas ulla potest. Omnino necesse est quosdam reperiri qui se reipublicæ dedant, qui leges condant, qui jus dicant, denique quorum consilio atque auctoritate negotia urbana, res bellicæ administrentur. Quorum virorum priores esse partes, eosque habendos in omni populo priores, nemo non videt, propterea quod communi bono dant

civitas non sit mera emolumentorum commutatio. singuli tamen pro sua parte conferunt aliquid ex quo bonum commune accrescit; vita enim civilis est organica cooperatio ad unum, ipsaque consociatio civilis est solidaria. Propterea partes esse priores eorum qui plus vel melius conferunt; inferiores, eorum qui minus vel imperfectius conferunt, æquum est omnino; hæc enim est hierarchia quæ rebus ipsis respondet juxta naturæ dictamina ordinatis. Propterea ii sunt primi habendi qui proxime et modo magis eccellente ipsi reipublicæ præsumunt administrandæ, legislatores, judices, consiliarii publici, summi rectores rerum quæ sunt pacis atque belli. Operarii vero, quamvis non directe neque eadem ratione conferant, pro sua tamen atque magna parte inserviunt bono communi. Etenim, juxta dicta de objecto formali justitiæ legalis seu

operam proxime atque excellenti ratione. Contra vero qui in aliqua arte exercentur, non ea, qua illi, ratione nec iisdem muneribus prosunt civitati; sed tamen plurimum et ipsi, quamquam minus directe, utilitati publicæ inserviunt. Sane sociale bonam cum debeat esse ejusmodi, ut homines ejus fiant adeptione meliores, est profecto in virtute præcipue collocandum. Nihilominus ad bene constitutam civitatem, suppeditatio quoque pertinet bonorum corporis atque externorum, *quorum usus est necessarius ad actum virtutis*. (S. Thomas, de Regim. princ. libr. 1, cap. 15.) Jam vero his pariendis bonis est proletariorum maxime efficax ac necessarius labor, sive in agris artem atque manum, sive in officinis exerçant. Imo eorum in hoc genere vis est atque efficientia tanta ut illud verissimum sit, non aliunde quam ex opificum labore gigni divitias civitatum. Jubet igitur æquitas, curam de proletario publice geri, ut ex eo quod in communem affert utilitatem, percipiat ipse aliquid ut tectus, ut vestitus, ut salvus vitam tolerare minus ægre possit. Unde consequitur, favendum rebus omnibus esse quæ conditioni opificum quoquo modo videantur profuturæ. » (Encycl. Rerum novarum, p. 38.)

socialis, bonum commune quod consistit formaliter in virtute, exigit quandam bonorum temporalium copiam quæ ad exercitium virtutis instrumentaliter requiritur. Jamvero, ut dicit Leo XIII, « eorum (opificum) in hoc genere (bonorum temporalium) vis est atque efficientia tanta, ut illud verissimum sit, non aliunde quam ex opificum labore gigni divitias civitatum » (p. 38).

164. — Ergo æquitas illa quæ in justitia distributiva consistit observanda, exigit ut, quæ communibus præest rationibus respublica invigilet atque, si opus fuerit, intersit ipsa ne, ex omnibus bonis quæ conferunt in utilitatem publicam, careant operarii necessariis; necessaria autem sunt alimenta, vestitus, tectus ac generatim ea per quæ præsens misera vita minus ægre toleratur. Ergo officium est reipublicæ omnibus modis favere iis quæ quoquo modo profutura videantur conditioni opificum

165. — Postquam enunciavit et illustravit principium ex quo derivatur esse reipublicæ interveniendum ad tuendum omnes qui bono communi conferunt et nominatim opifices ipsos, adstruit Pontifex criterium seu regulam ex qua determinetur quando sit interveniendum : « Si quid detrimenti allatum sit aut impendeat rebus communibus aut singulorum ordinum rationibus quod sanari aut prohiberi alia ratione non possit, obviam iri auctoritate publica necesse est. » (p. 40) Ex hac sententia apparet non esse expectandum donec detrimentum jam fuerit illatum ut publica intersit auctoritas, sed satis esse ut immineat, dummodo aliud non sit medium quo prohibeatur.

166. — Hanc autem regulam deducit Leo XIII ex func-

tione quam natura reipublicæ assignat tum quoad commun-
nitatem, tum quoad ejus partes: « eis qui imperant videndum
est ut communitatem ejusque partes tueantur. Communitatem
quidem, quippe quam summæ potestati conservandam natura
commisit usque eo, ut publicæ custodia salutis, non modo
suprema lex, sed tota causa sit ratioque principatus; partes
vero, quia procurationem reipublicæ non ad utilitatem eorum
quibus commissa est, sed ad eorum qui commissi sunt,
natura pertinere, philosophia pariter et fides christiana con-
sentiunt. » (p. 40). Argumentum confirmat Pontifex ex
facta comparatione cum Deo a quo est potestas orta regendi
et cujus providentia singulis paterne prospicit: « cumque
imperandi facultas proficiscatur a Deo ejusque sit commu-
nicatio quædam summi principatus, gerenda ad exemplar est
potestatis divinæ, non minus rebus singulis quam universis
cura paterna consulentis. » (p. 40). Limites deinde assignat
reipublicæ intervenienti quos ex ipso criterio seu regula
interventionis statuendos deducit: « quos fines eadem quæ
legum poscit opem causa determinat; videlicet non plura
suscipienda legibus, nec ultra progrediendum quam incom-
modorum sanatio vel periculi depulsio requirat. » (p. 40).
Denique observat Leo XIII, in protegendis omnium ordinum
rationibus, reipublicæ curam speciali modo esse habendam
de tuendis juribus opificum mercenariorum eo quod de se
valeant minus ad cavendum ab injuriis sibi inferendis:
« Jura quidem, in quocumque sint, sancte servanda sunt:
atque ut suum singuli teneant, debet potestas publica provi-
dere, propulsandis atque ulciscendis injuriis. Nisi quod in
protegendis privatorum juribus, præcipue est infirmorum
atque inopum habenda ratio. Siquidem, natio divitum, suis

septa præsidiis, minus eget tutela publica; miserum vulgus nullis suis opibus septum, in patrocinio reipublicæ maxime nititur. Quocirca mercenarios, cum in multitudine egena numerentur, debet cura providentiaque singulari complecti respublica. » (p. 42.)

167. — Plura deinde attingit Pontifex ex quibus detrimentum inferri aut periculum imminere potest reipublicæ. De quibusdam jam est dictum in brevi supra proposito commentario causarum quæ prosperas faciunt societates. De aliis erit sermo in capite sequente.

CAPUT 3. — DE QUIBUSDAM PARTICULARIBUS IN QUIBUS EST REIPUBLICÆ INTERVENIENDUM.

168. — Exposito principio ex quo derivatur, criterio secundum quod applicatur atque limitibus quos excedere non debet reipublicæ interventio, summus Pontifex quædam perstringit quæ in hodiernis adjunctis æstimat majoris momenti atque luce diffusiori illustrat. « Sed, inquit ipse, quædam majoris momenti præstat nominatim perstringere. » (p. 42)

ARTICULUS I. — DE FRENO CONCITATORIBUS INJICIENDO.

169. — Ex eo quod facta fuerit hodierna opificum conditio deterior, pronum est opifices velle eam in meliorem vertere :

quod, si inviolato jure alieno atque incolumi bene communi fiat mediis æquis et pacificis, nihil nisi justum agitur : « ad meliora contendere, dicit Pontifex, concessum est non repugnante justitia. » (p. 42.) Ad hoc autem esse dispositos maximam opificum partem, testatur idem Pontifex dicens : « pars opificum longe maxima res meliores honesto labore comparare sine cujusquam injuria malunt. » (p. 42).

170. — Attamen multi sunt hodie qui occasionem nanciscuntur ex conditione opificum ad usurpandas violentias et ad turbas movendas ; excitant plebem ; inducunt moribus opificum corruptrices artes atque simul periculum adducunt rapinarum in legitimos dominos exercendarum. Ad hæc autem agenda moventur isti concitatores pravis opinionibus et rerum novarum cupidine. Eorum autem pravæ opiniones sunt de quadam falsa æquabilitate ex qua, possidentibus dominis exspoliatis omnibus atque in commune redactis omnium bonis, a republica singulorum providentia haberetur secundum absurdam atque naturæ repugnantem æqualitatem quæ realiter existentis naturæ humanæ, in singulis privatis, in familiis diversis ac in ipsa societate, jura atque officia posthaberet.

Ex una parte, conducta privata ac publica in pluribus deficiunt ; usura vorax, monopolia rerum atque operum, non existentia sodalitia seu collegia quibus se suasque rationes tueantur operarii, renitentia pluribus reformationibus necessariis atque naturæ et religioni congruentibus ex parte multorum qui obstare non deberent, sensim effecerunt opifices inhumanitati dominorum effrenatæque competentium cupiditati solitarios ac indefensos esse traditos. Ex alia parte inest

cupiditas naturalis bonorum temporalium præsertim apud eos qui necessariis carent atque sat sponte nascitur invidia apud eos qui minus habent de bonis erga eos qui plus habent de iis. Ex his omnibus facile satis evadit concitatoribus, vera falsis insidiose miscendo, justa cum injustis callide propugnando, honestorum opificum mores corrumpere ac in justas possessiones vi invadendas turmatim ac turbulenter immittere. Hæc est ratio cur summus Pontifex ab initio epistolæ encyclicæ *Rerum novarum* dixerit : « periculosa contentio, quippe quæ ab hominibus turbulentis et callidis ad pervertendum judicium veri concitandamque seditiose multitudinem passim detorquetur. » (p. 4.)

171. — Aliunde ex non securis possessionibus privatis maximum periculum oritur rebus communibus atque bono primo ac principali civitatis, scilicet bono pacis. Hocque tanti est momenti ut, sicut supra demonstratum est (dissert. I. sect. 2, cap. 7, n. 48) illa sit principalis ratio cur in societate humana quæ est imperfecta et facta est multa, necessarium fuerit facultatem quam homo a natura habet possidendi privatim, ad actum redigere oportuerit. Item magnum detrimentum tum ipsis tum omnibus infertur si operariorum honestorum mores corrumpi sinantur. Propterea primo loco posuit Leo XIII hæc mala esse, ubi necessitas occurrerit, ope reipublicæ vitanda : « Caput autem est, inquit ipse, imperio ac munimento legum tutari possessiones privatas oportere. » (p. 42.) atque postulat : « intersit reipublicæ auctoritas injectoque concitatoribus freno, ab opificum moribus corruptrices artes, a legitimis dominis periculum rapinarum coerceat. » (p. 42.) Hoc autem fit condendo leges quibus prævideantur atque descri-

bantur delicta, quæ efficacibus fulciantur sanctionibus atque virili applicatione ad actum reducantur.

ARTICULUS 2 — DE CESSATIONE AB OPERE.

172. — Videntur ex jure naturali posse statui regulæ sequentes :

Cuicumque operario licet seorsim cessare ab opere quoties tempus est elapsum aut opus est confectum ad quod ex æquo contractu libere inito operas locaverat suas. Si autem contractus fuit injustus, aut ab operario non libere initus, aut a hero, non consentiente libere operario, mutatus, licet operario cessare ab opere non integre confecto aut statuto tempore non elapso; injuriam enim patitur; nemo autem tenetur subire injuriam.

173. — Una tamen apponenda est exceptio; scilicet, quando cessans ab opere, eriperet quidem se operarius ab injusta oppressione, sed non valens invenire iterum alium cui locet operas suas et nihil aliunde habens unde sibi suisque provideat, careret iis quæ ad vitam sui suorumque sustentandam requiruntur omnino: tenetur minus malum subire, v. gr. salarii minoris, laboris nimii quam par sit, etc. ad vitandum malum majus quod sibi suisque ex necessitate oriretur. Ad hoc autem obligatur non ex justitia sed ex charitate erga se suosque. Ideo, si in hoc casu cessaret ab opere, nullam hero inferret injuriam, sed in se suosque peccaret

174. — Ante elapsum tempus aut confectum opus ad quod contractu æquo et libere inito suas locaverat operas, non

licet operario cessare ab opere ; hero enim invito inferretur injuria.

175. — Quoad cessationem ab opere ex conducto, scilicet ex conventione inter operarios inita libere, videntur diversi casus distinguendi. Imprimis, absoluto labore vel elapso tempore ad quod locaverunt operas suas, possunt ab opere cessare operarii, scilicet novum non inire contractum. Etenim si seorsim licet, etiam ex conducto licet; conductum enim in hoc casu non est nisi conventio libere inita de actu licito; jamvero integrum est singulis uti mediis in se licitis ad finem ex se honestum quousque jus alienum non violatur et incolume manet bonum commune. Supponimus ex hoc conducto detrimentum non afferri bono communi. Apponenda tamen hic videtur etiam exceptio quæ n. 173 exponitur, nisi tamen bonum ex cessatione a labore speratum præstaret privationibus quas pati oporteret operarios ex cessatione, atque motiva sperandi forent, spectato incommodo subeundo, proportionaliter ac sufficienter gravia.

176. — Ubi nulla sit justa causa cessandi ab opere debito non absoluto, aut debito ex contractu tempore non elapso, non licet ex conducto recedere a labore; atque si fiat, faciunt operarii injustum quid et ad reparandam injuriam hero illatam tenentur in solidum; nam sunt ad injustitiam cooperatores positivi propter commune habitum de recedendo consilium.

177. — Ubi contractus est injustus, aut non libere initus, aut a hero, obstantibus operariis mutatus, licet ex conducto recedere ab opere nondum absoluto aut debito tempore non

elapso. Conductum enim in hoc casu non est nisi conventio
 a inita de non subeunda injustitia, quod ex se est licitum. Hic
 etiam apponenda videtur exceptio posita n. 173 cum restric-
 tione addita n. 175 (1).

178. — Ex his principiis videtur posse responderi quæs-
 tioni utrum liceat operariis collegio seu sodalitia professio-
 nali colligatis statuere obligationem discedendi ab opere
 statim ac ii qui præsumt collegiis statuerint esse unanimiter
 recedendum. Certe non licet se obligare universaliter atque
 ex hoc solo quod statuunt qui præsumt collegiis esse receden-
 dum. Licet enim aut non licet ex conducto recedere juxta
 diversos casus qui sunt in præcedentibus regulis determinati.
 Propterea licebit operariis collegio adunatis se obligare ad
 unanimiter recedendum in casibus in quibus secundum
 exposita recedere licet et non ultra.

179. — Violentias exercere erga herum qui reus fuit injus-
 titiæ non licet quia privata auctoritate illicitum est sibi red-
 dere justitiam, excepto casu defensionis contra invasorem
 injustum. Propterea ; operarii, petant ab auctoritate com-
 petente sui juris restitutionem. Quod si existentes leges non
 sinant ab auctoritate publica jus vindicari operariorum ;
 v. gr. quia leges non vetant denegari operariis requiem a
 labore quam die dominica sibi concedi volunt, neque tunc
 videtur posse vim adhiberi quia bonum commune postulat
 non per vim auctoritate privata jura vindicari, et hoc bonum
 commune videtur præstare incommodo quod in casu

(1) Cf. Lehmkuhl. — *Le contrat entre patrons et ouvriers et les grèves.* —
 Louvain. Uystpruyst-Dieudonné, rue de Namur.

subeunt operarii. Ab aliis mediis igitur est postulandum res in melius esse convertendas.

180. — Licetne operariis ex conducto recedentes ab opere propter injustitiam a hero illatam cogere alios operarios qui nollent recedere ut et ipsi recedant? Injustitia enim omnes afficit; proinde non ad opus illicitum est coactio. Præterea, rationes communes quæ ex eodem labore in iisdem officinis, sub iisdem conditionibus jam existunt, multo communiores ex hodiernis circumstantiis efficiuntur. Etenim instrumenta laboris, materiæ quæ ab operariis elaborantur, pecuniæ sunt in paucorum manus redactæ. Isti conductionem operum detinent omnem cui quas pro lubitu volunt, possunt apponere condiciones. Imo talis est ista conductionis operum simul ac commercii rerum redactio in paucorum potestatem ut affirmarit Leo XIII exinde fieri ut opulenti ac prædivites perpauci prope servile jugum infinitæ proletariorum multitudini imposuerint. (p. 4.) Cum res ita sint, nec collegia sint professionalia, nec generatim existant leges quibus ab injustitia protegantur operarii in contractu conductionis operum, nonne dicendum est recessionem ab opere unanimem esse, saltem in pluribus circumstantiis, unicum præsidium quo opifices se tueantur ab injuria herili? Sic enim recedentibus spes existit, heros, ne maximum ex omni cessato labore detrimentum capiant, ad æquam compositionem, vel sponte, vel arbitris aut magistratibus intercedentibus, esse adducendos. Nonne ideo qui cessare ab opere recusant habendi sunt, servata proportionem, quasi aliquis qui e manibus tuis eriperet gladium unicum quo injustum vitæ tuæ invasorem repellas? Nonne cogentes ad recedendum dicendi sunt vacare inculpatæ sui tutelæ contra injustum aggressorem? Potest objici

per coactionem libertatem violari eorum qui nolent recedere.
 § Nonne potest responderi libertatem circumscribi jure alieno non violando atque incolumi bono servando. Jamvero non discedentes, eo quod non discedant, tollunt medium unicum quo ab omnibus injuria repellatur; et aliunde, jus est omnibus vim vi repellere. Ad bonum autem commune pertinet multos ex natione opificum non destitui unico medio quo fugiant injustam oppressionem.

Quæstionem hanc solve non vacat difficultate et sapientioribus solvenda videtur opportune dimittenda. Quidquid sit, etiamsi valeat hoc ratiocinium, ut ad praxim traducatur, plura verificari oportet quæ in re concreta simul verificari est valde difficile. Oportet primo nullum aliud existere medium cui tanta non inhæreant incommoda ad eundem finem obtinendum; oportet deinde certitudinem esse circa medii hujus efficaciam; tanta enim damna, heris, operariis atque rebus communibus ex eo medio adhibito ex rei natura solent oriri ut bonum exinde oriturum debeat esse valde notabile ac certo secuturum.

Hæc sunt quæ videntur circa cessationem ab opere sive seorsim sive ex conducto factam juri naturæ congruere.

181. — Sane cessationem ab opere ex conducto non esse alienam a tam gravi ac tanto incommodo ut Leo XIII postulet rempublicam, si opus sit, interesse; nullibi tamen sive universim, sive per se esse illicitam asserit. Quod incommoda secum trahat plerumque cessatio talis ab opere, per se ex rei natura patet; operarii enim salario privantur quo se suosque sustentent; heri præterquam quod ex labore lucrari prohibentur, in multis aliis suis rationibus detrimentum

accipiunt ; mercaturæ suspenduntur ac perturbantur ; amicalis consociatio quæ ex rerum natura inter heros et operarios intercedere oportet, pessumdatur, sejunctis animis atque interpositis inimiciis ; concitatoribus ansa facilis præbetur concitandi turbas ac in periculum adducendi pacem publicam. Propter ista incommoda quæ frequentia esse solent, interesse rempublicam oportet ubi secus avertere illa non licet. « Si quando fiat, dicit Pontifex, ut quidpiam turbarum impendeat ob secessionem opificum aut intermissas ex composito operas, plane adhibenda, certos intra fines, vis et auctoritas legum. » (p. 40.) Et addit : « Cui incommodo usitato et gravi (ex secessione ab opere ex conducto) medendum publice, quia genus istud cessationis non heros dumtaxat atque opifices ipsos afficit damno, sed mercaturis obest rei que publicæ utilitatibus, cumque haud procul esse a vi turbisque soleat, sæpenumero tranquillitatem publicam in discrimen adducit. » (p. 42).

182. — Limites intra quos sistat respublica interveniens determinantur ex ipso fine attingendo, incommodo scilicet tollendo aut periculo avertendo. « Quos fines, dicit Pontifex, eadem quæ possit opem, causa determinat, videlicet non plura suscipienda legibus nec ultra progrediendum quam incommodorum sanatio vel periculi depulsio requirat » (p. 40).

183. — Duplicem explicite recenset causam Leo XIII ex qua frequenter enascitur cessatio a labore ex conducto : « longinquior vel operosior labor atque opinatio curtæ mercedis causam non raro dant artificibus quam ob rem opere se solvant ex composito otioque dedant voluntario. » In utroque casu officium reipublicæ efficacius ac sulubrius erit

causas prædictas prævenire : « qua in re, illud magis efficax et salubre, antevertere auctoritate legum; malumque ne erumpere possit prohibere amotis mature causis unde dominorum atque operariorum conflictus videatur exstiturus. » (p. 42.) In hac igitur materia quotæ salarii atque laboris officium reipublicæ postulat ut intersit ad præcavenda damna quæ ex cessatione laboris ex condicto possent oriri. Quomodo autem intersit hac in materia respublica, non attingit hoc loco Pontifex, sed ubi est ipsi quaestio de quota salarii circa quam postea dicitur.

ARTICULUS 3. — DE BONIS ANIMI.

184. — De iis agens bonis quorum tutela reipublicæ incumbit, distinguit Summus Pontifex bona animi, bona corporis et bona externa. Bona animi longe præstare cæteris demonstrat ex eo quod animus, ad Dei similitudinem conditus atque natus ad dominium in res omnes quæ moventur super terram exercendum, paris est dignitatis apud omnes homines; perque animi actus finis obtinetur ultimus ad quem tota res præsens ordinatur. Nunquam propterea apud operarios huic dignitati injuria inferatur; neque in eosdem aliquid agatur ex quo vitæ animæ perfectio impediatur. Imo aliquid quod repugnet innatæ dignitati aut animi libertatem ad comparandum bonum verumque tollat, nec ipsis operariis, Deo ipso prohibente, fas est consentire (1).

(1) « Plura sunt in opifice, præsidio munienda reipublicæ, ac primum animi bona. Siquidem vita mortalis quantumvis bona et optabilis, non ipsa tamen illud est ultimum ad quod nati sumus; sed via tantummodo

185. — De pluribus animi bonis jam dictum est supra ubi de religione, de justitia, de honestis moribus sermo fuit. Superest agendum aliquid de duabus causis quæ bona animæ inficere aut impedire possunt; scilicet de peccandi occasionibus ab ipsis laboris circumstantiis nascentibus et de opere diebus festivis non cessante.

Quoad primum, fieri potest ut sive ante laborem, sive per laborem, sive post laborem sit, spectata communi fragilitate humana, ad peccandum ex sexu promiscuo incitamentum; ut scandalum a libidinosi aut impiis sermonibus exoriat; ut ab operariis sive viris sive feminis, sive pueris, præpositi sua abutentes auctoritate aliquid velint extorquere quod repugnat legi morali; ut heri ipsi conditiones labori apponant quæ repugnant dignitati aut personæ humanæ. Cum sæpissime operarii, eo quod cuidam subsint necessitati

atque instrumentum ad animi vitam perspicientia veri et amore boni complendam. Animus est, qui expressam gerit imaginem similitudinemque divinam, ut in quo principatus ille residet, per quem dominari jussus est homo in inferiores naturas, atque efficere utilitati suæ terras omnes et maria parentia. *Replete terram et subjicite eam: et dominamini piscibus maris et volatilibus cæli et universis animantibus quæ moventur super omnem terram.* (Gen. I. 28.) Sunt omnes homines hac in re pares, nec quippiam est quod inter divites atque inopes, inter dominos et famulos, inter principes privatosque differat: *nam idem dominus omnium.* (Rom. X, 12.) Nemini licet hominis dignitatem, de qua Deus ipse disponit *cum magna reverentia*, impune violare, neque ad eam perfectionem impedire quæ sit vitæ in cælis sempiternæ consentanea. Quin etiam in hoc genere tractari se non convenienter naturæ suæ, animique servitutem servire velle, ne sua quidem sponte homo potest: neque enim de juribus agitur de quibus sit integrum homini, verum de officiis adversus Deum, quæ necesse est sancte servari. » (p. 44.)

morali, merito timentes ne, si discedant, labore careant aut in pejorem incidant conditionem, vix valeant sibi cavere ab istis periculis, oportet omnino rempublicam, si aliud non sit medium opportunum, operariis providere quousque malum tollatur aut periculum avertatur : « si periculum, dicit Leo XIII, in officinis integrati morum ingruat a sexu promiscuo, aliisve perniciosis invitamentis peccandi, aut opificum ordinem herilis ordo ... alienis a persona ac dignitate humana conditionibus affligat, ... his in causis plane adhibenda certos intra fines vis et auctoritas legum, etc. » (p. 40).

r86. — Quoad secundum, Summus Pontifex revocat necessitatem quiescendi ab opere et labore die dominica; hanc enim diem, Deo præcipiente et exemplum præbente, dedicare cultui divino ac recogitandis rebus cœlestibus oportet hominem. Hæc est causa principalis cur a negotiis et a laboribus est quiescendum. Proinde quies illa non est insumenda in inerte otio ab omni labore animi vacuo, neque a fortiori in agitatione pecuniarum dissipativa et vitiorum faultrice (1).

(1) « Hinc consequitur requies operum et laborum per dies festos necessaria. Id tamen nemo intelligat de majore quadam inertis otii usura, multoque minus de cessatione, qualem multi expetunt, faultrice vitiorum et ad effusiones pecuniarum adjutrice, sed omnino de requiete operum per religionem consecrata. Conjuncta cum religione quies sevoceat hominem a laboribus negotiisque vitæ quotidianæ ut ad cogitanda revocet bona cœlestia tribuendumque cultum numini æterno justum ac debitum. Hæc maxime natura atque hæc causa quietis est in dies festos capiendæ : quod Deus et in Testamento veteri præcipua lege sanxit : *memento ut diem sabbati sanctifices* (Exod. XX, 8) ; et facto ipse suo docuit, arcana requiete, statim posteaquam fabricatus hominem erat, sumpta : requievit die septimo ab universo opere quod patrarat Gen. II, 2, » p. 44.

Hæc causa, quæ est principalis cur diebus festivis quiescat, non est tamen unica cur saltem post sex laboris dies quiescat; alia enim est quæ ex lege naturæ postulat esse ab opere die septima cessandum. Vires enim hominis indefinite non possunt impune in actu continuo exerceri: terentur labore atque, spectata hominis natura physiologica, oportet illas requie refici quando sunt labore consumptæ. Propterea lex naturalis conveniens cum lege divina exigit ut ab opere et negotio die septima cessetur. Nulla igitur lege positiva humana, nullove contractu potest adigi homo ad non quiescendum die septima; contra legem enim naturalem ac contra legem divinam nullum conductum sive publicum sive privatum potest prævalere. Conducta humana vim suam habent a lege naturali aut divina et, juxta ea quæ supra sunt exposita (dissert. 1, cap. 2) ab ea negative saltem derivantur. Proinde facit contra legem naturalem ac divinam omnis contractus in quo explicite aut implicite adstipulatur obligatio laborandi die dominica nec aliquam ad hoc potest gignere obligationem; si tamen ad majus malum vitandum, necessarium evaderet aliquem die dominica insumi laborem, tantum liceret insumi quantum ad hoc malum vitandum opus foret; qua in re judicanda ac in opportunis temperamenti adhibendis, intersit auctoritas suprema sive religiosa sive civilis (1).

(1) « In omni obligatione, quæ dominis atque artificibus invicem contrahatur, hæc semper aut adscripta aut tacita conditio inest, utrique generi quiescendi ut cautum sit; neque enim honestum esset convenire secus, quia nec postulare cuiquam fas est, nec spondere neglectum officiorum quæ vel Deo vel sibimetipsi hominem obstringunt » (p. 46 in fine.)

Ergo requiem sumi festivis diebus incumbit reipublicæ invigilare; atque ad hanc protegendam applicanda est regula pluries jam revocata: si aliud desit medium opportunum, interesse rempublicam oportet quousque malum tollatur aut mali periculum depulsetur.

ARTICULUS 4. — DE BONIS CORPORIS.

187. — Bona corporis reducuntur ad vitam temporalem, ad integritatem membrorum et ad bonam valetudinem. In hujusmodi bona dominium non habet homo, sed Deus; imo a natura unicuique officium inest ea bona sibi conservare quantum ab ipso pendet, quousque per ipsas naturæ leges ea bona non auferuntur aut in discrimen veniunt. Ex nulla igitur lege humana, nullove condito privato possunt legitime ea bona tolli, imminui aut in periculum adduci. Proinde, in conductione operum, aliquid ex quo illa bona corporis impetantur aut periclitentur nec herus imponere nec opifex spondere potest; omnisque in sensu contrario adstipulata explicite aut tacite conditio, est jure ipso naturali quasi nulla, seu nullius parens obligationis habenda.

188. — Si quis igitur herus, ut ex opificum labore fructum utilem sibi comparet, opifices conducatur, oportet, quales sunt ex natura illos conducere, iis scilicet inalienabilibus officiis obstrictos quibus ipsos refragare scelus foret. Propterea si ex materiis quæ elaborantur, vel ex mechanicis instrumentis quæ usurpentur, vel ex ipso modo elaborandi, vel ex conformatione officinæ aut loci in quo insumitur labor, peri-

cula immineant vitæ aut integritati membrorum aut bonæ valetudini opificum, oportet munimina seu cautiones adhiberi quibus ista pericula avertantur; si autem omne periculum averti sit impossibile et ad bonum commune aliquod laboris genus requiratur, oportet ab iis caveri ex quibus periculum est proximum et sic periculum e proximo fieri remotum. Quod si hæc omittantur, peccat contra justitiam commutativam omittens; ac, si operario vel iis qui ex operarii labore necessaria vitæ jure expectant, detrimentum exinde oriatur, tenetur herus ad damna ad æqualitatem arithmeticam compensanda. Præterea ubi labores quibus addicuntur operarii sunt tales ex sua natura, ut omne periculum ab iis exercendis averti nequeat, oportet pro hujus periculi quantitate seu rata, quotam salarii augeri aut, si non augeatur, a conducente hero reparari damna si forte ex iis periculis oriantur. Hæc enim postulat justitia commutativa, eo quod operarius in utilitatem heri conducentis, vitam aut membrorum integritatem aut bonam valetudinem his periculis exponit; hoc autem est ad æqualitatem arithmeticam compensatione dignum. Ubi hæc obligatio non servetur, nec aliud sit opportunum medium ad eam urgendam, necesse est rempublicam cogere ad observandam; siquidem agitur de jure stricto reddendo ac de bonis ad vitam humanam pertinentibus.

189. — Hominis vires labore exhaustiuntur ac refici requirere necesse est. Secus valetudini bonæ aut integritati membrorum aut etiam vitæ imminet periculum. Non ultra igitur potest quotidianus labor protrahi quam prædictum non ingruat periculum. Pro diversa autem laboris ratione, vires citius vel lentius consumuntur; v. gr. qui duros insumunt labores vel qui in officinis intenso calore ardentibus vacant

operi, diu sustinere exercitium non valent; quidam labores pro diversis anni partibus graviores vel leviores evadunt; oportet ad hæc omnia attendere, ut quota diurna laborandi hora statuatur et tempora ad quiescendum opportuna operariis conductis concedantur : « de quotidiano opere, dicit Pontifex, videndum ne in plures extrahatur horas quam vires sinant. Intervalla vero quiescendi quanta esse oporteat, ex vario genere operis, ex adjunctis temporum et locorum, ex ipsa opificum valetudine judicandum. Quorum est opus lapidem e terra excindere, aut ferrum, æs aliaque id genus effodere penitus abdita, eorum labor, quia multo major est idemque valetudini gravis, cum brevitate temporis est compensandus. Anni quoque dispicienda tempora : quia non raro idem operæ genus alio tempore facile est ad tolerandum, alio aut tolerari nulla ratione potest, aut sine summa difficultate non potest. » (p. 46.) Quod autem labore nimis protracto non excedantur opificum vires, natura exigit non solum ex jure quod singuli habent individui operarii, sed etiam ex eo quod habet civitas « validos adolescere cives, juvandæ tutandæque, si res postulet, civitati idoneos. » (p. 40.)

190. — Noctes ad quiescendum, non ad laborandum regulariter esse insumendas natura dictat. Propterea nocturno labori non est plus indulgendum quam exigit bonum commune. De hoc nocturno labore non agit quidem Pontifex in *Encyclica Rerum novarum* : videtur tamen ex natura rei dicendum laborare eo tempore, quo secundum naturæ inclinationem est quiescendum, esse inconveniens, etiamsi diurno tempore tempus relaxandi ab opere opificibus concedatur. Ideo ut nocte operi vacare concedatur, oportet esse motivum proportionaliter græve. Quod si non existat, aut si existens

meliori ordinatione rerum possit amoveri. videtur, ceteris deficientibus mediis quibus impediatur labor nocturnus, posse ad eum prohibendum rempublicam intervenire.

191. — Magis offendit naturam atque ordinem a natura conformatum si mulieribus labor imponatur viribus sexui aut functioni repugnans. Iisdem qui viris incumbunt externi labores gravare mulieres vera est barbaries, ut dicit S. Thomas. Mulieres enim non sunt iis viribus præditæ quibus absque detrimento membrorum aut bonæ valetudinis valeant serviles virorum exercere labores. Item mulieres sunt natæ atque aptatæ ad generandum ex viro, non vero ad virorum subeunda laboriosa opera. Denique ex sua functione destinantur ad opera domestica non ad opera externa, ad matris atque uxoris officia domi exercenda. Proinde ex eo quod ab iis labor postuletur sive qui excedat vires, sive qui sexui non congruat, sive qui functioni maternæ atque uxoriali repugnet, offenditur atque perturbatur naturalis ordinatio eo gravius quod hæc ordinatio respicit familiam humanam per quam bonorum omnium naturalium procuratur maximum, scilicet conservatio ac propagatio speciei humanæ. Aliud etiam non est omittendum, scilicet ex virilibus laboribus, ubi feminis imponantur, minui decus muliebre cui e contrario magnopere consulitur per opera domestica. « Quod facere enitque vir adulta ætate beneque validus potest, id a femina ... non est æquum postulare ... sic certa quædam artificia minus apte conveniunt in feminas ad opera domestica natas; quæ quidem opera et tuentur magnopere in muliebri genere decus et liberorum institutioni prosperitatique familiæ natura respondent. » Sic Leo XIII (p. 46).

192. — Item graviter perturbatur ordo naturalis atque sacra violantur jura si pueris imponantur opera ad quæ subcunda pares nondum existunt. Sic enim in ipso flore corrumpitur fructus : etenim, sicut pulchre dicit Pontifex « erumpentes in pueritia vires agitatio præcox elidit; qua ex re omnis est institutio puerilis interitura. » (p. 46.) Propterea addit ipse « de pueris valde cavendum ne prius officina capiat quam corpus, ingenium, animum satis firmaverit ætas. » (p. 46.)

193. — Cum abusu virium virorum, feminarum atque puerorum jura maxime sacra violentur, atque gravissima mala inde familiis ac toti civitati inferantur, oportet, si opus sit, statim averti publice pericula quæ ex hoc abusu nascuntur. Eo enim strictius officium interveniendi rempublicam urget, quo de graviori malo repellendo agitur.

194. — Tota hujus rei summa est ut, si conducatur opifex, non prætermittatur unquam eam quæ conducitur esse personam humanam a suo opere inseparabilem; omnia proinde jura ac officia quæ naturaliter incumbunt huic personæ, sacra a conducente haberi oportet, nec unquam aliquid attentetur ab ipso quo hæc jura et officia posthabeantur. Quod si operarii conducti non quasi persona humana habeantur a heris, sed quasi res quædam fructifera a quibus quæstus quo fieri potest maximus sumatur, necesse est, ubi aliud desit medium, rempublicam interesse ut isti miseri opifices e sævitia illorum herorum cupidorum eripiantur (cf. p. 46).

ARTICULUS. 5. — DE BONIS EXTERNIS.

PUNCTUM I. — *De salarii quota spectato ipso opifice.*

195. — Ex bonis externis unum fuse explicandum assumit Summus Pontifex; cui tractando præponit præambulum quoddam his verbis: « rem hoc loco attingimus sat magni momenti, quæ ut recte intelligatur necesse est ne in alterutram partem peccetur. » (p. 48.) Res autem illa est salarium, seu stipendium seu merces quam ex labore percipit operarius. In illo definiendo salario potest peccari in unam partem, scilicet vindicando quotam majorem quam sinat justitia; potest peccari in alteram partem, nempe retribuendo quotam minorem quam jus postulet. Ex quacumque peccetur parte, graves sunt consequentiæ quia de re agitur quæ est magni momenti.

196. — Ratio autem cur ista res sit magni momenti desumitur tum ex præcedentibus tum ex sequentibus quæ traduntur in Encyclica *Rerum novarum*. Statuit enim supra Pontifex ad exercitium virtutis copiam bonorum externorum sufficientem requiri. Infra autem dicit opifices non aliunde sibi posse providere eam copiam nisi ex salario quod ex peracto labore percipiunt. Salarium igitur est ipsis instrumentum virtutis necessarium; ac proinde totam eorum attingit vitam moralem, à qua pendet utrum finem suum ultimum attingant an ab eo decendant. Proinde salarium opificum afficit bona ipsius animæ principalia. Præterea ex solo salario potest operarius bona corporis sibi suisque providere ac conservare, siquidem non habet aliunde ex quo vitæ necessaria sibi suisque procuret.

197. — Opifex de cujus salario exquiritur, ille est qui hero

locat operas integras quas præstare rationabiliter potest; respicit enim Pontifex opificem qui nonnisi ex labore valet victum querere: dicit enim « quarum rerum (quibus vita sustentatur) facultatem infimo cuique nonnisi quæsitâ labore merces suppeditat. » (p. 48.) Si ergo quæstio esset de operario qui partem tantum operarum locaret, potiusquam quæretur utrum salarium ex partiali labore debeat esse ad eum alendum sufficiens, remitteretur ad operas quas potens præstare non præstat, ut ex toto præstito labore necessaria vitæ consequeretur.

Agitur res præterea de opifice adulto; ubi enim in usu loquendi vocabulum *opifex* usurpatur simpliciter ac sine ullo addito, adultus supponitur opifex.

Agitur denique de opifice qui ea peritia et iis viribus ad laborandum pollet, quibus communiter præditi sunt operarii; de eo scilicet qui versatur quoad hæc in iis conditionibus in quibus reperiri solent operarii: non ille supponitur proinde qui sit peritiæ aut imperitiæ extraordinariæ; neque qui sit infirmus, aut hebes, aut invalidus. Vult enim Pontifex statuere quodnam sit principium juris, seu quenam sit rectitudo naturalis ex qua judicetur utrum debita opificibus solvatur quota salarii. Jamvero « rectitudo naturalis, ut dicit S. Thomas, non est secundum ea quæ per accidens contingunt in uno individuo, sed secundum ea quæ totam speciem consequuntur. » (1) Propterea ex fine ipso quem sibi proponit Leo XIII, apparet rem agi de operario qualis solet esse communiter ex sua specie, non qualis ex accidente fit aliquando, v. gr. ex extraordinaria peritia aut imperitia, ex hebetudine, ex infirmitate, ex invaletudine.

(1) Contra Gentes, libr. 3, cap. 122.

198. — Salarium de quo agitur est integra illa quantitas bonorum utilium quam percipit opifex quasi recompensationem pro toto præstito labore, quocumque nomine aliquando a quibusdam appelletur hæc integra quantitas, atque quomodocumque solvatur. De eo enim salario inquit Pontifex quod *ex labore* percipit opifex et ex quo consequitur necessaria vitæ. Proinde pecuniæ solvatur pro parte quæ a quibusdam œconomix politicæ scriptoribus salarium vocatur, pro parte ex aliis rebus aut commodis ad vitam utilibus quas subventiones appellant; an solvatur ex toto pecuniis aut ex toto aliis rebus? nihil ad rem præsentem refert; salarium hic intelligitur illa bonorum utilium quantitas tota quam, sive numeratis pecuniis sive aliis rebus aut ex toto aut ex parte constet, percipit opifex in recompensationem totius operis præstiti.

199. — Quætionem aggreditur Pontifex movens argumentationem quamdam cui, postquam exposuerit, non esse ex toto assentiendum docet; hæc est argumentatio: « videlicet salarii definitur libero consensu modus: itaque dominus rei, pacta mercede persoluta, liberavisse fidem, nec ultra debere quidquam videatur. Tunc solum fieri injuste, si vel pretium dominus solidum, vel obligatas opifex operas reddere totas recusaret; his causis rectum esse potestatem politicam intercedere, ut suum cuique jus incolume sit, sed præterea nullis. » (p. 48.)

200. — Quæstio movetur evidenter de contractu in quo agitur commutatio, operarum nempe et salarii. Res quæ commutantur sunt pretio æstimabiles: etenim operæ opificis in hoc contractu pretio æstimantur quod salarium vocatur

atque contra illud commutantur. Quæ autem commutantur sunt bona privata in quæ contrahentes plenum et independens habent dominium; nihil enim tam intime, tam plene et tam independenter quis possidet quam propriam vim operandi, ac proinde nullius rei aliquis est tam dominus quam suarum operarum; bonorum vero ex quibus salarium solvit herus est et ipse dominus independens. Jamvero virtus quæ incumbit observanda duobus privatis in commutandis rebus quæ pretio æstimantur et in quas dominium habent independens, est justitia commutativa (cf. dissert. 2, sect. 2, cap. 2). Quod confirmatur ex doctrina communi theologorum: contractum enim conductionis operum reponunt inter contractus onerosos commutativos quibus præsidet observanda justitia commutativa; et de eo contractu agentes, ubi quærunt de justo pretio operarum quæ conducuntur, quæstionem movent de justo commutativo.

201. — Juxta argumentationem quam refert Pontifex, justitia in contractu conductionis operum observanda derivatur et absolvitur tota ex positiva conventionem quæ quotam salarii a hero solvendam et operas ab opifice reddendas determinat. Quacumque igitur ex causa, quibuscumque in circumstantiis, operarius atque herus in conveniendum adducantur, ad justitiam nihil refert, dummodo positiva voluntate in determinationem salarii et operarum convenerint. Reipublicæ autem non foret interveniendum, nisi id quod est stipulatum alteruter integrum reddere recusaret, sive herus salarium, sive opifex operas. Hac enim de causa, nullaque alia, juxta prædictam argumentationem justitia violaretur.

202. — De hac argumentatione sic judicat Pontifex :

« cui argumentationi æquus rerum judex non facile neque in totum assentiatur, quia non est absoluta omnibus partibus; momentum quoddam rationis abest maximi ponderis. » (p. 48.) Qui igitur vult hac in re esse æquus judex, seu judicare secundum æquitatem, non facile neque ex toto annuet propositæ argumentationi. Etenim hæc argumentatio posthabet rationem quamdam seu elementum quoddam magni ponderis ac momenti. Non attendit scilicet ad aliquod elementum quod a re judicanda mente quidem potest præscindi, realiter vero separari ab ea nequit. Ideo hæc argumentatio non continet omnes rei judicandæ partes, sed unam magni ponderis ac momenti omittit. Si quis igitur de re illa, qualis est in ordine reali, judicare velit, et ab eo elemento magni ponderis ac momenti præscindat, ejus judicium non erit secundum æquitatem, nec proinde erit verum saltem ex toto.

203. — Res de qua est judicandum est labor opificis: de hac autem re judicandum est quoto salario sit recompensanda a hero conducente opificem. Incipit Pontifex a definiendo quid sit ille opificis labor; est scilicet opificis ipsius exercitium, ordinatum quasi ad finem ad res comparandas ad vitam utiles et potissimum necessarias. « Hoc est operari, exercere se rerum comparandarum causa quæ sint ad varios vitæ usus, potissimumque ad tuitionem sui necessaria. » (p. 48.) Confirmat definitionem Leo XIII ex verbis Genesis: « in sudore vultus tui vesceris pane. » (1).

Pane hoc in textu significantur necessaria vitæ. His verbis Genesis, interpretante Summo Pontifice, statuitur humano

(1) Gen. III, 19.

labori post peccatum originale inesse non solum sudorem, id est ingratam defatigationem sed etiam destinationem ad procurandum homini laboranti necessaria vitæ, ita ut non inepte dixerit aliquis : « si panis est sudor, debet esse sudor panis. » (1).

204. — Labori opificis, de quo est judicandum quoto debeat recompensari salario, inest natura ordinante duplex

(1) Ita libellus periodicus *la Civiltà cattolica* in articulo cui titulus est : *la ricchezza secondo l'idea cattolica* et qui reperitur in collectione eorum libellorum anni 3. vol. 8, pag. 25. De citata Genesis sententia agens, ita scribit auctor : « Se il cattolico applicandola a se medesimo vi legge una *sentenza criminale*, applicandola ai prossimi, ne ricava una importantissima *legge commerciale*. Se nel primo senso, l'oracolo divino ha un valor negativo, nel secondo lo ha positivo ; e due precetti potrebbero esprimersi in forma proverbiale con queste quattro parole : *se il pane è sudore, il sudore è pane* ; o men laconico : *chi non suda non dee mangiare, dee mangiare chi suda*. Usi a considerare quelle parole bibliche come sentenza penale, molti non riflettono al valore ch'esse hanno come sentenza commerciale ; ma per poco che si rifletta, si comprenderà che, se non ammettiamo lo snaturato principio che certi individui umani nascano destinati a morirsi di fame, tutti i non possidenti o debbono vivere colle loro fatiche, o sostentarsi a spese altrui. Che in tal guisa venga sostentato l'invalido, pochi oggidi avran coraggio di negarlo ; ma il robusto non avente altro tesoro che le sue braccia, chiara cosa è che delle sue braccia dee vivere. Quindi una legge fondamentale per la tassazione dei valori sociali. Gli economisti ci dissero che *i valori sono determinati nel commercio dalla domanda e dall'offerta* ; e con codesto principio (da cui derivano che i capitali possono darsi ad usura quando son molto ricercati) applicandolo alle braccia del povero, ridussero il proletario all'estremo dell'oppressione, scemandogli il salario a proporzione che cresceva la miseria, giacchè quanto più misero è l'artigiano, tanto più è costretto ad offrir le sue braccia al minimo prezzo. Ma è egli questo un giusto ragguaglio

nota; ex una nota, labor est personalis; ex altera est necessarius (1).

Est *personalis* labor opificis, scilicet personæ ipsius opificis proprius in quem, ut dictum est, opifex dominium habet plenum; labor enim ejus non est nisi traductio in actum vis agendi quæ est in opifice, sicque est ipsi personalis ut loco laboris opificis posset hæc alia expressio poni, persona opificis in actum exercitum exiens. Liceat transeundo hanc advertere consequentiam: cum labor non possit ab ejus persona sejungi, adfert opifex in laborando sibi inhærentes indivisibiliter dignitatem atque omnes personæ humanæ naturales exigentias. Inde apparet quam falsæ sint æstimationes œconomix liberalis quæ opificem habent quasi rem mere productivam, et laborem opificis quasi meram mercem, circa quam statuunt quasi non inessent labori humano multæ rationes quæ a merce sunt alienæ omnino.

delle opere? È facile vedere che un cattolico camminerà con tutt'altri principii. Non già, vedete, che la domanda e l'offerta non possano influir realmente ad alzare od abbassare i prezzi; ma l'infimo di questi dovrà sempre esser tale che all'operaio fornisca un competente sostentamento. »

(1) Duas velut notas habet in homine labor natura insitas, nimirum ut *personalis* sit, quia vis agens adhæret personæ atque ejus omnino est propria a quo exercetur, et cujus est utilitati nata: deinde ut sit *necessarius* ob hanc causam quod fructus laborum est homini opus ad vitam tuendam: vitam autem tueri ipsa rerum cui maxime parendum natura jubet. Jamvero si ex ea dumtaxat parte spectetur quod personalis est, non est dubium quin integrum opifici sit pactæ mercedis angustius finire modum; quemadmodum enim operas dat ille voluntate, sic et operarum mercede vel tenui vel plane nulla contentus esse voluntate potest. » (p. 48.)

Si ad notam tantummodo attendatur qua labor opificis est personalis, non est dubium quominus possit opifex qualemcumque quæ lubet accipere quotam salarii, sive sit infra valorem præstiti laboris, sive ejus æquet valorem; imo possit, si velit libere, quotam accipere nullam, seu gratuito totum tradere laborem. Nemo enim tam est suæ rei dominus quam sui laboris est opifex; propterea sicut potest dominus rei alicujus alteri rem suam dimittere contra æqualem, vel inferiorem, vel nullam rem, ita a fortiori potest, si velit operarius, suum hero tradere laborem, æquivalente aut inferiore aut nulla accepta mercede.

205. — Inest naturaliter labori opificis et alia nota ex qua est *necessarius*. *Necessarius* dicitur labor opificis eo sensu quod ad finem sustentationis ipsius sit medium unicum; necessitas igitur in hoc textu Pontificis idem est ac unitas medii: « quarum rerum (quibus vita sustentetur) facultatem cuique infimo nonnisi quæsita labore merces suppeditat, » (p. 48.)

206. — Jamvero illud medium unicum est ordinatum ad finem quem attingere aut non attingere opifici integrum non est; etenim ad sustentandam vitam est officium natura impositum singulis ita stricte ut scelus sit ipsi deesse aliquem. Si igitur ad hanc notam attendatur qua est *necessarius*, opificis labor dicendus est medium unicum opifici datum ut indeclinabile ac grave impleat officium naturale.

207. — Nota autem necessitatis a nota personalitatis mente quidem sejuncta cogitari potest, re autem sejungi nequit. Una illa ac eadem persona opificis est, cui unicum medium

est natura datum quo se in vita conservet; conservandi vero se in vita est singulis personis de opificibus impositum officium. Inde est quod singuli personaliter, quia vitam sibi conservare tenentur, *jus habent* reperendarum rerum quibus vita sustentetur; reperire autem nonnisi ex mercede parata labore est opificibus communiter possibile.

Hoc est enim principium per se clarum et quod Pontifex supponit in suo ratiocinio; scilicet ubi ad aliquod implendum officium est unicum medium, cui est officium impositum ille jus habet ad medium. Ubi autem res agitur inter eos qui sunt adæquate alter et alter et ab invicem, quoad res circa quas est jus, sunt independentes, jus quod habetur est jus strictum, illud nempe quod est objectum justitiæ commutativæ (cf. dissert. 2, sect. 2, cap. 2). Proinde si labor attendatur qualis est realiter in opifice cum necessitate conjunctus, valor ipsi natura inditus est æquivalens saltem iis bonis externis quibus opifex valeat se sustentare.

208. — Ex his disputatis apparet quam recte dixerit Pontifex argumentationi a qua incepit, æquum judicem *non ex toto* daturum esse assensum. In hac enim argumentatione statuebatur omnem justitiam circa salarium absolvi inter herum conducentem et opificem conductum, si quota salarii positiva voluntate contrahentium stipulata solveretur ad recompensandum laborem eodem modo stipulatum. Jamvero ex dictis apparet hanc argumentationem esse veram, si in determinanda quota salarii positiva voluntas contrahentium rationem habuit de necessitate opificis ex salario sustentandi, atque statuit quotam ad hunc finem non insufficientem; si ita pactum fuerit positiva voluntate contrahentium, æquus

judex assensum argumentationi propositæ non denegabit. Si autem ⁴positiva voluntas contrahentium hanc necessitatem posthabuit, et quota salarii statuta impar fuerit ad satisfaciendum necessitati operarii, æquus judex non assentiet quia iniquus fuit contractus.

209. — Hæc est ratio cur concludat ipse Pontifex : « Esto igitur ut opifex atque herus libere in idem placitum ac nominatim in salarii modum consentiant : subest tamen semper aliquid ex justitia naturali, idque libera paciscentium voluntate majus ac antiquius, scilicet alendo opifici frugi et bene morato haud imparem esse mercedem oportere. » (p. 48.) Si ergo ex positiva conventionem fuerit statuta quota salarii insufficiens ad alendum opificem frugem et bene moratum, ⁵posthabita est atque violata justitia naturalis. Justitia autem naturalis (dissert. 2, sect. 2, cap. 1) sic appellatur quia, spectata origine, est independens a positiva hominum voluntate, utpote quæ derivatur a rerum intrinseca constitutione cujus Deus est auctor. Ideo exigentia illius justitiæ naturalis dicitur a Pontifice esse aliquid majus et antiquius quam omne placitum inter herum et opificem. Propterea, in contractu quo res pretio æstimabiles in quas plenum et independens habent dominium, operas scilicet et salarium, locando commutant herus et opifex, ex ipsa rerum natura, exigitur titulo justitiæ, ut quota salarii æquivaleat saltem alimentationi opificis frugis et benemorati. Justitia autem quæ hujusmodi commutationes regit est justitia commutativa. Ergo ex intrinseca rerum constitutione ac independentem a positiva heri et opificis circa quotam salarii conventionem, valor minimalis ex justitia commutativa laboris opificis frugis et benemorati est quota sufficiens ad eum alendum.

210. — Exinde consequitur opifici vim inferri, scilicet jus ejus violari, si a domino imponitur durior conditio, quota nempe salarii prædictæ inferior. Jus autem opificis cui vis inferatur est jus natura datum consequendi ex labore unde satisfaciat officio natura imposito sustentandi se; quod jus, sicut supra dictum est, est jus stricte dictum; hoc vero jus est objectum justitiæ commutativæ. Ideo si hæc vis opifici inferatur, justitia offenditur commutativa. « Quod si necessitate opifex coactus, aut mali peioris metu permotus, durior conditionem acceptat, quæ, etiamsi nolit, accipienda sit, quod a domino vel redemptore operum imponitur, istud quidem est subire vim cui justitia reclamatur. » (p. 50)

211. — Vis igitur illa quæ, si opifici inferatur ad accipiendam quotam salarii alimentationi imparem, non est vis physica, sed moralis. In hoc autem residet quod operarius, timens a hero conducente malum majus quam sit quota salarii prædictæ inferior, acceptat quotam inferiorem. Acceptatio illa, quamvis sit voluntaria simpliciter, est involuntaria secundum quid. Hoc vero satis est ut illi inferatur vis ex qua ipsius jus læditur et cui justitia reclamatur, ea quæ, ex supra dictis, est justitia commutativa.

212. — Hanc doctrinam confirmat sensus hominum communis, quo judicant atque vulgo dicunt vitam esse ex labore lucrandam, non vero mendicandam. Idque, in hodiernis conditionibus, naturalem ac obvium veri et justii instinctum offendit, simul ac occasionem plebis commovendam faciliem concitatoribus præbet quod multi, quamvis arduum incumbant labori, ad vitam ex labore comparandam pervenire non valeant Vere profecto dixit Leo XIII, id quod omnes

consentiunt; scilicet *indigne* versari in misera calamitosaque fortuna partem maximam hominum infimæ sortis. (1) Posthabita scilicet est lex illa quam quasi fundamentum vitæ humanæ natura posuit: « Jus, ut dicit Pontifex, reperiendarum rerum quibus vita sustentatur, quarum rerum facultatem infimo cuique nonnisi quæsita labore merces suppeditat. » (p. 48)

213. — Alimentum opificis idem est ac vitæ sustentatio aut tuitio, quod patet ex rei natura et ex locutionibus quibus utitur Pontifex ubi de salario habet dissertationem. Comprehendit igitur alimentum non solum quantum opus est opifici ut a morte physica se tueatur; est enim ex labore opifici *non victitandum* sed *vivendum*. Alimentum ex labore percipiendum oportet non esse impar ad eam degendam vitam quam, pro sua conditione et pro patriis consuetudinibus, solent communiter degere opifices fruges et bene morati. Quod cæteroquin æquum omnino est; siquidem, ut dictum est supra, opifices bono communi conferunt satis ut percipiant aliquid, ut tecti, ut vestiti, ut salvi vitam tolerare minus ægre possint. Ad vitam insuper totam sustentandam

(1) Inter multa quæ ex multis locis possent afferri exempla hoc unum sit: in urbe Bruxellensi existunt 6.978 familiæ quibus ad cibos parandos, ad laborem insumendum et somnum capiendum, est unicum cubiculum. Sæpe accidit in eodem strato paleis constante promiscue jacere quinque aut sex filios. (ex inquisitione publice facta circa opificum habitationem) Inde hæc consequuntur; dum in urbe, adjunctis suburbiis, ex mille incolis moriuntur quotannis 19, in via dicta *Vésale* 30 decedunt; in via *du Radis*, 30; in via *impasse des Abeilles*, 50; in via *des Dentrées*, 60; in via *impasse Kayser*, 142. (Cf. ephemerides quotidianas Gandavenses *Le Bien Public*, 7 Martii 1900.)

quamdiu sinit lex naturalis, debet salarium ex labore perceptum esse saltem sufficiens ; propterea etiam cum senuerint, oportet ex mercede parta labore quem validi insumpserunt opifices posse vitam tueri ; nullum enim ipsis est medium aliud quo se senes factos sustentent ; ac proinde argumentum ex quo præsens deducitur doctrina est opifici qui senuerit applicandum.

214. — Jus quod habent a natura opifices, percipiendi ex labore salarium ad alimentum haud impar, est jus singulorum individuorum opificum, non autem jus quod habeant tantummodo collective seu quod habeat natio seu classis opificum. Etenim fundamentum hujus juris in eo est, quod ad officium conservandi se in vita adimplendum, unicum medium sit salarium labore partum. Jamvero hoc officium non est officium collectivum, sed singulorum et a singulis observandum. « Reapse, dicit Leo XIII, manere in vita commune *singulis* officium est cui scelus est deesse. » (p. 48) Hæc est ratio cur S. Thomas, inquirens utrum laboris manualis sit singulis impositum præceptum, respondet iis esse præceptum quibus ad vitam sustentandam est unicum medium. « Sciendum est, inquit S. Doctor, quod duplex est præceptum naturæ ; quoddam quod ordinatur ad tollendum defectum unius singularis personæ ; . . . aliud vero quod ordinatur ad tollendum defectum totius speciei.... In quantum autem aliquis per hoc (labore manuum) suis necessitatibus subvenit, pertinet ad primum genus sicut præceptum de comedendo. » (1) Atqui, ut dixit Leo XIII, « reperiendarum rerum quibus vita sustentetur facultatem

(1) Quodlibetum 7, quaest. 1, art. 1, in corpore.

infimo cuique nonnisi quasita labore merces suppeditat. »
(p. 48)

215. — Jus opificis strictum ad obtinendum ex labore salarium ad alimentum non insufficiens expugnari nequit ex eo quod invalidi ad laborandum, habeant et ipsi jus ad alimentum. Jus enim naturale seu rectitudo naturalis, secundum ea quæ supra ex S. Thoma dicta sunt, non est juxta ea quæ per accidens contingunt in uno individuo, sed secundum ea quæ totam speciem consequuntur. Quod autem aliqui sint invalidi, hoc fit per accidens. Cæteroquin iis etiam qui per accidens sunt invalidi, factum est satis ex naturali atque divina ordinatione. Etenim, si in necessitate extrema vel quasi extrema versentur, nec aliunde possint habere, jus strictum est natura concessum sumere de bonis cujuscumque, quantum opus est ad se eripiendum a tali necessitate. Ut autem necessitati eorum communi subveniatur, obligatio ex genere suo gravis est omnibus superflua habentibus imposita iis subveniendi. Hanc ordinationem sic explicat S. Thomas : « hominibus dedit Deus facultatem per proprios labores victum quærendi... Nec etiam iste modus vivendi potest reprobari propter hoc quod non sufficiat, quia hoc in paucioribus accidit quod aliquis non possit tantum labore manuum acquirere quod sufficiat ad victum necessarium, vel propter infirmitatem vel propter aliud hujusmodi. Non est autem propter defectum qui in paucioribus accidit, aliqua ordinatio repudianda. Hoc enim est in naturalibus et etiam in voluntariis ordinationibus accidit, nec est aliquis modus vivendi per quem ita provideatur homini quin quandoque possit deficere. Nam et divitiæ furto aut rapina possunt auferri; sicut et qui de labore manuum vivit potest debilitari.

Remanet tamen aliquod remedium circa dictum modum vivendi, ut scilicet ei, cui labor ad proprium victum non sufficit, subveniatur vel per alios ejusdem societatis qui plus possunt laborare quam eis necessarium sit vel etiam per eos qui divitias possident, secundum legem charitatis et amicitiae naturalis, qua unus homo alteri subvenit indigenti. Unde cum Apostolus dixisset (2 Thess. III, 10) *qui non vult operari, nec manducet*; propter illos qui sibi non sufficiunt ad victum quærendum proprio labore, subdit admonitionem ad alios dicens (ibidem, 13) *vos autem nolite deficere benefacientes* » (1). Jamvero ad alimentum sibi comparandum existit singulis opificibus unicum medium, scilicet labor manuum : « rerum quibus vita sustentatur, dicit Leo XIII, facultatem infimo cuique nonnisi quæsitâ labore merces suppeditat » (p. 48). Ergo singulis opificibus præceptum laborandi manibus est datum. Cum autem tota ratio præcepti sit alimentum comparandum, consequens est opifices singulos jus strictum habere ad salarium ex labore percipiendum quod non sit impar ad alimentum providendum. Ergo, ordinante natura ipsa seu Deo naturæ auctore, valor minimalis labori opificis inditus est alimentum vitæ.

216. — Huic doctrinæ de valore minimali laboris integri apud opifices fruges et bene moratos quibus communiter deest, præter laborem, medium quo sustentent vitam et versantur in conditionibus communiter contingentibus, suffragium non deest ex traditione theologorum scholasticorum.

Verum quidem est theologos et canonistas scholæ primo aspectu videri doctrinæ præsentî oppositos. V. gr. Reiffens-

(1) Contra Gentes, libr. 3, cap. 136.

tuel, qui præ omnibus jactatur quasi adversarius sic habet : « regulariter illud est, et merito dicitur, justum stipendium seu salarium quod, attenta locorum consuetudine, multitudine et paucitate eorum qui ad inserviendum eo tempore haberi possunt, judicio probi ac prudentis viri, correspondet labori aut ministerio, licet cæteroquin ad sustentationem illius qui servit vel liberorum et familiæ ejusdem non sufficiat. » (Jus canonicum universum, libr. 3, tit. 18, § 4, n° 108). Citat deinde in suffragium suæ sententiæ, inter alios, Molinam (de contractibus, disp. 506, n° 4) et Bonacinam (de contract. disp. 3, q. 7, punct. 4, n° 3).

Prosequitur vero Reiffenstuel ad explicationem : « additur: *licet cæteroquin ad sustentationem illius qui servit, vel liberorum ac familiæ ejusdem non sufficiat*, quia an justum vel injustum sit salarium seu stipendium mercede conductarum personarum, regulariter nequaquam inde desumi vel ad id attendi debet, an ad sustentationem servientis sufficiat, vel non ; sed inde an attentis præfatis circumstantiis correspondeat labori » (l. c. n° 113). Et citat iterum Molina (l. c. n° 3) cum aliis.

Jamvero circa doctrinam hujus auctoris et cæterorum magistrorum scholæ qui sunt omnes ejusdem sententiæ, hæc sunt observanda.

Primo. Etiamsi apud ipsos quæstiones morales quales in nostris concretis hodiernis circumstantiis ponuntur et imponuntur, non reperirentur eodem modo positæ nec proinde solutæ secundum quod præsentibus adjunctis postulatur, nemini deberet esse mirum. Quis enim, quoad circumstantias quibus solutiones morales debent applicari, velit nostrum æquare ævum cum anteactis temporibus in quibus suas sententias protulerunt illi theologi ?

Secundo. Posset evenire quamdam doctrinam non fuisse tempore præactoluce circumfusam eadem qua postea, urgente applicandi necessitate ac ferventibus circa eam disputationibus, fuerit necessarium. Proinde in iis quæ suo tempore sunt a magistris scholæ tradita, posset non inveniri modus secundum quem hodierno tempore sint applicanda quædam principia moralia.

Quoad rem nostram, nullus ex antiquis quæstionem de salario qualem ponunt nostra adjuncta, enucleandam suscepit ea explicita tractatione quam de ea habet supremus Doctor qui in Petri sede insidet, Leo XIII. Nemo enim ante eum notam *necessitatis* quæ labori inest humano, tam ab intimo devinxit ut conditioni communiter existenti apud nostros opifices applicaret. Nemo ante ipsum sententiam tam explicitam protulit de justitia naturali atque ex ea expresse vindicavit laborem opificis integrum, quacumque etiam contraria obstante positiva conventionem, non posse absque vi cui justitia reclamant commutari contra salarium alimento impar.

Tertio dixerunt generatim theologi scholæ salarium debere operi correspondere, quod semper ab omnibus est dictum, nec hodie ab aliquo contradictum. Quid autem labori humano integro apud eos qui communiter nonnisi ex labore vivunt ad minus correspondeat ex dictamine Dei rerum ordinatoris, seu quisnam sit talis laboris valor minimalis qui lege naturæ ipsi est inditus secundum Genesis verbum : *in sudore vultus tui vesceris pane*, nullus ex antiquis explicite tractandum suscepit sicut Pontifex Leo XIII expresse explicavit.

Esto unus vel alter ex magistris scholæ, textum forte habuerit aliquem explicatu magis minusve difficilem; tantum

tamen abest ut doctrina traditionalis eorum qualis apparet in suo complexu dissentiat ab ea quam postea supremus Ecclesiae doctor juri naturae conformem declaravit, ut e contrario, ex rationibus a scholasticis adductis, doctrinae presenti suffragium accedat; quod ex dicendis statim apparebit.

Quaestionem ponunt scholastici de famulatu aut de ministerio quoëumque, non autem exclusive de operis quas communiter locent integras opifices qui regulariter non habent aliunde ex quo vivant. Etenim Reiffenstuel citatus quarit de *servis, famulis, officialibus, operariis, custodibus, etc.* (l. c. n. 86) de *custodibus rerum ac gregum* (n. 88 et 89) de *ministeris, consiliariis, judicibus, administratoribus* (l. c. n. 106), de iis qui præter famulatum habent ex quo ad vitæ sustentationem conferatur *ex bonis possessis* vel *ex labore* cum famulatu aut ministerio non impossibili (l. c. n. 110), de iis qui minus parce quam alii vivunt (l. c. n. 110).

Quaestionem qualem ponit Reiffenstuel ponunt alii magistri et nominatim Molina et Bonacina quos pro sua sententia citat Reiffenstuel. (1). Imo, de Lugo, ubi quaestioni tali respondet non esse semper injustam mercedem ad vitam famuli et ejus familiae insufficientem, rationem deducit etiam ex famulatu præstito a famulis aut etiam a pueris qui simul scholæ aut arti addiscendæ aut musicæ incumbunt. Quod ut oculis legentis pateat, exponitur in nota (2) textus Lugonis.

(1) Vide Molinam (de contractibus, libr. 2, disp. 506). — Vasquez (de restitutione cap. 5, dub. 10). — Bonacinam (de contract. disp. 29, sect. 3).

(2) « Tertio adverto neque etiam esse injustam semper mercedem quæ non sufficit ad victum decentem famuli, et multo minus qua non possit famulus se suamque uxorem et liberos alere. Contingit enim obsequium

Proinde quaestio quam movent scholæ magistri hæc est generalis omnino : utrum ad salarium vitæ alendæ sufficiens jus habeat ille qui titulo locationis præstat alteri famulatum aut ministerium quodcumque atque in quibuscunque circumstantiis, sive præstet ex parte, sive ex toto, sive habeat aliunde quo vivat sive non habeat, sive sit vir adultus, sive puer, sive velit vivere cum debita parsimonia, sive non, sive sit de communiter habentibus alendam familiam sive non.

Evidens est quaestioni sic positæ respondendum esse negative, quod reapse scholæ magistri respondent.

Hæc autem quaestio generalis quam ponunt scholastici est omnino diversa ab ea quæ ponitur a Pontifice et de qua hæc est dissertatio; scilicet utrum opifices hodierni, non possidentes communiter unde se sustentent nisi salarium labore partum, habeant, ubi sunt fruges et bene morati atque integras hero locant operas, jus percipiendi ex labore salarium alimento haud impar.

non esse tanta mercede dignum et multos ea mercede contentos esse quia possunt simul aliis rebus attendere quibus id quod ad victum et vestitum deficit, supplere et providere sibi possint ut notat Molina n. 2. Unde justam mercedem tribuunt scholastici famulis suis, licet non sufficiat ad victum et vestitum, quia dant illis simul tempus et opportunitatem ad studendum. Imo opifices inveniunt plures qui, ut discendæ artis opportunitatem habeant, inserviunt libenter illis pro solo victu et aliquando contribuunt ad partem aliquam sui victus, prout faciunt pueri aliqui ecclesiæ vel collegio in choro inservientes, ut ibi musicam addiscere possint; sic etiam prælatis et principibus offerunt frequenter nobiles filios suos in famulos, quibus victus solus et vestes suppeditantur; lucrantur enim bonam et civilem educationem, disciplinam, instructionem et similia. » (De jure et justitia, disp. 29, sect. 3, n. 62.)

Hæc non tollunt quominus rationes quas adducunt scho-
lastici ad respondendum quæstioni quam ponunt generali
suffragentur præsentī doctrinæ. Etenim ratio propter quam
juxta eos tale stipendium justitia commutativa non postu-
letur, est quia reperientur *multi* qui *libenter* easdem operas
minori locabunt pretio. Et ulterius explicantes cur *multi libenter*
in minus pretium consentient, dicunt hoc evenire quia, vel
isti multi habent etiam aliunde quam ex labore aliquid quod
ad vitam conferat, vel quia quasdam operas suas sic locant
ut simul aliis fructuosis operibus vacare valeant, vel quia
prolem numero majorem quam soleat obtinent, vel quia non
sunt contenti vivere eo modo frugī quo solet ab aliis ejusdem
sortis vita duci.

Unum sufficiat inter alios legere Molinam eo præcise loco
(nº 3) quem invocat Reiffenstuel. Sic scribit Molina :

« Multa sunt officia aut ministeria ad quæ obeunda multi
comperiuntur qui pro certa quadam annua aut menstrua mer-
cede libenter se locabunt, cum tamen ea merces sufficiens
non sit ad se et multo minus ad familiam suam integram
sustentandam. Locant vero se multi libenter ad ea obeunda
pro mercede illa, quoniam, licet sufficiens ad competentem
sustentationem non sit, conducit tamen, ac sufficit cum aliis
bonis quæ is qui pro ea mercede se locat habet et cum
industria quam in aliis rebus simul potest apponere. Et
quando multi comperiuntur qui pro ea mercede libenter ad
id se locabunt, non est censenda injusta pro eo munere aut
officio obeundo, esto alicui detur, cui propterea quod careat
aliis bonis ac industria aut quod multos habeat filios, vel
quod splendidius et cum majori familia vivere velit, quam

alioquin viveret, merces illa ad suam sustentationem non sufficiat. »

Proinde ubi ageretur de opificibus de quibus sermo est Pontifici, de iis scilicet frugibus ac benemoratis qui, versantes in communibus conditionibus, nec habentes nisi laborem unde vivant, integras locant operas, jam nulla, juxta doctrinam scholasticorum, existeret ratio cur *multi libenter* acciperent salarium alimento impar; atque ideo, tota ratione corridente cur isti theologi respondeant negative, necessarium foret, juxta eos, respondere affirmative. Quod cæteroquin ex communi sensu patet; nunquam enim ex opificibus frugibus et bene moratis *multi* inveniuntur in communibus conditionibus qui, non habentes nisi laborem suum unde vivant, *libenter* integras locabunt operas contra salarium alimento impar. Nullus enim nisi stolidus invenietur qui in hoc *libenter* consentiat, imo non invenietur qui *libere* consentiat. Non enim acceptabit unquam tale salarium nisi *necessitate* compulsus; idest motus timore majoris mali; et tunc, sicut dicit Pontifex, vim subit cui justitia reclamationat. Addendum est neque licere, citra necessitatem, opifici in tale salarium consentire, quia officium natura impositum est ipsi se conservare in vita; salario autem ad alimentum impari, non valet hoc observare officium cui refragare scelus est.

217. — Principium ex quo deducitur præsens doctrina, scilicet: *ubi ad sustentandam vitam medium unicum est labor, jus est strictum ex toto præstito labore ad stipendium sustentationi haud impar*, sic evidenter admittunt scholastici, ut illud applicent ad alia laboris genera cui addicuntur quædam hominum classes, v. gr. ministri sacri. Hoc patet ex S. Thoma qui, quærens utrum

ex justitia commutativa sacerdotibus suo tempore viventibus forent decimæ solvendæ, respondet affirmative, et responsionem probat ex prædicto principio : « Naturalis enim, dicit S. Doctor, ratio dictat ut illi qui pro populo in spiritualibus laborant, a populo stipendia suæ sustentationis accipiant. Et secundum etiam hoc, in Novo Testamento est jure divino sancitum. Nam, ut dicitur (1. Cor. IX, 14). « *Dominus ordinavit his qui Evangelium annuntiant ut de Evangelio vivant.* » (1).— Ergo concludere licet opifices etiam, qui pro hero in materialibus laborant, habere jus strictum ut a hero conducente stipendia suæ sustentationis accipiant.

218. — Idem apparet ex doctrina scholasticorum circa pretium ex justitia commutativa justum stipendii solvendi sacerdoti ut ad intentionem solventis sacrificium altaris offerat. Hujus pretii quota debet, juxta eos, esse sufficiens ut, addita cæteris quæ ex aliis officiis percipit, valeat sacerdos ex toto quod percipit vitam suo statui convenientem ducere (2). Unde apparet idem supponi principium quod a S. Thoma affirmatur, scilicet sacerdotibus esse jus strictum vivendi ex eo quod percipiunt ex toto præstito suo officio seu labore sacerdotali.

219. — Ex hucusque circa salarium disputatis concludendum est opificibus frugibus et bene moratis salarium ex justitia commutativa solvendum esse ad eos alendos haud impar ; atque illud exigi jure naturæ ac non obstante quacumque intercedente inter herum et opificem positiva con-

(1) Quodlib. 5, quæst. 6, art. 4, in corpore. — (2) Cf. Suarez in 3 partem S. Thomæ, disp. 81, sect. 2.

ventione. Hæc igitur quota salarii est *valor minimalis* quem labori attribuit et quo taxavit auctor ipse atque ordinator naturæ Deus. Si ergo aliquis velit in propriam utilitatem opifices conducere, necesse est ex justitia naturali commutativa illum solvere valorem, atque eundem valorem inter expensas necessario subeundas computare, pari saltem ratione ac computatur v. gr. illud quo jumenta alantur, si jumentis utatur, quo comparetur carbo fossilis ex quo combusto exeritur aquæ vapor ad machinas movendas ubi hujusmodi machinæ adhibeantur.

220. — Accurate est advertendum, ea omnia quæ tradita sunt respicere salarium minimum quod ex justitia commutativa est solvendum, minime vero salarium integrum quod eodem titulo debeatur. « Profecto, sicut dicit Pontifex, ut mercedis statuatur ex æquitate modus, causæ sunt considerandæ plures. (p. 22.) » Scilicet ad determinandam quotam salarii integram quæ justitia commutativa postuletur, ad plura est attendendum ex quibus salarii quota, modo augenda, modo minuenda variatur. Etenim, ex eo quod multi aut pauci opifices ad laborandum se offerant ultro, ex eo quod res productæ quarum intuitu heri opifices conducunt pretio majori aut minori vendantur, ex eo quod opifices propriæ artis sint magis vel minus periti, ex eo quod labor ad quem præstandum conducuntur operarii, ut addisceretur, longius vel brevius tempus, majores aut minores expensas exegerit, crescit aut decrescit quota salarii integra quæ justitia commutativa postulatur. De his omnibus elementis nulla fuit in hac dissertatione quæstio nec erit. Hoc unum est affirmatum ac demonstratum : quomodocumque aut quantumcumque variæ prædictæ causæ in quotam salarii integram

influant. nunquam decrescit ita valor salarii, ut opificibus in heri utilitatem conductis non debeatur jure naturæ atque independenter ab omni positiva conventionem contraria, titulo justitiæ commutativæ, quota salarii alimento sufficiens, dummodo opifex sit frugis et bene moratus.

PUNCTUM 2. *De quota salarii, spectata opificis familia.*

221. — Alimentum cui ex justitia commutativa debet non esse impar salarium, illud est intelligendum quod non solum sibi, sed et suis, id est uxori et liberis, opifici sufficiat.

Antequam hæc probetur assertio opportune est revocandum quod ab initio hujus articuli est dictum : scilicet opifex de quo, juxta Leonem XIII res hic agitur, est opifex frugis et bene moratus, spectatus generatim secundum adjuncta communiter contingentia, qui proinde sit vir adultus, qui integras præstet operas quæ generatim non nisi a viro adulto possunt præstari, qui non habeat nisi laborem ad sibi suisque providendum. Præterea attendendum est opifices adultos regulariter vitam agere communem quæ in matrimonio ducitur ; quod enim quidam ex eis cælibes maneant, non est ex communiter contingentibus. Hoc autem evenit, non ex causa naturæ hominis extrinseca, sed ex ipsa naturali inclinatione. Scilicet, juxta modum dicendi S. Thomæ, quod opifices communiter matrimonium ineant, hoc consequitur ex specie ; quod quidam non ineant, hoc consequitur per accidens ex individuo. Propterea opifices de quorum salario inquirimus sunt opifices qui communiter sunt patresfamilias.

222. — Ad probandam assersionem argumentum existit idem ac illud quo supra demonstratum est quotam salarii ad alendum opificem haud imparem esse ex justitia commutativa oportere. Etenim labor opificis notam habet ut sit *personalis*; in quantum autem est talis, integrum foret opifici qua vult salarii quota locare operas, imo et gratuito donare totas. Habet etiam labor opificis notam ut sit *necessarius*; in quantum vero est talis, est opifici medium unicum quo officium observet a natura sibi impositum alendi uxorem et liberos. Quod officium illud sit patri impositum, patet ex Leone XIII: « sanctissima naturæ lex est, dicit Pontifex, ut victu omnique cultu paterfamilias tueatur quos procrearit. » (p. 4). « Est pater filio causa trium bonorum, dicit S. Thomas (Ethic. lib. 8, lect. 11); primo enim generando est sibi causa essendi quod reputatur esse maximum; secundo *educando est sibi causa nutrimenti*; tertio *est sibi causa disciplina*. » Cæterum hanc esse legem naturæ supra demonstratum est (diss. 3, sect. 2, a numero 126) nec est iterum exponendum. Item in societate domestica naturæ lex exigit virum quærere necessaria vitæ unde vivat et uxor; hæc vero ex eadem lege naturæ prohibetur ab externis et servilibus operibus atque deputatur, pro sua functione uxoris et matris, ad curas domesticas. Hoc etiam est supra demonstratum (loco citato). Verum quidem est filios adolescentes factos, antequam matrimonium incant, lucrari posse aliquid ex quo adjuvetur pater ad quærenda vitæ necessaria; atque de his rationem haberi in minimali quota salarii opificis determinanda, justum est. Verum est etiam uxorem ex aliquali labore suo sexui convenienti, salvis omnino matris ac uxoris officiis, insumpto, conferre aliquid aliquando posse ad hoc quod necessaria vitæ non deficient in

familia. Sed hæc non tollunt quominus, juxta legem naturæ, patrifamilias incumbat regulariter pro parte omnino potissima. Imo regulariter, quod conferat mater, pro nihilo vel fere nihilo videtur esse reputandum. Hoc ex rerum natura patet et confirmatur auctoritate S. Thomæ qui munia respectiva viri et mulieris in societate domestica assignans, dicit simpliciter : « sicut ad mulierem pertinet ut subdatur viro in his quæ ad domesticam conversationem pertinent, ita ad virum pertinet quod necessaria vitæ procuret. » (Summ. th. 2a 2æ, q. 164, a. 2).

223. — Nota personalitatis a nota necessitatis mente quidem separata cogitari potest, re vero sejungi nequit. Una eademque persona opificis est cui realiter incumbit ex natura officium providendi uxori et liberis; atqui nullum aliud supeditatur medium ad hoc observandum officium nisi labor. Ergo ex jure naturæ jus habet opifex ut ex labore percipiat quantum ad alendam familiam sufficiat; ubi enim ad officium natura impositum unicum existit medium, ad illud medium jus habet strictum ille cui est impositum officium. Totum ratiocinium quo Pontifex probat salarium ad alendum opificem haud impar esse oportere, potest ad litteram repeti ponendo loco alimenti opificis, alimentum familiæ, sicque repetitum cum veritate consonat omnino; quod ut etiam oculis pateat hic conscribitur textus pontificalis, iis quæ mutantur aut adduntur positæ sub litteris italicis : « Itaque duas velut notas habet in homine labor natura insitas, nimirum ut personalis sit, quia vis agens adhæret personæ atque ejus est omnino propria a quo exercetur et cujus est utilitati nata; deinde ut sit necessarius, ob hanc causam, quod fruc-

tus laborum est homini opus ad vitam *suorum* tuendam: vitam autem *suorum* tueri ipsa rerum, cui maxime parendum, natura jubet. Jamvero si ex ea duntaxat parte spectetur quod personalis est, non est dubium quin integrum opifici sit pactæ mercedis angustius finire modum; quemadmodum enim operas dat ille voluntate, sic et operarum mercede vel tenui vel plane nulla contentus esse voluntate potest. Sed longe aliter judicandum, si cum ratione personalitatis ratio conjungitur necessitatis cogitatione quidem non re ab illa separabilis. Reapse *conservare suos* in vita commune singulis *patribus familias* officium est cui scelus est deesse. Hinc jus reperiendarum rerum quibus vita *familiæ* sustentatur, necessario nascitur; quarum rerum facultatem infimo cuique *patri-familias* non nisi quæsitâ labore merces suppeditat. Esto igitur ut opifex atque herus libere in idem placitum, ac nominatim in salarii modum consentiant; subest tamen semper aliquid ex justitia naturali idque libera paciscentium voluntate majus et antiquius, scilicet *alendæ familiæ* opificis frugis et bene morati haud imparem esse mercedem oportere. Quod si necessitate opifex coactus, aut mali pejoris metu permotus duriorem conditionem accipiat quæ, etiamsi nolit, accipiendia sit, quod a domino vel a redemptore operum imponitur, istud quidem est subire vim cui justitia reclamât.»

224. — Argumentum ipsis Leonis XIII verbis formulatum atque applicatum sicut nunc applicatum est, est omnino veritati conforme; nec aliqua propositio istius applicationis potest falsitatis argui. Ergo si ex hoc argumento probatur quotam salarii minimalem ad alendum opificem haud imparem esse oportere ex justitia commutativa, item ex prædicta

eiusdem argumenti applicatione probatur ex eadem virtute haud imparem esse oportere ad alendam familiam opificis.

An igitur continetur in Encyclica *Rerum novarum* doctrina docens quotam salarii alimento familiæ opificis sufficientem exigi ex justitia commutativa? Respondendum est contineri in suis præmissis; non contineri explicita conclusione. Etenim continetur in encyclica *Rerum novarum* lege naturæ filios alendos esse a patre. Continetur etiam opifici de quo tota hæc est quaestio, facultatem alendæ familiæ non suppetitari nisi mercede quæsita labore. In ratiocinio quo concludit Pontifex quotam minimalem deberi sufficientem ad alendum opificem, supponitur a Pontifice principium sequens: ubi ad implendum officium natura impositum unicum est medium, ille cui est impositum officium habet ex justitia naturali jus strictum ad medium. Ergo ex doctrina exposita in Encyclica *Rerum novarum* si non potest concludi quotam ad alendam familiam esse de stricto jure, neque potest concludi quotam ad alendum opificem esse de stricto jure. Jamvero probatum est quotam salarii minimalem debere esse ad alendum opificem haud imparem; ergo ex eadem doctrina debet concludi debere esse ad alendam etiam familiam haud imparem.

225. — Præterea suppose non esse opifici debitam ex justitia commutativa quotam sufficientem ad alendam familiam; undenam uxori et filiis providebitur? Filii sibi providere ex lege naturæ nondum valent. Uxor ex eadem lege naturæ prohibetur ab iis operibus quibus vita quæritur. Ex facta suppositione, pater, ubi etiam integras suas locet operas, non habet jus strictum obtinendi quantum sufficiat ad eos alendos.

Cum aliunde ad vitam conservandam jus et officium sit singulis impositum, dicendum erit uxorem et filios sustentandos esse aut ex ærario publico, aut ex eleemosynis sive publicis sive privatis. Talem autem consequentiam quis tuebitur? Non solum dignitati humanæ, sed etiam ordinationi naturali repugnat (cf. dissert. 3, sect 2, cap. 1, n° 129).

226. — Neque contra jus strictum ad salarium quod alimento familiæ sufficiat, potest difficultas moveri ex eo quod non est opifici obligatio matrimonii ineundi, est vero obligatio alendi se. Atqui eadem consecutaria ex facta libera facultate ad aliquid et ex obligatione ad illud non sunt deducenda.

Si quis vellet in forma huic argumentationi respondere, sic foret dicendum. Singulis opificibus est facultas libera ineundi matrimonii, non obligatio; est vero alendi se obligatio, non facultas libera, *concedo majorem* notando tamen communiter homines ex naturali inclinatione et ordinatione suo uti jure ad matrimonium quamvis non singulis sit obligatio. Atqui ex facultate libera et ex obligatione ad aliquid non sunt eadem consecutaria *Distinguo minorem*: non sunt eadem consecutaria ubi non redigatur ad actum facultas libera, *concedo*; ubi facultas libera legitime redigatur ad actum, *subdistinguo*; si illa ad actum redactio non generet ipsam obligationem, *concedo*; si ad actum redactio ipsam generet obligationem *nego*. Explicatur distinctio: est singulis opificibus facultas ex naturæ ordinatione facta ineundi matrimonium quæ nulla lege humana, nulloque propterea contractu conductionis operum possit impediri quominus ad actum adducatur: « Jus conjugii naturale ac primigenum, dicit Leo XIII, homini adi-

mere... lex hominum nulla potest » (p. 12). Si igitur velit ipse opifex, jus habet uxorem ducendi ac filios procreandi. Jus proinde eo ipso habet ad medium unicum quo uxorem et liberos sustentet; medium autem unicum est salarium ad alimentum familiae sufficiens. Proinde, si ad actum redigant opifices hanc conjugii facultatem, quod ex naturali inclinatione communiter contingit, oritur jus nullo condito prohibendum percipiendi salarium quo valeant obligationem ipsis ex facto conjugii natam, adimplere, scilicet alimentum suis præbere. Duo facta ponuntur, existentia opificis et matrimonium ejus; primum quidem independenter ab ejus voluntate, alterum ex libera ejus electione; utrumque tamen juxta naturæ jus ac ordinationem. Posito utroque facto exsurgit ex eodem jure atque eadem ordinatione naturæ, officium alendi se et alendi familiam. Medium autem ad illud duplex officium implendum natura tradidit unicum, scilicet salarium labore partum. Ergo ex lege naturæ illud salarium debet ad utrumque officium observandum esse sufficiens; et si ad alimentum ipsius opificis exigitur stricto jure atque ex justitia commutativa, eodem jure et ex eadem justitia exigitur ad alendam familiam sufficiens.

227. — A patre filii atque a marito uxor expectant directe alimentum ex virtute pietatis procurandum; non autem sibi vindicant illud *directe ac stricto suo jure a hero* qui opificis patris ac mariti solas locavit operas. Sed ad illud alimentum providendum quod ex virtute pietatis tenetur opifex uxori ac filiis providere, unicum est medium natura datum, scilicet salarium labore partum. Inde est, quod supra diximus, inesse reali opificis labori notam necessitatis quoad alendam

familiam. Propterea *ipsi opifici personaliter* est jus strictum ad percipiendum *ex suo personali labore*, salarium alendis suis sufficiens quod deinde, pro suo pietatis officio, cum suis dividat. Ubi enim est natura impositum officium atque ad illud implendum unicum natura datum est medium, cui est impositum officium, ille jus strictum habet ad unicum illud medium. Eadem omnino ratio est cur opifici debeatur stricto jure salarium suo alimento sufficiens; hæc enim est ratio, quia ex charitate erga se ipsum atque ex obedientia præcepto divino, incumbit ipsi officium sustentandi se (1).

228. — Nonne ex doctrina exposita sequitur, non variato opificis labore, salarium pro numero filiorum varium eoque majus esse a hero solvendum quo plures sunt filii opificis?

Non sequitur hæc consequentia; ac objecta difficultas prodit tota ex eo quod alenda ex salario vita opificis et ejus familiæ concipiatur abstracte et mentaliter non qualis est in re vera. Complexus necessitatum vitæ non est apud opifices concipiendus quasi quid mathematicè determinatum atque

(1) Circa hanc quæstionem fuit olim edita romana responsio ad quæsitum quod ante congressum catholicum mehiliniense anni 1891 moverat Cardinalis Archiepiscopus mehiliniensis. Hæc responsio, quam plures agitarunt quasi responsionem Sanctæ Sedis, est non a Sancta Sede sed a quodam theologo Emin Cardinali Zigliara data et tantummodo jussu Pontificis Archiepiscopo communicata. Præterea ista responsio, si conferatur cum quæsitis archiepiscopi nec omnino clara nec præcisa videri potest, nec certo omnibus eodem modo intellecta, sed a quibusdam plus minusve violenter in varios sensus distracta. Documenta quæ huc spectant, videsis in opere: *Le Pape Léon XIII, par Mgr de T'Serclaes*, tome 2, chap. 27, p. 107.

invariabiliter quotidie sibi identicum per totam opificis vitam, a quo complexu nihil detrahi nihil addi unquam possit.

Ubi res juxta naturæ dictamen ordinantur, opifex adultus, dum adhuc sub potestate paterna versatur, aliquid ex proprio salario potuit retinere et seponere ut in futuris necessitatibus sibi provideret. Factus sui juris atque matrimonio copulatus, necessitates in primis matrimonii temporibus subit multo minores quam postea fiant. Prole paulatim numero crescente, crescunt necessitates atque maximæ fiunt eo tempore quo, tota suscepta prole eaque ad lucrandum aliquid nondum apta, plenitudinem virilitatis adispiscitur opifex, scilicet circiter ab anno trigesimo quinto ad quadragesimum quintum. Adolescente prole atque ad aliquid ex labore lucrandum viribus daeptis, augentur facultates quibus satis necessitatibus familiæ fiat. Postea adulti facti filii, antequam matrimonium incant ipsi, ex suo labore ad rem familiarem plurimum conferunt, ex quo fit possibile opifici parcimonia seponere unde, cum senuerit, valeat se sustentare quin ab eleemosynis sive suorum sive extraneorum debeat regulariter expectare aliquid.

Propterea quotam salarii quæ ex justitia commutativa opifici debetur tantam esse oportet ut, primis vitæ familiaris temporibus in quibus minores sunt necessitates, opifex frugis et bene moratus aliquid seponere possit quod, additum ad ea quæ ex proprio labore jam in domo paterna regulariter potuit lucrari, compleat quod deest ad satisfaciendum summis necessitatibus ubi adveniunt. Durantibus illis necessitatibus, maximam vim quam exerere sinit lex naturalis emittat opifex ut, eadem manente quota salarii minima pro eodem labore, necessitatibus familiæ omnibus stricte satisfacere

valeat ; denique transactis summis necessitatibus atque ad facultates conferentibus ex labore filiis adultis, atque eadem quota minimali salarii perseverante pro eodem labore, possit opifex paulatim seponere unde senex factus se sustentet quin suos vel extraneos gravet.

Supponitur in hac quæstione quod postea magis explicite traditur ; scilicet justitiam cujus hic perpenduntur exigentiæ etiam hac in re aptari iis quæ communiter contingunt, scilicet solutionem hanc applicari familiis quales regulariter quoad numerum filiorum reperiuntur.

Hæc est quæ ex naturæ dictamine debet esse laboris humani ordinatio, atque hæc est quæ existit ubi revera res fuerunt recte ordinatæ.

229. — Ex his consequitur responsio ad aliam objectionem, scilicet: est natura impositum officium ex pietate subveniendi parentibus ubi non valent se sustentare. Ergo quota salarii minima, juxta præsentem doctrinam, deberet etiam continere unde opifices parentibus senibus factis subveniant. Huic objectioni respondendum est negando suppositum. Etenim supponitur regulariter contingere ex ordinatione naturæ quod parentes qui senuerint egeant necessariis. Atqui hoc falsum est ; e contrario ordinatio naturæ postulat hominem ex proprio labore percipere quantum sufficit ad alendam vitam quousque lege naturæ sinitur et proinde etiam cum senuerit. Proinde ex ordinatione naturæ debet regulariter contingere opifices senes factos sibi sufficere. Ubi contrarium verificetur, ordinatio naturæ perturbatur atque justitia naturalis violatur. Quod si *per accidens* contingat aliquos opifices senes non sibi posse sufficere, sane ex pietate primo loco tenentur filii in

quantum possunt subvenire. Sed, ut saepe jam dictum est, rectitudo naturalis atque justitia non est derivanda ex iis quæ fiunt per accidens, sed ex iis quæ communiter contingunt.

230. — Cum, ut statim est iterum revocatum, justitiæ naturalis leges statuuntur ex iis quæ communiter contingunt, oportet, ad quotam salarii determinandam quæ ex justitia commutativa postulatur, præ oculis habere numerum filiorum qui, in illo loco et tempore pro quibus est statuendum, realiter solet ab opificibus suscipi.

231. — Quid autem statuendum est ubi in quibusdam familiis filii suscipiantur plures quam communiter suscipiantur? Ii enim qui post absolutum numerum solitum nascuntur, egent et ipsi alimento a patre procurando.

Considerandum est multiplicis generis esse necessitates; aliæ sunt extremæ ex quibus ipsa vita proxime periclitatur; aliæ graves ex quibus est periculum vitæ remotum, aliæ communes, aliæ demum quæ meram pro loco, tempore atque patria consuetudine convenientiam attingunt. Ubi autem in aliqua familia eo tempore quo necessitates sunt summæ, non possit pluribus necessitatibus meram vitæ convenientiam resipientibus obviam iri ex quota salarii, quia plures sunt filii quam soleat, non repugnat dictamini naturæ opificem tales ad tempus pati necessitates quia, fiet post breve tempus compensatio ex ipsa causa unde natæ sunt illæ temporaneæ necessitates. Etenim quo est numerosior proles eo major ad facultates familiares contributio eveniet ex salario filiorum ubi fient adulti. Quod verum esse constat experientia. Ubi

enim numerosior suscipitur proles, rebus familiaribus accurate administratis, vita magis prospera atque felicior solet evadere. Profecto verum affirmavit qui dixit : benedictio divina longa conjugia et numerosas familias fovere solet.

Dictum est quotam salarii ex justitia commutativa postulari quæ ad alendos tot filios sufficiat quot lex naturalis suscipi communiter sinit. Etenim « jus naturale ac primigenum, dicit Leo XIII, causamve nuptiarum Dei auctoritate initio constitutam quoquo modo circumscribere lex hominum nulla potest. » (p. 12) Atqui, si ex contractu conductionis operum liceret quotam salarii statuere ex qua communiter non posset ab opificibus tot suscipi filios et ali quot natura sinit, circumscriberetur lege humana aliqua, causa nuptiarum præcipua, scilicet procreatio et educatio prolis. Etenim si circumscribatur medium unicum natura datum ad finem, eo ipso circumscribitur ipse finis. Salarium autem est medium unicum quo opifices regulariter valeant prolem susceptam educare seu alere.

Ex falso igitur criterio procedit illud placitum quo plures tuentur salarium esse sufficiens si ex eo pater, mater et quatuor filii possint sustentari. Etenim, sic argumentantur : spectatis iis quæ communiter contingunt, ex filiis natis dimidia pars moritur ante ætatem qua matrimonium initur; duos autem qui supersunt mas unum et feminam unam sustentari oportet, quia duobus istis opus est ut novus operarius procreetur, qui locum occupet opificis quando ex provecta ætate ad laborandum factus fuerit invalidus. Atqui principium ex quo talis profertur argumentatio non est illud ex quo præsens est dijudicanda questio. Istud principium tuetur opificem esse alendum propter hoc tantum quod, eo

deficiente per senectutem, alius sufficiatur necesse est. Talis autem necessitas non est nisi materialis utilitas heri conducentis; ex ea enim motus, hoc tantummodo vult, ut ex opifice quasi ex machina ex qua lucratur sic percipiatur usus ut, hac deficiente machina, nova surrogetur. Jamvero principium seu criterium natura positum est opifici necessarium esse salarium quia est unicum medium natura datum, quo valeat officium naturale implere alendi totam prolem quam ex jure imprescriptibili, natura duce, suscepit.

Propterea ubi communiter plus quam quatuor suscipiuntur filii, salarium iis omnibus alendis haud impar esse oportet; ubi de facto quatuor communiter suscipiantur, quatuor ex salario ali posse oportet; non autem propter factam argumentationem, sed propter legem naturæ quæ est hic revocata.

Argumentatio prædicta evertit verbum Genesis: « crescite et *multiplicamini* »; atque loco illius verbi ponit hoc aliud « crescite et non *multiplicamini* sed *replicamini* »

232. — Ex applicatione legis naturæ quæ postulat ex justitia commutativa quotam salarii solvendam quam diximus, plures timent ne carius res vendantur, et inde detrimentum accipiat communitas tota. Respondendum est prudentiam sane esse adhibendam in restauranda, ubi exoleverit, hac lege naturæ; applicandam tamen esse, quia ejus violatio maxima mala ac certamina fovet, eo quod vitam humanam directe atque bona animi indirecte inficit ipsa. « Fraudare quemquam, dicit Leo XIII, mercede debita grande piaculum est quod iras e cælo ultrices clamore devocat. *Ecce merces operariorum ... quæ fraudata est a vobis, clamat; et clamor eorum in aures Domini Sabaoth introivit.* » (I Jac. V, 4.)

Quod si ex ea lege applicata carius vendantur res, hoc est justum omnino ; atque illud foret iniquum atque bono communi maxime oppositum, quod pretium rerum fieret minus ex aliquo quod a vita ipsa detraheretur opificum. Hac in re, sicut in cæteris omnibus, verbum Christi Domini est servandum : « Quærite primum regnum Dei et justitiam ejus. » Scilicet, hoc primum efficite ut regnet Deus, id est, ut Dei ordinatoris vitæ humanæ præcipiens voluntas observetur; cætera autem, in quantum ad veram hominum felicitatem etiam temporalem esse cætera oportet, sponte evenient vobis.

233. — Quæstioni de quota salarii opificis minimali connectitur intime alia quæstio, de quota maxima locationis solvenda a colono qui titulo locationis agros excolit alienos. Etenim hujusmodi coloni communiter non habent unde alimentum sibi et suis provideant, nisi laborem quem insumunt in alienis excolendis agris. Propterea illud argumentum, quo deducitur quota minimalis salarii solvenda opificibus qui communiter non nisi ex labore se suosque alere valent, idem applicatur colonis qui totum præstant laborem in excolendis agris alienis, nec aliunde regulariter habent quo se suosque alant. Illorum enim etiam colonorum labori in re aliena insumpto nota inest necessitatis quæ est supra ex Pontifice descripta. Eadem proinde consequentia est deducenda, scilicet res esse ita accommodandas quoad pretium locationis a colonis solvendæ, ut de fructibus integris sui laboris id retineant primo, quod requiritur ad vitam pro sua conditione convenientem sui suorumque tuendam. Propterea si quis velit per contractum locationis suos excolendos agros tradere colonis,

primæ ab eo subeundæ expensæ consistunt in valore alimenti coloni et ejus familiæ detrahendo ex fructibus. Propterea justitia commutativa postulat non esse tantum pretium locationis, ut a colono solvi nequeat quin a necessariis vitæ suæ et suorum aliquid detrahere oporteat. Sicut igitur quota salarii solvenda opifici ex justitia commutativa debet esse minimalis illa quæ est supra descripta, ita ex eadem justitia, pretium locationis a colono solvendum debet esse aliquod maximum ultra quod superius exigi a domino agrorum foret injustum. Hæc est enim lex naturæ prima ac potior, ut qui totum præstat laborem nec aliunde quam ex labore consequitur unde se suosque alat, ille habeat jus strictum ex labore percipere quo se suosque sustentet. Hoc autem fieri non posset, si quotam locationis tantam teneretur solvere colonus ex fructibus sui laboris, ut quod superest suo suorumque alimento non sufficeret. « *Laborantem agricolam*, dicit Paulus apostolus, *oportet primum de fructibus percipere* » (2 Tim. II, 6). Si superius pretium exigeret dominus agrorum, aliquod lucrum ex rebus suis nihil laborans ipse perciperet detrahendo aliquid ab ipsa vita coloni qui in ejus fundo excolendo insudavit. Ipsi, servatis servandis, applicanda foret terribilis sententia quæ supra ex textu Jacobi apostoli est deprompta : « *ecce merces operariorum... quæ fraudata est a vobis clamat et clamor eorum in aures Domini Sabaoth introivit.* »

234. — Hæc doctrina, sicut est manifestum, est independens a modis accidentalibus ineundi contractum locationis et solvendi locationis quotam. Parum igitur refert utrum quota locationis statuatur solvenda ex fructibus quales natura genuit, an pecuniis æquivalentibus; utrum contractus

locationis emphytheusi sit propinquus an non ; utrum ad excolendum, quædam sive jumenta sive alia stipulentur a locatore colono esse procuranda, an a domino procurantur, etc. Omnibus perpensis, talis semper debet iniri contractus, ut locationis pretium a colono qui integro suo labore incumbit ad excolendum, sit illud quod dictum est maximum. Hoc est quod ex justitia naturali commutativa postulatur semper servandum.

235. — Manifestum etiam est materiam esse diversam omnino in contractu locationis operum et in contractu locationis agrorum ; atque, pro diversitate materiæ, diversas statuendas esse stipulationes. Fructus ex agris excultis percipiendi subsunt cuidam aleæ quæ ex vicissitudine tempestatum oritur. Operarius quotidie vel in brevi periodo temporis eandem vim efficiendi emittit, agri vero eandem fructuum quantitatem non reddunt quotannis arithmetice eandem. Hæc est ratio cur regulariter non ad annum sed ad seriem quamdam annorum traduntur contractu locationis agri excolendi. Proinde juxta hanc materiæ indolem est applicanda doctrina quæ ex jure naturali exponitur. Scilicet post seriem annorum ad quam juxta consuetudinem locorum locantur agri, circiter eadem reddit quantitas fructuum, quamvis uno seorsim anno considerato possit esse major, alio anno possit esse minor ; proinde considerata occurrit series annorum ad quam fit contractus, et spectata ex æquo et bono quantitate ac valore fructuum qui durante tota serie percipiuntur, pretium statuatur tale ut, eo quotannis soluto, supersit saltem quantum requiritur ut colonus se suosque convenienter alere valeat.

¶

PUNCTUM 3. — QUOMODO DETERMINETUR QUOTA SALARII MINIMALIS

236. — Ex iis quæ tradita sunt circa quotam salarii minimalem et præsertim ex principio sæpius revocato, *justitiæ legem aptandam esse iis quæ communiter existunt*, apparet manifeste pro diversitate laboris, temporum et locorum, non eandem posse quotam minimalem statui quæ, universaliter eadem, omnibus opificibus, in omnibus locis atque omnibus temporibus solvatur. Ideo potius quam justitiæ, foret injustitiæ tuitio quod postulant socialistæ, eandem arithmetice quotam republica statuendam esse quæ ab omnibus heris in eadem gente, puta in Belgio toto, universis solvatur operariis. Et tale decretum nunquam catholicus aliquis sanæ mentis expostulavit, et non nisi per calumniam imputari potuit quod illud vindicaverint.

237. — Quota salarii minima de qua dictum est, determinari potest æstimatione communi juxta judicium viri prudentis, illius scilicet qui ad ea omnia attendit quibus in hac materia juxta exposita principia est attendendum. Aestimatio enim communis nequit pro lubitu atque posthabito jure naturæ statuere quotam solvendam; sed e contrario ad eam pertinet determinare quid, in datis circumstantiis personarum, locorum atque temporum postuletur jure naturæ. Propterea, communis æstimatio, juxta dictamen prudentiæ statuens, non exclusive rationem habebit judicii herorum qui in unam partem neque exclusive opificum qui in alteram partem

possunt excedere ; sed præ oculis habebit quid ex utraque parte ex æquo et bono in præsentibus circumstantiis postuletur atque, omnibus perpensis, determinabit quotam eam quæ justitiæ est conformis.

238. — Communis æstimatio, ubi quasi auctoritas ad determinandam quotam salarii minimam intercedit sola, non statuit quotam arithmetice fixam ac invariabilem supra aut intra quam quota sit certe injusta, sed quamdam concedit latitudinem intra limites quos quidem exire absque injuria non licet, intra quos vero quota justa manere sinitur. V. gr. quota poterit ex æstimatione communi judicari tam tenuis ut certe injusta evadat, atque tam pinguis ut certe sit supra quod exigit justitia. Intra hos autem limites non poterit judicari injusta. Propterea, quamdiu intra hos limites sistit, quota minimalis, injusta judicari nequit, nec restitutio aliqua urgeri potest.

Ratio cur judicium æstimationis communis eam quæ dicta est admittat latitudinem est quia multorum judicio coalescit atque est impossibile multorum judicium in hac materia in unum arithmeticum convenire. Eadem est ratio cur in contractu venditionis-emptionis pretium justum rerum venalium eadem æstimatione communi determinatum analogam patiatur latitudinem.

239. — Quota salarii minima quæ postulatur jure naturæ potest etiam ab alia auctoritate determinari; scilicet a collegiis seu sodalitiis professionalibus. Imo hæc collegia seu sodalitia sunt præ omnibus apta ad determinandam quotam minimalem juri naturæ conformem quæ circumstantiis personarum

loquorum et temporum respondeat adæquate. Etenim ad appretiandum atque in individuo determinandum quid exigat vitæ alimentum, præsertim apti sunt opifices qui vitam ipsam alendam vivunt, laborem pretio æstimandum insumunt atque heri qui alimentum vitæ mercede solvunt, laborantem conducunt fructumque laboris percipiunt. Ubi igitur habentur hujusmodi collegia (et utinam ubique instaurarentur) iis pertineat determinare quotam salarii minimalem quæ justitia postulatur. Scilicet ubi collegia sunt quæ heros atque opifices permixtos continent, in quibus absque detrimento libere valeant opifices sicut et heri suas promere sententias, quid utrique ordini videatur justum proponatur, discutiatur atque per unanime placitum statuatur quod omnibus sit rigore observandum. Ubi sic permixta non habentur collegia, sed seorsim existunt heri atque opifices colligati, tum apud opifices tum apud heros seorsim deliberantes, quid ex utraque parte quantum ad quotam salarii minimam fixandam videatur justum, statuatur; deinde ab utraque parte delegati quidam conveniant, qui utriusque partis sententias in unum amicaliter adducant placitum omnibus servandum.

Per se patet collegia esse discriminanda secundum varia laboris genera et varias rationes quæ exinde oriuntur. V. gr. pro opificibus quorum operæ conducuntur, diversa juxta naturam operum, sint collegia. Item instituantur sodalitates quæ colligent colonos locatores pro diversis regionibus, sive permixtim cum proprietariis confundantur, sive seorsim ordo adunetur uterque; dummodo enim, incolumi bono communi servato, ad finem perveniant tuendi suas rationes, eodem modo utriusque generis Pontifex fovet collegia: « Vulgo coiri ejus generis societates, sive totas ex opificibus conflatas, sive ex

utroque ordine mixtas gratum est; optandum vero ut numero et actiosa virtute crescant. » (p. 54)

240. — Quoad reipublicæ officium ad tuendum apud opifices jus strictum ad quotam salarii minimalem, sic pronuntiat Pontifex : « in his similibusque causis, quales illæ sunt quota sit elaborandum hora, quibus præsidii valetudini maxime in officinis cavendum, ne magistratus sese inferat importunus, præsertim cum adjuncta tam varia sint rerum, temporum, locorum, satius erit eas judicio reservare collegiorum de quibus infra dicturi sumus, aut aliam inire viam qua rationes mercenariorum, uti par est, salvæ sint, accedente, si res postulaverit, tutela præsidioque reipublicæ. » (p. 50)

Circa hunc Leonis XIII textum plura occurrunt notanda quæ sat magni sunt momenti. Sub eodem censu quoad reipublicæ interventum reponit Pontifex quotam salarii minimalem cum quota laborandi hora, cum cautionibus ad valetudinem opificum tuendam. Tantum igitur patet officium reipublicæ intervenientis ad protegendam quotam salarii minimalem, quantum ad protegendum opificem ne labore quoad diuturnitatem nimio gravetur et quantum ad præcavendum ne periculum ex officinis subeat ejus valetudo. Jamvero repugnantiam multo majorem multi experiuntur, ubi quoad quotam salarii minimalem postulatur ut intersit respublica, quam quoad durationem laboris maximam et quoad pericula imminetia valetudini opificis arcenda. Hujusmodi repugnantiam non experitur Pontifex ; quod satis esse debet catholicis ut nec ipsi experiantur.

241. — Ratio propter quam sub eodem censu tria prædicta

reponuntur a Pontifice videtur esse quod ex singulis non recte ordinatis, vita opificis ipsa impetitur, atque tria illa ad præceptum decalogi *non occides* reducuntur.

242. — Ratio autem propter quam eundem modum componendi res præsertim per prædicta collegia postulet Pontifex, est quia, sicut quoad salarii quotam minimalem ita quoad alia duo, multa variantur pro diversitate laborum, temporum atque locorum. Pro diversitate enim operarum gravamen majus aut minus oritur, vires citius aut lentius exhauriuntur; item pro diversitate tempestatum, locorum et temporum, saltem quoad multos labores. Ex diversa quoque laboris specie, ex diversa officinarum conformatione, pericula proximiora aut remotiora possunt oriri. Propterea de rebus taliter variatis, recte ac adæquate præ aliis judicabunt qui ipsis variatis rebus insunt, scilicet opifices et heri qui diversis istis incumbunt laboribus.

243. — Officium reipublicæ est tueri primo et fovere hæc collegia; jure enim naturæ consociantur; nec ad jura naturalia perimenda aut imminuenda est instituta civitas, sed ad ea sic temperanda ut finem ad quem dantur quo potest perfectiori modo attingant: « privatas inire societates, dicit Leo XIII, concessum est homini jure naturæ; est autem ad præsidium juris naturalis instituta civitas, non ad interitum: eaque si civium cœtus sociari vetuerit, plane secum pugnantia agit, propterea quod tam ipsa quam cœtus privati uno hoc e principio nascuntur, quod homines sunt natura congregabiles. » (p. 54) Inde sequitur officium reipublicæ postulare ut esse publice sinat ista collegia, atque jura tum possidendi tum

agendi apud ea tueatur, quousque, pro conditione rerum præsentē, eorum collegiorum finis, incolumi manente bono communi, attingatur integer. Prohibetur vero respublica se intimis rebus collegiorum immiscere : « tutetur, dicit Pontifex, hos respublica civium cœtus jure sociatos : ne tradat tamen sese in eorum intimam rationem ordinemque vitæ : vitalis enim motus cietur ab interiori principio, ac facillime sane pulsus eliditur externo. » (p. 60) Ratio intima cur hoc sit præcavendum, est deducenda ex eo quod tam variæ, tam intimæ, tamque multiplices sunt rationes eorum collegiorum, ut iis minus aptetur actio ex natura sua uniformis atque generalis reipublicæ. Præterea quousque valent cives vi efficiendi atque se regendi spontanea, eousque est reipublicæ abstinendum ne intersit.

244. — Quod si unquam collegia in mala irent ex quibus bonum commune aut jura privatorum impeterentur, officium est reipublicæ obviam ire quantum opus est etiam dissolvendo existentia aut prohibendo ne fiant : « accidunt aliquando tempora, dicit Leo XIII, cum ei generi communitatum rectum sit leges obsistere : scilicet si quidpiam ex instituto persequantur quod cum probitate, cum reipublicæ salute aperte dissideat. Quibus in causis jure quidem potestas publica quominus illæ coalescant, impediet : jure etiam dissolvēt coalitas : summam tamen adhibeat cautionem necesse est, ne jura civium migrare videatur, neu quidquam per speciem utilitatis publicæ statuatur quod ratio non probet. » (p. 56).

245. — Oportet igitur rempublicam sic tueri collegia ut

valeant suas rationes efficaciter ordinare ac tueri; v. gr. quoad quotam salarii minimalem quam vindicavimus a collegiis determinandam. Ubi autem non sunt collegia quæ hanc determinant quotam, tuetur Leo XIII posse, si opus sit, exposci tutela ac præsidium reipublicæ, ut per aliam viam rationes operariorum salvæ sint, quoad ea tria, scilicet, quotam salarii minimalem, quotam laborandi horam et cautiones contra pericula valetudini ingruentia. Quænam autem possunt inveniri viæ quæ ducant ad optatum terminum, et in quibus terendis, pro necessitate, tutelæ ac præsidio sit respublica? Tria videntur posse proponi media quibus abusus existentes possunt tolli paulatim ubi sunt, aut præcaveri ubi imminet.

246. — Primo quotiescumque status, provinciæ aut municipia opifices conducunt ipsa, exemplum præbeant observando legem naturæ quæ hic est revocata, quotamque salarii solvant, qua opifices conducti se suosque decenter valeant sustentare. Idem fiat a quocumque instituto publico sive ordinis civilis, sive ordinis ecclesiastici.

Secundo, quotiescumque respublica opera executioni mandanda committit illi ex competitoribus qui minori pretio eadem complere spopondit, executori obligationem præstituat quoræ salarii minimalis solvendæ opificibus qui his operibus addicentur. Quota hæc minimalis, ubi id absque gravi incommodo statim fieri potest, illa statuatur quæ pro labore insumendo, pro circumstantiis loci et temporis, haud impar sit ad alendos opifices fruges et bene moratos. Ubi talis quota non sine gravissimis incommodis statim imponi nequeat, illa saltem statuatur quæ communiter in illo tempore et loco

solvitur, ne competitores competitione excitati ad minus offerendum pretium quo opera exequantur, salarium opificum inhumane nimis deprimant.

Tale temperamentum esse ad optatum finem utile, experientia constat apud plures populos et nomination apud Belgas, apud quos efficaciter et practice est adhibitum a præcipuis municipiis, ab octo ex novem quibus tota constat natio provinciis. (1)

Item status, provinciæ ac municipia, non concedant unquam subventiones, quæ expostulantur ab institutis sibi quoad hoc subordinatis quæ opera condunt, quin eadem imponatur conditio quotæ salarii minimalis solvendæ operariis ad ea conficienda opera conducendis. Hoc etiam temperamentum utile esse ad finem obtinendum eadem constat experientia.

Praeterea, quod hic postulatur ab institutis civilibus, idem a fortiori expetatur ab omnibus ecclesiasticis et religiosis institutis.

Demum nonne ad vitandos enormes hac in re abusus respublica potest prævidere et præcavere casum evidentis læsionis, sicut prævidit et præcavet in contractu venditionis-emptionis? Ex articulo enim 1674 codicis civilis gallicî, venditor rei immobilis, si læsus fuerit ex septem decimis partibus valoris rei venditæ, jus habet ad venditionem rescindendam, etiamsi in vendendo declaraverit se donare gratuito partem valoris ex qua læditur atque promiserit jus suum rescindendi non esse vindicaturum. In hoc contractu res agitur de bono

(1) Confer : *Les conditions du travail dans les marchés publics* auctore GEORGES VAES (Louvain, Ch. Peeters, rue de Namur, 20).

immobili mere externo ; tuetur autem illud respublica ne venditores ex hoc læso bono detrimentum capiant. In contractu vero conductionis operum agitur de bono externo, quod vitam ipsam physicam et moralem attingit opificum et eorum familiarum. Nonne igitur hoc bonum protegere contra gravia saltem pericula incumbit reipublicæ ? Quid cæteroquin incommodi foret, si lex statueret, in contractu conductionis operum opifici esse jus ut in integrum restituatur, ubi ex dimidia parte fuisset læsus quoad quotam salarii, quæ pro specie insumpti laboris, pro circumstantiis loci et temporis sit ad alimentum familiarum sufficiens ? (1)

247. — Est apud Belgas institutio publica quædam, quam vocant consilia industriæ ac laboris (*Conseils de l'Industrie et du Travail*), quæ videtur posse multum prodesse ad rationes opificum tuendas, et nominatim ad quotam salarii minimalem contra injustas imminutiones protegendam, saltem quamdiu non existant collegia professionalia publice agnita ac tutata. Ad hæc enim, ubi sint, res istæ omnes statuendæ ac regendæ deferantur. Illa consilia existunt diversa pro variis locis ac pro discriminatione specierum laboris, ita ut unumquodque genus laborandi in singulis nationis partibus suum habeat consilium. Constat autem consilium delegatis numero ex utraque parte paribus qui electione libera mandatum accipiunt ab

(1) Confer circa hoc desideratum¹ excellentem dissertationem juridicam quam habuit Ed. Vandersmissen professor in universitate leodiensi sub titulo : *Le contrat de travail (première étude)* extrait de la *Revue du Monde catholique* de 1891. (Paris, Victor Palmé [société générale de librairie catholique] rue des Saints-Pères, 76.)

opificibus atque a heris. Sunt ista consilia quasi expressio juridica collegiorum professionalium pro diversa laboris ratione ac pro diversis regionibus ubi forent constituta. Jurisdictionem habent usque nunc valde, imo nimis coarctatam, siquidem ordinarie non valent se adunare nisi in quantum ab auctoritate publica permittitur, nec deliberare nisi de iis quæ ab eadem auctoritate committuntur, nec aliquid statuere quod obliget, sed tantum vota emittere quæ audiantur vel non audiantur. His non obstantibus, ex prædicta institutione hoc oritur bonum quod collegiorum institutio promovetur, et quod rationes laboris attendantur collective atque socialiter manifestatæ. Cæterum haud modicæ utilitates ex his collegiis jam sunt enatæ; etenim ad plura dissidia inter heros et opifices componenda pluries juvarunt. Anno 1891 mense aprili, inquisitionem instituerunt ista consilia circa conditionem opificum in districtibus respectivis. De 188 familiis quæsierunt, quarum proventus omnes ex una parte et expensas ex altera parte in unum collegerunt atque in conspectum posuerunt. Accuratissime res omnes fuerunt productæ atque expositæ, convenientibus amicabiliter heris et opificibus. Documentum ab iis editum pretiosum est valde ad reales cognoscendas opificum conditiones. (1) Hac inquisitione apparuit, ex 188 familiis quarum proventus potius aucti quam imminuti computati sunt, 101 familias seu 53 % proventibus omnibus compositis non valere integras solvere expensas. Ex quo omnibus, vel renitentibus, manifestum resplenduit etiam apud Belgas illas plebis conditiones ali-

(1) Fuit circa hanc inquisitionem editum documentum a ministro industriæ ac laboris status Belgarum.

quatenus verificari et urgere quaestiones quæ a Pontifice sunt motæ in Encyclica *Rerum novarum*.

Hujusmodi consilia, quæ existunt pro omnibus generibus laboris quem vocant industrialis, nondum sunt constituta ad tuendas agricolarum rationes; atque exoptandum est excellentem eam institutionem esse brevi etiam ad eas extendendam, ita ut habeantur etiam consilia agriculturæ quæ triplici specie constant delegatorum, scilicet opificum salario conductorum, colonorum agros locantium atque dominorum agros possidentium.

248. Supponatur nunc apud omnes populos apud quos circumstantiæ non repugnant omnino instaurari ista collegia quæ diversis nominibus pro diversis regionibus appellantur, atque eorum extendi jurisdictionem ita ut valeant, consentientibus herorum atque opificum delegatis, determinare pro diversitate laboris, loci ac temporis, conditiones laborandi, et nominatim quotam salarii minimalem ad alendam familiam opificis, ac quotam maximalem qua coloni locent agros. Nonne exinde maximum oriretur opificibus, colonis, atque civibus omnibus bonum? Nonne multa quæ propter bonum commune sunt ad actum redigenda nec hodie rediguntur, executioni aut appropinquarent aut etiam mandarentur?

Hæc quæ nunc sunt exposita haberi forte possunt quasi via quædam « qua, ut dicit Leo XIII, rationes opificum uti par est salvæ sint, accedente, si res postulaverit, tutela præsidioque reipublicæ ».

INDEX.

DISSERTATIO I. — DE NOTIONE ET DEFINITIONE JURIS.

	pagina	numerus
SECTIO 1. — DE DEFINITIONE JURIS	5	1
SECTIO 2. — DE DIVISIONE JURIS	8	4
CAPUT 1. — De divisione juris secundum ejus originem.	8	4
CAPUT 2. — Quomodo omne jus positivum deri- vatur a jure naturæ?	9	6
CAPUT 3. — Quid, juxta S. Thomam, significatur jure naturæ, quid jure gentium?	11	7
CAPUT 4. — Quodnam est, juxta S. Thomam, discrimen inter jus naturale et jus gentium?	14	11
CAPUT 5. — Ex quonam jure, juxta S. Thomam, est divisio possessionum?	18	18
CAPUT 6. — Quonam sensu, juxta S. Thomam, possessionum divisio non est ex jure naturæ?	20	19
TRIA CONSECTARIA. I. — Quoad extremam neces- sitatem	22	25
2. — Quoad regimen legale possessionum	23	26
3. — Quoad communem neces- sitatem	27	29

	pagina	numerus
CAPUT 7. — Quonam sensu, juxta S. Thomam, divisio possessionum oritur ex jure gentium?	29	30
Utrum ex consensu republicanarum posset aboleri jus possidendi privatim?	42	47
Utrum oportuerit de facto dividi possessiones inter privatos	43	48
Quid de divisione possessionum si non fuissent lapsi protoparentes?	46	53
CAPUT 8. — De divisione juris secundum ejus objectum	47	54
Quonam sensu est intelligendum dominium con- tinere jus utendi et <i>abutendi</i> ? . .	49	59

DISSERTATIO II. — DE NOTIONE ET DIVISIONE JUSTITIÆ.

SECTIO 1. — DE DEFINITIONE JUSTITIÆ	55	I
SECTIO 2. — DE DIVISIONE JUSTITIÆ	60	5
CAPUT 1. — De divisione justitiæ secundum prin- cipium ex quo oritur	60	5
CAPUT 2. — De divisione justitiæ secundum dis- tinctionem terminorum inter quos existit debitum	65	II
CAPUT 3. — De differentia inter justitiam legalem seu socialem et justitiam commu- tativam	71	19
CAPUT 4. — De differentia inter justitiam distri- butivam et justitiam commutati- vam	73	23
CAPUT 5. — De divisione justitiæ in suas partes potentiales	80	32
SECTIO 3. — DE INJUSTITIA	88	57
Quomodo est intelligendum axioma <i>scienti et vo- lenti non fit injuria</i> ?	92	68

DISSERTATIO III. — DE JUSTITIA LEGALI SEU SOCIALI.

	pagina	numerus
SECTIO I. — DE JUSTITIA LEGALI SEU SOCIALI IN SE CONSIDERATA		
CAPUT I. — De necessitate justitiæ legalis seu socialis	97	I
1. — Homini est naturale vivere in societate	97	I
2. — Hominis in societate viventis est necessa- rium actus ordinari ad bonum commune	107	20
CAPUT 2. — De objecto formali justitiæ legalis seu socialis.	109	23
CAPUT 3. — De subjecto justitiæ legalis seu socialis	114	32
CAPUT 4 — De extensione justitiæ legalis seu socialis	117	34
ARTICULUS I. — Utrum ad universam huma- nitatem aliqua specialis justitia legalis seu socialis sit extendenda?	117	34
ARTICULUS 2. — Apud quales populos oportet esse justitiam legalem seu socia- lem?	125	44
CAPUT 5. — De objecto materiali justitiæ legalis seu socialis <i>quantum ad virtutem</i>	127	50
Quid dicendum est de formula <i>status est custos justi</i> ?	132	58
Utrum etiam virtutes intellectuales sint objec- tum materiale justitiæ legalis seu socialis?	134	62
Utrum actus indifferentes sint etiam objectum materiale justitiæ legalis seu so- cialis?	136	68
Justitia legalis seu socialis per se non respicit nisi actus virtutis externos,	149	90
De objecto materiali justitiæ legalis seu socialis <i>quantum ad bona externa</i>	156	99

	pagina	numerus
SECTIO 2. — DE APPLICATIONIBUS JUSTITIÆ LEGALIS SEU SOCIALIS JUXTA LEONIS XIII EPISTOLAM ENCYCLICAM <i>RERUM NOVARUM</i> .		
CAPUT 1. — De iis a quibus reipublicæ est caven- dum : 1) quoad civem	165	118
2) quoad familiam	167	121
De officiis patris et matris in societate domestica quoad reipublicæ interventum	171	126
CAPUT 2. — De iis quæ a republica generaliter procurari oportet	179	139
A. — Quoad conformationem et administra- tionem generalem	179	139
B. — Quoad morum probitatem.	183	141
C. — Quoad rectam atque ordinatam familiæ constitutionem.	183	145
D. — Quoad custodiam religionis et justitiæ	184	146
E. — Quoad onerum publicorum irrogationem et partitionem :		
1) quantum ad tributa	187	150
2) quantum ad militiam.	193	157
F. — Quoad incrementa artium et mercaturæ	194	159
G. — Quoad florentem agrorum culturam	196	161
CAPUT 3. — De quibusdam particularibus in quibus est reipublicæ interveniendum	202	169
ARTICULUS 1. — De freno concitatoribus inji- ciendo	202	169
ARTICULUS 2. — De cessatione ab opere	205	172
ARTICULUS 3. — De bonis animi :		
A. — De occasionibus peccandi.	211	184
B. — De quiescendo ab opere	213	186
ARTICULUS 4. — De bonis corporis.	215	187
A. — De periculis quoad bona corporis ab opifice ex labore subeundis	215	188

	pagina	numerus
<i>B.</i> — De quota laborandi hora . . .	216	189
<i>C.</i> — De nocturno labore. . .	217	190
<i>D.</i> — De mulierum labore . . .	218	191
<i>E.</i> — De puerorum labore . . .	219	192
ARTICULUS 5. — De bonis externis . . .	220	195
PUNCTUM 1. — De salarii quota spectato ipso opifice	220	195
Sententia theologorum scholasti- corum circa hanc quæstionem	234	216
PUNCTUM 2. — De quota salarii spectata opi- ficis familia	243	221
Objectio ex non existente obliga- tione opifici ineundi matri- monii	248	220
Objectio ex eo quod labor opi- ficis est ipsi personalis . . .	249	227
Variane debet esse quota mini- malis pro numero filiorum . .	250	228
Objectio ex officio opificis susten- tandi parentes senes qui egeant	252	220
Quot filii sunt præ oculis habendi ut quota minimalis salarii deter- minetur?	253	230
Objectio ex eo quod res ven- dentur carius	255	232
De quota maximali pretii quo coloni locent excolendos agros	256	233
PUNCTUM 3. — Quomodo determinatur quota salarii minimalis?	259	236
De æstimatione communi . . .	259	237
De collegiis professionalibus . .	260	230
Potestne in hac materia interesse respublica	262	240

	pagina	numerus
De functione reipublicæ erga collegia professionalia . . .	263	243
Media quædam quæ, deficientibus prædictis collegiis, possunt op- portune proponi republica tu- tante ac præsidium conferente	265	246

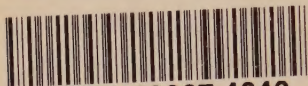
Pag.	ERRATA		CORRIGE	
	9	lin.	7	
			jus civile,	jus civile et jus ecclesiasticum,
"	9	not.	1	Summa theol. 2a 2a Summa theol. 1a 2a
"	10	lin.	20	quorum loco quarum loco
"	18	not.	1	Summa theol. Summa theol. q. XCV
"	22	lin.	6 et 7	dominatum fuerit, dominatum voluerit,
"	42	"	11	qui perfectionis perfectioni
"	45	"	22	probare probat
"	74	"	2 et 3	commutatis, communitatis,
"	78	"	22	æqualitem æqualitatem
"	94	"	15	faceret facerent
"	94	"	16	excitent excitant
"	99	"	6	altimum ultimum
"	106	"	19	sufficiendam sufficientiam
"	107	"	10	« Et maxima « Et sane homines in civili societate vivere natura jubet, seu verius auctor naturæ Deus: quod pers- picue demonstrant et ma- xima
"	107	"	12	plures perplures
"	118	"	16 et 17	sodalites sodalitates
"	130	"	8	noxæ noxiæ
"	138	"	5	juxta justa.
"	140	"	7	sire sive
"	145	"	26	constituæ constitutæ
"	150	"	21	comprimendis qui comprimendis quæ
"	171	"	6	educatio educatio prolis
"	171	not.	1	compagimen compaginem
"	183	lin.	3	proletarium proletariorum
"	191	"	1	necessitatem secun- dum secundum necessitatem
"	193	"	4	migrentur migrent
"	199	"	19	sociale bonam sociale bonum
"	204	"	21	redigere oportuerit. redigere.
"	208	"	31	inculpatæ sui tu- inculcata sui tutela telæ
"	210	"	22	eadem quæ possit eadem, quæ legum poscit opem, opem,
"	213	"	7	integrati integritati

EX TYPIS TYPOGRAPHII LEODIENSIS, RUE DES CLARISSES, 48, LEODII.

CATHOLIC THEOLOGICAL UNION

BV4647.J8P6 C001
DE JURE ET JUSTITIA LEODII

3 0311 00037 4343

45591

45591

647
J8P6

Pottier, Antoine

AUTHOR

DE JURE ET JUSTITIA

TITLE

DATE
LOANED

BORROWER'S NAME

24-86

A. Fornes 26-86

~~16728~~

3 0311 00037 4343